غازات دەر مۇلكى چىن

موللا بىلال بىننى موللا يۈسۈپ (نازىمى)

مۇھەررىردىن: ژۇرنىلىمىزنىڭ مۇشۇ سانىدىن باشلاپ «ئۇيغۇر تەزكىرىچىلىكىدىن» سەھىپىسىنى ئاچتۇق. بۇ سەھىپىگە ئۇيغۇر تەزكىرىچىلىكىگە ئائىت ئەسەرلەرنى داۋاملىق بېرىمىز.

ئىلىدا تۇغۇلغان ۋە ياشىغان ئاتاقلىق شائىر موللا بىلال بىننى موللا يۈسۈپ (1822 — 1900) نىڭ «غازات دەر مۇلكى چىن» ناملىق تارىخىي داستانى XIX ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ئىلىدا كۆتۈرۈلگەن دېھقانلار قوزغىلىڭى ھەققىدە تەپسىلىي مەلۇمات بېرىدىغان بىردىنبىر ئۇيغۇرچە ئەسەر ھېسابلىنىدۇ. تەزكىرە خادىملىرى ۋە تەتقىقاتچىلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن، ژۇرنىلىمىزنىڭ «ئۇيغۇر تەزكىرىچىلىكىدىن» سەھىپىسىگە بۇ تارىخىي داستاننى باستۇق. ئەسەر 1877 - يىلى قازاندا بېسىلغان نۇسخىسىغا ئاساسەن نەشرگە تەييارلاندى.

دەر بايان ئۆزرنامە بۇ فەقىر بى بىزائەت ۋە ھەقىر بى ئىستىتائەت نازىم ئۆزىنىڭ تۇركلىكىنى ۋە دوستلارنىڭ ساچىلغان سۆزلەرنى نەزم قائىدەسى بىلە جەم قىلىپ قويماققە قىلغان دەلالەتىنى ئىزھار قىلماقى.

نەزم

ئۆزۈم ئادەمىيلەر فەقىرى ئىدىم،
فەقىر نە دېمەكدۇر، ھەقىرى ئىدىم.
ئۇ ئەلدە يۇردۇم يامانلار بىلە،
خەرابات ئىچرە جەۋانلار بىلە.
نە ئەقلىمدە تون بار، نە ئىلكىمدە زەر،
خۇدا خەۋفىدىن تاپمايىن ھېچ خەبەر.
بۇ قىسمى ئۆتۈپ ئۆمرىمىز نەچچە يىل،
خالايىق ئارا ئانچە خار ۋە زەلىل.
ۋەلى قىلدى ھەق خەت تونۇماق ئاتا،
كى ئەۋۋەلكى ھالىم بولۇبدۇر رەھا.
بولۇپ گاھ - گاھ نەزم قىلماق ئىشىم،
مۇھىبلار بىلە بەزم قىلماق ئىشىم.
بەناگاھ يولۇقتى كى بىرنەچچە دوست،
بۇلار دوستلۇقى بىزگە ئىردى دۇرۇست.
بۇلاردىن بىرسى ئەلى نام ئىدى،
قىلىپ ئۆزر بىسيار بۇ قىسمى دېدى:
«ئايا، نازىمى، ئاڭلاساڭ بار سۆزۈم،
قېرىنداشدىن ئارتۇق ساڭا مەن ئۆزۈم.
ئىلەنىڭ جىھادىنى نەزم ئەيلەسەڭ،

گۇلىستان نەزمىدە بەزم ئەيلەسەڭ.
جاھان سەفھەسىدە قالۇر ئاتىمىز،
ئوقۇر ئەنجۇمەنلەردە ئەۋلادىمىز.
ئوقۇب روھىمىزغا دۇئا ئەيلەگەي،
دۇئاسىنى تەڭرىم راۋا ئەيلەگەي.
كى بىزدىن بۇ قىسسە قالۇر يادىكار،
كى يادنامە قالغاي تەلىم رۇزگار.
كى روھى شەھىدلەرنى شاد ئەيلەگىز،
جىھادىنى نەزم - ئەبيات ئەيلەگىز».
خىيالىنى بىلدىم، دېدىم: «ئەي ئەلى،
ماڭا سەن ئىرۇر سەن گۇلىستان گۇلى»،
باھانە قىلىپ مەن دېدىم، «ئەي مۇھىب،
بۇ ئىشقا بولا ئالماغايمەن قەرىب.
قىلا ئالغالى مەنكى موللا ئەمەس،
كى سۆز قەدرىنى بىلمەگەي ھېچ كەس.

ئوقۇر بولسالار ئام ئىلە خاسلار،
ئىشتىسە سۆزۈم چولڭ - كىچىك ناسلار.
فەسەندىدە بولغايكى يا بولماغاي،
قۇلاقىغا ئالغايكى يا ئالماغاي».
تامامى مۇھىبلار دېدى: «نەزم قىل،
ئىشىڭ نە ئېرۇر، نەزم قىلماقنى بىل».
تولا سۆزلەدى، مەن بولۇپ نائىلاج،
دېدىم: «مەن قىلاي تەڭرى بەرسە رەۋاج».
دېدىم: «خوپ بولۇر، ئەي مۇھىب باخىرەد،
قىلاي مەۋلەۋى بىزگە قىلسا مەدەد».
تولا خەلق دېگەندىن كى مەن بى خىرەد،
كى چېھرەم بۇ ئەندىشەدىن بولدى زەرد.
دىلىمگە تۈشۈب نەزم قىلماق ھەۋەس،
كى موللا ئارا مەن ئىدىم مىسلى خەس.
باشىمغا تۈشۈب قاق تاقىچە غەم،
قىلىپ نەچچە نەسرىنى بىر - بىرگە زەم.
يۆلەنىب پىرىم مەۋلەۋى جامىغا،
قەدەم قويدۇم ئاخىر بۇ ھەنگامىغا.

كى جارى بولۇپ تىل بى فەزل ئەھەد،
پىرىم مەۋلەۋى قىلدى بولغاي مەدەد:
قىلىپ گەۋھەرى سۆزنى مەن تىزغۇچى،
تىلىمدۇر باھانە، قەلەم سىزغۇچى.
كى تەبسىم يەتىشسە بايان ئەيلەيىن،
شەھىدلەرنىڭ روھىنى شاد ئەيلەيىن.
ئەگەر بولسا نەزمەمدە سەھۋۇ خاتا،
كەرەم ئەيلە بان ئەيلەسۇنلار رەھا.
خاتانى قىربان ساۋابىنى يازىب،
ئەگەر بولسا كوتە ئۇزۇنراق سىزىب.
يامان بەيتنى تاپسا ۋە يا نا فەسەند،
ئۇشۇل نەزمنى ئەيلەسۇنلار گەزەند.
بۇ نەزمەم كۆرۈب تەئنە قىلماڭ ماڭا،
بىراۋ تەئنە ئىيتۇركى شايەد ساڭا.
ئايا نازىمى، سۆزنى قىلما دەراز،
قىلىب مۇختەسەر باشقا سۆز ئەيلە باز.
ئىشتكەن خالايىق مەلال ئولماسۇن،
ئوقۇغان كىشىلەرمۇ لال ئولماسۇن.

ئەلقىسسە ئىلە شەھرى قايسى خاندىن قايۇ خانغا قالىبدۇر. قايسى خاننىڭ زامانەسىدە بۇ غۇلجا ئاباد بولۇپ، قايسى خا:.ﷲ ۋاقتىدا بۇزۇلۇبدۇر، ئانىڭ بايانى.

نەزم

بىدا ئەيلەدىم تەڭرى ئىسمى بىلەن،
كى بىر نۇكتە كىم نەزم رەسمى بىلەن.
خىرەدمەندلەردىن بۇ يەڭلىغ ماقال،
كى مەن ئاڭلاپ ئېردىم ئانى بى مەلال.
بۇ مەزمۇندا ئېردى مەقالاتلارى،
بايانغا كېتۇرگەن رەۋايەتلەرى.
كى راۋى رەۋايەتدە مۇنداق دېدى:
ئىلە شەھرى ھىججازغا تابىئ ئىدى.
كى ئاندىن كېيىن ئۆتتى دەب نەچچە خان،
بەقا سارىغا بارچە بولمىش رەۋان.
ئىلەگە بولۇپ بەئدە قوڭتاجى شاھ،
نەچچە يىل يۈرۈب چۈن بۇ ھەم تۇتتى راھ.
كى ئاندىن ئامورى ساناغا قالىب،
مۇنى تۇتقالى خان خوجاملار كېلىب.
ئىلە شەھرىدە ئالتە يەردە سوقۇش،
ئامورى سانا بىرلە قىلمىش ئۇرۇش.
بۇلار ھەم جاھاندىن كېتىبدۇر تېخى،
ھەممە بىر - بىر ئارقا ئۆتۇبدۇر تېخى.
كى چەن لۇڭ دېگەن خان زامانە يېتىب،
ئىلە شەھرىگە نەچچە كۆچمەن چىقىب.
كۆچار بىرلە ئاقسۇ، شايار، بايدىن،
كى ياركەند، كاشقەر، خوتەن ساردىن.
كۆچۈب بارچە ئادەم ئىلەگە كېلىب،
كى ئاباد قىلىبدۇر زەمىننى ئېرىب.

ئۇ دەمدىن بۇ دەمگە كى يۈز نەچچە يىل،
كى خاقانغا خىزمەت قىلىپ مۇنچە يىل.
قىلىب كۇفرى مۆئمىنگە زۇلۇم - سىتەم،
ئالىب ئارغا، بۇغداي، قوناقنۇ دىرەم.
كى ھەددىن ئاشىب كۇفرىلار زۇلۇم بەسى،
خىتايدىن جاپالار كۆرۈب خەلق بەسى.
مۇدام نەقرە - زەرلەر ئالىب بايدىن،
كى تارتىب ئالىب بايلار تايىدىن.
فەقىرلەر ئۆلۈمنى كۆرۈب ياخشىراق،
سىپاھلار فەقىرنى ئۇرۇب كۆب تاياق.
خىتايلار بۇ قىسمدە ئەيلەب سىتەم،
بالاسىنى ساتىب ئالۇرلەر دىرەم.
چىدالماي بۇ كۇففارلار زۇلمىغا،
رىئايا چىدالماي تاياق - غۇلدىغا.
ھوسۇلغا ساتىب ياخشى فەرزەندىنى،
كى جاندىن ئەزىزراق جىگەر بەندىنى.
چىدالماي رەئىيەت خىتاي زۇلمىغا،
ياغى بولدى ئاخىر ئالىب زورىغا.
يۈرۈب بۇ بىلال بۇ جىھاد ئىچرە كۆب،
پىتىب دەفتەرى ئىچرە ئالدى كۆرۈب.
كى نۇسرەت ۋە فەتىھ خۇدادىن تىلەب،
كى نەزم قىلىب نەسرنى روزە شەب.
كەل ئەي، ساقى، مەي بىلە جام تۇت،
بىلال تويغۇنچە ئىچسە ھەم يانا تۇت.
بۇ مەي نەشئەسىدىن كۆڭۈل ئاچىلىب،

خىرەدـفۇنچەسى ھەر تەرەپ ساچىلىپ.
لىسان بۇلبۇلى ئاندا قىلغاي ناۋا،
ناۋا تۈزگەلى گۇنە ـ گۇنە سادا.
خىرەد قۇمرىسى ئاندا گۇـگۇ دېگەي،
نە گۇـگۇ دېگەي، بەلكى ھۇـھۇ دېگەي.
تامام دەردمەندى ئېشىتكەي مۇنى،
كۆزىدىن ئاقۇزغاي جىگەر قانىنى.
بىراۋنىڭ بولۇبدۇر ئاتاسى شەھىد،
بولۇپ بەزىلەرنىڭ بالاسى شەھىد.
بىراۋ ئايرىلىبدۇر قېرىنداشىدىن،
كى جاندىن ئەزىزراق كۆكەلداشىدىن.
ئېشىتسە دىلى تېز يارە بولۇر،
نە يارە بولۇر، بەلكى پارە بولۇر.
تەزەررۇئ قىلىشىب دۇئا ئەيلەگەي،
دۇئاسىنى تەڭرىم رەۋا ئەيلەگەي.
كى روھى شەھىدان ھەممە شاد ئولۇر،
دۇئا قىلغۇچى غەمدىن ئازاد ئولۇر.
ئەگەر بولسا بۇ قۇلغا فەزلى ئەھەد،
پىرىم مەۋلەۋى بىزگە قىلسا مەدەد.
ئىلەنىڭ جىھادىنى نەزم ئەيلەيىن،
گۈلىستان نەزمىدە بەزم ئەيلەيىن.
ئوقۇلسا بۇ ئەشئار مەجلىس ئارا،
ئۈمىدىم بۇ دۇر بىزگە قىلسا دۇئا.
دۇئاسىن خۇدا ۋەندە قىلسا قوبۇل،
كى شايەد ۋىسالىغا بولسام ۋۇسۇل.
ئۈمىدىم چىراغى يانار دائىما،
بولۇر روھ تەكاۋۇر ئۇزرە قائىما.
غەرەز غازىلارنى بايان ئەيلەمەك،
جىھادىنى خەلققە ئايان ئەيلەمەك.
نە ۋەجھە ئىدى بۇ جىھادغا سەبەب،
ئانى ئۇقتۇرۇرمەن بەياتىمدا دەب.
غەرەزدۇركى خەلققە ئۇقۇلسۇن دېدىم،
ئېشىتىپ بۇ غەمدىن قۇتۇلسۇن دېدىم.
تامام ئەيلەدى سۆزنى موللا بىلال،
خۇدا رەھمەت ئەيلەب كى تاپسۇن كامال.

ئىلە شەھرىدە بولغان جىھادنىڭ بايانى

نەزم

ئايا ئەندەلىب، نەغمەئى ساز قىل،
ئىلەنىڭ جىھادىنى ئاغاز قىل.
بۇ يەڭلىغ دېدى راۋىئى نۇكتەدان،
بۇ سۆزلەرنى دەفتەردە قىلدىم بايان.
چەن لۇڭ خانىنىڭ فەرزەندى جاچىن ئىدى،
بۇ جاچىن شەھى چىن ماچىن ئىدى.
مۇنىڭ ئوغلى داۋاڭ ئىدى چىنغا شاھ،
ئاتا ئورنىدا بولدى بۇ پادىشاھ.
بۇ داۋاڭغا فەرزەند شەن فۇڭ ئىدى،
كى ياشى كىچىك يوق ئىدى جۇرئەتى.
مۇنىڭ تەختىدە تۇڭ جى تاپتى قارار،
بۇ تۇڭ جى لەئىن قىلدى شەن فۇڭنى زار.
بۇ ئەسىردە شاھ ئېردى تۇڭ جى لەئىن،
ئىدى كافىرى زالىمى بەد تەرىن.
بۇ زالىم ئىبەردىكى بىر نامەئى،
ئىلە جاڭجۇنغا كى ھەنگامەئى.
پىتىب نامەگە ئۇشبۇ قىسمىدا سۆز،
سۆزىدە بار ئېردى غەزەبلىك رۇمۇز.
بۇ نامە يېتىب كەلدى جاڭجۇنغا تېز،
ئېشىتىب مۇنى بولدى كۆپ رەستە خېز.
كى مەزمۇنى نامە بۇ نەۋئى ئېردىلەر،
«ياغى بولدى بىزلەرگە تۇنگانىلار.
ئىلە شەھرىدە قانچە تۇنگانى بار،
تامام قىل ئەيلەب چىقارغىل دەمار» .
مۇنى ئاڭلادى ئۆلتۇرۇر بولدىلەر،
كى ئوتقا ياقىب كۆيدۇرۇر بولدىلەر،
مۇنى ئاڭلادى بارچە تۇنگانىلار،
بەغايەت مەلۇل بولدى بىچارەلەر.
بۇلار ھەم كېڭەشلەر قىلىب بارچەسى،
سۆزىن بىر قىلىبان يامان ـ ياخشىسى.
ساندوخوزانىڭ بارچە تۇنگانلارى،
سىپاھۇ رەئايا ۋە پەھلەۋانلارى.
قىلىشىب تامامىكى جوشۇ خۇرۇش،
كى چىن لەشكەرى بىرلە قىلدى سوقۇش.
ناھايەتسىز ئېردىكى كۇففارى يان،
كى جەيھۇن ئارىقى سۇفەت ئاقتى قان.
كى ئاخىر تۇتۇب بارچە تۇنگانىنى،
رەئايالارى بىرلە پەھلەۋانىنى.
تامامى مۇسۇلمانىنى قىلدى شەھىد،
قانى بىرلە جەننەتنى قىلدى خەرىد.
كى فەرزەند ـ زەنىنى قىلىبان ئەسىر،
رەئايا نە قالدى، نەساھىب سەرىر.
بۇ تۇنگانىلارنى قىلىبان تامام،
كى ئۆز شەھرى سارىغا سۇردى خىرام.
كى جاڭجۇن ئېشىتىب كى مەسرۇر ئولۇب،
كىرىب لات زىنزاغا باشىن ئۇرۇب.
چالىب چەندى رۇزى تەبلى شادىيان،
كى بولدىكى تۇنگانىلاردىن ئامان.
يەنە كۇفرى ئىسلامغا قەسد ئەيلەدى،
بېرىب خەمرى لەشكەرنى مەست ئەيلەدى.

ئەلقىسسە ئۆزگە شەھەرلەرنىڭ تۇنگانلارى ساندوخوزاداكى تۇنگانلارنى ختاي چېرىكى ئۆلتۈرگەن خەبەرنى ئېشتىپ جان قورقۇنچىدىن ۋەھىمە ئېتىپ، ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگكە يالبارغانى ۋە ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگ بۇلارغا تەرەھھۇم قىلىپ بىر تۈمەن لەشكەر بىرلە تۇنگانلارغا يارمەندچىلىك بەرگەنى.

كۆنى غۇلجا تۇنگانلارى چوڭلارى،
ئاشۇر خەنجە ئاخۇن سۇفەت ئۇڭلارى.
كى ئىسمائىل ئاخۇن كى ياقۇبەلەر،
ئابدۇرەسۇل ھاكىم بەگ سەرى كەلدىلەر.
كىرىپ ئوردافا يىغلاشىب زار - زار،
تۆكۈپ ياشنى چۇن ئەبرى نەۋ باھار.
تامام يىغلاشىب دېدى: «ئەي، نېك زات،
خۇداۋەندە كارىڭغا بەرسۇن مۇراد.
كى بىزلەرنى مانجۇ كېلىپ چافغۇدەك،
قىلىپ تىرى باران ئوق ئاتقۇدەك.
ختايدىن كېلىپ بىزگە نۇرغۇن چېرىك،
ھالاك ئەيلەمىش قويمىغايلار تىرىك.
كى بىز خەستە دىللارغا سىز يار ئولۇڭ،
بۇ نەۋئى قاتتىغ ئىشلاردا دىلدار ئولۇڭ».
دېدى ئۇشبۇ سۆز ھاكىمى كاردار:
«خۇدا يار بولسۇنكى بىزلەر چاكار.
ۋەلى قازى ئاخۇنلۇغۇمدىن سوراي،
نە نەۋئى ئىشنى بۇيرۇر مەن ئانداغ قىلاي.
بۇ كۈن كېچە سىز ئىستىراھەت قىلىڭ،
كى راھەت ئالىپ ئېرتەلىككە كېلىڭ».
بۇ سۆزنى ئېشتىپ تامام ياندىلار،
ھەر ئۆيلۈك ئۆيىدە ئامان قوندىلار.
كېچە ئۇخلاماي خەتمە قۇرئان ئوقۇپ،
ختاي لەشكەرىدىن بەسى قورقۇشۇپ.
كى پۇر دىللەرى جەڭ ياراغىن قىلىپ،
كى بىدىللەرى غەمدە باشىن قېتىپ.
كى ئاخىر تەۋەككۇل خۇداغا قىلىپ،
تامامى يۈزىن قىبلەگاھغا قىلىپ.
تامام قويدىلار خاب راھەتكە باش،
ۋەلى يەرگە تىم - تىم تۆشەر ئېردى ياش.
ئەلقىسسە ئابدۇرەسۇل بەگ ھاكىم،
بۇ بەگ بىزگە ھاكىم، بىز ئېردۇك نەدىم.
كېچە چىرلاتىپ قازى ئاخۇننى تېز،
بۇ ئاخۇنلۇغۇم ئېردى ساھىب تەمىز.
كى ئىسمى ئىدى نەسرىددىن دەلىر،
زەخامەتدە رۇستەم، شىجائەتدە شىر.
بۇ ئاخۇنلۇغۇم كەلدى تېز ئوردافا،
ھاكىم بەگمۇ ھەم چىقتى تېز ئالدىغا.
مەھازىر ئۇچۇن سالدى دەستۇرەخان،
قويۇپ نازى نېئمەت يېمىش بىرلە نان.
كى بەئداز مەھازىر ئەمىر تۇردىلار،
بۇ تۇنگانلار ئەرزىنى قىلدىلار.

ئېشىتىپ بولۇپ ئاخۇنۇم گۈل سۇفەت،
تەكەللۇمغا تىل ئاچتى بۇلبۇل سۇفەت.
دېدى: «ئەي شاھا، ئۆمرۈڭ ئولسۇن ئۇزۇن،
تېخى دەۋلەتىڭ ھەم ئەدەددىن فۇزۇن.
بۇ تۇنگانلارغا مۇدام يار ئولۇڭ،
كى ئەنقا مىسالىچە دىلدار ئولۇڭ.
بۇ بىچارەلەرگە تەرەھھۇم قىلىڭ،
خۇدا نەزەرىدە غازىلىقنى ئالىڭ.
كى ئەكسەر سەۋابلار غازات ئۆزرەدۇر،
بۇدۇن دەۋلەتىڭگە كى بولماق غۇرۇر.
كى جىھاد قىلىپ تېز ئىسلام ئاچىڭ،
كى تىغ بىرلە دۇشمەن قانىنى ساچىڭ.
كى فەتۋا بۇدۇر، ئەي شاھى كاردار،
بولۇرسىز دۇ ئالەم ئارا كامكار».
بۇ قىسمى دېدى قازى ئاخۇن دەلىر،
قابۇل ئەيلەدى شاھ ساھىب سەرىر.
كى فەتۋا بېرىپ بارچە ئاخۇن ھەممە،
كى ئىسلام ئاچۇرغا قىلىپ دەغدەغە.
نەھار ئولدى ھەم چىقتى خۇرشىد تاب،
ئەدۇۋ قانى ساچماققا ئەيلەب شىتاب.
چىقىپ تەختى ئۆزرە ئەمىرى زامان،
ئەكابىرلەرنى يىغىپ بىگۇمان.
كى كەلتۇردى تۇنگانلارنى تامام،
يىغىلدى بۇ ئوردافا ئەز خاس - ئام.
ئەمىرى زامانە تەكەللۇم تۇزۇپ،
كى تۇنگانلار سارىغا يۈز ئۆرۈب.
ئەمىر ئەيدى: «ئەي ئەھلى تۇنگانلار،
گىرىفتار مىھنەت دىل ئەفكارەلەر.
يىغىپ لەشكەرىم كەلتۇرەي بىر تۈمەن،
كى ھەر بىرىسىدۇر رۇستەمى تۈھمەتەن.
ئۆزۈم لەشكەرىڭگە ئۆزۈم باش بولاي،
بۇ لەشكەر بىلە سىزگە يولداش بولاي.
كى سىزلەردە دۇر دىن ئايىن چالا،
تىلىڭلار سۇچۇكدۇر، دىلىڭلار ئالا.
تاماملىق ئېرۇر ئەھدە بۇزماققا تېز،
بۇ نەۋئى فېئلىڭىزدىن يامان قورقامىز.
بۇ بەد فېئلىڭىزلارغا تەۋبە قىلىڭ،
كۆڭۈللەرنى ساف ئەيلەب ئاندىن كېلىڭ».
ئېشىتتى بۇ سۆزلەرنى تۇنگان ھەممە،
ئىچىگە تۈشۈب خەۋفدىن زەمزەمە.
ئەمىرنىڭ ئاياغىن تۇتۇب يىغلاشىب،
باشىنى ئۇرۇب يەر جاھان تىغلاشىب.

تۇنگانىلارنىڭ جاۋابى

«ئايا نېك ئەفئال شاھى جاھان،
قاچان سىزگە بىز ئەيلەسەك بەدگۇمان.
ھەممەمىزنى تەڭرىم ھالاك ئەيلەگەي،
جاھاندىن كى بىزلەرنى پاك ئەيلەگەي» .

ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگنىڭ ئېيتقانى

«سۆزۈڭ راست بولسا قىلىڭلار قەسەم،
قىلىپ دىلنى نەرم، كۆزۈڭلارنى نەم.
مەنەم راست كۆڭلۈمدە قەۋل ئەيلەيىن،
ساڭا يار ئولۇب دەفئى ھەۋل ئەيلەيىن» .

تۇنگانىلارنىڭ جاۋابى

كەلامى خۇدانى باشىغا تۇتۇب،
كى بىر جام قەسەمنى دوغابەدەك يۇتۇب.
دېدى: «بىز غېرىبلارغا سىز شاھ ئولۇڭ،
تامام ھالىمىزدىن كى ئاگاھ ئولۇڭ.
كى تەختى ئادالەتدە ئەيلەب مۇقىم،
سەرىرى شىجائەت ئۈزە مۇستەقىم.
كى شاھلىق سەرىرىدە بوي كۆرگۈزۈڭ،
يامانلىقنى قىلساق باشىمىز ئۈزۈڭ» .

ئەمىرنىڭ تەكەللۇم سۆرگەنى

«بىلۇرمەن كى يوق سىزدە بوي ۋافا،
ۋافا ئورنىغا ئەيلەگەيسىز جافا.
كى تەڭلىك زاماندا ماڭا يالبارىب،
ۋافانى بۇزارسىز كېيىن قايتارىب» .

تۇنگانىلارنىڭ جاۋابى

«قەسەم بە خۇداۋەند كەۋنۇ ماكان،
ئانىڭ قۇدرەتىدە ئېرۇر ئىنسى جان.
بۇ ۋاقتىدا سىزنى تۇتۇب رەھنەما،
قىلۇرمىز كى ئاخىر ئۆزۈمىزگە شاھ» .

ئەمىرى زامان بۇ سۆزىن چىن دېدى،
بۇلار ھىلەسىنى ئەمىر بىلمەدى.
كى ھەشتاد كەنتلەرگە نامە پىتىب،
ھەسەن، ھۈسەيىن بەگلەردىن يورگۈزۈب.
كى بىرلەھزەدە لەشكەرىن راسلادى،
ئەمىر ھەم جىھادغا بېلىن باغلادى.
ئەمىر ئەيدى: «تىرە تۈن باشى جۈمئەدە،
كى شەب خۇن ئۇرالىن كى بۇ لەمھەدە.
كى يوقسە بۇ ئىش بولغۇسىدۇر يامان،
خىتاي لەشكەرى كۆپ ئېرۇر بىگۇمان.

ئۇ دارىن تورغۇت خانى سارى بارۇر،
كى مىڭ ئىككى يۈز ياخشى ئات كەلتۇرۇر.
كى ئەۋۋەل بۇ كۈن قىلماساق بىز سوقۇش،
بۇ ئۇرغۇن خىتاي بىزگە قىلغاي تۇرۇش.
پىيادە خىتايلار تامام ئاتلانۇر،
خىتاي بىزگە كۆپ بەد گۇمانلىق قىلۇر» .
بۇ سۆزنى دېدى ھاكىمى كاردار،
ئېشىتكەن قىلىب گىريە زار - زار.
تامام ئالدى ئىلكىگە ئالەتى جەڭ،
سىنان دەراز تىغ تىرى خەدەڭ.
شىتاب بىرلە ئاتلاندى ئەڭدا سىيان،
كى دەرۋازە مەشرىققە بولدى راۋان.
كى تارىخى نەبىگە ھەزار دۇ سەد،
يەنە سەكسەن ئېردى بەفزىل ئەھەد.
يىلى ئېردى تونغۇز، دېدى بەزى ئۇي،
نېمە بولسا بولسۇن تالاشىڭنى قوي.
جەمادىل ئەۋۋەلنىڭ كى ئون ئىككىسى،
ئەشا سوڭىدىن جۈمئەنىڭ كېچەسى.
قىرىق ياشتا ئېردى ئەمىرى زامان،
چىرايى قىزىل گۈل جاھان پەھلەۋان.
دەب «ئاللاھۇ ئەكبەر» يەزدانى پاك،
مېنىم دەردناك، مېنىم سىنە چاك.
مېنىم نەسرىددىن سىرى ئالەمان،
مېنىم شەۋكەت ئاخۇنغا مۇفتى زامان.
مېنىم نام ئەھمەد خەزانەچى بەگ،
كى ئىسھاق ھاكىمى رەۋانەچى بەگ.
ئۇلۇغلار ئاتىنى ئايان ئەيلەشىب،
تامام ئەسلى نەسلىن بايان ئەيلەشىب.
غەزەب بىرلە چۇن نەئرەھالار چېكىب،
ئەدۇۋ باشىغا تىغ بۇررە سالىب.
بولۇب ھەر بىر ئىسلامى مەست تېۋەدەك،
خىتايلار بولۇب ئەھرەمەن دېۋەدەك.
چاكا - چاك خەنجەر، شەفا-شاق تىغ،
كى دەللال مەرەكى بولۇب كۆپ قىزىغ.
كى ياغدۇردىمۇ تىر مەرگى بۇلۇت،
ۋەيا تۇشتى بولغاي نەيىستانغا ئوت.
ۋەيا بىر سۈرۈك يىلقىغا تەگدى شىر،
ۋەيا شىر بىرلە تۇتۇشتى دەلىر.
غەزەبلىك شاقال كىردىمۇ قوي ئارا،
ۋەيا زال زەر قىلدىمۇ ماجىرا.
بۇ نەۋ ماجىرا بولدىلار بىگۇمان،
كى جەيھۇن ئارىقى سۇفەت ئاقتى قان.
ئاقىب قان توفراق ھەجەر بولدى قان،
ھەجەردىن كى ساچراب شەجەر بولدى قان.
گۈزەرلەر قىزىل تام دۇكان قىپ - قىزىل،
خىتايلار ھالاك بولدى خارۇ زەلىل.
كى ئاخىر خىتايلار ئاچىشىب زەبان،

تىرىك قالغانى دېدىلەر ئەلئامان.
ھەممە دىن ئىسلامنى قىلدى قوبۇل،
تېخى گەردەنىگە كۆتەردى موسۇل.
كى مۆئمىن ئالىپ ئولجانى بىشۇمار،
كى ئادەم باشىغا تاغارۇ تاغار.
بۇ دەڭنىڭ ئىشىنى سەرەنجام ئېتىپ،
باياندايى سارى يۈردىلەر يۈزلەنىپ.

ئەلقىسسە ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگ ھەر تەرەفكە نامەلەر فاراكەندە قىلغانى. موللا شەمسىددىن خەلفەم، ئەھمەد خان خوجاملار ئەمىرنىڭ نامەسىدىن ئىتتىلائ بولۇپ، ياماتۇغا بارىپ ئۇ دارىننى، ساغلادايىنى ھالاك قىلىپ، بىر مىڭ ئىككى يۈز ئاتنى ئاجراتىپ ئالغانى.

ئايا ئەندەلىب، نەغمەئى ساز قىل، ·
ئۇدارىن ھالاكىنى ئاغاز قىل.
كۆنى جاڭجۇن، ئامبال بۇ ئىككى لەئىن،
ئۇدارىنغا ئەيدىكى: «تورغۇت بارىڭ،
تورغۇت خانىدىن ئىككى مىڭ ئات ئالىپ،
ماڭا تاپشۇرۇڭ، سىزكى تېز تۇن كېلىپ».
ئۇ دارىن خىتاي بىرلە ساغلاداي،
بۇ ئىككى لەئىن بىرلە نەچچەند خىتاي.
تورغۇت خانى سارىغا بولدى راۋان،
يېتىپ خانغا بۇ سۆزنى قىلدى بايان.
كى مىڭ ئىككى يۈز ئاتنى خان بەردىلەر،
كى ھايداب ياماتۇ يېتىپ كەلدىلەر.
دېدى: «ئىككى كۈن مۇندا ئارام ئالاي،
كى ئارام ئالىپ بەئدە ئاندىن باراي».
مۇنى ئاڭلادى ئابدۇرەسۇل دەلىر،
نەدۇركىم دەلىر چۇن ئىدى نەرە شىر.
كى بىرنامە يازدىكى خەلفەمگە تېز،
دېدى: «تېز ياماتۇ سارى بارىڭىز.
ئەھمەد خان خوجام بىرلە لەشكەر ئالىپ،
ئۇ دارىن بىلە ساغلادايغا يېتىپ.
كى ئاندا بارىپ مەردلىك كۆرگۈزۈڭ،
بۇ ئىككى لەئىننىڭ باشىنى ئۈزۈڭ».
بۇ نامە يېتىشكەچ خەلفەممۇ تېز،
كى ئالاتى جەڭ ئالدىلار قىلدى خىز.
ئالىپ ئول دەلىر لەشكەرى بىگەران،
ئەھمەدخان خوجام بىرلە بولدى راۋان.
ئۆتتۈپ تېز دەريائى خۇنخاردىن،
ھەممە بولدىلار خەۋف نىلدىن ئەمىن.
چاپىپ بارچە ئاتىن دېدى «تۇت، تۇت»،
بۇ ئىككى لەئىن ئۆيىگە قويدى ئوت.
ھالاك بولدى چۇن تەبرەمەي ئورنىدىن،
ئاقىپ قانى ھەم ئاغزى، ھەم بۇرنىدىن.
ئۇ دارىن لەئىن بىرلە ساغلاداي،
بۇ ئىككى لەئىن بىرلە نەچچەند خىتاي.
تۈگەتىپ لەئىنلەرنى قالماي گۇمان،
خوجام شاھ شىبۇ سارى بولدى راۋان.
كى مىڭ ئىككى يۈز ئاتنى چۇن ئالدىلار،
ھەر ئادەم بىر ئاتنى تۇتۇپ مىندىلار.
كى لەشكەر قولىغا سىنانلار ئالىپ،
خۇرۇش ئەيلەدى شاھ شىبۇغا كېلىپ.
دىلاۋەرلەر ئانداغ خۇرۇش ئەيلەدى،
قازان قايناغاندەك كى جۇش ئەيلەدى.
دەمى تىغى خەنجەر يېتىپ تاھىۋا،
تېمىپ قانى جەيھۇنغا بەردى سادا.
سىنان دەرازدا ئالىپ جاننى،
تاش ئۈستەك سۇفەت ئاقتۇرۇپ قاننى.
تامام كۇفرىلارنى ھالاك ئەيلەدى،
كى فەرزەندلەرىن دەردناك ئەيلەدى.
خوجاملار يانىپ فەتھى نۇسرەت بىلە،
كېلىپ تۇشتى خانىغا ئىززەت بىلە.

ئەلقىسسە ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگ دەريانىڭ ئۇل يۈزىدەكى كەنتلەرنىڭ سەردارلارى توقەنەك بەگ، ئاق قوزى بەگ، دانىيال بەگ، مۇسىيار بەگلەرگە نامە ئىبەرگەنى، بۇ سەردارلار شىبە ۋە قالماقلار بىلە جەڭ قىلغانى.

«بۇ ئۇل نامەدۇر كىم بەنام خۇدا،
نەبىۇ ۋەلى بىزگەدۇر رەھنەما.
كى بەئد ئېشتكىل ئايا شىر دىل،
شىبە خەلقىنى ئەيلە خار ۋە زەلىل.
ئايا توقەنەك بەگ سائادەت شىئار،
بولۇڭ نەما يەتكەچ بۇ ئىسلامغا يار.
يەنە ئاق قوزى، دانىيال، مۇسىيار،
بۇ ئۈچ بەگ ئېرۇر كاركەر كاردار.
ئۈچى ئۈچ بۆلەك لەشكەرىنى ئالىپ،
شىبە قەلئەسىنى ئىھاتە قىلىپ.
ئەگەر چىقسا كۇففار باشىنى ئۈزۈڭ،
ۋەيا جۇملەنى دىن ئارا كىرگۈزۈڭ».
قىلىپ شاھ سۆزىن نامە ئىچرە تامام،
سوڭىدىن دېدى: «ئەلدۇئا ۋەسسالام».
بۇ نامە يېتىپ توقەنەك بەگكە تېز،
بۇ كەنتلەر ئىچىگە تۇشۇپ رەستە خىز.
تۆرە توقەنەك ھۆكۈمرانلىق قىلىپ،
كى مىڭ ئىككى يۈز لەشكەرىنى يىغىپ.

مۇڭا ئاق قوزى بەگنى سەردار ئېتىپ،
تېخى مۇسىيار، دانىيالنى قېتىپ.
شىبە شەھرى خوجاكىر زورغان سۇمۇن،
شىبە خەلقى قورقۇبكى بولدى جۇنۇن.
دارتامتۇكى شۇڭقار، كەتمەن ئېلى،
كى غالجات، دولاتۇ، خوناخاي بىلى.
ئىككى بۇغرانىڭ خەلقى فوج - فوج كېلىپ،
شىبە قەلئەسىنى ئىھاتە قىلىپ.
كى مۆئمىن ۋە كۇففار قىلىپ تۇرفە جەڭ،
بىرى بىرىگە ئاتىشتى تىرى خەدەڭ.
كى مۆئمىن شىبە ئۆزرە غالىب بولۇب،
شىبە ئايماقى بارچە مەغلۇب بولۇب.
ئۆزىن قەلئەسىگە سولاندى ئۆزى،
بەسى ۋەھىمناك بولدى ئوغۇل - قىزى.
بۇتى ئالدىدا باشلارىنى ئاچىپ،
قىلىپ گىريە باشىغا توفراق ساچىپ.
بولۇب لائىلاج قەلئەسىن قىلدى بەند،
بالا مارى كۇففارنى قىلدى گەزەند.
جاغۇستاي ۋە قاينۇق، قوغۇنچى ئېلى،
شەھەر باغ چېرىكى ۋە پەھلەۋانلارى.
كى ئالتە سۇمۇننى كېلىپ قورشادى،
كۆرۈپ كۇفرى ئايماقى كۆب غەم يېدى.
كى كۇففار سۇمۇنلار ئارا بولدى بەند،
كى ئەفيۇن سۈيى بولدى كۇففارغا قەند.

كۆرۈڭ مەۋلەۋى شەيخ يۇسۇپ ۋەلى،
مازارىدا كى شەيخ جارۇبلارى.
تىلەب فەتھى نۇسرەتنى ئايەت ئوقۇب،
قىلىپ گىريە - زارۇ، داۋراد ئوقۇب.
كى موللا غەنى، روزى، باقى ئىمام،
قوغۇنچىدىكى موللا روزى ئىمام.
بۇلار باردى ئاستانە شاھ پادشاھ،
تىلەب يارلىغ ئاندا قىلدى دۇئا.
دۇئاسىنى تەڭرىم راۋا ئەيلەدى،
ئۇلۇغ فەتھى نۇسرەت ئاتا ئەيلەدى.
كى يالغۇز ياغاچ، كاننىڭ بەگلەرى،
ئەلىم شاھ شىغاۋول، ئېركە بەگ مىڭ بېگى.
توسۇب مۇغلارنىڭ كېلۇر راھىنى،
بەسى قورقۇتۇب مۇغلار شاھىنى.
كى قالماق كېلۇر يولغا بەكجۇر قويۇب،
كى مۇغ ئۇچراسا كۆزلەرىنى ئويۇب.
كى يولنى توسۇب ئېركەبەگ نەۋ جەۋان،
كى مۇغ خەۋفىدىن خەلقنى قىلدى ئامان.
كى شىرە بوغاچى بىرلە توققۇز تارا،
بۇ يۇرت خەلقى ئېردىكى مىڭدىن تولا.
بۇ يۇرتدا قالىب ئېردى بەش يۈز كىشى،
بۇلار مۇغ يولىن توسماق ئېردى ئىشى.
كى مىڭ ئادەمى غۇلجاغا كەلدىلەر،
كى قەلئە باياندايدا جەڭ قىلدىلار.

ئەلقىسسە ئەمدى كەلدۇق باياندايىنىڭ جىھادىغا. ئۇل كېچە دەڭنىڭ ئىشىنى بىر تەرەف قىلىپ، شەھەرنىڭ لەشكەرىنى ھەسەن بەگ، ھۈسەيىن بەگلەر باشلاب باياندايغا يۈزلەندى ۋە شەھەرنىڭ پۇردىل يىگىتلەرىدىن مۇھەممەد سوفى ئاقساقال، بۇشرى بەگ، ھاجى تاھىر فاناد، سىيتىلدى شاڭ بېگى، ئەلىش دىلاۋەر، ئاشۇر مۇھەممەد ئەلەمدار، ئابدۇلسەمەد فاناد، ئابدۇ ناسىر پۇردىل، پەھلەۋان ئابدۇلۋارىس، شائىر ئابدۇلھەق، جالالىددىن شىردىل، ئاخۇن فولار نۇرغۇن لەشكەرى ئىسلامنى ئالىب باياندايغا بارىب تۇشتىلەر. ئاقتوپادىن قەۋاش باھادىر، غەزىز پەھلەۋان، ئابدۇرەسۇل بەگ، جارۇللا بەگ، ئايۇب دەلىرلەر نۇرغۇن لەشكەر بىلە باياندايغا كېلىپ، قەلئەئى كۇففارنى قورشاب تۇشتى. شۇل مەھەل ئېردىكى، غۇلجا ئون يۈزنى جەم قىلىپ، لەشكەرى ئەنبۇھ ئالىب، ھەتى شاڭ بېگى ئەلەملەرنى كۆتەرتىپ قەلئەئى كۇففار، يەنى باياندايىنىڭ قىبلە تەرەفىدىكى يار بويىغا بارگاھ بەرپا قىلىپ تۇشتىلەر. شۇل مەھەل ئېردىكى، ئىسھاق خەزانەچى بەگ بىر مىڭ توققۇز تارانىڭ پۇر دىللارىنى ئالىب كېلىپ، مەزكۇر بارگاھغا تۇشتىلەر. ھەر كۈندە باياندايىنىڭ كافىرلارى بىرلە كەچ بولغۇچە قاتتىغ جەڭلەر قىلۇر ئېردى ۋە لەشكەرى كۇففار قەلئەسىدىن تاشقارى چىقالماس ئېردى. بۇ سۆز بۇ يەردە تۇرسۇن.

ئەلقىسسە ئەمدى كەلدۇق ئەھمەد خان خوجام بىرلە شەمسىدىن خەلفەملەرنىڭ ۋاقىئەسىگە. قاچانكىم ياماتۇغا بارىب ئۇدارىن بىلە ساغلادايىنى نەچچەند خىتايلار بىرلە ئۆلتۈرۈب، بىر مىڭ ئىككى يۈز ئاتنى ئالىب، مۇسۇلمانلارنىڭ فىيادەلىرىنى ئاتلاندۇرۇب، نۇرغۇن لەشكەر بىرلە كېلىپ ئەرەمباغقا تۇشتىلەر. ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگ ئاڭلاب قازى نەسرىددىن ئاخۇنۇم، موللا شەۋكەت مۇفتى ئاخۇن، موللا روزى مۇفتى، سەئىد جالالىددىن خەلفەم، خۇدا بەردى ئاخۇن، ھاجى مەسئۇد مۇھتەسىب ئاخۇن، ناسىر ئاخۇن، موللا ئىمىن ئاخۇن، چوڭ مۇھتەسىب ئاخۇن، كىچىك ئاخۇن، كىچىك مۇھتەسىب ئاخۇن، موللا خەلىل ئاخۇن، ھاجى تاھىر خەزانەچى بەگ، ئەھمەد خەزانەچى بەگ، ئابدۇلرەھمان خەزانەچى بەگ، ھاجى ئابدۇللا خەزانەچى بەگ، ئابدۇلۋاھىد خەزانەچى بەگ، مەغفىر شاڭ بېگى، مەڭلىك شاڭ بېگى، مىرزات شاڭ بېگى، بەگزات بەگ، بەھرام بەگ، يۇسۇف بەگ، خۇدا بەردى بەگلەر بارچەسى ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگنىڭ مۇتابىئەتىدە ئالدىغا چىقتىلار. بارچە ئەكابىرلار بىرلە كۆرۈشتىلەر. ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگ شەھەرگە تەكلىف قىلىپ ئالىب كىردىلەر. بۇلار ئەمىرگە بولغان ۋاقىئەلەرنى بايان قىلدىلار. ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگ ئۇدارىننىڭ ئۆلگەننى ئېشىتىپ بەسى خۇشھال بولدىلار. چاراكى باھادىر كافىر ئېردى. خەلفەم بىرلە ئەھمەد خاننى مېھماندارلىق قىلدىلار.

ئەلقىسسە ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگ بىرلە قازى نەسرىددىن ئاخۇنۇم، ئەھمەد خەزانەچى بەگ شەھەردە تۇرۇب جەڭ ياراغىنى

قىلۇر ئىردى. مىرزات بەگ، بەگزات بەگ، بەھرام بەگلەر تاش ئۆستەڭ لەشكەرىنى ئالىپ قەلئەئى كۇففارغا يۈزلەندى. ئانىڭ ئارقاسىدىن ئارا ئۆستەڭ لەشكەرىنى ئالىپ تۇردى يۈز بېگى، بىلال يۈز بېگىلەر باشلاپ قەلئەئى كۇففارغا يۈزلەندى. ئانىڭ ئارقاسىدىن مەئىلىك شاڭ بېگى قاش، بورا بوغاسۇنىڭ لەشكەرىنى ئالىپ راۋان بولدى. ئانىڭ ئارقاسىدىن ئەزىمشاھ بەگ ئىلقا، ئۇلاستاي لەشكەرىنى ئالىپ راۋان بولدى. ئاندىن تۇنگانىلارنىڭ ئۇلۇغلارى شاجۇ ئاخۇن، خەنجە ئاخۇن، ياگۇر، ئاشۇر، جۇسىنلار جۇملە تۇنگانىلارنى باشلاپ راۋان بولدىلار. لەشكەرى ئىسلام ئايماق - ئايماق، سانجاق - سانجاق، فوج - فوج كېلىپ باياندايىنى قورشاپ تۇشتىلەر. ئادەملەر غەۋغاسى ۋە ئاتلارنىڭ كىشنەشكەن ئاۋازىدىن گەردۇنىڭ قۇلاغى كەر بولدى ۋە چاڭ - مانان ۋە دارۇلارنىڭ تۇتۇنىدىن باياندايى زۇلمەت ئاراسىدا نافەيدا بولدى ۋە تۇفەك، زەنبۇرەك، تومەن فولار ۋە نەفىر كارنايلار ئاۋازىدىن لەشكەرى كۇففار قورقۇپ يۈرەكلەرى سۇ بولدى. كافىرلار بۇغەۋغا ئالامەتلەرنى ۋە لەشكەرى ئىسلامنى مۇنداق ھەيبەت ئۇزە كۆرۈپ، بىدىل زەندەڭ بولۇپ تىترەدى. زەن - فەرزەندلەرى يىغلاشىپ ئەقلى باشىدىن كەتتى. بارچە چوڭ - كىچىك كافىرلار ئۇلۇغى بادارىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە باشىنى توفراققا ئۇرۇپ زار - زار يىغلاپ، بارچەسى ئەيدىكىم: ئەي سەردارى كۇففاريان، بىزلەر مۇنچە نۇرغۇن لەشكەر بىرلە نىچۇك دەرفەتادە بولۇرمىز. ئەمدى بىزلەرگە بىر چوڭ لاماسۇندىكى قازاندەك قازان لازىم بولدىكى، ئاڭا جىق ئەفيۇن چىلاپ قويالى. مابادا ئىسلامىلار بىزلەرگە غالىپ كەلسە، ئول ئەفيۇن سۇيىنى ئىچىپ، بارچەمىز بىر يولى ھالاك بولالى، دەپ يىغلاشتى. بادارىن ھارامى ئەيدى: بىرنەچچە كۈن سەبىر قىلىپ تۇرالى، كۆرەلىكى چاڭ جاڭجۈن بىزلەرگە چىلىك دالويە، تودارىن، شى دارىنلارنى باش قىلىپ نۇرغۇن لەشكەر ئىبەرەدۇر، بۇ نۇرغۇن لەشكەر بىرلە كېلىپ بىزلەرنى ئاجراتىپ ئالۇر، دېدى. بادارىنىڭ بۇ سۆزىگە بىئەقىل كافىرلار فەرىفتە بولۇپ جەڭگە مەشغۇل بولدىلار.

مۇسۇلمانلاردىن پەھلەۋان ئەلاخان، مۇھەممەد سوفى پەھلەۋان، پەھلەۋان تالى، مۇھەممەد ئەلى ۋە پەھلەۋان مۇھەممەد توختى ۋە پەھلەۋان ئابۇلخەيرى ۋە پەھلەۋان جەئفەر بەگ ۋە پەھلەۋان ئابدۇلۋارىس، پەھلەۋان قاسىم چۇبۇكلار، نۇرغۇن پەھلەۋانلار تۇفەك ۋە زەنبۇرەكلەر ئاتا باشلادى ۋە بازار لەشكەرى ۋە سەھرانىڭ پۇردىللارى سىفىللارغا ئاسىلدى. قاتتىق جەڭ بولدى. ئاخىرى لەشكەرى كۇففار لەشكەرى ئىسلامغا تاب كەلتۇرەلمەي، سىفىلنىڭ قوقتالارىغا كىگىز تارتىپ، دالدارقاب يۈرۈپ ئوتلار ساچار ئىردى. پۇردىل يىگىتلەر ئوتغا فەرۋا قىلماي سىفىلغا چىقىپ، قوقتالارنى بۇزۇپ شورا قىلۇر ئىردى. مۇنى لەشكەرى كۇففارنىڭ سەردارى بادارىن كۆرۈپ، جانىدىن ئۈمىد ئۈزۈپ، باشىغا توفراق ساچىپ، ئۆز ھالىغا ياراشا، ئۆز زەبانى بىلە بەيىتلەر ئوقۇپ يىغلار ئىردى، مەزمۇنى بۇدۇركى:

دەرىغا دەۋلەتى خاقان چىنلار سەرنىگۇن بولدى،
بۇ خاقانىنىڭ ھەممە تابىئلارىنىڭ باغرى خۇن بولدى.
ئەجەلنىڭ ئەجدەرى دەم تارتتى بىز خاقان چىنلارنى،
تۈگۈرمەن بولدى فەيدا بارچەمىزنىڭ باشى ئۈن بولدى.
مۆشۈك ساچقاننى ئالغاندەك بۇ لەشكەر قويمادى بىزنى،
كى بىزلەرگە قىيىن، تۇنگانى - چانتۇغا ئويۇن بولدى.
يىقىلدى ئاسماندىن يەرگە ئانداغ كەۋكەبى خاقان،
تامامى خاقان چىنلار ئەقلىن ئالدۇردى جۇنۇن بولدى.

بۇ لەشكەرنى كۆرۈپ بىز بىدىل زەندەك بولۇپ تۇرەۋۇق،
كى بىز مانەندە مۇم چۇن خۇيزا، خۇي - خۇيلار جىيۇن بولدى.
ساماندەك سارغارىپ قالدۇق ۋە يا توفراق سۇفەت توزۇپ،
كى بىزنى ساۋرۇرغا خۇيزا، خۇي - خۇيلار قويۇن بولدى.
بۇ قىسمى يىغلادى دارىن باشىغا چۇن ساچىپ توفراق،
مۇنى ئاڭلاپ باياندايى كافىرى كۆپ بىئورۇن بولدى.

ئەلقىسسە كۇففار لەشكەرىگە ئەندوھ - غەم يۈزلەنىپ، كۆپ ئەندوھ ئىردىكى، فولادباي، يۇسۇف شاڭيولار، ئارۇق ئاخۇن، ۋەلى خوجا شاڭيو، ئەزىز قۇرباشى، مىرقاسىم شاھ، مۇھەممەد شەرىف، باھائىددىن فانسادلار بىرلە جەمى ئەھلى تۇججارلارنى باشلاپ تۇغ - ئەلەملەر بىرلە كېلىپ لەشكەرى ئىسلامغا قوشۇلدى. لەشكەرى كۇففار مۇنى كۆرۈپ دەمبەستە بولۇپ، ئۆلۈمگە رازى بولۇپ زار - زار چۇن ئەبرەئى نەۋباھار يىغلاشۇر ئىردى. كىرىپ لات زىنزا ئالدىدا باشىنى چالىپ ئىستىئانەت تىلەر ئىردى. بۇلار لات ئالدىدا يىغلاپ تۇرسۇن، ئەمدى سۆزنى مەئزەم خاندىن ئېشىتمەك كېرەك.

مەئزەم خان ئىلە شەھرىگە ھاكىم ئىردى. ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگ ئىشىكئاغا ئىردى. چاڭ جاڭجۈن مەئزەم خانغا ھوسۇل جەھەتىدىن گۇناھ قويۇپ نەزەربەند قىلغان ئىردى. ئابدۇرەسۇل بەگنى ئارىيەتى ھاكىم قىلغان ئىردى. تا بۇ ۋاقىغىچە مەئزەم خان كۇرە شەھرىدە غەرىب ۋە بىناۋالاردەك يۈرۈر ئىردى. قازارا جاڭجۈن ئۇ دارىنىنىڭ، ساغلادايىنىڭ ھالاك بولغانىنى، يۇرت بۇزۇلغانىنى، باياندايىنى قورشاپ ئالغانىنى، جەڭ قىلغان خەبەرىنى ئاڭلاپ، ئېشىتىپ ئۆزىنى تەختىدىن يەرگە تاشلاپ، يىمەك - ئىچمەكدىن قالدى. كېچە - كۈندۈز زار - زار يىغلاپ ئىردى ۋە دارىن، غالادايلار بىلە مەسلىھەت قىلۇر ئىردى.

نەزم

ئۇ دارىن ھالاكىن ئېشىتتى لەئىن،
باشى ئايلانىپ بولدى تۇرفە غەمىن.
ياقاسىنى چاك فارە - فارە قىلىپ،
كۆزى ياشىدا يۈزنى يارە قىلىپ.
مەئزەم خاننى چىرلاتتى يانىغە تېز،
دېدى: «ئەي بالام ھاكىمى باتەمىز.
شىبەگە بارىپ ئاندا لەشكەر ئالىڭ،

بۇ لەشكەر بىلەن خۇيىزەلەرگە بارىڭ.
كى تۇنگانىلارنى قىلىڭلار ھالاك،
كى فەرزەندلەرىنى قىلىڭ دەردناك».
ئېشىتىب بۇ سۆزنى بولۇب شادمان،
شىبە سارىغا بولدى ئۆلدەم راۋان.
كېچەگە مىنىب بەھرىدىن تېز ئۆتۈب،
قوغۇنچىغا كەلدى شامالدەك يېتىب.
يېتىب كەلدى ئاندىن بۆلاق باشىغا،
كىرىب يىغلادى خەلفەنىڭ قاشىغا.
ئەھمەد خان خوجامنى يانىغا ئالىب،
دېدى خوجاغا يۈز تۈمەن يالبارىب.
«ئەھمەد خەزانەچى بەگ مېنىڭ دۈشمەنىم،

ئانى كىم ھالاك ئەتسە ئۆلدۈر جانىم.
نە بولغاي ئانىڭ كەسسەڭىز باشىنى،
ھالاك ئەتسەڭىز قەۋمى يولداشىنى.
ئانى قىل ھالاك بىرگە فەرزەندىنى ھەم،
قوشۇب ئۆلتۈرۈڭ بەلكى دىلبەندىنى ھەم.
كى بولسام كى خان سىزنى قىلغۇم شېرىك،
بولۇرسىز بۇ دەۋلەتدە بولسام تىرىك».
ئەھمەددخان بۇ سۆزلەرگە شەيدا بولۇب،
بىھكىم خۇدا فىتنە فەيدا بولۇب.
ئەھمەددخان ئالىب لەشكەرى بىكاران،
ھالاك قىلغالى بەگنى بولدى راۋان.

ئەلقىسسە ئەھمەددخان ئەھمەد خەزانەچى بەگنى ھالاك ئەتكەلى شەھەرگە كەلدى، ۋاقىت يار بەرمەدى، ئۆتۈب بارگاھقا تۈشتى. بىر كۈنى ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگ ئەھمەد خەزانەچى بەگنى شەھەردە قويۇب، ئەيدىكىم، «سىز شەھەردە تۇرۇب لەشكەرى ئىسلامنىڭ كام - كۆسىنى راسلاب بېرىڭ ۋە ياخشى - يامانىغا خەبەردار بولۇڭ» دېدى. ئەھمەد خەزانەچى بەگجان - دىلى بىرلە قابۇل قىلدى. چاراكى كارگەردە ۋە كارددە، ئاقىل سىپاھ ئېردى ۋە قازى نەسرىددىن ئاخۇن ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگنىڭ ئورداسىدا دەۋلەت نەقىارەسىنى چالدۇرۇب، ھۆكۈمرانلىق قىلۇر ئېردى. رەئايالارنىڭ جۇملەسى ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگنىڭ گۈلدەك يۈزىگە ۋەئەقلى - دانىشىغا مۇشتاق بولۇب، ھەر ھۆكمىكى قىلساجان-دىلى بىرلە قابۇل قىلۇر ئېردى. دەۋلەت ۋە سائادەت ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگكە يۈزلەندى.

مەئزەم خان بۇ ئىشقا كۆب بىدىماغ ئېردى، ئاداۋەتى تېخى ھەم زىيادە بولدى. ئامما زاھىران بىلدۈرمەس ئېردى. چاراكى ئەھمەد خەزانەچى بەگ ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگكە قېيىن ئاتا بولۇر ئېردى.

نەزم

كۈنى مىرى ئابدۇرەسۇل نېك بەخت،
گۈلىستان گۈلى لايىقى تاج - تەخت.
باشىغا كۆتەرتىب ھۇمايۇن ئەلەم،
باياندايغا بارماققا قويدى قەدەم.
خىيالى بۇ ئېردى جىھاد ئەيلەگەي،
كى روھى شەھىداننى شاد ئەيلەگەي.
ئالىب گەۋھەرى غازىلىق ئىلكىگە،
مەگەر كىرگەلى شەھدا سۆلكىگە.
بولۇبان سەۋارە بۇ ئىخلاس ئىلە،
راۋان بولدىلار بىرنەچچە خاس ئىلە.
چىقىب قەلئەدىن ئېردى سايغا يېتىب،
ئۇلۇغ يول ئىلە بارۇر ئېردى كېتىب.
مەئزەم خان يېتىشتى ئەمىر سوڭىدىن،
ئەھمەددخان خوجام ھەم كېلىب ئۆڭىدىن.
ئەمىر توختادىلار بۆلار كەلگۈچە،
بۆلارنىڭ خىيالى ئېرۇر ئۆزگەچە.
مەئزەمخان، ئەھمەددخان ئىكەۋ يانداشىب،
كېلۇر بىر - بىرىگە نىھان سۆزلەشىب.
ئەھمەد خەزانەچىنىڭ خۇنىن كۆزلەشىب،
خۇنىن كۆزلەشىب، فىتنە ھەددىدىن ئاشىب.
ئەمىر فەھم قىلماي بۆلارنىڭ سۆزىن،

تىكىب تۇردى ئانلارغا ئىككى كۆزىن.
مەئزەم خان ئەھمەددخانغا باقتى بۇدەم،
ئەھمەددخان قولىغا بېرىب بىر ئەلەم.
شەھەر سارى ئەھمەد خاننى ياندۇردى تېز،
بۇ ئىشدىن خالايىق بولۇب رەستە خىز.
بۇ ئىشدىن خالايىققا تۈشتى گۇمان،
دېيىشتى بىرەۋنى قىلۇرلار يامان.
بۇ ئىشلار خالايىققا ناخۇش كېلىب،
بىرەۋنى ھالاك ئەيلەگەي دەب بىلىب.
راۋان بولدى يولغا بولۇب بىدىماغ،
ئەمىرنىڭ دىلىغا بۇ ئىش بولدى داغ.
كېلىب تۈشتىلەر بارگاھقا ئەمىر،
بولۇب بىدىماغ ئۇشبۇ ساھىب سەرىر.
ئەمىرگە سىپاھلار كۆرۈندى كېلىب،
سىپاھلارغا شاھ مېھرىبانلىق قىلىب.
قىلىب جەۋدى - ئېھسان بۆلارغا ئەمىر،
تەرەھھۇم قىلىب رەئىيەلەرگە ئەمىر.
رەئايا غەمىنى كى قىلدى رەھا،
كى تارقاشتى ئەيلەب ئەمىرگە دۇئا.
ئەمىر قويدىلار خابى راھەتكە باش،
قارا ئەڭلىنى كىيگەن ئېردى قۇياش.

ئەھمەددخان خوجا ھەسەد ئاتەشىن ئەھمەد خەزانەچى بەگنىڭ خىرمەنى ۋۇجۇدىغا ياققانى، ئەھمەد خەزانەچى بەگ فەرزەند - دىلبەندىنى ھەمراھ ئالىب پانا شەھرىدىن باقا ئىقلىمىغا سەفەر قىلغانى ۋە زەن - فەرزەندلەرى رىزا جامىغا ھىجران چەشمەسىدىن سۇ تولدۇرۇب بەگ بىرلە فەرزەندىنى

سىراب قىلغانى.

ئىلە قەلئەسىنىڭ سۆخەنئۆرلەرى،
سۆخەنئۆر نەدۆر نۆكتە فەرۋەرلەرى.
بۆ دۆركىم قىلىشقان رەۋايەتلەرى،
مەجالىسدە قىلغان ھېكايەتلەرى.
بۆ نازىم يۆرۆب سۆز دۆررىنى تىزىب،
كى ئالدى ئۆشۆلدەم ۋۆرەققە سىزىب.
ئېشىتتىكى ئەھمەد خەزانەچى بەگ،
ئەجەل راھى ئۆزرە راۋانەچى بەگ.
ئەھمەدخان خوجامنى يانىب كەلدى دەب،
كى يالغان خەبەرگە يېتىپ كەلدى دەب.
خوجا ئالدىغا چىقتى بەگ قىشباز،
بولۆب قەتلەسىگە ئۆزى چارە ساز.
كۆرۆشتى خوجا بىرلە، سوردى خەبەر،
«نەدىن كەلدىلەر مۆندا، ئەي شىرى نەر».
كى لىنكوغا دۆشمەن كېلىبدۆر، دېدى،
خالايىق يۆرەكىن يارىبدۆر، دېدى.
تۆتۆب بەردى بۆ بەگكە بىر فارچە خەت،
ئوقۆب كۆرسە بۆ خەت تامامى غەلەت.
دېدى بەگ: «بۆ خەت بارچە يالغان ئېرۆر،
ئەدۆۋ خەيلى تورغۆتدا قالغان ئېرۆر.
بۆ خەت كەلگەنىن ياخشى تەھقىق قىلىڭ،
كى تەھقىق قىلىب بەئد، ئاندىن بارىڭ».
دېدى خوجا: «ئەي بەگ مېنى توسماغىل،
ھېلى تىغ ئۆرارمەن بولۆرسەن زەلىل».
دېدى بەگ: «بۆ قىلغان نېچۆك سۆز ئېرۆر،
كى دۆشمەن ئەمەسمەن دىلىم تۆز ئېرۆر.
بۆ قىلغان سۆزۆم سىزگەدۆر سۆدمەند،
نەدىن سىز مېنى ئەيلەگەيسىز گەزەند».
خوجا دەرغەزەب بولدى تېز ئالدى تىغ،
بۆ بەگ باشىغا سالدى تىغ بى دەرىغ.
يىقىلدى بۆ بەگ يەرگە «ئاللاھ» دېدى،
ئاتا ھالىن ئوغلى كۆرۆب يىغلادى.
كى ئو باشلار ئاندا ھەمراھ ئىدى،
سۆرۆب ئىككى فەرزەندىنى قوغلادى.
ھالاك قىلدى بەگنىڭ باشىنى كېسىب،
يارىب قارنىنى ئاندا نېچچەند رەقىب.
كى ئو باش بىباش دېدى تۆت - تۆت،
قاسىم بەگنى قۆتقازدى فەزلى ۋۆدۆد.
ئاخۆن بەگنى تۆتتى ھۆسەيىن باقشى تېز،
شەھىد ئەيلەدى ئاتا يانىدا تېز.
شەھىد قىلدى ئەئداڭ بۆ بەگزادەنى،
يۆزى گۆل سۆفەت سەرۋە ئازادەنى.
قارايۆز فەلەكدىن ۋافا ئىزدىمە،
ۋافا ئىزدىسەڭ ھەم باقا ئىزدىمە.
نېچۆك زۆلۆم قىلدى بۆ بەگزادەگە،

يۆزى گۆل، قەددى سەرۋە ئازادەگە.
لەبى غۆنچەسى ئۆزرە خەت تارتماغان،
بۆ دۆن لەززەتىنى دەمى تارتماغان.
كى بىباكلار ئاندا قىلدى ھالاك،
كۆرۆڭ گۆل تەنى ياتتى دەر زىرى خاك.
بۆ نەۋئى ۋاقىئات ئاڭلابان خاس - ئام،
بولۆب بىدىماغ بارچە دەر ئىزدەھام.
دېدى: بۆ نېچۆك زۆلمى بىداد ئېرۆر،
شەرىئەت خىلافىدا بۆنياد ئېرۆر.
بولۆب بارچە دەمبەستە بىھەد مەلۆل،
ئانا قىزغا باقماي، ئاتاغا ئوغۆل.
كى ھاشا ئاغاچە بولۆب دەردناك،
ساچىن يۆلۆب سىنەسىن قىلدى چاك.
دېدى ھاشاخان: «ئاھ دوست، ئاھ دوست،
فەلەك بىزگە زۆلۆم ئەتتى چالاك جۆست.
كېتىب سىزكى چالاك ماڭا باقمايىن،
بۆ غۆنچە لەبىمگە لەبىڭ ياقمايىن.
قايۆ زالىمى زۆلۆم قىلدى ساڭا،
نەدۆركىم ساڭا بەلكى قىلمىش ماڭا».
قىلىب سەختى گىريە ساچىنى يۆلۆب،
ياقا چاك ئېتىب يۆز - كۆزىنى ئويۆب.
بۆ بەگنىڭ قىزى ئاتى ئۆزرا ئېدى،
كى ھۆسنى ئارا تۆرفە رەئنا ئېدى.
يۆرەكىگە تەگدى بۆ دەردلىك شەرار،
ئۆزىن يەرگە چالىب بولۆب بىقارار.
ئۆزىن ئەرزىنى تەڭرىگە داد ئېتىب،
دېدى ئۆشبۆ سۆزلەرنى فەرياد ئېتىب.
«ئايا كارگەردە خىرەدلىك ئاتام،
فەقىر ناتەۋانغا مەدەدلىك ئاتام.
ساڭا زۆلۆم قىلمىش گۆناھىڭ نەدۆر،
گۆناھ قويمايىن ئەيلەمىش مۆنچە جەۋر.
ئىنىمنى ئۆزۆڭگە كۆكەلداش ئېتىب،
تۆكۆلگەن قىزىل قاننى يولداش ئېتىب.
بالاڭنى ئۆزۆڭگە قىلىب رەھنەما،
خۆداغا قىلىب سەن جانىڭنى فىدا».
بولۆب بىقارار يىغلادى زار - زار،
ئېشىتتى مۆنى ئول ئەمىر تاجدار.
بولۆب سوگۋار تۆتتى قاتتىق ئازا،
دېدى: «مۆنى قىلدى قايۆ ناسەزا.
كى دۆشمەن ھەر ئەترافىمىزدا تۆرۆب،
تۆگەتۆر ئىكەن بىر - بىرىن ئۆلتۆرۆب.
كى مۆئمىن مۆسۆلمان قاننى تۆكەر،
كى شەك يوق بۆ يۆرت ئىلكىمىزدىن كېتەر».
مۆنى دېدى شاھ يىغلادى زار - زار،
مۆھىبلار دىلىغا ياقىلدى بۆ نار.
خوجانى تۆتاي دېسە ئەۋباشى كۆب،

ھەممە بىمائاش ئام قەللاشى كۆپ.
كېلىپ تۇشتى تېز ئورداسىغا ئەمىر،
ئەمىر نە ئېرۇر شاھ ساھىب سەرىر.
ئاغاچە ئەمىرنىڭ ئاياغىن قۇچۇپ،
قىلىپ گىريە - زار يەرگە باشىن ئۇرۇپ.
كى ئەرز ئەتتى يىغلاپ ئاتا ھالىنى،
قېرىنداشىنىڭ بولغان ئەھۋالىنى.
دېدى: «سەبىر قىل، خوجانى مەن تۇتاي،
ئاتاڭنىڭ قانىنى ئانىڭدىن ئالاي».
ئەھمەدخانغا يەتتى ئەمىرنىڭ سۆزى،
كى جان ۋەھمىدىن چىقتى ئىككى كۆزى.
ئەھمەدخان تومۇرىدا قالمايكى قان،
مەئزەم خان جانابىغا بولدى راۋان.
كىرىپ ئىچكەرىگە دۇئا ئەيلەدى،
باشىنى سالىپ ئاھ - ۋاھ ئەيلەدى.
مەئزەم خان دېدى: «ئەي يۈرەكلىك خوجام،
باشىمغا قىلىنچى بىلەكلىك خوجام.
نېچۈكدىن كېلىبدۇر ساڭا مۇنچە دەرد،
نە بولدى چىرايىڭ، نەدىن بولدى زەرد».

دېدىكىم: «ئەمىر بىزنى ئۆلتۈرگۈدەك،
خەزىنىنىڭ ئوتى بىرلە كۆيدۈرگۈدەك».
ئېشىتىپ بۇ سۆزنى بۇ ھەم بولدى زار،
بۇ كەڭرۇ جاھان بولدى كۆزىگە تار.
كۆرۈڭ قۇدرەتى ئالىي يەزدان پاك،
بىرى بىرسىنى ئەمدى قىلغاي ھالاك.
دېدىكىم: «ئەمىرنى ھالاك ئەيلەسەڭ،
ئىسھاق بەگنى ھەم دەردناك ئەيلەسەڭ.
بۇلارنىڭ ھالاكىغا پەند ئەيلەبان،
قازى ناسىر ئاخۇننى بەند ئەيلەبان.
بۇ ئۈچىنى يوق ئەتسەك خەلەف قالماغاي،
كى بىزلەرگە ھېچ خۇن تەلەب قىلماغاي.
بۇ ئىشنى قىلۇرمىز زامان بەرسە دەست»،
دېدى مەسلىھەتلەر قىلىپ بولدى پەست.
دېدى: «ئەيلەسەڭ ئۇشبۇلارنى شىكەست،
ئىلە شاھلىقى بىزگە بەرگەيكى دەست».
ئۇلۇغلار دىلىدا بۇزۇلدى نىيەت،
كى ئارى بۇزۇق دىلدا يوق خاسىيەت.

ئەي بۇرادەرلەر بۇ ۋاقىئاتلارنى ئېشىتىپ دېمەڭلەركى خاتا قىلىبدۇر، بەلكى دېگەيسىزلەركى ئىرادە ئىزىنىنىڭ تەقازىزاسىدۇركى، جۇملە مەلىك - مەلەكۇت ئاللاھ تائالانىڭ ئالەمىدۇر، نە قىلسا ئۆزى بىلۇر، ھەر نەۋئى ئىش ۋەقوئغا كەلسە، ئانى ئاللاھ تائالانىڭ ئىرادەسى بىلمەك بەندەگە لازىمدۇر.

ئەلقىسسە بارچە ئام - خاس خورد كالان جەم بولۇپ، مەسلىھەت قىلىشىپ ئەيدىلەركىم، بۇ يەرگە كافىرلارنىڭ ئاتقان تۇفەك، زەنبۇرەك ۋە تومەن فولارنىڭ ئوقى يېتىپ تۇرادۇرغان يەر ئىكەن. كافىرلارنىڭ ئاتقان ئوقىدا نەچچە ئات - ئۇلاغ ھالاك بولدى. بۇ يەردىن يۆتكەلىپ، مازار فەيىز ئاثارىنىڭ جەنۇب تەرەفىگە بارگاھ تىكىپ، ئاندىن جىھاد قىلماق دەب بارچە لەشكەرى ئىسلام مەزكۇر جايغا بارگاھ بەرپا قىلدىلار. ھەر كۈنى شەھەر لەشكەرىنىڭ پۇردىللارى بىرلە سەھرانىڭ دىلاۋەرلەرى ۋە ئەھلى تۇججار شىرگىرلەرى ۋە تۇنگانىلارنىڭ دەلىرلەرى قەلئەئى كۇففارغا يۈگۈرۈر ئېردى ۋە سېپىلنى بۇزغالى قەسد قىلۇر ئېردىلەر. لەشكەرى كۇففارلار ھەم سېپىل ئۈزەسىدىن دارۇ بىرلە ئوت تاشلاپ، قىزىغ ياغلارنى ساچىپ ۋە تاش - خىشتلار ئاتىپ، دىلاۋەرلەرنى ياندۇرۇر ئېردى. نەچچەند كۈنلەر شۇبۇ تەرىقەدە جەڭ ۋە جەدەللەر قىلىشتىلار. بىر تەرەفتىن تۇنگانى ئاخۇنلارنىڭ ئۇلۇغلارى خەنجە ئاخۇن، ياگۇر، جۇسىن، مۇسا ئاخۇن، ئاشۇر، ئىسمائىل ئاخۇنلار سىتۇزا، لۇبار، گەنىز تازلاردەك يۈرەكلىك دەلىرلەرنى باشلاپ سېپىلغا يۈگۈرۈر ئېردى. يەنە بىر تەرەفدىن ساۋداگەرلەردىن قوقەند، تاشكەند، نەمەنگەن، مەرغىنانلاردىن كەلگەن پۇردىللارغا يۇسۇف شاڭيۇ، مىرقاسىم، مىر ئابدۇللا، مۇھەممەد شەرىفلەر باش بولۇپ، سېپىلغا ۋە دەرۋازەگە يۈگۈرۈر ئېردى. يەنە بىر تەرەفدىن ئاقسۇ، بەربەر، خوتەن، ياركەند، كاشقەرىلەرگە فولادباي، ۋەلى خوجا، باھاۋىددىن فانسادلار باش بولۇپ، دەرۋازەگە يۈگۈرۈر ئېردى. چارە ۋە ئىلاج بولماس ئېردى. بۇ جەڭ ئۇزاقىقا تارتتى. قەلئەئى كۇففار فەتھ بولمادى. مۇسۇلمانلار بۇ ئەندىشەدىن كېچەلەرى ئۇيۇماي، «ئاللاھ - ئاللاھ» دەب زارلىقلار قىلۇر ئېردى ۋە مەزكۇر مازاردا نەچچەند تالىبلار قەسىدە بۇررىدە شارىف ۋە قەسىدە مەيمۇنە مۇبارەك ۋە ئايات فەتھ ۋە نۇسرەتكە مەشغۇل بولدى ۋە ھەزرەت مەۋلانەئى شەيخ يۇسۇف سەككاكى رەھمەتۇللا ئەلەيھادا نەچچەند تالىبلار كالامى رەببانى ۋە ۋىرد - ئەۋرادقا مەشغۇل بولدى ۋە ھەزرەت سۇلتان ئۇۋەيس قىرانىدا قۇددۇس ئاللاسىرەل ئەزىزىدە نۇرمۇھەممەد ئىمام ۋە تاھىر ئاخۇن ۋە ئەكا شەھ شەيخ ۋە ساھىب تەكبىر ئاخۇن ۋە ئاخۇن شەيخلەر دالائىل خەيرات بىرلە قەسىدە شەرىفگە مەشغۇل بولدىلار. بۇلار بۇ يەردە تەلەبدە تۇرسۇن.

قورغاسداكى ھەزرەت شەيخ مۇھەممەد سادىق بۇززۇكۋار بىرلە ھەزرەت تۇغلۇق تۆمۈرخان رەھمەتۇللائەلەيھانىڭ شەيخ جارۇبلارىنىڭ ۋاقىئاتلارىنىڭ باياندا.

قاچانكىم ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگ تۇنگانىلار بىرلە غۇلجا شەھرىدە خۇرۇج قىلدى. بۇ ۋاقىئە قورغاسقا ئاڭلاندى. ئالماتۇ سۇمۇن، كىرسۇمۇن، جەجى، چىمزغان سامۇل، تۇرگۇن دېگەن كەنتلەردەكى كافىرلار قوزغالىپ، ئالماتۇسۇمۇنغا جەم بولدى. قورغاسداكى مۇسۇلمانلار بىسيار پۇردىل خەلق ئېردى. بىر كۈنى سولانلارنىڭ ئۇلۇغلارى ئەسكەرلەرى بىرلە كەلدى ۋە ئەيدى: «ئەي شەيخلەر، بىزلەرگە جاڭجۇندىن خەت كەلدى، ئىلە شەھرى بۇزۇلدى، ئىككى مازارنىڭ خەلقىنى ھېچ قايان قاچۇرماي ھالاك قىلسۇڭلار، دەب ئەمدى سىزلەرنى ھالاك قىلماق، ئۇشاق - ئايالللارىڭغا ۋەبال بولادۇر. ئەمدى سىزلەر ھېچ يەرگە بارماي، غەلبە

قىلماي تىنچ تۇرۇڭلار» دېدى. بۇلار خۇش بولدى. لەشكەرى كۇففار ئۇشبۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ يانىپ كەتتى. ئەندىشە تۇشتى. بەزەسى ئېيدى: «كېچەدە قاچىپ كېتەيلى» دېدى، بەزەسى ئېيدىكىم: «بىزلەرنى ھېچنىمە قىلماس، مۇسۇلمانلارغا بىزلەر كۇففارغا ھېچنىمە قىلمادۇق» دېدى. ئۇشبۇ گۇفتگۇ بىرلە تاڭ ئاتتى، مۇسۇلمانلار ناماز بامدادنى جەم بولۇپ ئادا قىلدى. چاراكى بەئداز بامداد كۆرەلەركىم لەشكەرى كۇففار ئەلەملەرنى ئالىپ فوج - فوج چىقىپ كەلدى. ئىككى بۇزرۇكۋارنىڭ ئەتراپىنى قورشاپ ئالدى. ئۇل كۈنى تىنچ ياتتى. مۇسۇلمانلار جانلارىدىن ئۈمىد ئۈزدى، بىر - بىرى بىرلە بەھىللىق ئالىشتى. ئاڭغاچە كافىرلار مۇسۇلمانلار تەرەفىگە تىر - ئوقىنى ياغدۇردى. مۇسۇلمانلار ھەم مىلتىق ئاتىپ ۋە بەئزەلەرى يا ئوقى بىرلە كۆپ سولانىنى ھالاك قىلدى. ئۇل كۈنى قاتتىق جەڭ ۋاقىئ بولدى. ئاخىر كەچ بولدى. ھەر ئىككى تەرەف جەڭدىن قول يىغدى.

ئىسرائىل شەيخ پۇردىل باھادىر ئېردى، مۇسۇلمانلارغا مەسلەھەت سالدى ۋە ئېيدى: «نېچۈك قىلماق كېرەك، بىزلەر ئاز، كافىرلار كۆپدۇر، مۇنىڭ تەدبىرى نېمەدۇر» دېدى. مۇھەممەد نەزەر ئىمام، بۇرھانىددىن شەيخ، فەرھاد سوفى، قاۋاش شەيخ، خوجا ئابدۇرەھىم، ھەسەن ئاخۇن، مۇراد، بارات، مەۋلام ئەلى، تاجىدىن، ئابدۇساتتار ئاقساقال، باھائىددىنلار ئېيدى: «بۇ كۈن كېچە تاغ باغرى بىلە غۇلجا شەھرىگە قاچالى. مۇبادا ئارقامىزدىن كافىرلار قوغلاپ كەلسە جەڭ قىلالى، باشىمىزغا نېمە كەلسە ئانى كۆرەلى» دېدى. بۇ سۆز بارچەگە ماقۇل بولدى. ئامما ئاقىيول شەيخ موزدوز ئۇنامادى. ئېيدى: «مەن قاچمايمەن» دەپ، بىرمۇنچە مۇسۇلمان بىرلە زەن - فەرزەندلەرنى ئالىپ، ھەزرەت خانلىقنىڭ گۈنبەزلەرىنىڭ ئىچىگە كىرىپ بەند بولدى. قاچالى دېگەن مۇسۇلمانلار تاغ تەرەفىگە قاچتى. بىسيار مېھنەتلەر چېكىپ، ئاخىرى كۈرەدىكى تۇنگانلارغا قوشۇلۇپ ئامان بولدى.

تاڭلاسى كافىرلار كۆرسە شەيخلەر يوق بولۇبدۇر، ئېيدىكىم: «قايان بارغاندۇر». بىرەۋ خەبەر بەردىكىم: «بارچە شەيخلەر ھەزرەت خانلىق گۈنبەزىنىڭ ئىچىگە سولانىپ بەند بولۇبدۇر» دېدى. كافىرلار ئېيدى: «گۈنبەزگە ئوت قويۇڭلار» دېدى. خاھلادىكى ئوت قويغان گۈنبەز ئۈستىدىن ئاقىيول شەيخ ئوق ئاتىپ، ئۇل كافىرنى ھالاك قىلدى. ئۈچ كۈنگەچە كافىرلار گۈنبەزگە يېقىن بارالمادى. مۇسۇلمانلار كەر سەنەلىكدىن دەرمانى قالمادى. ئوق يا ئىلكىدىن يەرگە تۇشتى. باشىنى تىزىغا قويدى. زەن - فەرزەندلەرىنىڭ تاقىتى تاق بولدى. بارچەسى جانىدىن ئۈمىدنى ئۈزدى، قازائى خۇداۋەندىگە رازى بولدى. شۇل زامان كافىرلار كېلىپ گۈنبەزگە ئوت قويدى.

بىرەۋ قويدى گۈنبەز ئىشىكىگە ئوت،
ساما ئۈزرە بولدى تۇتۇنلەر بۇلۇت.
يانىپ ئاتەشى مەرگ شەرارە ئۇرۇپ،
شامال زورىدىن فارە - فارە ئولۇپ.
يېتىشتى بۇ ئوت ئاسمان ئەۋجىگە،
تەنىدىن ئۆتۈپ بەلكى جان ئەۋجىگە.
كەۋاكىب سۇفەت بولدى ئۇشقۇنلارى،
بولۇپ چەشمەۋار ئاقتىلار خۇنلارى.
مەدەد بەردى بۇ ئوتقا قاتتىغ شامال،
يېتىشتى مەلەك تېز دېمەيىن ۋابال.
سامادىن مەلەك تۇشتى جان ئالغالى،
كى تەن مۇلكىگە شورىش سالغالى.
تامام ئوتدا ئۆرتەندى بولدى شەھىد،
قانى بىرلە جەننەتنى قىلدى خەرىد.
نە دەۋلەت، سائادەت، شارافەت ئېرۇر،
نەخۇش رۇتبە ئالىي شاھادەت ئېرۇر.
سولان خەيلى بارى ھۇجۇملار قىلىپ،
يانىپ كەتتى ئەمۋالنى غارەت قىلىپ.
ئېشىتكەن مۇھىبلار تۇتۇشتى ئازا،
قىلىپ روھىغا خەتمە قۇرئان ئادا.
بۇ ياندىن قاچىپ چۇن ئىسرائىل دەلىر،
كى بىرگە ئىدى نەچچە تۇن دىل پەزىر.
شەھەر لەشكەرىگە قوشۇلدى كېلىپ،
كېلىپ تېز ئەمىرگە كۆرۈندى كىرىپ.
ئەمىر ئېيدى: «ئەي شەيخ ھالىڭ نەدۇر،
ماڭا سۆزلەگىل قىلۇ قالىڭ نەدۇر».
بۇ شەيخ ئابى چەشمىن راۋان ئەيلەدى،
تامام ۋاقىئەنى بايان ئەيلەدى.
ئەمىر ئېيدى ھەيف شەيخ ئاقىيولغا كۆپ،
كى قان ياشىنى كۆزلەرىدىن تۆكۈپ.
ئەمىر ئۇشبۇ شەيخكە ئىنايەت قىلىپ،
يەنە ئۆزگەلەرگە رەفايەت قىلىپ.
كى مەھزۇن كۆڭۈللەرنى شاد ئەيلەدى،
باھادىر لەقەب بىرلە ياد ئەيلەدى.

ئەلقىسسە ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگ، قازى نەسرىددىن ئاخۇن ۋە مەئزەم خان ۋە يەنە ئۆزگە سىپاھلار مەسلىھەت قىلىشىپ ئېيدىلەر كىم، ئەمدى ھەر بىر سەردارغا بىر مەنسەپ تەئىن قىلساق، ھۆكۈمەت ئىشى ياخشى بولغۇسىدۇر ۋە شەرىئەت بەيزانى جارى قىلساق، ئىسلامدا زەبت قىلماقتا بېھراق ۋە خوبراق بولۇر، دېدىلەر. بارچەسىگە بۇ سۆز ماقۇل بولدى. قازى نەسرىددىن ئاخۇننى قازى كالان ئاتادىلەر. مەئزەم خاننى سۇلتان كۆتەردى. ئابدۇرەسۇل ھاكىم بەگكە ئەمىرلىك مەنسەب بولدى. قازى نەسرىددىن ئاخۇننى قازى ئەسكەر ئاتادىلەر. موللا روزى ئاخۇننى مۇفتى قىلدى. ھەر بىر سەردارغا بىر مەنسەپ تەئىن قىلدى. شۇل مەھەل ئېردىكى «ئەلچى كەلدى» دەپ خەبەر بولدى.

نەزم

كۈنى ئېردى سۇلتان نۇسرەت ئەسەر،
خىتاي ئەلچىسىدىن كى تاپتى خەبەر.
ئەمىرى زامان بىرلە قازى كالان،
ئېشىتتى كېلۇر ئەلچىنى بىگۇمان.
خىتاي ئەلچىسى چۈن ئىدى تۆرت كىشى،
بۇ تۆرتىنىڭ كى دوچىيى ئېردى باشى.
كى تۇشتى كېلىپ بارگاھ خانىغا،
كۆرۈندى ئەمىر بىرلە سۇلتانىغا،
تۇتۇپ بەردى شاھلارغا بىر نامەنى،
كى نامە ئارا تۇرفە ھەنگامەنى.
كى خەتنى تونىدىن قىلىبان جۇدا،
مۇتالىئە قىلىپ كۆردى دۇ پادىشاھ.
بۇ نامەدە دەبدۇركى جاڭجۇن لەئىن،
«ئايا ئىككى شاھزادە رۇيى زەمىن.
كى شاھلارغا بىزدىن تۇمەن بەندەلىك،
تۇمەن بەندەلىك ھەم سەرئەفكەندەلىك» .
كى ئاندىن يىتىبدۇركى، «ئەي نېك راي،
كى سۇلھ قىلىشاق باراي خۇداي.
كى تۇنگانىلارنى بېرىڭ بىزلەرگە،
بېغىشلاي تامام خويزەنى سىزلەرگە.
ئېشىتسە سۆزۈم شاھ ساھىب ۋۇسۇل،
كى ئالمايلى ئۈچ يىلغەچە ھىچ ھوسۇل.
كى ئالغان كۇمۇشلەرنى ھەم ياندۇراي،
جانىمنى ئالايىن سىتىپ مەن گاداي.
ئايا نېك زات، شەھسۇۋارى ھەلەب،
ماڭا قىلماغايسىز بۇ قىسمى غەزەب.
بۇ لەشكەرنى، سىز ئارقاغا ياندۇرۇڭ،
لەئىل - جۇڭسى بېرىپ قىلاي سىزنى گۇلڭ.

تولا قورقادۇر ئۆيدە فەرزەندلەرىم،
ماڭا يىغلاشۇرلار ئوغۇل - قىزلارىم.
تولا لەشكەرىم ئۆلدىلەر قورقۇشۇپ،
كى ئەفيۇن سۈيىنى دوغابدەك ئىچىپ.
دۇ يۇ فۇئاد يانىنى سىزلەر ئالىڭ،
كى بىز خەستەگە بۇ تەرەفنى بېرىڭ.
ئەگەر بولماسا بىز بېرەلىن ھوسۇل،
كى ھەرمۇكمى قىلسا قىلۇرمەن قوبۇل.
قىلىپ مەن بۇ مەزمۇندا نامە تامام،
ئىككى شاھقا مىڭ ئالەددى ۋەسسالام» .
كى ئوردا ئارا ھازىر ئېردى دەبىر،
دەبىرىكى ئېردى ئەتارۇد نەزىر.
دەبىرگە بۇيرۇپ جاۋاب نامە تېز،
جاۋاب نامەدە دېدى: «ئەي بىتەمىز.
بايان ئەيلەمىش سەن كى سۇلھى ماڭا،
كۆرۈپ تۇر نەلەر كۆرگۈزەرمەن ساڭا.
كېرەكمەس ماڭا يىغلاغان كۆز ياشىڭ،
كېسىپ ئۆز قولۇڭدا ئىبەرگىل باشىڭ.
مۆئمىنلەر بار ئېرمىش كى شەھرىڭ ئارا،
ئۇلارنى چىقارىب ئىبەرگىل ماڭا.
ئەدەدى ئېرۇر ئىككى يۈزدىن تولا،
ئىبەرگىل ئۇلارنى ئايا روي سىياھ.
كى ئاندىن بۇ ئىسلامنى قىلغىل قوبۇل،
تېخى گەردەنىڭگە كۆتەرگىل ھوسۇل.
تېخى بىزنى سۇلتان دىندار بىل،
كى ئالدىمدا خىزمەتنى ئىزھار قىل» .
جاۋابنامەنى ئەلچىلەر قولىغا،
بېرىبان چىقاردى تېپىپ قوڭغا.

خىتاي ئەلچىلەرى لەشكەرى ئىسلامنىڭ تەئرىفىدە نۇكتە سۇرگەنى. جاڭجۇننىڭ يۈرەكىگە بۇ نۇكتەلەر تىكەن بولۇپ قادالغانى. ئەسىر بولغان ئىككى يۈز مۆئمىننى جاڭجۇن مۇسۇلمانلار شاھىغا ئىبەرگەننى نازىم (موللا بىلال ئىبنى موللا يۇسۇف) دەفتەرىگە يازغانى.

كى جاڭجۇن قاشىغا بارىب ئەلچىلەر،
بايان قىلدى لەشكەرنى بۇ يانچىلار.
دېدى: «خويزەلەر ئۈچ تۇمەندىن تولا،
كى تۇنگانىنىڭ ھەر بىرى ئەجدىھا.
مۇسۇلمانغا تاب كەلمەگەي بولسا فىل،
كى ئاخىر قىلۇر بىزنى خارۇ زەلىل.
ئۇلارغا قىلىڭ يالبارىب ياخشىلىق،
كى يانماس خەزايىننى بەرسەڭ ئارىغ.
تامام كىشىسىنى ئىبەرگىل ئاڭا،
مەگەر بەرمەسەڭ جانغا قىلغاي جافا.
ئانىڭ ئىككى يۈز كىشىسىنى ئىبەر،
بۇ خەلق بىر بالادۇر قىلىڭلار ھەزەر» .

مۇنى ئاڭلادى بولدى جاڭجۇن غەمىن،
باشى ساڭگىلاب بولدى ئەندىشەكىن.
دېدىكىم: «ساناب كىشىسىنى چىقار» ،
دوچىينى بۇيرۇبكى، «سەن بىرگە بار» .
بۇ كافىركى چىقتى بۇلارنى ئالىب،
بۇ شاھلارغا تاپشۇردى تېز تۇن كېلىب.
قىلىب شادلىق شاھ ساھىب قىران،
قىلىب ئەلچىلەرنى كۈرەگە راۋان.
يىمەكدە بولۇب نەچچە كۈن بولدى تىنچ،
مىسالىكى كۇففار بولۇپ كەلەھمۇج.
ھەمىمە كۇفرى قەلئە ئارا بولدى بەند،
كى بولدى كەفەك كۇفرى خەيلىگە قەند.

ئىسلام قىلىچىنىڭ ھەيبەتىدىن قالماقلار يۈرەكى فارە بولۇب، قالماقلار جان ۋەھىمىدىن چىلاڭ تەيىنىڭ خەبەرىنى ئەيتىب مۇسۇلمانلار شاھىغا نامە ئىبەرگەنى. قالماقلار ئۆزىنىڭ ئامانىنى كۆزلەب، چىلاڭ تەيىنى مۇندا لەشكەرى ئىسلامغا ئىبەرگەنى.

يىتىب تىغى ئىسلام ھەر ئايماقىغا،
تۈشۈب زىلزىلە خەيلى قالماقىغا.
كى چىلاڭ تەي دىگەن مۇغقا بارغان ئىدى،
قىلىب خەۋف تورغۇتدا قالغان ئىدى.
بۇ كافىر ئىدى بارچەدىن ئەقلى تىز،
ئىدى كاردار، باخىرەد، باتەمىز.
بىلەلمەي مۇنىڭ قايدا قالغانىنى،
ئەمىر ئاڭلادى مۇغقا بارغانىنى.
ئەمىر دەر ئىدى: كەلسە مۆئمىن بولۇب،
جىھاد قائىدەسىن بىلۇر ئىردى خوب.
ئانىڭ تىز ئەقلىگە تالىب ئىدى،
ئانى تافغالى كۆڭلى راغىب ئىدى.
قىلاي ئەمدى چىلاڭ تەي ھىكايەتىنى،
كى ئىسلامغا كەلگەن رەۋايەتىنى.
بىرەۋ يەتكۈزۈب مۇغلارغا خەبەر،
دىدى: «ئىش ياماندۇر قىلىڭلار ھەزەر.
ياغى بولدى تۇنگانى بىرلە قوتان،
لامالار ئۆلۈب، مەن قۇتۇلدۇم ئاران.
لاماسۇندا ئۆلدى كۆرۈڭ سۇلاما،
لامانىڭ تامامىنى قىلدى تاباھ».
مۇنى ئاڭلادى چۇن لاما - زەڭگىلەر،
كى ھۇشيار بولدى تامام بەڭگىلەر.
قىلىب مەسلەھەتلەر پىتىب نامەنى،
ئىبەردى ئۇلۇغلارغا ھەنگامەنى.
دىدى نامەدە: «ئەي شاھى نەۋ جەۋان،
ياغى بولدى دەب ئاڭلادۇق بىگۇمان.
كى چىلاڭ تەي دىگەن بىزارا باردۇر،
كى جاڭجۇن لەئىنگە يۇلار ياردۇر.
ئەگەر بۇيرۇسا ياخشى ئاتلار بىرەي،
ۋەيا بۇ لەئىننى تۇتۇب ئىبەرەي.
قوتان شاھىمىزغا مەنەم يار ئولاي،
كىتەدنى يوقاتىب كى دىلدار ئولاي».
بۇ مەزمۇندا نامە پىتىب شاھلارغا،
ئىككى شاھزادە ئىككى مىھرىگە.
ئوقۇب نامەنى شاھ ساھىب تەمىز،
دەبىرىگە بۇيرۇب جاۋابنامە تىز.
دىدى نامەدە: «ئەي لاما - زەڭگىلەر،
ئىبەردىم ساڭا پەھلەۋان جەڭگىلەر.
مىنىڭ لەشكەرىم ساڭا بارغان زامان،
كى چىلاڭ تەيىنى بەرگىل قولىن باغلابان.
بىرىڭلار ئانى خەلقىمە تافشۇرۇب،
ئالىب كەلگۈسى باشلارىغا ئۇرۇب».
بۇ مەزمۇندا نامەنى تەييار قىلىب،
يۇرۇب كەتتى بەگلەر قولىغا ئالىب.
يولۇقۇب بۇ بەگ نەچچە ئايماقىغا،
يىتىبان ناراتنىڭ كى قالماقىغا.
تۇتۇب بەردى زەڭگىگە بۇنامەنى،
باقىب لاما - زەڭگى تامام خانانى.
كى چىلاڭ تەي مۆكۈب ئىردى بىر دالداغا،
سالىب بەردى باغلاب بۇ بەگ ئالدىغا.
بۇ بەگ بۇ لەئىننى كى ھەمراھ قىلىب،
يىتىب كەلدىلەر يۇزچە ئاتنى ئالىب.
بۇ چىلاڭ تەيىنى تۇنگانغا تافشۇردى تىز،
كى بىر ئۆيگە چىلاڭ تەيىنى بەند ئەتتى تىز.

بەيدىشاڭنى فەتھى قىلغانى

بىر كۈنى ئۇلۇغلار جەم بولۇپ، بىر يەردە ھەر بابدىن سۆزلەب ئولتۇرۇب ئىردى. ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگ باشىنى كۆتەردى، قازى نەسرىددىن ئاخۇن بىرلە سۇلتان مەئزەم خانغا باقتى ۋە ئەيدىكىم، ئەي سەردارلار! ئەلھال لەشكەرى ئىسلام تۇنگانىلار ئاخۇنلار بىرلە جەم بولۇب ئۇچ تۈمەنچە لەشكەر باردۇر. مۇنچە نۇرغۇن لەشكەر بىر قەلئەئى كۇففارغا قاراب تىنچ ياتقانى ئوبدان ئەمەسدۇر. چاراكى جىھادنىڭ قائىدەسى، ئەدەب - شارائىتلىرى باردۇر. جىھادنىڭ شەرتى بۇدۇركىم، ھىلى قەلئەئى كۇففارنىڭ تاشىغا كافىرلار چىقماس. ئەگەر ئون يىل ئۆتسە ھەم قەلئە تاشىغا چىقماسلار. ئىشنىڭ بىھراقى ۋە خوبراقى ئولدۇركى، بەيدىشاڭ دىگەن نەچچەند غولدۇر. بىرىنى گاڭگۇلى دەرلەر، ئىككىنچى غولنى بەيياڭگۇ ئاتارلار، ئۈچىنچى غولنى شوفاڭگۇ ئاتارلار، تۆرتىنچى غولنى شاڭفاڭگۇ ئاتارلار. ئۇلارنىڭ ئۈستىدەكى تافنى باياباني ئاتارلار. بۇ تۆرت غولنىڭ ئىچىدە چەندان كافىرلار باردۇركى، زەن - فەرزەندلەرى بىرلە يۈرۈب دىھقانچىلىق قىلۇرلار. ئانداموُلۇك - ئەملاك، مال - مەناللارى كۆبدۇر. بىرمۇنچە پۇردىل يىگىتلەرنى بىرمۇنچە لەشكەرلەر بىرلە ئوشۇل كافىرلارنىڭ ئۈزەسىگە ئىبەرسەك، كافىرلارنى ھالاك قىلىب زەن - فەرزەندلەرىنى يەسىر قىلىب، مال - ئەمۋاللارىنى غارەت قىلىب كەلسەلەر، ئەلبەتتە لەشكەرى كۇففارنىڭ ئۆزەسىگە ئىسلام ھەيبەتى ئولتۇرۇب، ۋەھشەتى ئارتۇق بولغۇسىدۇر. يىراق - يىقىنداكى كافىرلار ئىشىتسە، كۆڭۈللەرىگە ئىسلام ھەيبەتى ئولتۇرۇب، بۇ قورقۇنچ بىرلە ئىسلامنى قوبۇل قىلسا ئەجەب ئەمەسدۇر، دىدى. ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگنىڭ بۇ سۆزى بارچە ئۇلۇغلارغا خۇش كەلدى. بارچەلەرى ئەمىرنىڭ فەھىم - ئىدراكىغا تەھسىن ۋە ئافەرىن قىلدىلار. تىز ئەزىز پەھلەۋاننى، ئەمىرشاھ ياساۋۇلنى، قاۋاش پەھلەۋان، قاسىم ۋە ئاخۇن ۋە ئىسلام ۋە موللا ئاشۇر بۇلارنى بىرمۇنچە لەشكەر بىرلە ئول تەرەفكە يۈرۈتتى. بۇ پۇردىللار لەشكەرى ئىسلامنى باشلاب

مەزكۇر خوللار تەرەپكە توغ - ئەلەملەر ئالىپ راۋان بولدى.

نەزم

بۇلار ئىككى - ئۈچ يۈز چېرىكنى ئالىپ،
راۋان بولدى تاغ سارىغا يۈزلىنىپ.
پەيدىشالىق دىيارىغا باردى يېتىپ،
كۆرۈپ كۇفرىلار قالدى باشى قاتىپ.
ئېشىتكەن ئىدى كۇفرىلار بۇ خەبەر،
يىغىلمىشكى بىر يەرگە ئەيلەپ ھەزەر.
دەلىرلەر بارىپ قىلدى جوش خۇرۇش،
شائىفائىگۇ دېگەن يەردە قىلدى سوقۇش.
خىتايلارمۇ ھەم تاقمايىن ھېچ ئىلاج،
ئاتار ئېردى ئىسلامىلار سارى تاش.
كى ئىسلامىلار قويدى ئۆيلەرگە ئوت،
تۇتۇنلەر فەلەك ئۆزرە بولدى بۇلۇت.
سۇرۇپ كۇفرىنى، كۇفرى ئىسلامنى،
تۇتۇپ بىر-بىرىگە ئەجەل جامىنى.
سالىھ خوجانىڭ ئوغلى ئايۇپ ئەزىز،
ئاتىپ مىلتىغىن كۇفرى سارى تېز.
سۇرۇپ بىر تەرەفدىن قاۋاش نەۋ جەۋان،
كى ئاخۇن سۇرۇپ كۇفرىنى تاغ سىيان.
دەلىرلەر ئالىپ ئىلكىگە تىغ تېز،
ئەدۇۋ قانىنى ئەيلەشىپ يەرگە رىز.

كى ياغدۇردىمۇ تىر مەرگى بۇلۇت،
ۋەيا تۇشتى بولغاي نەيستانغا ئوت.
قىرىلدى بۇ يەردە چۇنان كافىران،
سەرى بى تەنانۇ، تەنى بى سەران.
كى ئىسلام چېرىكى بولۇپ دەرغەزەپ،
سىنانۇ قىلىچ بىرلە بەردى ئەدەپ.
ئەگەر ئۇچراسا دۇختەرى نازەنىن،
ئانى ئاسرادى يەرگە تۆكمەي قانىن.
كى فەرزەند - زەننى قىلىبان ئەسىر،
كى نازۇك بەدەنلەرنى قىلدى يەسىر.
ئالىپ ئولجا كۆپ قويۇ، ئاتۇ، كالا،
راۋان بولدىلار تەرەفى ئاقتوفا.
دەلىرلەر كېلىپ شاھقا قىلدى بايان؛
تامام سەرگۇزەشتەنى قىلدى ئايان.
بۇ نۇسرەتكە خۇشۋاقىت بولۇپ ئىككى شاھ،
بۇلارغا زەرى - سىمنى قىلدى ئاتا.
بۇلارنى قىلىپ بەلكى سەندەل نەشىن،
كى شاھلار قىلىپ ئۆزىگە ھەمنەشىن.
بۇ جەڭنى ئېشىتىپكى قالماق - چاخار،
بويۇن سۇندى ئىسلامغا بولدى چاكار.
چاكارلار كىم خىزمەتنى قىلدى قوبۇل،
تېخى گەردەنىگە كۆتۈردى ھوسۇل.

قازى نەسرىددىن ئاخۇن، سۇلتان مەئزەم خان ۋە ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگلەر ۋە يەنە ئۆزگە سەردارلار ئۇرۇمچى، ماناسقا خوجام نىياز يۈز بېگىلەرنى خۇش خەبەرگە ئىبەرگەنى.

سۇخەن نەقلى سۆز سارى قىلدى ئەزم،
ساھايىق شەبىستانىدا قىلدى بەزم.
بۇ سۆز ۋادەسىگە سۇرۇپ رەخشنى،
قەلەم كامى بىرلە چېكىپ نەقشنى.
كى بۇ نەقشدىن بولدى فەيدا چىمەن،
چىمەندە ئاچىلدى تۇمەن ياسمەن.
زەبان بۇلبۇلى ئاندا چەكتى ناۋا،
ناۋاسىدا قىلدى بۇ قىسمى سادا.
كى سۇلتان ئەمىر بىرلە قازى كالان،
قىلىپ مەسلەھەت بارچە بەگ بىگۇمان.
دېدىلەر: «ئىبەرسەك ماناسقا بىرەۋ،
ئانىڭ بىرلە بارسا كى نەچچەند گۇرۇھ.
كى ئون پەھلەۋان بىرلە ئون نەيزەلىك،
كى تۇنگان يىگىرىم تامامى قىرىق.
خوجام نىياز يۈز بېگىنى سەردار ئېتىپ،
قارا بىرلە رەززاقنى بىرگە قاتىپ.
ماناس بىرلە بارسا ئۇرۇمچى ئارا،
كى لاۋتەيىي ئاندا ئېمىش پادىشا.

كى بىزلەر ئىبەرگەن چۇ بۇ نامەنى،
تۇتۇپ بەرسە لاۋتەيىيگە ھەنگامەنى.
ئىنايەت قىلىپ بەرسە مىڭچە كىشى،
زەبۇن بولغاي ئېردى بۇ كافىر ئىشى».
مۇنى دېدى چىرلاتتى يۈز باشنى،
كى ئىلتاق ئېتىپ شاھ ئاغا ئاشنى.
قىرىق ئەرگە سەردار ئېتىپ ئول زامان،
ئۇرۇمچىگە قىلدى بۇلارنى راۋان.
كى مەنزىل - مەراھىللەرىن تەي ئېتىپ،
ئۇرۇمچىگە تۇشتىكى تېز تۇن يېتىپ.
كىرىپ شاھ لاۋتەيىيگە بەردى سالام،
تۇتۇپ نامەنى بەردى قىلدى كەلام.
كى لاۋتەيىي دېدى: «نەچچە ئاي مۇندا تۇر،
ھېلى لەشكەرىم بارچەسى بى ھوزۇر.
كى سانجى دېگەن قەلئەنى ئالغۇچە،
جىھاد ئەيلەگىز بىز بىلە بىر نەچچە».
مۇنى ئاڭلادى بارچەدىن كەتتى جوش،
قىلىپ خەۋفدىن غەم شارابىنى نوش.

بارىپ سانجى ئۆزرە جىھاد ئەيلەدى،
نەچچە كۇفرىلارنى كى مات ئەيلەدى.
كى سانجى ئارا قىلدىلار سەختى جەڭ،
خىتاي قانى بىرلە بىرىپ يەرگە رەڭ.
بولۇب فەتىھ سانجى كى تاختى مۇراد،
بۇ جەڭنى كۆرۈب بولدى لاۋتەيىي شاد.
خوجام نىياز بەگنىكى تېز چىرلاتىپ،
كى مەسرۇر قىلدىكى رۇخسەت بىرىپ.
«ئالىب خەلقىڭىزنى كېتىڭلار» دېدى،
«كى سۇلتان قاشىغا يېتىڭلار» دېدى.
كى رۇخسەت ئالىب يۇردى تۇرفان سىيان،
چېرىك ئالغالى راشىدىن خان سىيان.
نەچچە كۈن يۇرۇب يەتتى تۇرفانغا تېز،
كى ئاندىن ئۆتۇب راشىدىن خانغا نېز.

كۆرۇب خان: «نە ئىشقا كېلىپسىز» دېدى،
«نەچچە ئېردى كەلگەن كىشىنىڭ ئەدەدى».
دېدى يۇز بېگى: «بىز قىرىق بىر ئىدۇق،
كى تۇنگانىلارغا چېرىك بەر، دېدۇق.
كى تۇنگانىلار ھېچ كىشى بەرمەدى،
يىگىرمەمىز ئاندا قالىب كەلمەدى.
بۇ قالغان ھەممەبارچە تۇنگان ئىدى،
مېنىڭ بىرلە كەلگەن مۇسۇلمان ئىدى.
دېدى خان: «كۇچاردا نەچچە كۈن تۇرۇڭ،
كۇچار شەھرىنى، لەشكەرىمنى كۆرۈڭ».
بۇ سۆزلەرنى يالغان گۇمان ئەيلەدى،
نەچچە ئايغىچە ئىمتىھان ئەيلەدى.
بىرىب خان بۇلارغا كى تۇشكۇندە جاي،
كۇچاردا تۇرۇب قالدىلار نەچچە ئاي.

ئۇلۇغلار مەسلەھەت قىلىب، كۇچارغا لەشكەر تىلەب موللا مۇھەممەد قۇربان ئاخۇننى، خوجام نىياز ئاخۇننى، سادىق چاققاننى، بۇ ئۇچ كىشىگە ئون بەش كىشى قوشۇب كۇچارداكى راشىدىن خانغا نامە ئىبەرگەنى، راشىدىن خوجا بۇلارنى ھەم تۇتۇب ئالىب قالىب ئىبەرمەگەنى.

كى سۇلتان، ئەمىرلەر قىلىب مەسلەھەت،
كۇچار خانىغا راسلادى نامە - خەت.
مۇھەممەد قۇربان ئاخۇننى چىرلاتتى تېز،
خوجام نىياز ئاخۇننى، سادىقنى نېز.
بۇ ئۇچىنى قىلىب ئەلچى بەگلەر باشى،
بۇلار خىزمەتىگە كى ئون بەش كىشى.
بۇ ئۇچ ئەلچى ئىلكىگە نامە بىرىب،
كى شاھ مۇندا قالدى رەۋانە قىلىب.
بۇلار كېمە بىرلە ئۆتۇب بەھرىدىن،
بارىب تۇشتىلەر كەنت غالجات زەمىن.
كى ئاندىن كۆچۇب كۆب داباننى داباب،
يۇرۇب تېز تۇن تەرك ئېتىب خوردى خاب.
قارا قول بىلە تۇتتى تۇرفان يولىن،
تېخى تەي ئېتىبان كۇچارنىڭ چۆلىن.
خوجام نىياز، سادىق، قۇربان خەتىب،
كى تۇشكۇنگە تۇشتى كۇچارغا يېتىب.
بۇ ئۇچ ئەلچى بەگلەرنى خان چىرلاتىب،
مۇھازىر قويۇب تۇرفە مېھمان قىلىب.
ئوقۇب ئىلەنىڭ چوڭلارىن نامەسىن،
كى بىر - بىر نەزەر ئەيلەبان خامەسىن.
جاۋاب بەردى دەب، «نەچچە ئاي مۇندا تۇر،
مۇنىڭدەك سۆزۈڭگە ئەمەسمەن غورۇر.

ھەنۇز لەشكەرىم ھەم سەر ئەنجام ئەمەس،
كى ئەسباب ئالاتى ئەنجام ئەمەس.
بۇ نەۋئى سۆزلەرىڭ بىزگە تەدبىرمۇدۇر،
ماڭا ئەيلەگەن ھىلە تەزۋىرمۇدۇر.
ۋەيا راست سۆزدۇر، ۋە يا ھىلە فەند،
ۋەيا ئويىنادىڭمۇ مېنىڭ بىرلە نەرد.
قىلامسىز تېخى بىزگە تەلبىسلىغ،
ۋەيا قىلغۇسىز بىزگە ناجىنسلىغ».
دېدى ئەلچى بەگلەر: «ئايا شەھرىيار،
بولالىڭ دېدۇق بىر - بىرىمىزگە يار.
كېلىبمىز جانابىڭغا لەشكەر تىلەب،
كى زار ئەيلەمە ۋەھمناك سۆزنى دەب.
ئىنايەت قىلۇرسىز سەزاۋار بىز،
كى يوقسە قولۇڭدا گىرىفتار بىز.
كى ھەر ھۆكۈم قىلساڭ مۇتىئ بەندەبىز،
قاتىڭدا شىكەستە سەر ئافكەندە بىز.
گۇمان ئەيلەمەي نامەنى راست بىلىڭ،
كى بىز خەستەلەرگە تەرەھھۇم قىلىڭ».
دېدى راشىدىن خان: «نەچچە كۈن تۇرۇڭ،
مېنىڭ دەۋلەتىم بىرلە دەۋران سۇرۇڭ».
بولۇب نائىلاج چۇن تۇرۇب قالدىلەر،
كۇچار ئىچرە قالدى بۇ بىچارەلەر.

جاڭجۈن شەھرى بايانداينىڭ ئۇلۇغى بادارىنغا مەدەد قىلماق نىيەتىدە شى دارىننى يەتتە مىڭ لەشكەرى كۇففارغا باش قىلىب، مۇسۇلمانلارنىڭ سەردارلارىنىڭ باشىنى ئالىب كېلىڭ، دەپ بۇيرۇغانى. شى دارىن باش ئالغالى كېلىب، ئۆزىنىڭ باشىنى بەرگەنى.

بۇ نازىمغا تېز مەي تۆتۈلۈك مۇغ بەچە،
بۇ مەي زورىدىن سۆزلەگەي بىر نەچچە.
ناۋا ئەيلەگەيلەر زەبان بۇلبۇلى،
شوكۇفە بولۇرلەر تەخەييۇل گۈلى.
خىيال گۈلىستانىدا گۈل ئاچىلۇر،
گۇلابى تېخى ھەر تەرەف ساچىلۇر.
ئايا ئەندەلىب، نەغمەئى ساز قىل،
زەبانىڭ ئاچىب نۇكتە ئاغاز قىل.
مە ئەلقىسسە بىر كۈن بۇ جاڭجۇن خىتاي،
چىقىب تەختىگە يىغلادى ھاي - ھاي.
«يېقىندۇر ياتىشكەي باشىمىزغا مەرگ،
بۇ مەرگىنىڭ ئىلاجىن نە قىلماق كېرەك.
ئۆلەلىن بۇ كۈن ئاب ئەفيۇن ئىچىب،
ۋە يا بىر تەرەفكە كېتەلىن قېچىب».
بۇ سۆزنى دېدى يىغلادى ئەنجىنان،
شى دارىن ئېشىتىب دىلى بولدى قان.
كى جاڭجۇن فۇتىنى قۇچۇب يىغلادى،
باشىنى چالىب يەر - جاھان تىغلادى.
دېدىكىم: «ئايا سەرۋەرى كافىران،
مۇسۇلمان سىيان مەن بولايىن راۋان.
تولا يىغلامالىڭ ماڭا رۇخسەت بېرىڭ،
مەدەد قىلسا لات شادلىغلار قىلىڭ.
كى ئىسلاملارنىڭ باشىنى ئۈزەي،
جانابىڭغا تېز باشىنى كەلتۈرەي».
كى جاڭجۇن دېدى: «بۇ سۆزۈڭدۇر غەلەت،
ئۆلۈك بۇتكى بىزلەرگە قىلماس مەدەد.
نىھان سىرلارىمنى بىلەلمەس بۇ بۇت،
تەرىقچە مەدەدنى قىلالماس بۇ بۇت.
كى ئەجداددىن بىزگە قالغان رەۋىش،
بۇ ۋەجە بىلە ئەيلەگۈم پەرۋەرىش.
كى يوقسە بۇ بۇتدىن نەئىش كەلگۈسى،
كى جانسىز خاك-ۇر نەئىش بىلگۈسى.
ئەگەر پۇتمەسەڭ باشىنى قىل جۇدا،
باشىنى جۇدا قىلسا قىلماس سادا.
بۇ بۇتلار تامامىدا ھېچ ساز يوق،
نە ھەرىكەت، نەقۇدرەت، ئاۋاز يوق».
مۇنى دەب ئىبەردىكى رۇخسەت بېرىب،
راۋان بولدى بىرمۇنچە لەشكەر ئالىب.
ئېشىتتىكى سۇلتان، ئەمىرى زامان،
كۆرە لەشكەرى چىقتى دەب بىگۇمان.
تامامى دەلىرلەرگە بەردى خەبەر،
سۇۋارە بولۇب جۇملەئى شىرى نەر.
سىپاھ ۋە رەئىيەت كى ئاتلاندىلار،
خىتاي لەشكەرى ئۈزرە تېز باردىلار.

توزۇب سەفلەرىن ئۇشبۇ ئىككى گۇرۇ،
بولۇشتى دۇ يۈفۇ ئەر - ئەرۇ بىسەرۇ.
خىتايلار ئاتىشتى تۇمەن فو ۋە تىر،
كى ئىسلاملار چۇن بولۇب نەررە شىر.
كى بىر ياندىن قىلدى سۇلتان خۇرۇش،
ئەمىر بىر تەرەفدىن قىلىب كۆب تۇرۇش.
ئەلاخان دەلىر بىرلە بازار بېگى،
قىلدى دەلىر بۇشرىبەگ مىلىڭ بېگى.
كى بىر ياندىن سەرۋەرى غازىلار،
چېكىب باڭى ھەيبەت ئۆزىن ئۇردىلار.
ئۇرۇر ئېردى تىغ كۇفرىلار باشىغا،
ئۆتوب قالغاندىن يېتىب قاشىغا.
مۇئەررەف تۇتۇب چافسا ھەرشرى نەر،
كېسىلگەي باشى مىسلى خىييار تىر.
كى بىر ياندىن بارچە تۇنگانىلار،
كى نەئرە ئۇرۇب كۇفرىغا تەگدىلەر.
ئارائۆستەڭ، تاش ئۆستەڭ ۋە چونجى ۋە قاش،
كى نىلقا، ئۇلاستاي قىلدى تالاش.
كى سۇفتاي، ئارابوز، بورا بوغاسون،
بۇلار جەڭدە كۇففارنى قىلدى جۇنۇن.
كى توققۇزتارا، بارتوقاي، غۇلجەلىك،
بۇ كۇففاردىن قويمادى ھېچ تىرىك.
چۇلۇقاي، بۆلۈكەي كى يالغۇز ياغاچ،
بۇلار كۇفرىغا نارلىغ سەخت كاج.
قوغۇنچى ۋە قاينۇق، گېرەم، شىرەباغ،
خوناخاي، جاغۇستاي خىتايلارغا داغ.
كى بۇغرا، دولاتۇ ۋە غالجات ئېلى،
بۇلاردىن سىنىبدۇر ئەدۋۇلار بېلى.
ئۇدۇتۇ ۋە كەتمەن ۋە داردامتۇ ھەم،
كى دۇشمەن باشىنى قىلىبدۇركى ھەم.
بۇلار رەئد يەڭلىغ سادالار چېكىب،
بولۇب شىرۋار نەئرەھالار چېكىب.
ئالىب ئىلكىگە خەنجەرى ئابدار،
چىقاردى كى كۇففارىلاردىن دەمار.
كى ياغدۇردىمۇ تىر مەرگى بۇلۇت،
ۋەيا تۇشتى بولغاي نەيىستانغا ئوت.
ۋەيا بىر سۇرۇك يىلقىغا تەگدى شىر،
ۋەيا شىر بىرلە تۇتۇشتى دەلىر.
تۇمەن فو، تۇفەك، زەنبۇرەكلەر ئاتىب،
تۇمان باستى ئانداغ تۇتۇنلەر چىقىب.
كۆرۈنۈپ تۇتۇنلەر ئاراسىدا ئوت،
بولۇب ئوت چاقىندەك تۇتۇنلەر بۇلۇت.
قىلىب ئول كۈنى سەخت جەڭ ھەر دەلىر،
زەمىننى قىلىب لالەدەك قىپ - قىزىل.

كى يەر ئۆزرە ياتتى بۇ نەۋئى كافىران،
سەرى بىتەنەنۇ، تەنى بىسەران.
كى سەردار كۇففار ئۆلۈپ ئىككىسى،
كى مارجاندىن ئېردى ئۇلار جۇڭزىسى.
شى دارىن باشىنى قەفەسكە سالىب،
ئەدۇۋ رۇبەروسىغا قويدى ئاسىب.
لەئىنلەر بۇ باشنى كۆرۈب بولدى خۇن،
بادارىن لەئىن بولدى قاتتىغ جۇنۇن.
تامامى خىتايلار تۇتۇشتى ئازا،
كى زۇقۇم بولۇب كۇفرى قىلغان غىزا.
تىرىك قالغانى شەھرىگە قاچتى تېز،
كى ئىسلامىلار سوڭىدىن چاپتى تېز.
كى قاچقان چېرىك قىلدى جاڭجۇنغا داد،
دېدى: «شى دارىن جەڭدە بولدى مامات.
تامام لەشكەرىڭ بولدى مەقتۇل ھەممە،
كى بىز نەچچە كافىر قۇتۇلدۇق يەنە».
ئېشىتتى بۇ ئىشلارنى جاڭجۇن لەئىن،
ئۆزىن تەختىدىن تاشلادى يىر زەمىن.
ياقاسىن قىلىب چاك، يۈزىنى ئويۇب،
تۇگەتتىكى كەركى ساقالىن يۇلۇب.
كى ھەسرەت بىلە بارماغىن تىشلەدى،
قابالىب قالىب شەھرىدە قىشلادى.

بالا كەلگەنىنى بىلىب جانىغا،
ئۇرۇب شاتراق بارچە ئىشتانىغا.
يۈرەكى يارىلدى تامام قورقىشىب،
كى ئەفيۇن سۈيىنى دوغابدەك ئىچىب.
كى جاڭجۇن چۇ بۇتخانا ئۆززاسىغا،
كىرىب باش چالىب لات زىنزاسىغا.
تېخى روزۇ شەب ئاندا يىغلار ئىدى،
يېتىب يەر جاھانلارنى تىغلار ئىدى.
ئۇلۇغلار يانىب فەتھى نۇسرەت بىلە،
تۇشۇب بارگاھىغا ئىززەت بىلە.
كى مەسرۇر بولۇشۇب چالىب شادىيان،
مۇسۇلمان ھەممە غەمدىن ئولدى ئامان.
ئىرادە ئەگەر قىلسا پەرۋەردىگار،
زەئىف مۇرچەنى قىلۇرمىسلى مار.
زەئىف پىشەنى فىلغا غالىب ئېتەر،
مەگەسنى قوي شىرنى مەغلۇب ئېتەر.
كى خاقان شىر ئېردى، بىز ئېردۇق زەئىف،
زەئىفلەرنى ھەق قىلدى شىرغا ھەرىف.
كى شۈكرى خۇداغا ھەزارۇ ھەزار،
خىتاي ئالدىدا قىلمادى بىزنى خار.
(داۋامى كېيىنكى ساندا)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: غوجائەخمەت يۇنۇس

«مەۋلانا ئەرشىدىن تەزكىرىسى»

«مەۋلانا ئەرشىدىن تەزكىرىسى» شىريار ئىسمىلىك كىشى تەرىپىدىن يېزىلغان دىنىي مەزمۇندىكى تەزكىرە بولۇپ، ئەسەرنىڭ يېزىلغان ۋاقتى ۋە ئاپتورنىڭ ھايات - پائالىيىتى مەلۇم ئەمەس.

ئەسەردە X Ⅳ ئەسىردە شىنجاڭ ۋە ئوتتۇرا ئاسىيادا ھۆكۈمرانلىق قىلغان شەرقىي چاغاتاي خانلىقىدا يۈز بەرگەن زور تارىخىي ۋەقەلىك يەنى شەرقىي چاغاتاي خانلىقىنىڭ خانى تۇغلۇق تۆمۈرخاننىڭ موڭغۇل قەبىلىلىرىنى باشلاپ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغانلىقى ۋە ئۇندىن كېيىنكى تارىخىي ۋەقەلىكلەر بايان قىلىنغان. ئەسەردە تۇغلۇق تۆمۈرخاننىڭ ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىش جەريانى خېلى تەپسىلىي بايان قىلىنغان. ئۇندىن كېيىنكى ۋەقەلەر يەركەن سەئىدىيە خانلىقىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىگىچە بولغان ۋەقەلەر بولۇپ، ناھايىتى قىسقا بايان قىلىنغان.

ئەسەر تۇغلۇق تۆمۈرخاننى ئىسلام دىنىغا دەۋەت قىلغۇچى شەخس مەۋلانا ئەرشىدىن ۋەلىنى باش ئوق قىلىپ بايان قىلىنغاچقا، مەۋلانا ئەرشىدىن ۋەلىنىڭ نەسەبى، مۇرىتلىرىنىڭ پائالىيەتلىرىگە كۆپرەك ئورۇن بېرىلگەن ۋە ئەسەر نامىمۇ ئاشۇ شەخس نامى بىلەن ئاتالغان.

غازات دەر مۈلكى چىن

موللا بىلال بىننى موللا يۇسۇپ

(بېشى ئۆتكەن ساندا)

كۇرە شەھرىدە تۇنگانىلار جەڭ قىلىپ، تۆت مەرتەبە فەتىھ نۇسرەت يار بولۇپ، بەشىنچى نەۋبەتتە ئەھمەدخان خوجامغا ئېتىماد قىلىپ مۆئمىنلەر شىكەست تاپىپ، كۆپ مۆئمىن شەھىد بولۇپ، مۆئمىنلەر يانىپ كەلگەننى بايان قىلۇرمىز. ئىنشا ئاللاھ تائالا.

قىلۇر نازىمى زەررە نۇكتە شور،
سۇرۇر لەشكەرى ئۆزرە فەم قىلدى زور.
كۇرە شەھرىنىڭ غازى تۇنگانلارى،
چىڭشۇي خوزەنىڭ نەۋ جەۋانلارى.
كى سۇيدۇڭدە مۆئمىن دىلاۋەرلەرى،
يەنە تارچىنىڭ زور ئاۋارلەرى.
بۇلار جەمئى بولدى كۇرە شەھرىگە،
تولۇپ بارچە تۇنگان بەرۇ بەھرىگە.
كى جاڭجۇن بىلە ئانچىنان قىلدى جەڭ،
خىتاي لەشكەرىنى قىلىپ سەخت تەڭ.
كى لوتو دېگىنى قىلىپ بارگاھ،
مۇسۇلمانچە سۆز تېۋە دەڭ خابگاھ.
كى فەرزەند - زەنىنى دەڭ ئېچرە سولاپ،
كى بۇتخانالارنى قىلىبان خاراب.
خىتاينىڭ دۇكانى ئۆزە ئوت قويۇب،
كېچەلەرى كېلىپ بۇرنىغا دۇد قويۇب.
خىتايلار بىلە قىلدى تۆرت يول غازات،
قىلىپ رۇستەمى فىلتەندەك جىھاد.
ئەدۇۋ خەيلىنى تۇرفە زار ئەيلەدى،
كى دۇشمەنگە دۇنيانى تار ئەيلەدى.
قىرىپ كۇفرىنى بىرتۇمەن ئالتە يۈز،
كى بار ئىككى مىڭ زەخمدارلارغا سۆز.
كۇرەنىڭ تاشىنى قىلىپ لالە رەڭ،
فەلەقمەنگە سالىپ ئېتىپ سەخت سەڭ.
تېخى كەشتەدىن پۇشتە بەرپا قىلىپ،
بوغۇزلار ئېدى بىر - بىرىگە چاتىپ.
ئۆلۈككە تولۇپ يول بولالماي راۋان،
كى ئاتلار تۇۋاقى بولۇر ئېردى قان.
كى مۆئمىن قوفارىپ ئۆلۈكدىن مۇنار،
خىتايدىن ھالاك بولدى كۆپ تاجدار.
كى مۆئمىن بولۇپ شىر غۇرران سۇفەت،
نەدۇر شىر بەلكى نەرىمان سۇفەت.
بۇ قىسمىدا ئەيلەپ كى تۆرت يول غازات،
تولا كۇفرىلارنى قىلىپ ئېردى مات.

يەنە كۇفرى جەمئى بولۇپ بىر تۇمەن،
كى ھەربىر ئەدۇۋلار بولۇپ ئەھرەمەن.
يەنە كۇفرى چىقتى ئەجەب فەۋج - فەۋج،
كى دەريايى قۇلزۇم سۇفەت مەۋج - مەۋج.
قىلىشىپ خىتاي بۇتلارىدىن قەسەم،
مۇنى كۆردى مۆئمىن ئارا تۇشتى غەم.
باھادىر دىلاۋەرلەركى تۇنگان ئېدى،
كى پۇردىل دىلاۋەرلەر ئۆلگەن ئىدى.
قىلىپ نامە راست بارچە تۇنگانىلار،
ئەھمەدخان خوجامغا ئىبەردى خەبەر.
دېدى نامەدە: «ئەي خوجام، نېك زات،
خىتاي بىرلە قىلدۇق كى تۆرت يول جىھاد.
بۇ تۆرت يول قاچۇردۇق كى ئەئدائىلارنى،
بۇ نەۋبەت يىغىپ چوڭ - كىچىك بارچەنى.
يىغىلمىش خىتاي بىر تۇمەندىن تولا،
ئارامىزدا يوق ياخشى بىر رەھنەما.
كېلىپ بىز يېتىمگە ئاتالىغ قىلىڭ،
ئىنايەت ئېتىپ رەھنەمالىغ قىلىڭ».
ئەھمەدخان ئېشىتىپ ئاتلاندى تېز،
نەچچە يۈز دەلىر بىرلە چۇن قىلدى خېز.
دېيىشتى «خوجام كەلسە كۇففار قاچۇر»،
دېمەي «فەتىھ - نۇسرەتنى ئاللاھ بېرۇر».
ئىشەنچ قىلىپ بىر غېرىب بەندەگە،
تەۋەككۇلنى قىلماي خۇدا ۋەندەگە.
خۇدانى دېگەنلەر مۇدام قەند يېگەي،
خۇدادىن بۆلەكنى دېسە فەند يېگەي.
ئەھمەدخان خوجام تېز يېتىپ كەلدىلەر،
خوجام كەلگەننى بۇلار بىلدىلەر.
خوجام كەلدى دەپ بارچە تۇنگانىلار،

چىقىپ ئالدىغا قىلدى كۆپ زارەلەر.
خوجام تۇردىلار بىر تەرەفنى ئالىپ،
خىتاي لەشكەرى تۇردى ياسال قىلىپ.
بۇ ياندىن بۇلار، ئول تەرەفدىن خىتاي،
خىتاي سەرۋەرى ئېردى چاغالاداي.
سوقۇشماقدا ئانداغكى چىرماشتىلار،
كى تۇنگانلار جۇملە قارماشتىلار.
خىتاي قەلئەسى ئېردى مىسلى فەلەك،
كى قەلئە ئۈزەدىن ئېتىپ زەنبۇرەك.
تۇمەن فو ۋە چەيفو ئېتىپ كافىران،
شەھەر تۇنگانى قاچتى بولدى راۋان.
شەھەر تۇنگانى قاچتىلار تىز تۈن،
مۇسۇلمان دىلى ۋەھىمدىن بولدى خۇن.
بولۇپ غۇلجاغا بارچە تۇنگان راۋان،
كۇرە تۇنگانى قاچتىلار تاغ سايان.
ئەھمەدخان بۇ شورىشنى كۆرمەك هامان،
قاچىپ غۇلجا سارىغا بولدى راۋان.
ئافىر يۈكلەرىنى تامام تاشلادى،
خوجام خەۋف ئېتىپ باشىنى قاشلادى.
بۇ تەفرىقەگە قالدى بۇ بەندەلەر،
شەھىد بولدى كۆپ زەنۇ فەرزەندەلەر.
بۇلار قاشقانىنى كۆرۈپ ئەھلى بۇت،
لەشكەر گامقا چەنفەن كېلىپ قويدى ئوت.
ۋەلى قاچمادى تاجى تۇنگانلارى،
كى نامۇس قىلىشىپ كى پەھلەۋانلارى.
دېدى: «نە قىلۇرمىز خىتايدىن قاچىپ،
جىهاد قىلغۇمىز كۇفرى قانىن ساچىپ».
دېدىلەر بۇ سۆزنى يانىپ تەگدىلەر،
جاهانىنى خىتايلارغا تەڭ قىلدىلەر.
ئۈززۇلدى ئەدۇۋنىڭ تەندىن باشى،
مىسالى بولۇپ باشى ساينىڭ تاشى.
تەندىن قوپاردى تەلى تەسقىلان،
كى جەيھۇن ئارىقى سۇفەت ئاقتى قان.
قىلىپ غازىلار بۇ سۇفەت ماجرا،
ناماز شامغىچە بولدى كۇففار تەباھ.
كېچەلەپ قاچىپ تاجى تۇنگانلارى،
مۇتابىئات كەتتى غۇلجا سارى.
خوجام كەلدى يانىپ يۈرەكى سالىپ،
بولۇپ بېدەلەرزان يۈزى سارغايىپ.
خوجام سوئىدىن بارچە تۇنگانلار،
كى سۇلتان قاشىغا يېتىپ كەلدىلەر.
تامام ۋاقىئاتنى بايان ئەيلەدى،
كى مەزكۇر ئىشنى ئايان ئەيلەدى.
ئېشىتىپ ئۇلۇغلار بولۇپ بىدىماغ،
دېدىلەر: «قىلىچلار جىهادقا ياراغ».
بۇ ياندىن خىتايلار بولۇپ تۇرفە شاد،
كى مەي نوش ئاتىشتى شەدىدۇ شەداد.

كەتتۇر ساقىيا جام مەسرۇرىدىن،
تەكەللۇم قىلاي ئۇشبۇ مەي زورىدىن.
كى مەيدىن دىلىمغا يېتىشسۇن سۇرۇر،
بەدەن ئىچرە روھ ئانچە تافسۇن هوزۇر.
ئاچىلسۇنكى ئەشئار گۈلىستانلارى،
چىقارسۇنكى شاخ نەزم بوستانلارى.
زەبان قۇمرىسى ئاندا گۇ-گۇ دېگەي،
نە گۇگۇ دېگەي، بەلكى هۇ-هۇ دېگەي.

يەنە كەلدۇق بايانداينىڭ جىھادىغا

كى قازى كاللان نەسرىددىن دەلىر،
ئەدۇركىم دەلىر چۇن ئېدى شىرگىر.
كى فەرزەندىدۇر فەخرىددىن نەۋجەۋان،
كى دۇۋۋۇم نىزامىددىن فەرزەند جان.
ئىككى ئوغلى كامىل ئېدى ئىلىم ئارا،
كى ئىلىم ئارا ئەقلى تېز ھەلىم ئارا.
ئاتا گۈل ئېدى، ئىككىسى غۇنچەسى،
ئاتادۇر سەدەف، ئىككىدۇر يۇمچەسى.
بۇلاردىن ئوقۇپ ئىلمىنى نەچچە كەس،
كى ھەر بىرسى خەلقە بولۇپ ئېردى رەئىس.
بىرىدۇر ئەلى ئىبن فىرۇز ئېدى،
كى موللا ئارا تۇرفە دىلسۇز ئېدى.
كى ئابدۇللا خەلفەت، بىرىدۇر ئۆمەر،
ئۆمەر خەلفەتىم نەۋجەۋان سىمبەر.
كى ئابدۇلمۇتەللىپ ئاتا مۇسلىمىن،
ئاتا مۇسلىمىن نېكخوي مەھ جەبىن.
بىرى سەئىدۋاققاس نېكۇ خىسال،
زەينەل باقى قازى فەسەندە فائال.
بۇلار ئىلمى زاھىردا سەيىر ئەتكۈچى،
شىجائەت هاۋاسىدا تەيىر ئەتكۈچى.
يەنە بۇ ئەلئەتاھ ئىسلام ئاخۇن دەلىر،
بوسۇرغا نىيازدۇر، ئىمام شىرگىر.
بۇلار قازىنىڭ خىزمەتىدە ئېدى،
شەھەر ئىچرە تۇردى قىلىپ خىزمەتى.
كى بەگلەر ئارا مەغفىرى نەۋجەۋان،
ئېدى مەنسەبى شاڭ بېگى هۆكۈمران.
بۇ بەگكە بۇقازى كاللان يار ئولۇپ،
شەھەر ئىچرە قويدىكى دىلدار ئولۇپ.
يەنە قاسىم ئاخۇن كى ئاشىر ئېدى،
ئېدى سانى قاسىم كى ئوردا بېگى.
بۇ ئوردا بېگى ئېردى كۆپ باخىرەد،
ئېدى فەھمى تېز دانىشى بىئەدەد.
يۇسۇف ئاخۇن ئانداغ يۈرەكلىك ئېدى،
كى ئىبراھىم ئاخۇن كېرەكلىك ئېدى.
دىۋان خانادا فالتۇبەگ نەۋ جەۋان،
هۆكۈمەت ئىشىدا ئېدى هۆكۈمران.

بۇلار قازى ئاخۇن قاشىدا ئىدى،
كى ھەر بىر كىشى ئۆز ئىشىدا ئىدى.
باياندىنى قورشاپ شەھەر لەشكەرى،
چىقارماس ئىدى كۇفرىنى تاشقارى.
بىلال ئەمدى سۆزنى دەراز ئەتمەگىل،
دەراز ئولسا ئۇلسۇنكى ئاز ئەتمەگىل.

※ ※ ※

ئايا ئەندەلىب، سايرا گۇل يادىدا،
قىلىپ غۇنچەسىگە جانىڭنى فىدا.
گۇمان قىلما دەپ غۇنچە ئاچىلماغاي،
دىمە ھەر تەرەفلەرگە ساچىلماغاي.
كى دەرد بىرلە سۆز غۇنچەسى ئاچىلۇر،
كى ئاھىڭ نەسىمى بىلە ساچىلۇر.
مەئەلقىسسە سۇلتان، قازى كالان،
ئەھمەدخان خوجام ۋە ئەمىرى زامان.
توسۇپ لەشكەر ئىلە جەنۇب سارىنى،
كى ئارتۇردى كۇففارلار زارىنى.
سىپتى شاڭ بېگى بىرلە سەردارلار،
كى دەرۋازە غەربىنى ئالدىلار.
كى تۇنگانىلار لەشكەرىنى ئالىپ،
كى دەرۋازە مەشرىقنى توستى كېلىپ.
كى مىرزات، ئەزىمشاھ بۇ ئىككى دەلىر،
كى دەربەند شىمالنى قىلىپ دەستگىر.
قىلىپ كۇفرى شەھرىنى مىسلى نەگىن،
كى ئۇرغۇن چېرىك بىرلە قىلدى كەمىن.
قىلا ئالمادى ئاندا فەررەندە فەر،
خىتاي لەشكەرىنى قىلدى زىرۇ زەبەر.
بولۇپ لائىلاج قەلئە ئۆزرە چىقىپ،

كى جەڭ باشلادى زەنبۇرەكلەر ئاتىپ.
شەھەر بىرلە سەھرا دىلاۋەرلەرى،
چىقىپ قوقتاغا زور ئاۋەرلەرى.
سىپىلغا يۆلەپ نەردۇبانلار قويۇپ،
قىلىپ زورلۇق قوقتالارنى بۇزۇپ.
كى دۇشمەن بىلە قىلدى كۆپ سەخت جەڭ،
ئاداۋەت قىلىپ ئاتتى تىرى خەدەڭ.
قوپاردىكى ئىككى شىبە مۆئمىنان،
شىبە ئۇستىگە چىقتى كۆپ پەھلەۋان.
ئەلاخان ئەزىز پەھلەۋانى نەبىر،
يەنە ئابدۇلۋارىس، ئىسرائىل دەلىر.
كى توختى مەمەت ھەم مۇھەممەد سوفى،
ئابۇلخەيرى جەئفەر، بەھادىر ئەلى.
بوساق پەھلەۋان، ئۇستا قاسىم باقى،
تۆكۈپ شىبەدىن زەنبۇرەكلەر ئوقى.
چىقىبان شىبەگە تۇفەكدارلار،
كۆرۈنگەن خىتاينى ئاتار ئىردىلەر.
بۇ ۋاقتىدا كۇففار بولدى غەمىن،
ئۆلۈكلەرگە تولدى بايانداي زەمىن.
بۇ نەۋئى جەڭدە ھەم فەتىھ بولماي شەھەر،
شەھىد بولدىلار نەچچە تەن شىرنەر.
كى ئابدۇرەسۇل بەگ ئۇرۇپ سەختى ئاھ،
دىدى لەشكەرىم بولدى ھالى تەباھ.
تافىلسا ئىدى بىرتە ئەيياركار،
ئۆزى دۇز، تەررار ھەم نامدار.
زەمىن ئاستىدىن بىر لەقىم كورلاسا،
بۇ كۇففارلار كۆزلەرىن تورلاسا.
تافىلار دىدى دۇزلاردىن راسا،
مۇنادىغا قىلدۇردى ئۇل دەم نىدا.

سادىر قاڭرۇق دۇز ئۈچ ئوغلى بىلەن لەقىم كورلاغانى ۋە جالال دورغانى بۇلارنىڭ تۆفەسىدە قويۇپ دەھقەت قىلدۇرغانى. لەقىمنىڭ ئىچىگە دارۇ تولدۇرۇپ سىپىلنى بۇزۇپ، قەلئەئى كۇففارنى شورە قىلغانى. كۇففار ئەھلى شورەنى ئېتىپ ئالىپ قاتتىغ جەڭ قىلغانى. بازار بالالارى جەمئى بولۇپ كېلىپ لەشكەرى كۇففارنى تارمار قىلغانى بايانىدا.

يەنە نازىمى نۇكتەئى باشلادى،
تەخەييۇل سارىغا ئۆزىن تاشلادى.
بار ئىردى ئوشۇل جەڭدە ئەييار كار،
بەغايەت ھەرىف، دۇز روزكار.
بىراۋ قالماغان ئىردى قاقشاتماغان،
بىر ئۆي قالماغان مالىنى ئالماغان.
ئۈچ ئوغلى، ئاتاسى ھاراقچى ئىدى،
ھاراقچى ئىدى ھەم قاراقچى ئىدى.
ئوغۇرلۇق قىلىپ كېچەلەر ئۇيماغان،
فەقىرۇ غەنى مالىنى قويماغان.
سىپاھلارغا ھەم زەررە بوي بەرمەگەن،
خاتۇن ئالسا يۇرتىغا توي بەرمەگەن.

بۇ ئەييارنىڭ ئاتى سادىر ئىدى،
يامانلىقتا چۇن رەند شاتىر ئىدى.
نىدانى ئېشىتكەچ يۈگۈردى بۇيان،
ئەمىرگە دۇئا قىلدى كەلمەك ھامان.
كى بەئداز دۇئا سادىر ئەيياركار،
دىدى: «ھۆكۈم قىلسا ماڭا شەھرىيار.
ۋەلى جان بىرلە قىلۇرمەن قابۇل،
لەقىم كورلابان بولماغايمەن مەلۇل.
مېنىڭ باشدا كارىم لەقىم كورلاماق،
كى مالدار كىشىنىڭ كۆزىنى تورلاماق.
تۇتۇپ رەكدارلارنى باغلاپ قولىن،
ئاڭا رەھىم قىلماي ئالۇرمەن فۇلىن.

كى يوللاردا مەن ئۆي قىلىپ تالنى،
ئوغۇرلاپ ئالۇرمەن كىشى مالىنى.
مىنىڭ چوڭ بالام ئاتى دەرگاھ قۇلى،
قولىداكى مال بارچە خەلقىنىڭ قولى.
ئىلە شەھرىدە بولسا ھەر دۆز نام،
ئۇلار بىرلە يەرمەن داۋامەت ھارام.
لەقىم كورلاماق ئەھدەسىدۇر ماڭا،
بىراۋنى بۇيۇرسا مەتىن قالتۇغا.
لەقىم كورلاماق جابدۇغىنى بىرىڭ.
كى تەييار بولغاندا ئاندىن ئېلىڭ».
كى ئاڭلاپ ئۇلۇغلار بولۇپ تۇرفە شاد،
مۇڭا زەرۇ نۇقرە قىلىپ ئىلتىفات.
مۇڭا قوشتىلار نەچچە ئۇستادكار،
بۇ ئىشدا تامامى ئىدى كاردار.
يەنە بار ئىدى بىر يىگىت نەۋ جەۋان،
شىجائەتدە ئېردى دەلىرى زامان.
چىرايىنى كۆرسەڭ ئىدى تازا گۈل،
ھەممە گۈل چىرايلار ئاڭا ئېردى قۇل.
زەخامەتدە رۇستەم، شىجائەتدە شىر،
نەدۇر شىرگىر، شىرگىرى دەلىر.
كى موللا جالال ئېردى ئانىڭ ئاتى،
كى ئاسفانديياردەك ئىدى جۈرئەتى.
كى سەردار ئېتىپ بۇ جالال دورغانى،
ئاڭا مىندۇرۇپ بىرقارا يورغانى.
جالال دورغا ئېلىپ مەقالاتنى،
كى تەييار قىلىپ بارچە ئالاتنى.
كى ئەييار سادىر لەقىم كورلادى،
بۇ كۇففارىلار كۆزىنى تورلادى.
لەقىم كورلابان كېچەلەر ئۆيمادى،
لەقىم قۇتكۇچە بىر كىشى تۆيمادى.
لەقىم ئىچىنى دارۇغا تولدۇرۇپ،
كى تەييار قىلىپ قىلتەلەرنى قويۇپ.
بىراۋ بارچەگە بەردى بۇ نەۋئى خەبەر،
«يىراق تۇر بۇ يەردىن كى ئەيلەپ ھەزەر».
بۇ سۆز بىرلە لەشكەر يىراق تۇردىلار،
بىرەۋ قىلتە باشىغا ئوت قويدىلار.
بۇ ئوت يەتتى تېز دارۇغا ناگىھان،
كى ئۆرلەپ زەمىندىن فەلەككە تۇمان.
تۇتۇن ئىچرە ئوتلار شەرارە ئۇرۇپ،
شامال زورىدىن قارە ـ قارە بولۇپ.
ئالالا بولۇبان تۇتۇنلەر چىقىپ،
ئۇلۇغ شورە بولدى سېپىل يىقىلىپ.
خەبەر بولدى تېز كۇفرى سەردارىغا،
سەردار بولغايكى مۇردارىغا.
چېرىكلەر كېلىپ قەلئەگە كىرگۈچە،
قويۇپ زەنبۇرەكلەر كەزرە دەركەررە.
كى بولدىكى ئول كۈن ئەجەب سەختى جەڭ،
كى دۈشمەن قانى بەردى قەلئەگە رەڭ.
كى ياندۇردى لەشكەرنى قولار ئاتىپ،
كى تېز شورەنى ئالدىلار بەركىتىپ.
كى ئىسلام چېرىكى بولۇپ كۆپ شەھىد،
قانى بىرلە جەننەتنى قىلدى خەرىد.
خىتايلار بولۇپ ئول كۈنى بىئورۇن،
دەمى سۇبھىدىن تا بولۇپ كەچقۇرۇن.
يانىپ بارگاھقا تامام خاسلار،
بۇلار سوڭىدىن چوڭ ـ كىچىك ناسلار.
كى ئاندىن شەھىدلەر نامازىن ئوقۇپ،
زەمىننى قازىپ جايىغا تاقشۇرۇپ.
مازار ياندا مەقبەرە زارلىغ،
ئاتاندى ئوشۇل يەر شەھىدكارلىغ.
بۇلار تەرك ئېتىپ جەڭ قىلۇر خوردخاب،
بولۇبان شەھىد تاپقان ئېردى ساۋاب.

شەھەر لەشكەرىنىڭ ئەدەدى بەش يۈز ئېردى. بۇ بەش يۈزدىن بىر يۈز يىگىرمەسى خاس شەھەرلىك ئېردى. بۇ بىر يۈز يىگىرمە تەننىڭ ئىچىدە بىرمۇنچەسى ناھايىتى پۈردىل شىجائەتلىك ئېردى. ئانى بايان قىلۇرمىز.

رەۋايەت قىلۇر نازىمى نۇكتەدان،
دىلاۋەر ئاتىنى قىلۇرلار بايان.
بولۇپ باش بىر كۈن مۇھەممەد سوفى،
ئىدى بەئزە ھازىر ۋە بەزى خەفى.
دىلاۋەرلەرىنى خەتىگە ئالىپ،
ئاتىنى قىتىپ دەفتەرىگە سالىپ.
دەلىرلەر بىرىدۇر كى ئابدۇرەسۇل،
ئاڭا ئېردى جارۇللا بەگ ھەم دۇخۇل.
بىرى قاسىم ئاخۇن، بىرى بۇشرى بەگ،
بۇ ئىككى دىلاۋەر ئاتارلار تىففەك.
يەنە ھاجى تاھىر دەلىرى زامان،
كى ئىبراھىم ئاخۇن ئىدى نەۋ جەۋان.
بىرى ئابدۇگايىد كى بازار بېگى،
كى بازار بېگىدۇر بەھادىر ئەلى.
بىرى قاسىم ئاخۇن ئىدى ئەل بېگى،
كى قاسىم جىگەردەك ئىدى يەل بېگى.
ئەلمش بىرلە ئاشۇر مۇھەممەد دەلىر،
ئىلمدار ئىسلام ئىدى شىرگىر.
سېتىلدى دىلاۋەر كى ئابدۇسەمەد،
بۇ ئىكەۋ خىتايلارغا كۆپ قىلدى دەرد.
يەنە مەئسۇم ئاخۇنكى سازەندەدۇر،
لەئلە جۇببە پۈردىلكى بازەندەدۇر.
بىرى يۇسۇف ئاخۇنكى، يۇسۇف ساقال،
بۇ ئىككى يۇسۇف ئېردى نېكۇ قائال.

يەنە ئابدۇناسىر دىلاۋەر ئىدى،
كى ئابدۇرەشىد زور ئاۋەر ئىدى.
بىرى ئابدۇۋارىس، بىرى ئابدۇھەق،
بىرىن - بىرىن ئىپتسام تولۇرلار ۋەرەق.
بىرى فالتۇبەگ، ئوسمان ئاخۇن بىلە،
ئىدى ئاسىم ئاخۇن كى ناخۇن بىلە.
بەھادىر جالال بىرلە نازىم بىلال،
يۇسۇف، ئەلى، قاسىم كى سادىر، كامال.
يەنە ئۇستا سابىر، يۇسۇف مەمەلەك،
باھاۋۇددىن، قادىر، نادىر تۇلەك.
كى سابىر دەلىر روزى ئاخۇن بىلە،
كى ئاخۇن تىخى قاسىم ئاخۇن بىلە.
تىيىپ بەگ، تۆلەندى كى سادىر دەلىر،
ئابۇ لەيس، جەئفەر ۋە تاھىر دەلىر.
كى موللا ئەھەد، ساسىق ئەللىك بېشى،
ئەزىم نەۋ جەۋان، تۇردى ئەللىك بېشى.
كى ياقۇپ، ئەلى، تۇردى، باقى ئىدى،
يەنە ئارزۇ بىرلە ساقى ئىدى.
بەھادىر ئىدى ئارزۇ ئاخۇن، زىيا،
قايانغا ئىبەردى فەلەك روسىيا.
مەئەلقىسسە جەمئى بولۇب بارچەسى،
قوشۇلدى بۇلارغا يامان - ياخشىسى.
بۇلار راست قىلىب بىر يوغان ئاق ئەلەم،
بىلال قىلدى شۇققەگە ئايەت رەقەم.
تامام ئاتلانىبان ئەلەملەر ئالىب،
تامامى كۆرۈندى ئەمىرگە كىرىب.
ئەمىرنىڭ جانىغا دۇئا ئەيلەدى،
كى ئاغاز ھەمدۇ سەنا ئەيلەدى.
ئەمىر ئەيدى: «ئەي پەھلەۋان غازىلار،
بەھادىر، دىلاۋەر، شەھبازلار.
خۇداۋەندە ئالەم بولۇر يارىڭىز،
كى ئەرۋاھ ھەزرەت دىلدارىڭىز».
كى فەندى نەسىھەتنى ئەيلەب بايان،
بايانىدايىغا قىلدى بۇلارنى راۋان.
بۇ ۋاقىئەنى ئاڭلاب شەھى ماھىروي،
ئىبەردى بۇلارغا گۇرۇنج بىرلە قوي.
قارا ياغاچ بويىدا مۇھازىر قىلىب،
بۇ لەشكەرنى ئول يەردە هازىر قىلىب.
كى ئول يەردە بەردى بۇلارغا مائاش،
ئىنايەت قىلىبان قوماشۇ قوماش.
بۇ يەردىن كۆچۈب تېز راۋان بولدىلار،
كى سۇلتان قاشىغا يېتىب باردىلار.
ئۇلۇغلارغا لەشكەر كۆرۈندى كىرىب،
يانىب چىقتى فوتەينى ئەھدە ئالىب.
كى رۇخسەت ئالىب بولدى قەلئەسىيان،
كى فوتەينى بۇزماققا بولدى راۋان.
سېغىلغا قويۇب شوتەھانى دەراز،
بۇزۇب قوقتەنى قويدى فوتەينى ئاز.
خىتايلار بۇلار ئۆزرە ئوت تاشلادى،
بۇلار قورقمادى ھەم كېيىن قاچمادى.
بۇ قىسمى قىلىب سەخت جەڭى جەدەل،
بۇلار بۇزدى فوتەينى قىلماي مايال.
خىتاي ئۆلۈكىن قەلئەگە تولدۇرۇب،
يانىب تۇشتى ئاخىر جاراھەت بولۇب.
كى ئابدۇرەسۇل بەگ، ئەزىم نەۋجەۋان،
كى سايىد، سانۋازەلەر بىگۇمان.
بۇلار بىرلە نەچچەن دىلاۋەر ئەبىد،
كى فوتەينى بۇزغۇنچە بولدى شەھىد.
خىتايلار تۆيۇقسىز قابۇغنى تېشىب،
شەھىد قىلدى لەشكەرنى ئوقلار ئاتىب.
خىتاي ھىلەسىنى بۇلار بىلمەدى،
ئوشۇل دەمدە مۆئمىن تامام خام ئىدى.
كى مۆئمىن تامام فۇختە بولدى كېيىن،
شەھىد ئول كۈنى بولدى يۈزگە يېقىن.
كى سۇلتان، ئەمىر بىدىماغ بولدىلار،
ئۇلۇغلارغا گوياكى داغ بولدىلار.

مۇسۇلمانلارنىڭ مۇنداق قاتتىغ مەلۇل ۋە بىدىماغ بولۇب تۇرغان ۋاقتىدا، كۇرە شەھرىدىن جاڭجۇن بىر تۇمەن يەتتە مىڭ لەشكەر بىلە خادارىننى قەلئەئى بايانىدايىغا لەشكەرى ئىسلامنىڭ ئۈزەسىگە ئىبەرگەنى. مۇسۇلمانلار بۇ كەلگەن لەشكەرى كۇففار بىلە جەڭ قىلىب، مۆئمىنلەرگە ئاللا تائالا ئۇلۇغ فەتىھ نۇسرەت ئاتا قىلغانى.

خىرەد شاھى مىندى تەخەييۇل ئاتىن،
زەبان راھىدا كۆرسەتىب جۇرئەتىن.
گۇلىستان نەزمىگە باردى يېتىب،
سەھايىف شەبىستانىدا بەزم ئېتىب.
فەررۇھ جامىدا مۇغبەچە تۇتتى مەي،
ئىچىب نازىمى ئىلكىگە ئالدى نەي.
قەلەم نەۋكى ئانداغكى مۇشكىن ساچىب،
يازىب سەفھەگە ناقىلانى ئەجىب.
بۇ يەڭلىغ سۇخەندەر سۇخەن ئەيلەدى،
نەدۇركىم سۇخەن نۇكتە فەند ئەيلەدى.
رەجەب ئايى ئون يەتتەسى، ئەي بىسەر،
كى شەنبە ئىدى كۈنگە كەلدى خەبەر.
كى ئاتلىغ كېلىب نەچچە تۇنگانىلار،
كى سۇلتان، ئەمىرگە خەبەر قىلدىلار.
«ئايا شاھ نېكان نېكۇ رۇمۇز،
يىغىلىب خىتاي بىر تۇمەن يەتتە يۈز.
تامامى تۆمۈر جۇببە جەۋشەن كىيىب،
قىزىلۇ، ياشىل، ئاق ئەلەملەر ئالىب.

جاھانغا سالىب يۈز تۈمەن غۇلغۇلە،
كى دۈشمەن كېلۇر شاھ راھ يول بىلە.
بۇ سۆزنى ئېشىتدۈككى كەلدۈق بۇيان،
ئىلاجىن قىلىلىڭ ئەي شەھى خاۋەران» .
دېدى ئىككى شاھزادە تېز فەھمى خۇش،
«خۇدا بار خىتاي قىلسا چەندان خۇرۇش.
ئەگەر بەرسە نۇسرەت ماڭا زۇلمىنەن،
نە قورقۇنچ خىتاي بولسالار يۈز تۈمەن» .
مۇنى شەھلەر ئاڭلاب يىغىب كۆپ چېرىك،
قىلىب كۆپ دەلىرنى ئۆزىگە شېرىك.
كى سۇلتان ئەمىر بىرلە ئاتلاندىلار،
غەزەب بىرلە ئەئدا سايان باردىلار.
كۆرۈك ئىككى شەھيار فەرىدۇن شۇكۇھ،
كى دۈشمەن بىلەن بولدىلار رۇبەرۇ.
دويۇغۇ دېگەن يەردە سەفلەر تۈزۈب،
كى ھەرقايىسى ئۆز زورىنى كۆرگۈزۈب.
كى سۇلتان ئۇرۇب بالىڭ باھەيبەتى،
يۈگۈرتۈب خىرام كۆرسەتىب جۇرئەتى.
دېدىلەر: «مەنەم شاھ تۇرانىيان،
رەئىيەت پاناھ مىر ئىرانىيان.
مېنىڭ خەنجەرىم تىغى ئالماس دەمى،
كى چاقسام باشىڭ تەندە قالماس دەمى» .
كى بىر ياندىن نەئرە ئۇردى ئەمىر،
بەھادىر، دىلاۋەر يىگىت شىرگىر.
خىرامىن سۈرۈب سۆيى كۇففارىيان،
كى نەئرە ئۇرۇب قىلدى ئاتىن بايان.
دېدىلەر: «مەنەم غازىلار سەرۋەرى،
ئىلە شەھرىنىڭ خەلقىنىڭ بەھتەرى.
ئاپا ئەھلى بۇتلار سالۇرمەن سىنان،
قاراڭغۇ كۆرۈنگەي كۆزۈڭگە جاھان» .
بۇ ياندىن دەلىرلەر ئاتىنى ئايان،
تامام ئەسلى - نەسلىنى ئەيلەب بايان.
ئۆزىن ئۇردى كۇففارغا بوران سۈفەت،
بولۇب ھەر بىرى شىرى غەرىن سۈفەت.
بۇ ياندىن تېگىپ لەشكەرى كافىران،
كى ئىسلامغا فولارنى قىلدى راۋان.
كى باران سۈفەت ئاتتى تىرى خەدەڭ،
كى مۆئمىن قىلىشتى ئەجەب سەختى جەڭ.
گاھى مۆئمىن ئەھلى ئەدۈۋنى سۈرۈب،
گاھى كۇفرىلار ئارقاغا ياندۇرۇب.
گاھى كۇفرىلار جەڭدە غالىب بولۇب،
گاھى غالىب ۋە گاھى مەغلۇب بولۇب.
كى ئەترافى لەشكەرنى ئەئدا باسىب،
كى ئىسلام چېرىكى ئارادا قالىب.
كى ئىسلاملارغا تۈشۈب ئېردى خەۋف،
ئەمىر ئاھ ئۇردى دېدى: «يارەۋۋۇف.
بېرىب فەتھە نۇسرەت مېنى شاد قىل،
تامام لەشكەرىم غەمدىن ئازاد قىل.
كى فەتتاھ ئىسمىڭ ھەققى يا كەرىم،
كى بىز بەندەگە سەن رەۋۇف ئەلرەھىم» .
دېدى گۇل يۈزىگە ساچىب كۆز ياشىن،
ئۇلۇغ غەمدە قاتتى ئەمىرنىڭ باشىن.
كى لەشكەرگە قىلدى ئەمىر سەرھىساب،
كى لەشكەر تۇرۇر ھەر تەرەفكە قاراب.
تۇرار ئېردى تۇنگانىلار چوڭلارى،
ياگۇر، خەنجە ئاخۇن سۈفەت ئوڭلارى.
ئەمىر تېز كەلدى بۇلار قاشىغا،
بۇلار رەھىم قىلدى ئەمىر ياشىغا.
ئەمىر ئەيدى: «ئەي خەنجەئاخۇن، كېلىڭ،
مېنىڭ بۇ سۆزۈمنى قۇلاققا ئالىڭ.
نە بولغاي كىرىب بەرسەڭىز باش بولۇب،
مېنىڭ بارچە خەلقىمگە يولداش بولۇب.
مېنىڭ لەشكەرىم كۆرمىگەن كۆب جىھاد،
سىزلەر كاركەردە سۆزۈمدىن مۇراد.
ئەگەر ئارقاغا ياناسا كافىران،
كى بىزلەرگە ئەلبەتتە بولغاي يامان.
كى ئەۋۋەل سىزلەرنى قىلغاي ھالاك،
كى بىزلەرنى ھەم ئەيلەگەي دەردناك» .
ئېشىتتى ئەمىردىن بۇ قىسمى كەلام،
كى تۇنگانىلار يىغلاشىب خاس - ئام.
بولۇب سەربەرەھنە ئالىب تىغ تېز،
خىتاي سەفلەرىگە بۇلار قىلدى رىز.
كىرىب باش بولۇب جەڭگە تۇنگانىلار،
بۇلار سوڭىدىن كىردى ئىسلاملار.
كى ئانداغ قىلىب جەڭ ئارا ماجىرا،
قىيامەت قوپاردىكى مەيدان ئارا.
ئالىب تىغ ئىلە كۇفرىلار جانىنى،
كى دەريا سۈفەت ئاقتۇرۇب قانىنى.
قولىغا ئالىب تىغ تېز ھەردەلىر،
زەمىننى قىلىب لالەدەك قىپقىزىل.
دەمى تىغ خەنجەر يېتىب تا ھاۋا،
تېمىب قانى جەيھۇنغا بەردى سادا.
شاقا - شاق خەنجەر، چاكا - چاك تىغ،
ئۆلۈم بەيئى مۇندا بولۇب كۆب قىزىغ.
بۇ قىسمى يېتىب يەر ئۆزە كافىران،
سەرى بى تەنانۇ تەنى بى سەران.
تەنىدىن قوپاردى تەلى تەسقىلان،
بولۇب بەھرى قۇلزۇم سۈفەت ئاقتى قان.
مۇنى كۆردى كۇففار بولدى فەمىن،
قاچارغا تاپالماي كى خالى زەمىن.
قاچاي دېسە بار ئارقادا بىر ئۇلۇغ،
ئوتاغاتى قىل كۆك سۇزۇك جۇڭسۇلۇق.
بۇ كۇففارنى قويماس توسۇب قاچقالى،
تېخى قويماغاي ئافزىنى ئاچقالى.

سالىھ خوجا ئوغلى بەھادىر ئەزىز،
مۇنى كۆردى ۋە ئاچچىقى كەلدى تېز.
دېدى جۇڭسۇلۇقنى تۇفەكدە ئاتاي،
كى دوزەخدەكى ئاتاسىغا قاتاي.
دېدى مىلتىغىن ئاتقالى راسلادى،
قورۇلغا ئالىپ سىنەسىن چاغلادى.
ئەزىز پەھلەۋان ئانداغ ئاتتى ئانى،
قوڭىدىن چىقىپ كەتتى چىركىن جانى.
خىتايلار كۆرەرلەر ئۆلۈبدۇر ئۇلۇغ،
قاچار يوللارى خالى قالمىش قۇرۇغ.
كۆرۈپ كۇفرىلار قاچقالى تۇتتى يۈز،
ئۇمىد بىرلە ئاچىپ ھاياتلىغقا كۆز.
دەلىرلەر تامام ئارقادىن سۈردىلەر،
ساناپ يەتتە يۈز ئوننى ئۆلتۈردىلەر.
سۈرۈپ يەتكۈزۈپ تا كۆرەگە يېقىن،
ئۆلۈككە تولۇپ قالدى رۇيى زەمىن.
تامام قالدى مۆئمىنگە ئالات جەڭ،
تۇمەن فو ۋە تەيفو ۋە تىرى خەدەڭ.
ھېسابدا بۇ فو توقسان ئالتە ئېدى،
كى ئەللىك ئارابادا دارۇ ئوقى.
ئالا بارگاھ بىرلە ئاق ئۆي ھەممە،
كى ئات، تېۋە، قوي ۋە ئىنەك، ئۆي ھەممە.
گۇرۇنچ، ياغ، ئۇنلار تاغارۇ تاغار،
تۇشۇپ ئولجا ئىسلامغا چۇن بىشۇمار.
بۇ جەڭنى ئەگەر كۆرسە ئاسفانديار،
ھەسەد يەپ بولۇر ئېردى كۆپ بىقارار.
ئەگەر كۆرسەلەر رۇستەمى فىلتەن،
قاچار ئەلھەزەر دەپ بەسۇيى خوتەن.

كى شەھلەر ھەم ياندى نۇسرەت بىلەن،
رەئايا تامام كەلدى ئىززەت بىلەن.
تامام تۇشتىلەر بارگاھقا كېلىپ،
دەلىرلەرگە بەردىكى مەجلىس قىلىپ.
بەھادىر ئاتاندى بۇ جەڭدە ئەمىر،
نەدۇركىم ئەمىر، شاھ ساھىب سەرىر.
ئەمىردىن ھەممەنىڭ دىلى بولدى شاد،
دۇئا ئەيلەدى تاپتى غەمدىن نىجات.
دېدى بارچە ئادەم يۈرەكلىك ئەمىر،
كى بىزلەرگە دائىم كېرەكلىك ئەمىر.
كى ئابدۇرەسۇل بەگ دىلىدۇر دۇرۇست.
دىلى دۇرۇست ئۈچۈن تۇتتى خەلق ئانى دوست.
كى سۇلتان ئېشىتىپ بولۇپ كۆپ مەلۇل،
ئەمىرنى شەھىد ئەيلەمەك بولدى ئول.
ئەمىرنى يوق ئەتمەككە قەست ئەيلەدى،
ۋەلى ئۆز جانىنى شىكەست ئەيلەدى.
ھەببا دېمەڭلار بۇ سۇلتانغا لەئىن،
تىلىڭلار يىغىڭلاركى قىلمايكى تەئىن.
بىلىڭلار بۇ ئىشلار باھانە ئېرۇر،
ئەمىرگە قازائى يەگانە ئېرۇر.
ئوقۇلسا بۇ ئەشئار دەر ئەنجۇمەن،
دۇئا قىل بىلال ئىبن يۇسۇفكە سەن.
قابۇل بولسا شايەد بۇ قىلغان دۇئا،
دۇ ئالەمدە بۇ بەندە تاپقاي ساپا.
ئەگەر كەتسە نەزمدە سەھۋە خاتا،
كى ئەفۇ كەرەم ئەيلەسۇنلار ئاتا.
قىلىپ جۇد خاتانى تاراش ئەيلەسۇن،
كى شەر ئورنىغا خەيرى فاش ئەيلەسۇن.

ئەمىر ئابدۇرەسۇل بەگنى جۇملەخالايىق ياخشىلىق سۇفەتىدە ياد قىلغانىدا سۇلتان مەئزەم خانغا گەران كېلىپ، ئەھمەدخانغا يالبارىپ ئەمىرنى ھالاك قىلماققا تەرغىب قىلغانى. ئەھمەدخان جاھالەت تەۋسەنىگە سۇۋارە بولۇپ غەزەپ ئوتىنى ئەمىرنىڭ خەرمەنى ۋۇجۇدىغا ياققانى. ئەمىر شەھىدلىك مەيدانىدا جەۋلان قىلغانى. ئىسھاق خەزانەچى بەگ ئەمىرنىڭ مۇتابىئەتىدە شاھادەت شەربەتىنى نۇش قىلغانى. قازى نەسرىددىن ئاخۇنغا مەنسەب ھالاۋەتىنى تەرك قىلدۇرۇپ، زىندان گەنجىدە مەقام تۇتتۇرغانىنى موللا بىلال ئىبن موللا يۇسۇف شائىر نەزم بىرلە بايان قىلغانى.

ئايا ئەندەلىپ، ئەمدى ئەيلەڭ فىغان،
قىزىل گۇل كېتىپ يەتتى فەسلى خازان.
داۋامەت باھار سەبزە زار ئولماغاي،
خازان فەسلى يەتسە باھار ئولماغاي.
كى ئارى باھار ئۆتسە كەلگەي خازان.
خازان ئۆتسە ئالەم بولۇر گۇلىستان.
كى ھەر دەۋلەتى بولسا مېھنەت قاتىش،
كى مېھنەت ئاياغىغا دەۋلەت چاتىش.
مەئەلقىسسە سۇلتان كۆنى قىلدى بەزم،
ئەمىرنى شەھىد ئەيلەمەك بىرلدى جەزم.
ئەھمەدخان خوجامنى يانىغا ئالىپ،
ئانى مال - مەنسەبكە مەغرۇر قىلىپ.

دېدىكىم: «ئەمىرنى ھالاك ئەتسەڭىز،
ئىسھاق بەگنى ھەم دەردناك ئەتسەڭىز.
چېرىك خەۋف ئېتىپ لام دېمەس ساڭا،
كى غەۋغاسىنىڭ ئەھدەسىدۇر ماڭا».
دېدى خوجا: «ئەي پادىشاھ نېكنام،
بۇلەشكەر قىلۇر بىزگە غەۋغايى ئام».
دېدى: «دانىيال بەگمۇ مۇندا كېلۇر،
كى مانجۇچە خەت تۆھمەت ئەيلەپ قىلۇر.
ئەمىرنى چاقىپ ئۇشبۇخەتنى ئالىپ،
كى ئەلدىن نىھان يانچۇقىغا سالىپ.
ئەمىر ئۆلسە ئاندىن چېرىكنى يىغماق،
ئەمىر يانچۇقىدىن بۇ خەتنى ئالماق.

تۇرۇپ دانىيال بەگ ئەمىر باشىدا،
بۇ خەتنى ئوقۇغاي چېرىك قاشىدا.
ئېشىتكەن كىشىلەر بولۇپ بەدگۇمان،
تامامى دېگەيلەر ئەمىرنى يامان.
كى قازى كالانغا سالىڭلار كەمەند،
قولىن باغلاپان ئەيلە زىنداندا بەند.
كى ئاندىن كېيىن قالماغاي خۇن تەلەب»،
كى تارقاشتىلار بۇ سۇفەت سۆزنى دەپ.
ئانىڭدىن ئاڭا خوپ دېيىلدى بۇ سۆز،
كىشىدىن كىشىگە يايىلدى بۇ سۆز.
قۇتبىددىن ياساۋۇل، جالال دورغالار،
ئەمىر قاشىغا تېز يېتىپ كەلدىلەر.
كى موللا ئاشۇر باقى، موللا ئاشۇر،
مەمەت شاھ ياساۋۇل بەگ كى ئىسلام زور.
كى دەۋلەت سوفى بىرلە ياقۇپ مىراب،
بۇلار يىغلاشىپ قىلدى چەشمەنى ئاب.
دېدىلەر: «ئايا شاھى تۇرانىيان،
شەھەرگە كېتىڭ ئىش بولۇپدۇر يامان:
ئەھمەدخان بۇگۈن سىزنى ئۆلتۈرگۈدەك،
غەزەپ ئوتىدا بىزنى كۆيدۈرگۈدەك».
دېدى شىردىل ئابدۇرەسۇل ئەمىر،
نەدۇركىم ئەمىر، شاھ ساھىب سەرىر.
«مەئزەم خان، ئەھمەدخان بىرلە ئۆزەم،
كەلامى خۇدا بىرلە قىلغان قەسەم.
مېنى ئۆلتۈرۈر بولسا تۇتقاي كەلام،
كى بولسام شەھىد تاڭلا تاپقۇم مەقام.
كەلامى خۇداۋەندە گۇۋاھىم دۇرۇر،
تەۋەككۇل مېنىڭ رەھنەمايىم دۇرۇر.
كى ئۆلتۈرسە بىزنى قايۇ ناسەزا،
خۇدانىڭ قازاسىغا بەردىم رىزا».
تەۋەككۇل قىلىبان يانىڭلار، دېدى،
كى تېز ئوردا سارى بارىڭلار، دېدى.
بۇلار يىغلاشىپ ياندىلار زار - زار،
كى ئورداغا كەلدى بولۇپ بىقارار.
بارات ئاي بىرى بېشى جۈمە ئىدى،
ئەھمەدخان ئەمىرنىڭ فەيىدا ئىدى.
كۆرەر خوجا چۇن بارگاھ خالىدۇر،
كى خالى ئىكەن دەپ بولۇشتى سۇرۇر.
خوجا ياشۇرۇن تىغ خەنجەر ئالىپ،
ئەمىر چادىرى ئىچرە كىردى كېلىپ.
خوجا ئىچكەرى كىردى قىلماي سالام،
ئەمىر ئەيدى: «ئىشنى قىلىپمەنكى خام».
يەنە توختى ئاخۇن، قۇلى يۈز بېگى،
نەدۇر يۈز بېگى، بىر ساۋۇق مۇز بېگى.
ئەمىر ئولتۇرۇپ ئېردىلەر تەختىدە،
نە ئىشقا خوجام كەلدى بۇ ۋاقىتدا.
ئەمىرگە خوجا سۆزلەمەي سالدى تىغ،
كېسىپ فارە يەرنى بۇ تىغ بى دەرىغ.
بۇ تىغ تېز ئۆتتى ئەمىر باشىغا،
كى فەرقى سەرىدىن ئۆتتۈپ قاشىغا.
قۇلى يۈز بېگى ئاندا سالدى سىنان،
ئەمىرگە كۆرۈندى قاراڭغۇ جاھان.
دەپ «ئاللاھۇ ئەكبەر» يىقىلدى ئەمىر،
شەھىد بولدى ئول يەردە ئول شىرگىر.
ئىسھاق بەگنى ھەم ئاندا قىلدى ھالاك،
كى فەرزەندلەرىنى قىلىپ دەردناك.
بۇ غەۋغانى ئاڭلاپ تامام غازىلار،
تۇشۇپ زىلزىلە بارچە قوزغالدىلار.
ئەمىرنىڭ مۇلازىملارى خەۋف ئېتىپ،
قاچىپ كەلدى تۈندە شەھەرگە يېتىپ.
بۇ غەۋغانى ئاڭلاپ كى قازى كالان،
دېدى: «كۇفرى بولمىش تامام مۆئمىنان».
تۇرۇپ ئاخۇنۇم زار - زار يىغلادى،
بۇ تۈندە بولۇپ بىقارار يىغلادى.
يىغلىغاي دېدى بولسالار جان فىدا،
ئەمىر قاتىلىنى قىلۇرغا تەباھ.
شەھەرنىڭ ئىچىگە تۇشۇپ غۇلغۇلە،
كى ئەركەك - تىشى بارچە دەر زىلزىلە.
ئەزىز خاتىبۇ بۇ ئەلئەتا، بۇ ئەلھەسەن،
يەنە ئارزۇ مىلىك بەگ، سابۇنچى ھەسەن.
جالال دورغا، ئىسلام موللا، ئاشۇر،
مەمەت شاھ ۋە دەۋلەت سوفى بىرلە نۇر.
يەنە قۇتبىددىن، ئوسمان ئاخۇن، رەشىد،
يۈسۈف ئاخۇن ۋە توختى زۆھراب سەئىد.
بۇلار ئىلكىگە تىغ بەررا ئالىپ،
بۇقازى كالاننىڭ قاشىغا كېلىپ.
كى رۇخسەت بېرىڭ بىز بارۇرمىز، دېدى،
خوجانىڭ باشىنى يارۇرمىز، دېدى.
دېدى ئاخۇنۇم: «ئەيلە دەربەندنى بەند،
كى ئەۋباشلار ئۇرماسۇن بىزگە فەند».
كى دەرۋازالارنىكى بەند ئەيلەدى،
خالايىققا ئىلتاپ سەمەن ئەيلەدى.
بۇياندىن ئاغاچە مۇنى ئاڭلادى،
ئاغاچە ۋە فەرزەندى كۆپ يىغلادى.
كى تابىئلارى بارچەسى قان يۇتۇپ،
ئېتىپ تەرك ئاش - نان ماتەم تۇتۇپ.
يۈزىنى ئويۇپ ئاغاچەم زار - زار،
ياقا چاك ئېتىپ ھەم بولۇپ بىقارار.
دېدى ئاغاچە «ئاھ ئەمىر، ئاھ ئەمىر،
ماڭا سەن ئېدىڭ مىسلى بەدر مۇنىر.
نە بولدى ئېكىن گۈل سۇفەت قامەتىڭ،
بولۇپ قانغا ئالۇدە نەقرە ئاتىڭ.
بولۇپ خۇنغا ئالۇدە ئايدەك يۈزۈڭ،
كى تۇفراققا ئاغۇشتە ئاھۇ كۆزۈڭ.

مېنىڭ باغ ئۆمرۈمدە ئېردىڭ گۈلى،
ئېدىڭ ناشۇكۇفتە گۈلۈم بۇلبۇلى.
سېنىڭسىز ماڭا كېرەك ئېرمەس جاھان،
تۆكۈلگەن قانىڭغا فىدادۇر بۇ جان.
نىھال گۈلئۈزارىم گۈلى يا ئەمىر،
كى غۇنچە لەبىم بۇلبۇلى يا ئەمىر.
سەن ئېردىڭ باشىم ئۈزرە تاجى ئەمىر،
مېنىڭ دەۋلەتىمنىڭ راۋاجى ئەمىر».
كى ئۇزرا خانىمنى قىلىپ غەمشى دەرد،
كېتىپ ھۇشىدىن زايىل ئولدى خىرەد.
بۇياندىن تېپىپ بەگ بولۇپ تۇرفەزار،
ياقاسىن قىلىپ چاك بولۇپ بىقارار.
دېدى: «قايدا سەن مېھرىبانىم ئاتام،
يېتىم ئەيلەدىڭ سەن كى جانىم ئاتام.
سەن ئۆلگۈنچە مەن چۇن ئۆلۈپ كاشكى،
بۇ قاتتىغ ئەلەم كۆرمەسەم كاشكى».
بۇتۇن يىغلاشىپ بولدىلار زار - زار،
شەھەر خەلقى ھەم بولدى كۆپ بىقارار.
كى ئاخىر قازاغا بېرىبان رىزا،
كى پەست بولدى بۇغۇلغۇلە ماجىرا.
ئەھمەدخان ئۆزىن كاردىن خەۋف ئېتىپ،
كى ئەۋباشلارنى ئۇشۇل تۈن يىغىپ.
خوجا تېز شەھەرگە ئىبەردى چېرىك،
«تۇتۇپ قازىنى مۇندا كەلتۈر تىرىك».
دېدى نە جەھەتدىن كى كۇففار ئاتار،
كى ئىسلامنى كۇففارىلارغا ئاتار.
بۇ سۆزنىڭ جاۋابىغا كەلگەي ئۆزى،
دۇرۇغمۇ ۋە يا راستمۇدۇر بۇ سۆزى.
كى قازى كالان بولدىلار كۆپ غەمىن،
كى كۆمدۈردى تېز قىلىپ دەرۋازەسىن.
يامان قورقتى بۇ شەب بۇئاخۇنلۇغۇم،
دەمى سۇبھى سادىقتا تەرك ئەتتى نەۋم.
كى ئاخىر بۇ لەشكەر يېتىپ كەلدىلەر،
تامام كار بارىن بايان قىلدىلەر.
تامام بولدى تۈن ئاخىرى ئاتتى تاڭ،
مۇئەززىنمۇ ئازان ئۇچۇن ئۇردى باڭ.
نەچچە خاس بىلە ئاخۇنۇم ئاتلىنىپ،
دەر بارگاھىغا كەلدى يېتىپ.
كى سۇلتان دېدىلەر: «سوراڭلار مۇنى،
ئۆلۈم كەلتۈرۈڭلار تۆكۈلسۇن قانى».

سوراپ ئاخۇنۇمنى بۇ ئەھلى ئۆلۈم،
گۇناھ قويدىلار دېدى كەلدى ئۆلۈم.
كى سۇلتان دېدى: «ئۆلتۈرۈڭلار ئانى،
كى ئوتقا ياقىپ كۆيدۈرۈڭلار ئانى».
ھەممە خەلق ئەيدى: «بۇدۇر ئۆلەما،
كى ياخشى ئەمەس بۇنى قىلماق تەباھ».
كى ئالدى بۇ ئاخۇن گۇناھىن تىلەپ،
تامام خاسلار بىرلە ئەھلى ئەدەب.
بۇدۇر كار بارى فەلەك روسىيا،
گۇناھسىز كىشىگە قويۇرلار گۇناھ.
ئۆلۈمدىن بۇ ئاخۇننى ئەيلەپ ئەمىن،
ئالىپ زور بىلە قازىلىق مەنسەبىن.
بۇ ئاخۇنلۇغۇم مەنسەبىنى ئالىپ،
كى زىندانغا سالدى نەزەربەند قىلىپ.
تېخى كەلتۈرۈپ شەۋكەت ئاخۇننى چۇن،
ئاڭا بەردى قازى كالانلىق ئورۇن.
كۆرۈڭ كاج رەفتار فەلەك گەردىشى،
جاپا، زۇلۇم ئېرمىش ئانىڭ ۋەرزىشى.
خالايىق ئەمىرنىڭ تەنىنى ئالىپ،
ئىسھاق بەگنى ھەم نەئىش ئۈزرە سالىپ.
شەھەر تاشىدا ئىككى يەرنى قازىپ،
تامام ياندىلار ئاندا مەدفۇن ئېتىپ.
ئەمىر نەۋ جەۋاننىڭ تامام مالىنى،
كى قازى كالاننىڭ كى ئەمۋالىنى.
كى بىر - بىر ساناپ دەفتەرىگە ئالىپ،
خەزايىنغا ئالدىكى غارەت قىلىپ.
كۆرۈڭلار نېچۈك بىۋاپالىغ دۇرۇر،
بۇ ئىشلار سىتەم ۋە پۇر جاپالىغ دۇرۇر.
كى ئارى مۇسۇلمانغا يەتسە ئەلەم،
ئانى ئەيلەمىش ھەشرىدە مۇھتەرەم.
كى مۆئمىن بۇ فانىدا تارتسا جاپا،
كى بار بىر جاپا ئورنىغا مىڭ ۋاپا.
ئۆلەما دېدى: فانى مېھنەت سىرىشت،
كى ئەقەبى سارايى سائادەت سىرىشت.
دېمەك بۇ ئىشلارنى خەلقدىن ئېرۇر،
كى ھەر ۋاقىئە ئەمرى ھەقدىن ئېرۇر.
ئۇزاتما بۇ ئىشقا مالامەت تىلىن،
نەتەئىنە، نە لەئىن جاھالەت تىلىن.
ئايا نازىمى، سۆزنى قىلما دەراز،
قىلىپ مۇختەسەر باشلاغىل نۇكتە باز.

ۋىلايەت تەرەفىدىن سەيىد ئۆمەرخان خوجام ئىنىسى بىرلە دۇئاگىر خوجاملارنىڭ كەلگەنى. قىلئەئى كۇففارغا ئەۋۋەل باغلاغان شىبەگە كۇففار ئوت قويۇپ كۆيدۈرگەندە، خوجاملار يەنە قىلئەئى كۇففارنىڭ رۇبەرۇسىغا يەنە ئىككى يەرگە شىبە قوپارىپ، كۇففار بىرلە جەڭ قىلغانى.

سۇرۇر جامىدىن مۇغبەچە تۇتسا مەي،
ئىچىپ نازىمى چالغۇسى تۇرفە نەي.
ئېشىتسۇن بۇ نەينىڭ ساداسىنى خەلق،
كۆڭۈل بۇلبۇلىنىڭ ناۋاسىنى خەلق.

چۇ نەينىڭ ساداسى ئېرۇر دەردى سۇز،
كى بۇلبۇل ناۋاسى بۇ قىسمى رۇمۇز.
كېلۇر ئۇچ خوجا ئەندىجان سارىدىن،
كېلىب ئۆتتى دەريايى خونخارىدىن.
بۇ ئۈچىنىڭ ئۇلۇغى ئۆمەرخان ئېرۇر،
ئۆمەرخان خوجام بىزگە مېھمان ئېرۇر.
ئېشىتىب خوجام كەلگەنىن غازىلار،
كى ئىخلاس ئېتىب فېشباز باردىلار.
خوجامىلار قولىنى قىلىشىب تاۋاف،
زىيارەت قىلىشىب ئالىشىب ساۋاب.
كى نۇرغۇن كىشىدىن ئەلالا چىقىب،
يۇرەك يارغۇدەك شور غەۋغا چىقىب.
تامام چوڭ - كىچىكلەر قىلىب گىريە - زار،
ئۆزىن يەرگە تاشلاب بولۇب بىقارار.
تەبەررۇك دېيىشىب لىباس - تونىنى،
قىراھىنۇ ئېزەر ئىچ تونىنى.
خوجامنىڭ تونىنى ئۈزۈب تويمادى،
ئۈزۈب تىرمالاب ھېچ قۇتۇن قويمادى.
ئالىب كىردى ئاخىر خوجامنى بۇلار،
كى تۇشكۇن ئۇچۇن ياخشى جاي بەردىلەر.
خوجامغا بېرىب گۇنە - گۇنە تائام،
خوجامدىن سوراب تۇرفە - تۇرفە كەلام.
قونۇب بىر كېچە ئاندىن ئاتلاندىلار،
باياندا‌ي سارىغا راۋان بولدىلار.
خوجام بىرلە باردى تامام بايلار،
كى ھەمراھ بولۇشۇب مىنىب تايلار.
فولاد باي، مۇھەممەد ئەلى ئاخۇنۇم،
ئەيسا ئاخۇنۇ ئابدۇرامان چوقۇم.
ۋەلى خوجا، باياق ئاخۇن خوجا،
شەرىف، مىرقاسىم باي، ئاشۇر خوجا.
تىلىبالدى، تۇردى، ھۇسەيىن خوجالار،
ئۆمەر خوجا بايۇ ھەسەيىن خوجالار.
يۇسۇف شىبەچى، مىرزا بايلار تامام،
ئەزىز قۇرباشى بىرگە سۇردى خىرام.
تاشكەندباي، يۇسۇف خوجا، مىرسالىھلار،
مىر ئابدۇللا باي بىرلە مىر ئالىلار.
خەبەر باردىلار بارگاھقا يېتىب،
تامام خاسلار كەلدىلەر ئاتلانىب.
ئالىب باردىلار راست قىلىب بارگاھ،
سەيىد زادەلەرگە تۇزۇب خابگاھ.
كى مېھمان ئۇچۇن قوي، ئۆكۇزلەر سويۇب،
خوجام ئالدىدا نان - نېئمەت قويۇب.
بۇ ئىخلاسنى كۆردى خوجام بولدى شاد،
تامام نامرادلار تافىشتى مۇراد.
ئېشىتتى مۇنى كۇفرىلارنىڭ چوڭى،
نەچوڭ بولغۇسى، زاغلارنىڭ قوڭى.
يىغىب بۇ لەئىن كۇفرىلار دۇزنى،
ئىچۇردى بۇلارغا ئاراق - بوزانى.
بادارىن بۇلار ئالدىدا يىغلادى،
باشىنى چالىب يەر - جاھان تىغلادى.
دېدى: دۇزلار ئىش بولۇبدۇر يامان،
كۇرە لەشكەرى كەلمەدىلەر بۇيان.
نەدىن قىلمافايمىزكى گىريە ۋە ئاھ،
قوپارغان شىبە بىزگە بولدى بالا.
سۆزۈمنى ئېشىتسەڭ ئايا ئەھلى بۇت،
چىقىب تۇندە ياققىل شىبەلەرگە ئوت.
كى ۋەيران قىلىڭلار شىبەنى بۇزۇب،
كى جەڭ ئەيلەڭىز مەردلىك كۆرگۇزۇب.
قولۇڭلارغا تىغ بىرلە شەشپەر بېرەي،
خەراجاتىڭىزلارغا كۆب زەر بېرەي.
بۇ ۋەئدەنى ئاڭلاب تامام دۇزلار،
يامانلىقدا چۇن نارەئى سۇزلار.
بولۇب ھەر بىرى قەھرىدە ناردەك،
كى ئەفئى كەبى زەھرەلىغ ماردەك.
تامام دۇزلار كېچە سېفىلدىن تۇشۇب،
كۆرۈنمەي كىشىگە يامان قورقۇشۇب.
كى تۇنگانىلاردىن قىلىب ئېھتىيات،
شىبەنىڭ يانىغا يېتىب كەلدى فات.
ئېدى بىخەبەر بارچە خەلق بۇزامان،
بۇدۇزلار كېلۇر دەب قىلىشماي گۇمان.
شىبە ئۆزرە چىقتى تامام ئەھلى بۇت،
كى نەئرە ئۇرۇشۇب تامام قويدى ئوت.
ك ـەزى ئۇيۇماي تۇرۇز قايغۇدا،
تولاراق چېرىك ئېردىلەر ئۇيقۇدا.
بىلەلمەي حالايىق نە ئىش بولدى دەب،
بولۇب تەفرىقە قاچتىلار ھەر تەرەف.
شىبە ئۆزرە چىقتى نەچچە كافىران،
يېتىب ئېردى ئۇستىدە بىر پەھلەۋان.
كى توختى مەمەت ئېردى ئىبن سوفى،
تۇفەك بىرلە ئاتتى ئىككى كۇفرىنى.
يەنە ئاتقالى كۇفرى ئۇلگۇرتمەيىن،
شەھىد ئەيلەدى چۇن ئۇرۇب تىغ كېيىن.
كى خەنجەر بىلە تەننى يارە قىلىب،
نەيارە قىلىب، فارە - فارە قىلىب.
يانىب شىبەدىن تۇشكۇچە كافىران،
ئاراغا ئالىب جۇملە ئىسلامىيان.
تامام دۇزلارنى ھالاك ئەيلەدى،
خىتايلارنى كۆب دەردناك ئەيلەدى.
يەنە شىبە بۇيرۇب ئۆمەرخان خوجام،
تۇزۇب ئىككى يەرگە قىلىب ئىھتىمام.
يەنە ئىككى چوڭ شىبە بەرپا قىلىب،
شىبە ئۇزەسىگە دەلىرلەر چىقىب.
ئەلاخان شىبەگە چىقىب باش بولۇب،
كى ئەلا سوفى ئاڭا يولداش بولۇب.

ئەزىز پەھلەۋان، ئابدۇۋارىس دەلىر،
مۇھەممەد سوفى ھەم ئەلى شىرگىر.
كى توختى مۇھەممەد، ئەبۇلخەيرىلەر،
كى جەئفەر ۋە قاسىم تۇفەك ئاتىلار.
دەلىرلەر ئاتىپ زەنبۇرەكلەر بەسى،
بۇلۇتتەك بولۇپ دارۇلارنىڭ ئىسى.
تۇتۇن ئوت ئارا غايىب ئولدى شەھەر،
خىتايلار ئۆزىدىن بولۇپ بىخەبەر.

قىلۇر گىريە - زار كۇفرىلار دۇم ياتىپ،
تۇگەندى خىتايلار سەقەرگە كېتىپ.
كى تارتتى خىتايلار سىپىلغا كىنگىز،
كىنگىزنى سۇفەر قىلدى ئول بىتەمىز.
سىپىلغا ئەدۇۋ قانىدا بەردى رەڭ،
بۇ قىسمىدا نەچچەند زامان بولدى جەڭ.
بۇ نازىمغا تۇت ساقىيا باشقا مەي،
ئىچىپ شاد ئولۇپ باشقا بىر نۇكتە دەي.

جاڭجۇن لەئىن يەنە بىر تۈمەن لەشكەرى ئەئدانى جەمئى قىلىپ، سۇلان ۋە شىبىرلاردىن لەشكەر ئالىپ، لەشكەرى ئىسلامنىڭ ئۈزەسىگە ئىبەرگەنى ۋە لەشكەرى ئىسلام كۇففارنى كۆزىگە ئىلماي، ئۆز قۇۋۋەتىگە ئىشەنىپ، بىئىبا كۇففارغا رۇبەرۇ بولغاندا، لەشكەرى كۇففار ھىلە قىلىپ مۇسۇلمانلارغا شىكەست بەرگەنى ۋە نەچچەند مۇسۇلمانلار شەھىد بولغانى.

قەلەم تارتتى باشىغا چەترى سىيا،
سەھايىف يۈزىنى قىلۇرغا قارا.
زىيا سەفھەلەرنى قارا ئەيلەگەي،
كى شورىش سۇخەن ماجرا ئەيلەگەي.
بۇ قەسد بىرلە جارى بولۇپان قەلەم،
كى ئەيدا قىلىبدۇر كەلامى سىتەم.
بارات ئايىنىڭ كى ئون توققۇزى،
كۈن ئىچىندە سەشەنبە ئېردى كۈنى.
بۇ جاڭجۇن لەئىن كۆپ چېرىكنى يىغىپ،
كى كۆبرەكنى سۇلان، شىبىردىن ئالىپ.
كى ھەر بىرىسىگە چۇن بېرىپ ياخشى ئات،
يۈرۈتتى تامامىن بىر ئاي غازات.
كى تۇنگانلار بۇ خەبەرنى ئالىپ،
مۇسۇلمان ئارا كەلدى تېز ئات سالىپ.
بەنەزدەك سۇلتان ساھىب قىران،
كىرىپ ئۇشبۇ ئەخبارنى قىلدى بايان.
كى مەنلەڭ بولۇپ شاھ ئىسلامىيان،
كۆرە ئۆزرە لەشكەرنى قىلدى راۋان.
راۋان بولدى شەھ ھەم ئۆمەرخان خوجام،
بۇلار سوڭىچە يۈردىلەر خاس - ئام.
شىجائەت قىلىشىپ بۇ ئىككى گۇرۇھ،
دۇيۇقۇ بىرىدە بولۇپ رۇبەرۇ.
دېدىلەر كۆرۈپ بارچە ئىسلامىيان،
بولۇر جەڭى سىيىۇم سۇفەت بىگۇمان.
كى لەھزە ئىچىندە ئالۇرمىز، دېدى،
خۇدا خاھىشى نە ئېكىن بىلمەدى.
دەلىرلەر ئەدۇۋغا چۇنان قىلدى خىز،
ئەدۇۋ قانىنى چۇن قىلىپ يەرگە رىز.

كى مۆئمىنگە كەلتۈرمەيىن كۇفرى تاب،
كۆرە سارىغا قاچتى ئەيلەپ شىتاب.
كى مۆئمىن ھەممە ئارقادىن قوغلادى،
خىتاي ھىلەسىنى بۇلار بىلمەدى.
كى يەتكۈردىلەر كۇفرىنى قەلئەگە،
ئەدەدسىز خىتاي چىقتى تېز ئالدىغا.
مۇنى كۆردى خەۋف ئەتتى ئىسلامىلار،
يانىپ ئارقاغا قاچتى تۇنگانلار.
خىتايلار يانىپ ئارقادىن سۈردىلەر،
قىرىق نەچچە مۆئمىننى ئۆلتۈردىلەر.
زىيا، ئەلى ئاخۇن، ياقۇبلار،
بۇ جەڭدە گۇمانسىز شەھىد بولدىلار.
خىتاي قوغلاشىپ كەلدى لەنگەرگە تېز،
كى توختاتتى خەلقنى ئۆمەرخان ئەزىز.
كى لەشكەر تاپىپ ئاندا ئازراق شىكەست،
ھۆكۈم بىرلە چالدى تەبىل باز گەشت.
بۇ كۇففارمۇ ھەم قەلئەسىگە يانىپ،
قىلىپ شادلىغ لاتىغا باش چالىپ.
تامام ئەھلى بۇت تۇرفە مەسرۇر ئولۇپ،
فەلەكنىڭ بۇ فەندىگە مەغرۇر بولۇپ.
دېدى: «ئەمدى ئۇرماس فەلەك بىزگە كاج».
قۇۋانىپ فەلەككە يۈرۈر ئېردى ئاچ.
كى مۆئمىن ھەممە بىدىماغ بولدىلار،
كى خوش دىللىغ كامراق بولدىلار.
تۇتۇڭ ساقىيا بىزگە گۇلگۇنە مەي،
ئىچىپ نۇكتەئى شادلىغ كەلتۈرەي.
ئاچىلسۇن سەھايىفدا ئەشئار گۇلى،
ناۋا ئەيلەسۇنلار زەبان بۇلبۇلى.

مۆئمىنلەر جىھاد ئۆزرە ئىستىقامەت كۆرگۈزۈپ، زىكىر «لائىلاھە ئىللەللاھ مۇھەممەدۇن رەسۇلىللاھ» نى ۋىرد قىلىپ، كېچە - كۈندۈز سىددىقى ئىخلاس بىرلە خۇدايى ئالەمىيان دە. گاھىدىن ئىستىئانەت تىلەپ، تەۋبە نەزەررۇئلار قىلغانى ۋە بۇ كەلىمە شەرىفنىڭ فەزىلىتىدىن ئان پادىشاھى خەيرەننا سىرىن مۆئمىنگە ئۆز فەزلى كەرەمى بىرلە نۇسرەت ئەزىم ئاتا قىلىپ، قەلئەئى كۇففار فەتھ بولغانى.

كى ناقىل نەسىمى كەتۈردى سۆخەن،
نەدۆركىم سۆخەن، بۆيى مۆشكى خوتەن.
بولۇپ ئۆشبۆ بۆيدىن مۆئەتتەر دىماغ،
سارايى سۆخەن ئىچرە ياندى چىراغ.
كى فەرۋانە دىل ئۆردى ئاندا ئۆزىن،
لىسان تاقەت ئەتمەي چىقاردى سۆزىن.
سۆزىنى ئېشىتسەڭ ھېكايەت رۇمۇز،
كى تەھتىگە باقساڭ تامام دەردى سۆز.
كېلىپ بىر كۆنى نازىمىغا ئەلى،
ئەلى دەر ماڭا «ئەي سۆخەن بۆلبۆلى.
كى فەتىھ باياندىن بايان ئەيلەگىل،
ۋەرەققە سىزىبان ئايان ئەيلەگىل».
بۇ ۋەجھە ئېدى ئەيلەدىم مەن بايان،
بۇ قىسمى بايان ئەيلەدى ناقىلان.
مە ئەلقىسسە ئەييار سادىر دىماغ،
قىلىپ بىر لەقىم كورلاماقتا ياراغ.
يەنە باشقا بىر چولڭ لەقىم راس ئېتىپ،
م ئىچىگە دارۇ - ئوق فاس ئېتىپ.
ئاڭا ئوت ياقىپ دارۇدىن چىقتى باڭ،
چىقىپ كەھكەشانى فەلەك ئۆزرە چاڭ.
ياغىپ خىش - كېسەكلەر خىتاي باشىغا،
كېلەلمەي خىتايلار شورە قاشىغا.
خىتايلار ياراغدىن ئاتار تاش - كېسەك،
خىتايغا دەلىرلەر ئاتار زەنبۇرەك.
شوراغا كېلەلمەي خىتايلار يېقىن،
قىلىپ بارچە مۆئمىن شوردا كەمىن.
ئابدۇسوفى مىڭ بېگى ئېدى خەلققە باش،
مۇھەممەد ئىمىن دورغا بىرلە جەفاش.
قاۋاش قازى بىرلە قاۋاش مىڭ بېگى،
بەھادىر قاۋاشۇ قاۋاش يۈز بېگى.
كى تۇنگانىلاردىنمۇ سەيتۇز ئاتار،
كى لوبار ۋە لوخار ۋە لوسى هاۋاز.
بۇلار تۇردى ئاندا تۆشۈكنى توسۇپ،
كى بەزى شەھەر قوقتاسىنى بۇزۇپ.
كى ماھ شەرىف رەمەزان ئون بىرى،
كى دەرۋازەگە قويدى ئوت بىر ئەرى.
قاراسلاب، چاراسلاب يىقىلدى قابۇغ،
تامام كۆيدۈرۈپان قابۇغنى تامۇغ.
قەدەم قويدى تېز تۇردى باقى هامان،
شەھىد بولدى ئول يەردە ئول نەۋجەۋان.
ئاتىپ ئوقنى باران سۇفەت كافىران،
كىرەلمەس ئېدى قەلئەگە ھېچ جان.
دەم ئالماي ئاتىپ كۇفرىلار قىلدى جەڭ،
كىرەلمەي شەھەرگە بۇلار بولدى تەڭ.
جالال دورغا كۇففارغا ئاچچىغلانىپ،
دۇئا ئىلتىماس ئەيلەدىلەر كېلىپ.
دېدىلەر ئۆمەرخان خوجام: «سەبىر قىل،
كى نۇسرەتكە تەڭرىم ئۆزىدۇر كېفىل.
ئوشۇقما كىرۇرگە ئايا نەۋ جەۋان،
سېنىڭدەك جەۋان بولغانى خوب ئامان.
ساڭا تەگسە ئوق گۇل يۈزۈڭ كۇل بولۇر،
بالاڭ بىناۋا، خاتۇنۇڭ تۇل بولۇر».
بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاب جالال بولدى مەست،
كۆرۈندى بۇ ئەفلاك ئالدىدا فەست.
دېدى: «ئەي خوجام، تېز رۇخسەت بېرىڭ،
تامام غازىلارغا تەرەھھۇم قىلىڭ.
كى بىز كىرمەسەك قەلئەگە كىم كىرۇر،
كى بىز قىلماساق جەڭنى كىملەر قىلۇر.
ئۆمۈر كۆرسە فانىدا يۈز يىل كىشى،
كى ئاخىر ئانىڭ ئۆلمەك ئېرمىش ئىشى.
خۇدا بەرسە رۇخسەتنى جەڭ ئەيلەيىن،
جاھاننى خىتايلارغا تەڭ ئەيلەيىن.
تىرىك قالسا جانىم كى غازى بولاي،
كى بولسام شەھىد تېخى رازى بولاي».
ئۇلۇغلار كۆرەر، يوق قارارى ئانىڭ،
نەسىھەتنى ئاڭلارغا رايى ئانىڭ.
ئۇلۇغلار بۇ دەم بەردى رۇخسەت ئاڭا،
بۇ نەۋئى ھىممەتىگە قىلىشتى دۇئا.
ئالىپ ئىلكىگە تىغ، ئەلەمنى جالال،
خالايىققا باقتى دېدى بۇ ماقال:
«ئېرۇر جۇملە مۆئمىن فىداسى جالال،
تامام ياخشىلارنىڭ گاداسى جالال.
بەنەم بىر خۇدانىڭ ئەبىدى جالال،
بولايىن بۇرۇنراق شەھىدى جالال».
دەپ «ئاللاھۇ ئەكبەر» قەدەم قويدى تېز،
كى دەربەندى سارى چۇنان قىلدى خېز.
كى دەرۋازە ئۈستىگە چىقماق هامان،
كى بەش يەرگە ئوق تەگدىلەر بىگۇمان.
دەپ «ئاللا - ئاللا» يىقىلدى دەلىر،
شەھىد بولدى دەرۋازەدە شىرگىر.
كى دەۋلەت سوفى ئاندا هازىر ئېدى،
مۇھەممەد ئىمىن بىرلە نازىر ئېدى.
بۇ ئىكەۋ كۆرۈپ ئاھ ئۇرۇپ، قان يۇتۇپ،
ئالىپ چىقتىلار باش - ئاياغىن تۇتۇپ.
بۇ ئەرنىڭ تەنىن نەئىش ئۆزرە سالىپ،
كى تېز غۇلجا شەھرىگە كەلدى يېتىپ.
ئىنىسى بىلال ئېردىلەر بىخەبەر،
شەھىدى جالالدىن كى تاپتى ئەسەر.
قىلىپ گىريە - زار ۋە بولۇپ دەردناك،
ئۇرۇپ ئاھ قىلدى ياقاسىنى چاك.
يۇگۈردى چاقىندەك شەھەر تاشىغا،
يېتىپ قاشىغا چۇن سۆيۈپ باشىغا.
مازارىكى شەيخى مۇھەممەد گاداي،
ئاڭا يەتكۈرۈپ يىغلابان هاي - هاي.

مازار قىبلە سارىغا مەدفۇن ئېتىپ،
گاھى زار ئولۇپ، گاھى ئەقلى كېتىپ.
بۇ غەمدىن قەددى نۇن سۈپەت بولدى خەم،
بۇ بەيتنى ئوقۇر ئېردى بۇ دەمبەدەم.

مۇخەممەس بىلالى

جۇدا قىلدى پەلەك سەندىن، قاياندۇرسەن قېرىنداشىم،
سېنىڭدىن ئايرىلىپ بولدى زەھەر - زۇقۇم ئىچەر ئاشىم.
پاراغەت كەتتى، غەم يەتتى، سىتەملەر بولدى يولداشىم،
قېرىنداش مېھرىبان كەتتى مېنى تاشلاپ كۆكەلداشىم،
بۇ ۋەجھىدىن تۆكۈلدى قانغا ئاغۇشتە بولۇپ ياشىم.

يۈرەك پارە، بېغىر پارە، بولۇبمەن تۇرفە بىچارە،
يۈرەك كۆيگەي قېرىنداش يادىدا ھەر بارە، ھەر بارە.
كوچالاردا يۈرۈپ يىغلاپ بولۇپ ئاۋارە، ئاۋارە،
بۇغەمدىن بولدى، ئەي دوستلار، يۈرەك مىڭ پارە، مىڭ
پارە،
نە قىلغانىمنى بىلمەسمەن بىز غەمدە ئايلىنىپ باشىم.

تەخەييۇل رەخشىسى ھەر بارە كىم سەن سارىغا تارتار،
بۇ ۋەجھىدىن پىراقىڭ ئاتەشىنىڭ سۆزەشى ئارتار،
گۈلىستانىم خازان بولدى بولۇبمەن ئەندەلىبدەك زار،
نېچۈك تاقەت قىلۇرمەن فۇرقەتىڭ ئۆرتەر مېنى ھەر بار،
ئەلەمدىن ئۆرتەنىپ زەردابقا ئۆرۈلدى ئىچى - تاشىم.

باشىمغا يۈز تۈمەن غەم سالدى، كۆرگىل نىلگۇن
گەردۇن،
قېرىنداشدىن جۇدا قىلدى، قىلىپ باغرىمنى خۇن
گەردۇن،
باشىمدا دەۋرى كاج ئەيلەپ مۇدام بۇ بىسۇتۇن گەردۇن،
يوقاتىپ مەغزى سەرنى ئاقىبەت قىلدى جۇنۇن گەردۇن،
بولۇبمەن يۈز ياشار پىردەك، تۆرت توققۇز ئېدى ياشىم.

قېرىنداشىم غەمى قىلدى ئەلىفدەك قامەتىمنى دال،
ئەقىل ساچىلدى غەم باستى، بولۇبمەن بىر يولى بەدھال،
سۈرۈر كەتتى، قانات سۇندى، يۇلۇندى مۇرغ يەڭلىغ
بال،
قېرىنداش يادىدا خۇنابەلەر يۇتتى بىلالى زال،
ئۆزى كەتتى مېنى تاشلاپ جالالىددىن قارا قاشىم.

كى يىغلاپ يۈرۈپ ئۇشبۇ ئەبياتنى دەپ،
بۇ ماتەمغۇ بولدى تېخى بىر تەرەف.
رەمەزان شەرىفنىڭ كى ئون ئىككىسى،
كى غەيرەتلەنىپ مۆئمىنان جۈملەسى.
كى مەزكۇر تۆشۈكتىن كىرىپ مۆئمىنان،
خىتاينى تۇتۇپ ئۆلتۈرۈپ تۆكتى قان.
سىپاھ ۋە خوجاملار سېپىلغا چىقىپ،
شەھەر ئىچىگە تېرى باران ئاتىپ.

كىرىپ بىر تەرەفدىن شەھەر لەشكەرى،
بولۇپ شىرغۇرران سۈپەت ھەر بىرى.
قولىغا ئالىشىپ سىنانۇ دەراز،
نەدۇركىم سىنان، مەرگى دۇشمەن گۇداز.
كى بەزى ئالىپ ئىلكىگە تىغ تېز،
خىتاي قانىنى ئەيلەدى يەرگە رىز.
كى بازغان ئالىپ جۈملە ئاھەنگەران،
باشى ئۇستا سابىر توسۇن نەۋجەۋان.
كى بەزىلەرى بولقالارنى ئالىپ،
يۈرۈر ئېردى كۇففار باشىنى يارىپ.
كى زەرگەرگە باش ئېردى ئۇستا ئەزىز،
مەمەت سوفىلار قىلدى ئەئداغا خېز.
كى تۆرت قاسىمۇ تۆرت مۇھەممەد ئىمىن،
بۇلار بارچەسى خەلققە ئېردى مۇبىن.
شىجائەت قىلىپ بۇشرى بەگ نەۋجەۋان،
خىرەدمەند يىگىت پەھلەۋانى جاھان.
سېتىلدى دىلاۋەر كى موللا ئەھەد،
يەنە ئابدۇناسىر كى ئابدۇلسەمەد.
ئەلىش بىرلە ئاشۇر مەمەت پەھلەۋان،
تۆلەندى بىلە ئارزۇ بەگ نەۋ جەۋان.
كىرىپ قەلئەگە ئۇشبۇلار جۈملەسى،
كى دۈشمەننى قىلدى كى خارۇ خەسى.
يەنە كىردىلەر ئاق توقالىق ھەممە،
سالىپ كۇفرىلار ئىچرە كۆپ زىلزىلە.
ئەزىز پەھلەۋان بىرلە موللا ئاشۇر،
كى ئىسلام قاۋاش ئەل بېگى شىر زور.
كى ئايۇپ بىلە موللا زۇلىيا ئىمام،
بۇلار سوڭىدىن تەگدىلەر خاس - ئام.
كى غۇلجا دىلاۋەرلەرى بىر تەرەف،
نىياز مەمەت ئاخۇن بېرىپ ئانقا دەپ.
مەمەت قۇربان ئىبن مەمەيار تۆرە،
كى ئەئزەم سوفى ئىككى ئوغلى بىلە.
ئەيىت سوفى، زاھىد تۇردى بىلە،
سالىپ كۇفرىلار ئىچرە كۆپ زىلزىلە.
خۇدايار يۈزىدىن ئىمام قازى بەگ،
ئاتى موللا زەينەل باقى غازى بەگ.
تۆلەندى قازى، ئەھمەد ئەلى فىلتەن،
كى باقى، شەرىف ئىككى سەرۋە سەمەن.
سابىر ئاخۇنۇ تۇردى ئاخۇن تامام،
بۇلار سوڭىدىن كىردىلەر خاس - ئام.
كى تۇرفان يۈزى قازى مەشھۇر ئىمام،
بىلىشلىك، كېلىشلىك كى شەرىف كەلام.
مەمەت توختى، ساقى ئىككى يۈز بېگى،
بۇلار سوڭىدىن كىردىلەر جۈملەكى.
كى فەنجىمگە بىر فىلتەن باش ئېدى،
بۇ ئەر ئاتىنى سورسا باقاش ئېدى.
كى فەنجىم ئىچىدە بۇ ئەر ئېردى باي،
ئەدەدسىز ئېدى قوي، كالا، ئات، تاي.
ئەزىم نەۋ جەۋان ئاڭا فەرزەند ئېدى،

نەفەرزەندى كىم، بەلكى دىلبەند ئىدى.
مۇھەممەد سوفى پەھلەۋانى دەلىر،
سادىر قازى بەگلەر ئىدى شىرگىر.
بۇلار قىلدى جەڭ بارچەگە باش بولۇپ،
ئىمام باشلىغان يۇرتى يولداش بولۇپ.
كى مەزكۇر دەلىرلەر قىلىپ سەختى جەڭ،
ئەدۇۋ قانىدا قەلئەگە بەردى رەڭ.
كەفەك يۇزىدىن روزىمەت يۈز بېگى،
خوجام بەردى قازى بولۇپ ئۆز بېگى.
شىجائەت قىلىپ موللا سادىق ئىمام،
جىھاد ئەيلەدى بىر - بىرىن خاس - ئام.
قوتان تامدىن چۈن ئاشۇر مىڭ باشى،
ئىمام ئاخۇن ئولدى بۇ يۇرتنىڭ باشى.
تالىئ سوفى ئەللىك باشى خاس - خام،
مۇنىڭ ئوغلىدۇر كىم چىرايلىق ئىمام.
بوسۇرغا نىيازدۇر چىرايلىق يىگىت،
قوتان تام دىيارىدا سايلىق يىگىت.
ئەزىز مىڭ بېگىدۇر جەلىلنىڭ يۈزى،
ئاللا يار موللا ئېبدى يۈز بېگى.
كى ئابلا ئەزىز يۈز بېگى قاشقا بەگ،
تامام قاشقالارغا ئېبدى باشقا بەگ.
قىزىلچە بۇلاق، موللا توختى يۈزى،
كى باقى مىراب بولغان ئېردى ئۆزى.
خوجام نىياز يۈز بەگ ئېبدى ئەلگە باش،
خۇدابەردى يۈز بەگ، تاھىر تېۋە باش.
يەنە ئۇشكۇ تۇمشۇق خۇدا بەردىلەر،
كى يۇرتى بىلە كۆپ جىھاد قىلدىلەر.
سادىق يۈزى ئىچىندە مۇسا دەلىر،
ئىمامى بىلە ئابدۇقار شىرگىر.
چۇلۇقاي، بۇلۇكەي، سۇفتايىلار،
قاۋاش مىڭ بېگى باش بولۇپ كىردىلەر.
نىيازمەت مىراب بىرلە بەتتاللار،
كى نىلخا، ئۇلاستايى، قاتتاللار.
كى خالى تۆرە، ئەلى چاققان تۆرە،
يەنە بىرگە جەڭ قىلدى قەمبەر تۆرە.
تۆرە ئابدۇقاھار ئارابوز بېگى،
ئىمام باقى، سادىق كى قازى ئېبدى.
كى تۇردى مەمەت ھاجىدۇر ئۆز بېگى،
سىدىق، تۇردىلار نامدار يۈز بېگى.
مۇھەممەد رەھىم تۆرە بەگ غازىدۇر،
مەمەت توختى بەگ يۇرتىغا قازىدۇر.
بورا بوغاسوندىن ئېبدى ئىككىسى،
بۇلار سوڭىدىن قىلدى جەڭ جۇملەسى.
تاش ئۆستەڭ ئابابەكرى بەگ شىر مەرد،
مەڭلىك يۈز بېگى، ئەيسا ھاجى خىرەد.
بۇلار كىردىلەر جەڭگە خەنجەر ئالىپ،
كى تابىئلارى تىغ - شەشپەر ئالىپ.
ئارا ئۆستەڭ ئارا قازى ئەسكەر سىپاھ،
شەمسىددىن خەلفە ئالىپ نەيزەھا.
تېخى قەمەرىددىن خەلفە ھەم يار ئولۇپ،
قاۋاش ھاجى ئاخۇنمۇ دىلدار ئولۇپ.
كى موللا ئەھەد تۆرە بەگ نەۋجەۋان،
كىرىپ مېھرىدىن بەگ بىلە بىگۇمان.
بۇلار ھەم تېخى نەئرەھالار چېكىپ،
ئەزىم بەگ تېخى كىردى ئات ئوينىتىپ.
نىزامى مىراب بەگمۇ غەيرەتلىنىپ،
كىچىك مۇھتەسىپ نەۋجەۋان ئات سالىپ.
كىرىپ تۇردى يۈز بەگ بولۇپ دەرغەزەپ،
بېرىپ چۈن خىتايلارغا چەندان ئەدەپ.
بىلال يۈز بېگى ھەم ئىماملار بىلە،
قىلىپ كۆپ جىھاد خاس - ئاملار بىلە.
سۇفۇرگى قازى، ئابدۇۋاھاب قازى،
جىھادلار قىلىپ قانغا چۆكتى تىزى.
يەنە موللا قۇتلۇق، غەنى نىك نام،
كى بىرگە كىرىپ ئابدۇقاھار ئىمام.
ئابلاش يۈزىدىن قازى بەگ نەۋجەۋان،
ھېبىد باقى ھاجى جاھان پەھلەۋان.
كى ئاق تامدىن كىردى كۆپ غازىلار،
كى موللا ھېبىت باقى، ھەمەرقازىلار.
يەنە موللا ئىدرىس، مەڭلىك دەلىر،
جىھاد ئەيلەدى چۈن بولۇپ نەرە شىر.
كى سۇلتاش يۈز بەگ شىرە بوغاچى،
ئىمامى بىلە كىردى ئەللىك باشى.
كىرىپ بارتوقايدىن خۇدابەردى بەگ،
كى ياقۇپ مىرابلار بولۇپ مىسلى كېرەك.
مەمەت باقى بەگلەركى جادو ساقال،
ئەلىش باي، ئاشۇر جارۇپ ھال.
سادىر دورغا، قادىر، ئابۇلغازىلار،
مەمەت باقى تۆرە، سەمەد غازىلار.
سۇفۇرگى كى يۈز باشى، سوفى نىياز،
جەئفەر يۈز بېگى ئارقادىن كىردى باز.
كى موللا چورۇق بەلكى ئوغلى بىلە،
كى توقسۇن تۆرە ئەيلەبان غۇلغۇلە.
تۆرە بەختىيارلار بىلە يۈز بېگى،
يۇنۇس باقى، ھوشۇر باقى قازى بېگى.
كى توققۇز تارادىن ئەلى تۆرەلەر،
نىياز ھاجى بەگلەر جىھاد قىلدىلەر.
ئابدۇللا تۆرەبەگ، يۇنۇس قازىلار،
ئابدۇلباقى قازى ئېرۇر غازى بەگلەر.
سەلىم چۈن مۇكەررەم كى قارى ئىمام،
تاھىر قازى بەگ، موللا تۇردى تامام.
كى ئىسلاملار شەھەر ئارا فەۋج - فەۋج،
كى قەلئە ئارا چۈن بولۇپ مەۋج - مەۋج.
بىرىنچى قىلۇۋغا يىغىلدى خىتاي،

كى دارىن دېدى: «ئەمدى قايدا باراي» .
مۇسۇلمانۇ كۇففار قىلدى سوقۇش،
تۆكۈلگەن قىزىل قان ئۇرۇب يەردە جۇش.
بولۇب ئات كېچىب قان تۇۋاقى قىزىل،
كى تاملار قىزىل ھەم سۇۋاقى قىزىل.
تورۇسلار قىزىل ھەم قومۇشلار قىزىل،
كى خەنجەرنى سالغاندا مۇشلار قىزىل.
چاراقىقا - چۇرۇققا قىلىنچلار ئۈنى،
تاراقىقا - تۇرۇققا سالىب غولدىنى.
جاراقىقا - جۇرۇققا، تاراقىقا تۇرۇق،
قولۇ فۇت سۇنۇق، باشى، قاشى يارۇق.
چافىشىب، ئۇرۇشۇب قىلىب ھاي - ھۇي،
يارىم ئۆلگەن ئادەم چېكىب ۋاي - ۋۇي.
دەلىرلەر ئۇزۇن نەيزە قولغا ئالىب،
گاھى بەزىسى قارنىغا تىغ سالىب.
كى پەھلەۋانى ئەئداغا ئاتىب تۇفەك،
گاھى توف ئىچىگە ئېتىب زەنبۇرەك.
گاھى ئول قاچىبۇ گاھى بۇل قاچىب،
گاھى بىر - بىرىنىڭ قانىنى ساچىب.
ھەزاران، ھەزاران ئۆلۈب كافىران،
ئاراء ئۈستەڭ ئارىغ سۇفەت ئاقتى قان.
مۇسۇلمانغا تۇشتى بىرىنچى قىلۇۋ،
قىلۇۋچى دۇۋۋامغا يىغىلدى ئەدۇۋ.
كى ئىككىنچى كۇندە ئانى ئالدى تېز،
ئۇچىنچى قىلۇۋغا خىتاي قىلدى رىز.
مۇنى كۆردى دارىن ئۆزى قىلدى شوت،
ئىمارانتىغا، ئۆزىگە قويدى ئوت.
تۇتۇنلەرگە تولدى باياندای ئىچى،
جاھان بولدى گويا قاراڭغۇ كېچى.
قاچان بولۇب ئېردى بۇ دارىن ھالاك،
كى تابىئلارى بولدى كۆب دەردناك.
ئۇمىدىن ئۈزۈب جانىدىن كافىران،
تۇفەك تىرى بارانىنى قىلدى راۋان.
ئۇچىنچى قىلۇۋدا قىلىب سەختى جەڭ،
كى بولدى ئۆلۈكلەر سېفىل بىلەن تەڭ.
شىجائەت قىلىب غازى تۇنگانىلار،
كى بەبرە باياندەك بولۇب تەگدىلەر.
دەم ئالماي چافىب كۇفرىنى خاس - ئام،
كى ئۇچ كېچە - كۇندۇزدە قىلدى تامام.
كۆرۈڭ ياقۇب ئاخۇن بىلەن دۇزىلار،
شەھىد بولدى نەچچەند دىلسۇزلار.
ئەيىد سوفى مىلڭ بېگى كى خۇش نېكنام،
شەھىد بولدىلار ئوق تېگىب بەردى جان.

بۇ جەڭدە ئېشىتسەڭ ئايا بۇل ئەبىد،
ئابدۇللەتىف خەلفەم بولۇبدۇر شەھىد.
كىيىب تۇردى باقى كى ھافىزە قارا،
يەنە موللا ئالىم ئۇرۇب سەختى ئاھ.
مەمەت شەيىخ ئىلە شاھابىدىن زار ئولۇب،
يەنە لەئلە جۇبېەكى ئاۋۋار ئولۇب.
تامام مۆئمىنان كىيدى ئاندا قارا،
مۇرىدلار قىلىب ئەندەلىبۋار ناۋا.
كى ئاخىر بۇ ماتەم چۇنان بولدى فەست،
ئەزىم شادلىغ بارچەگە بەردى دەست.
ھەرىرى خىتايى، ماتا، سىيمۇ زەر،
يەنە تېۋە، ئات، قوي، قىچىر، گاۋ، خەر.
تامام قالدى ئىسلامغا ئالات جەڭ،
تۇمەن فو، خەنجەر كى تىرى خەدەڭ.
قالىب بارچە ئەنبار كۇففارىيان،
ئانى ئىككى يىل سەرف ئېتىب مۆئمىنان.
كى زەر كۆرمەگەنلەر بولۇب قالدى باي،
ئېشەك مىنمەگەنلەر مىنىب يۇردى تاي.
تاپا ئالماغان بادىيان چاينى،
ياراتماي يۇرۇرلەركى كۆك چاينى.
زەرۇ خۇلە فەرق ئەتمەگەن مەغزى خام،
تائام يەر كۆرۈڭ قىلدۇرۇب نۇقرە جام.
كى فەرق ئەتمەگەن ئاق بىلە مەللەنى،
زەرۇ نۇقرەگە تولدۇرۇر تەللەنى.
كەرىم پادشاھىمغا شۇكرى تامام،
فاراغەتتە بولدى تامام خاس - ئام.
زەرىف يۇز بېگىنى قورۇلدا قويۇب،
مازار يانىدا بەلكى يولدا قويۇب.
ئەلى بىرلە يۇسۇفنى بىرگە قويۇب،
شەرىف ئاخۇن، ياقۇب سېرىق يول توسۇب.
بۇلار يول توسۇب قويمادى كەتكەلى،
شەھىد بولغان ئادەمنى دەفىن ئەتكەلى.
كى قورقۇب بۇلاردىن كىشى ئۆتمەدى،
كى ھېچ بىر كىشى ئۆي سىيان كەتمەدى.
ھەر ئادەم شەھىد بولۇبان جان بېرۇر،
مەھمۇد يۇز بېگى ئانى گۆردە قويۇر.
كى ئۆتكەردى قىشنى فاراغەت بىلە،
فاراغەت بىلە بەلكى راھەت بىلە.
كەتۇر مۇغبەچە جام مەسرۇرىدىن،
ئاچىلسۇن دىلىم جام مەي نۇرىدىن.
مەيى كىم مەنى ئەيلەسۇن تۇرفە شاد،
كى غەم خەيلى بىرلە قىلاي خەيرباد.

ئەلقىسسە بىر كۇنى سۇلتان مەئزەم خانىڭ ۋە ئۆزگە ئۇلۇغلارنىڭ خاتىرىگە ئۇرۇمچىگە، كۇچارغا ئىبەرگەن نامەلەر خاتىرىگە يېتىب، ھېچ خەبەر بولماغانىغا باياندای فەتىھ بولۇب ئالتە كۇن بولغاندا، ھاجى ناسىر ئاخۇننى، دارا ئاخۇننى، تۇنگانىدىن مۇسا مۇفتى ئاخۇننى، ئوغلى ئەيسا ئاخۇن بىلە يىگىرمە بەش ئادەم بىللە كۇچارغا راشىدىن خوجانىڭ يانىغا ئات سەرپالار بىلەن نامە ئىبەرگەنى، رەھمەتۇللا بايلار بىرلە بارغانى.

كى سۇلتان كۈنى تەختىدە ئېردى شاد،
سىپاھلار تامام قىلدى سۇلتانغا داد.
دېدىلەر: «ئايا شاھ ئالىي مەقام،
ئېشىتسەڭ قىلۇرمىز ساڭا بىر كەلام».
كى سۇلتان دېدىلەر: «بايان ئەيلەڭىز،
كى ھەر نەۋئى سۆزدۇر ئايان ئەيلەڭىز».
دېدىلەر: «ئىبەرگەن ئىدۇق نامەلەر،
ئۇرۇمچى، كۇچار ئۆزرە ھەنگامەلەر.
ئۆتۈپ توقسەن ئۈچ كۈن كى كەلمەس خەبەر،
كى لەشكەر تىلەپ بارغان ئېردى بۇلار.
نە بولدى ئېكىن ھېچ خەبەر كەلمەدى،
كىشى يا خەبەردىن ئەسەر كەلمەدى.
قىتىپ نامە باز راشىددىن خانغا تېز،
سالام قىيام ئەيلەسەڭ بارچەمىز.
كى ناسىر خەتىپ ھاجىنى چىرلاتىپ،
كى دارا خەتىبلەرنى بىرگە قاتىپ.
كى تۈنگانىدىن مۇفتى مۇسانى ھەم،
كى مۇفتى بىلە ئوغلى ئەيسانى ھەم.
كى باي رەھمەتۇللانى چۇن باش قىلىپ،
يىگىرمە كىشى ئاڭا يولداش قىلىپ.
نەچچە راستلاساق ئەسبھا تېز رەۋ،
كى زەررىن تون راستلىساق نەۋ بەنەۋ.
توقۇپ ئەسبلەر ئۆزرە ئالتۇن ئىگەر،
كى تەييار ئېتىپ نەچچە ئەدىمامە زەر.
بۇلارنى ئىبەرسەڭ بەسى خۇش بولۇر،
كى بىزلەرگە ئالتە لەشكەر بېرۇر».
كى سۇلتان بۇ سۆزلەرنى قىلدى قابۇل،
دېدى: «تېز بۇ ئىشنى قىلماق بىمەلۇل».
كى نامە يازۇرغا كېتۇردى دەبىر،
قىتىپ خەت دەبىرى ئەتارۇد نەزىر.
دەبىر نامە خەتلەرنى بەرپا ئېتىپ،
تامام تۆھفەلەرنى مۇھەييا ئېتىپ.
كى شەھ ناسىر ئاخۇننى تېز كەلتۇرۇپ،
كى قوشىدە سۆزلەرنى ھەم بىلدۇرۇپ.
ھەممە ئەلچى بەگلەرنى مېھمان ئېتىپ،
تائامھايى ئالۋان، ئالۋان قىلىپ.
كى دەريايى خۇنخاردىن ئۆتكۈزۈپ،
كى ئارامدا بولدى ئۇلۇغلار كېلىپ.
بولۇپ ناسىر ئاخۇنكى يولغا راۋان،
قىلىپ تەي مەراھىل بىلە ئاردىبان.
كى ئون كۈندە يەتتى مۇز ئات تاغىغا،
مۇز ئاتدىن ئۆتۈپ ئاقسۇنىڭ باغىغا.
كى باز يۇردى نە روز ئېتىپ قەتئى راھ،
كۇچارغا يېتىپ تۈشتىلەر بىئىبا.
كى ئالدىغا چىقتى تامام خاسلار،
كى ئەلچى تاماشاسىغا ناسلار.
تەجەممۇل ئۇچۇن خان چېرىكىن يىغىپ،
كى ئولتۇردى خان تەختى زەرگە چىقىپ.
ئىجازەت بىلە كىردى بۇ ئەلچىلەر،
كى سۇلتانىنىڭ نامەسىنى بەردىلەر.
ئالىپ تۆھفە ھەم نامەنى شاد ئولۇپ،
كى خۇشلۇق دىلى ئىچرە بۇنياد ئولۇپ.
تۈزۈپ مېھرىبانلىق رۇسۇمىنى شاھ،
مۇغەننى تۈزۈپ ئەندەلىبدەك ناۋا.
مۇھەييا ئېتىپ گۇنە ـ گۇنە تائام،
ئۆتۈپ ساقىلار ئىلكىگە شىشى جام.
مۇغەننىلەر نەغمەلەر ساز ئېتىپ،
گەدالارنى زەر بىرلە مۇمتاز ئېتىپ.
چىقىپ نەغمەدىن تۇرفە، تۇرفە سادا،
نەۋائى تىرىلدى قىلۇرغا ناۋا.
كى سازەندەلەر نەغمەسىن ساز ئېتىپ،
سەماچىلارى گۇنە گۇن باز ئېتىپ.
قىلىپ نەچچە كۈنلەر بۇ قىسمى ئويۇن،
بېرىپ ئەلچى بەگلەرگە زەررىن تون.
كەمەر بەند زەر بىرلە ئەمامە زەر،
كى نەئلەيىن زەررىن ھەم جامە زەر.
ئوشۇلدەم كىرىپ موللا قۇربان خەتىپ،
كۆرۈشتى بۇلار سىرلە دەرياب ئالىپ.
كى سادىق ئاكام، موللا خوجامنىياز،
كۆرۈشتى كىربان بۇلار بىرلە باز.
خوجامنىياز يۇز بەگ بىرلە قارا،
كى زەرراق كۆرۈشتى چېكىپ ئاھۇ ۋاس
بىرى بىرىسى بىرلەن كۆرۈشتى تامام،
كى بىر يەردە قوندى قىلىشىپ كەلام.
دېدى راشىددىن خان: تۇرۇڭ نەچچە كۈن،
ھېلى لەشكەرىمنىڭ مەجالى زەبۇن.
كى رۇخسەت بېرۇرمەن چولامنى تاپىپ،
ئىبەرگۇم دېدى لەشكەرىم راست ئېتىپ.
سايىدخاننى بەرگۇم ساڭا باش ئېتىپ،
كى ئوسمان خەلفەمنى يولداش ئېتىپ.
تۇرۇپ قالدى شەھرى كۇچاردا بۇلار،
بولۇپ لائىلاج ئالتە ئاي تۇردىلار.

ئول قىش ئۆتتى. بەئداز نەۋروز ئالەم ئەفروز لەشكەرىي ئىسلام باياندايدىن كۆچۈپ، ياغچاينىڭ ئول تەرەفىدەكى قىزىل دۆڭگە بارگاھ تىكىپ جىھاد قىلغانى.

بۇ قىسمى دېدىلەر سۇخەن ناقىلى،
نەدۇركىم سۇخەن ناقىلى ئاقىلى.
زېمىستان كېتىپ بولدى فەسلى باھار،
سەچەك ئاچىلىپ بولدى يەر لالەزار.

باھارى چەمەن فەسلى نەۋرۇز ئېدى،
بولۇپ سەبزەزار ئالەم ئەفرۇز ئېدى.
قىلىپ مەسلەھەت چۈن سىپاھلار ھەممە،
قىلىپ كۆچ جاھانغا سالىپ غۇلغۇلە.
قىزىل دۇڭ دېگەن يەرگە باردى يېتىپ،
ئالا بارگاھ ئاندا بەرپا ئېتىپ.
ئۇشۇل بارگاھ چۆرەسىنى سىزىپ،
سىزىقنىڭ ئىچى بىرلە خەندەك قېزىپ.
كى سۇلتان ئۈچۈن بارگاھ راست ئېتىپ،
سىپاھلار ئۈچۈن خابگاھ فاس ئېتىپ.
تەبىل شادىيان خانەلەر راسلابان،
تونۇرلار سالىپ ياققالى ئاندا نان.
دۇكانلار سالىپ سودا قىلماق ئۈچۈن،
كى باجخانادا باجنى ئالماق ئۈچۈن.
كى بەرپا ئېتىپ شەۋكەت ئاخۇنغا ئۆي،
سالىپ مۇفتى روزى ئاخۇنغا ئۆي.
ئۆمەرخان خوجامغا تىكىپ باشقا ئۆي،
نەۋكەر قاشقالارغا سالىپ قاشقا ئۆي.
تامام بارگاھلارنى بەرپا ئېتىپ،
كى ھەر بىر سىپاھ ئۆزگە خەرگاھ ئېتىپ.
تەل ئۆزرە تىكىپ بارگاھلار تامام،
كۆچۈپ كەلدى ئاندا تامام خاس - ئام.
كى تۇنگانلار ھەم چېدىرلار تىكىپ،
تۇشۇپ بارگاھقا تامامى كېلىپ.
جاھاننى تۇتۇپ ئەسىپ تازى ئۈنى،
يېتىپ توققۇز ئەفلاككە غازى ئۈنى.
مەئزەم خان چىقىپ زەرنىگار تەختىگە،
ساچىپ ئەدل ئەترىن جاھان رەختىگە.
فاراكەندە ئەيلەپ تولا نامەلەر،
كى ئايماقۇ ئايماققا ھەنگامەلەر.
كى مەغرىب سارى قەلئە تۇرگۇنگىچە،
مۇتىئ بولدى ئىسلامغا كۇفرى نەچچە.
كىم مەشرىق سارى بېلى، بەيسى تامام،
مۇتىئ بولدى ئىسلامغا ھاسىل كەلام.
جەنۇب ھەددى كۆكۇسۇن زىندان خىتاي،
شىمال سارى چاقارۇ قازاقتىن قىزاي.
بۇ قىسمى شەھەرلەرنى قىلدى مۇتىئ،
ئىلە مۇلكى تار ئېردى بولدى ۋەسىئ.
كى شۇكرى خۇداغا ھەزارۇ ھەزار،
ئەدۇۋ قاتىدا قىلمادى بىزنى خار.
سۇرۇر جامىدىن مەي تۇتۇڭ ساقىيا،
فەقىر بىناۋادىن قىلىڭ ئېتىمدا.
ئىچىپ مەينى ئانداغ سادا ئەيلەيىن،
بولۇپ ئەندەلىبدەك ناۋا ئەيلەيىن.
ئېشىتسە شەھىدلەر ئاتاسى مۇنى،
جىگەر بەندەلەرنىڭ ئاناسى مۇنى.
فەقىر نازىمغا دۇئا ئەيلەگەي،
دۇئاسىنى تەڭرىم رەۋا ئەيلەگەي.
مۇراد نەزم قىلماقدا ئۇمىد بۇدۇر،
كى يوقسە ماڭا زۇلۇم تارتماق نەدۇر.

فوچى مەھمۇدنىڭ كەلگەنى ۋە ھىلەلەر قىلىپ خالايىقنى فىرىبتە قىلغانى ۋە مۆئمىنلەر ۋە تۇنگانلار ئانىڭ ھىلەسىگە فىرىبتە بولۇپ، ئىخلاس قىلىپ مۇرىد بولغانى. بارچە خەلق فوچىنىڭ ئارقاسىغا كىرىپ مەكرى دامىغا ئىلىنغانى.

سۇخەن ناقىلى ناقىلاسىن قىلدى جەزم،
بۇ نازىم يۇرۇپ نەسرىنى قىلدى نەزم.
ساچىلغان سۇخەنلەرنى مەن تىزغۇچى،
تىلىمدۇر باھانە، قەلەم سىزغۇچى.
تۇرۇپ ئېردى بىركۈن ئەۋرەڭ ئۆزرە شاھ،
بىراۋ كىردى ئالدىغا قىلدى دۇئا.
دۇئادىن كېيىن ۋەسفلەر ساز ئېتىپ،
ئاجايىپ خەبەرلەرنى ئاغاز ئېتىپ.
باقىپ پادىشاھقا بۇ مەسئۇد دېگەن،
كېلۇرمىش دېدى فوچى مەھمۇد دېگەن.
دېدى شەھ: «بۇ مەھمۇد نە ئىشقا كېلۇر،
ئۆزى تۇركمۇدۇر ياكى ئىلىم بىلۇر.
كى ئەسلى سەيىدمۇ ۋە يا پادىشاھ،
چىرايى سارىغ، ئاقمۇدۇر يا قارا».
دېدى: «ئول كېلۇر دەپ خەبەر ئاڭلادىم،
يۈزىن كۆرگەلى ئالدىغا بارمادىم.
ۋەلى ئاڭلادىم خەۋس زادە دېبان،
فەقىر بىكەسۇ بىمۇرادە دېبان».
دېدى شەھ بۇ سۆزگە ئەقىدە قىلىپ،
ئەقىدە قىلىپ، بەلكى مېھمان بىلىپ.
ئانىڭ ئالدىغا خەلقنى چىقسۇن دېدى،
شەھەر سارىغا تەكلىف ئەتسۇن دېدى.
بۇ سۆز بىرلە خەلقلەر چىقىپ فېشباز،
سايىدزادەدۇر دەپ قىلىبان نىياز.
كى تەكلىف ئېتىپ قەلئە سارى ئانى،
تۇشۇردى بىر ئۆيگە تۇزۇپ رۇسۇمنى.
كى راھەت بىلە ئۇشبۇ تۈندە قونۇپ،
سەھەر بىرلە تەدبىر ئەيلەپ قوپۇپ.
ئوراپ بىر ياشىل لۆڭگىنى باشىغا،
رەۋانە بولۇپ كىردى شەھ قاشىغا.
سالام بەردى شەھكە قىلىپ قەددىنى نۇن،
ئىلىك ئالدى شەھ كۆرسەتىبان ئورۇن.
بۇ مەھمۇدكى شەھكە دۇئا ئەيلەدى،
دۇئاسىدا ھەمدۇ سانا ئەيلەدى.
قىلىپ فوچى ھىلە تەكەللۇم تۈزۈپ،
تەكەللۇمدا قاشۇ قاباقىن سۈزۈپ.

دېدى شەھ: «نە ئادەم، نېچۈك جان سىز،
پەقىر پاكى غەنى، پاكى سۇلتانمۇسىز» .
دېدى فوچى تېز: «غەۋس زادە مەنەم،
پەقىر بىكەسۇ بىمۇرادە مەنەم.
ۋەلى شىرلاردەك ئېرۇر قۇۋۋەتىم،
جاھانغا پۇر ئولغان مېنىڭ شەۋكەتىم.
نە قىلغۇم جاھاندا يىغىپ گەنجنى مەن،
بىلۇرمەن تېخى ئىلمى نارەنجنى مەن.
نە غەمدۇر ماڭا قىلسا دۇشمەن ھۇجۇم،
كى ياخشى بىلۇرمەنكى ئىلمى نۇجۇم.
ھامان ئىلمى نارەنج بىلە تەۋر ئېتىپ،
قويارمەن تامام كۇفرىنى كور ئېتىپ.
تېخى چولڭ تېرەكدىن تۇمەن فو ياساپ،
تۆمۈر چەمبەرەكلەر سالىپ مىخ قاداپ.
تۆمۈر قىرغۇ بىرلەن ئىچىنى ئالىپ،
ئاڭا دارۇ بىرلە يوغان ئوق سالىپ.
ياساپ بەشچە فونى ئاتارمەن ئانى،
بۇ بەش فو بىلە يوق ئېتەي كۇفرىنى.
تافسپ قارا ساچقان، قارا گۇربەنى،
قارا قارغا بىرلەن قارا كىرفەنى.
بۇلارنى سويۇپ مەغزى سەرنى ئالىپ،
ئاڭا يەتتە - سەككىزچە دارۇ قاتىپ.
كى يەنجىپ ۋە تاسقابۇ مەيدە قىلىپ،
ئازايىم ئوقۇبان دەمىدە قىلىپ.
ئانى ئەيلەسەم قەلئە كۇفرىغا دۇد،
كى بىھۇش بولۇر كۇفرىنىڭ بارى زۇد.
نە ئىشلارنى قىلسا بىلەلمەس خىتاي،
كى تىغ سالسا مۆئمىن كۆرەلمەس خىتاي» .
قىلىپ بۇ سۇفەت سۆز يانىپ خانىغا،
ئىلىندۇردى لەشكەرنى ئۆز دامىغا.
يىغىلدى خالايىق مۇڭا فەۋج - فەۋج،
كى دەريا سۇفەتلىك بولۇپ مەۋج - مەۋج.

تامام خەلق بۇ سۇلتان يانىدىن كېتىپ،
بارىپ فوچى مەھمۇدقا خىزمەت ئېتىپ.
چىقىپ خەلق مىرباقى باي باغىغا،
ئۆرۈپ فالتونى شاخ يافراغىغا.
يوغان بەش تېرەكنى يىقىتتى بۇلار،
ئەمىر ئورداسىغا ئالىپ كەلدىلەر.
تېرەكلەر ئىچىنى يونۇپ نو ئېتىپ،
تۇمەن فو سۇفەتلىك ياغاچ فو ئېتىپ.
خالايىقنى ئىشلەتتى ئول نەچچە ئاي،
ياغاچ فو ئاتىلغايمۇ ئەقلىگە ۋاي.
ياغاچچى يۇسۇف بىرلە قاسىم گۇلى،
ئويۇپ قىرغۇدا ئىسمائىللار مۇنى.
ئاياقچى ئەزىم خوجالار باش ئېدى،
يەنە كالدارالڭ ئاڭا يولداش ئىدى.
كى تاھىر قارا ۋە ئابابەكرىلەر،
كى ئۇستا ئاشۇرمەت تۆمۈر سوقتىلەر.
يەنە ئەرشىدىن نەۋ جەۋان بىرلە زات،
يەنە ئۇستا سابىر، يۇسۇف بامۇراد.
كى سوپىتاقۇ زاھىد ۋە ئۇستا غەنى،
كى قۇتلۇق نىياز بىرلە ئابدۇگۇلى.
ھوشۇر بىرلە ساسىق كى ئۇستا ئەزىم،
ئەلى يۈز بېگىدۇركى بالۇ فەرىم.
ياشىل تون پەرىزاد مەمەت باقىلار،
تۆمۈرنى سوقۇپ چەمبەرەك ئەتتىلەر.
بۇلار ئاھەنىندىن ياساپ چەمبەرەك،
بولۇپدۇركى فو سۇرەتىدە تېرەك.
قىلىپ فوچى كۆپ ھىلەلەرنى دۇرۇست،
ئەھمەدخان خوجامنى قىلىپ ئۆزىگە دوست.
بۇ ئىكەۋ كەلامى خۇدانى تۇتۇپ،
قەسەملەر قىلىشىپ قېرىنداش بولۇپ.
بۇ فوچى قايانغا خىرامىن سۇرۇر،
ئەھمەدخان خوجام ئاندا بىرگە بارۇر.

فوچى مەھمۇد، ئەھمەدخان خوجام، سەيىد ئۆمەرخان خوجاملار سۇيدۇڭگە بارىپ جەڭ قىلىپ، ئاندىن كۇرەگە بارىپ جەڭ قىلغانى ۋە مۇسۇلمانلار، تۇنگانىلار فوچىنى بەھادىر ئىكەن دەپ ئىخلاس قىلىپ فوچىغا مۇتىئ بولغانى.

كۈنى ئېردى سۇلتان مەجلىس قىلىپ،
تامامى سىپاھلارنى ئاندا يىغىپ.
دېدى: «ئەي ئەمىران، سەرداريان،
سۆزۈم باركى سىزلەرگە ئەيلەي بايان.
تۇرۇپ قالدى لەشكەر بۇ يەردە ئۈزۈن،
يىغىلغان چېرىكلەر ئەدەددىن فۇزۇن.
بۇلار زېرىكىپدۇركى قىلماي جىھاد،
جىھادنى بۇلەشكەر قىلۇر كۈندە ياد.
بۇلار ھەر تەرەفلەردە ئەيلەپ جىھاد،
تاپار ئېردى فەقىر كىشىلەر مۇراد» .
ھامان فوچى مەھمۇد ئېشىتتى بۇ سۆز،
كى شەھ رۇخسەتىگە تىكىپ ئىككى كۆز.
قوپۇپ ئورنىدىن شەھكە قىلدى دۇئا،
دېدى: «رۇخسەتى ئالىي بولسا ماڭا.
كى بولسا ماڭا ئۇشبۇ خىزمەت بەھەم،
كى سۇيدۇڭ جىھادىغا قويغۇم قەدەم» .
مۇڭا باقتى سۇلتان دېدى: «تېز بارىڭ،
كېرەك نەچچە مىڭ لەشكەر ئولسا ئالىڭ» .
ئالىپ فوچى مەھمۇد تۈمەنچە چېرىك،
ئەھمەدخان، ئۆمەرخاننى ئەيلەپ شېرىك.
كى ئابدۇلسەمەدلەرنى سەردار ئېتىپ،
سېتىلدى دەلىرنى ئاڭا يار ئېتىپ.

بەھادىر ئاشۇرمەتكە بەردى ئەلەم،
كى ھەمراھ ئېتىپ ئابدۇناسىرنى ھەم.
ئاڭا روزى يۈز بەگ بولۇپ جەڭدە يار،
نەبى ئاخۇن قوشۇلدى يەنە بەختىيار.
ھەسەن بەگ بولۇپ باش بازار خەلقىگە،
ئىسرائىل بەھادىر مازار خەلقىگە.
خىرامىن سۈرۈپ فوچى مەھمۇد يەنە،
كى سۈيدۈڭگە يەتتى سالىپ غۇلغۇلە.
كى سۈيدۈڭ خىتايى شەھەرگە قاچىپ،
تامام قەلئە دەرۋازەسىن بەركىتىپ.
خىتايلار باشى ئۈشبۇ غەمدىن قاتىپ،
سىپىل باشىدىن زەنبۇرەكلەر ئاتىپ.
بۇياندىن مۇسۇلمان، ئۇياندىن خىتاي،
خىتاي باشى بولدى چۈنان سەنگى ساي.
كى ئىسلامى شىر، كۇفرى بولدى رەمە،
يەنە سەيىد ئۆمەرخان قوپاردى شىبە.
شىبە ئۆزەسىدىن ئاتىپ زەنبۇرەك،
سەقەرگە راۋان بولدى يۈز نەچچە سەك.
خىتايدىن ھالاك بولدى نەچچەند ئۆلۈغ،
كۆرە شەھرىدىن ھەم پەدىد بولدى تۇغ.
بۇ تۇغنى كۆرۈپ بولدى لەشكەر راۋان،
تۇمان ئىچىدىن چىقتى بەش مىڭ سولان.
سولان ئوق ئاتىپ بەرقەدەك قىلدى جەڭ،
كى ئىسلام چېرىكى بولۇپ ئېردى تەڭ.
مۇنى كۆردى ئىسلامى قىلدى فىرار،
تەلى شەرقىنى قىلدىلەر ئىختىيار.
بۇ لەشكەر بۇ تەل ئۈستىدە بولدى جەم،
شەھەر لەشكەرى قاچقالى تۇتتى شەرم.
ئاتىنى چاپقىشىپ تامام مۆئمىنان،
سولانلار سەفى ئۆزرە بولدى راۋان.
دەلىرلەر سولاننىڭ سەفىنى بۇزۇپ،
سولانغا بەھادىرلىغىن كۆرگۈزۈپ.
سولان لەشكەرىنى ھالاك ئەيلەدى،
تامام كۇفرىنى دەردناك ئەيلەدى.
شەھىد بولدى بۇ جەڭدە ئۈچ ئادەمى،
بولۇپ زەخمدار بۇ بىلال نازىمى.

تەبلباز گەشت نافراسىن چالدىلار،
كۆرۈڭ قەلئە سۈيدۈڭ ئامان قالدىلار.
كى سۇلتان ئېشىتىپ كى مەسرۇر بولۇپ،
تامام فوچى كارىغا مەغرۇر ئولۇپ.
نەچچە كۈن زامانە بولۇبان ئامان،
يەنە فوچى بولدى كۆرەگە راۋان.
ئەھمەدخاننى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ،
كى نۇرغۇن چېرىك تۇغ - ئەلەملەر ئالىپ.
كۆرە شەھرىگە باردى لەشكەر يېقىن،
تۇشۇپ زىلزىلە كۇفرىغا خەۋفدىن.
كۆرە لەشكەرىگە تۇشۇپ قوزغالان،
كى مانجۇ، خىتاي، مۇغ، شىبىر ھەم سولان.
كى ئول كۈن قىلىپ بىر - بىرى بىرلە جەڭ،
كى يانماي قىلىشىپ كى نامۇس - نەڭ.
كى ئىككى تەرەفدىن تۈمەن فو ئاتىپ،
كى تىغلار سالۇر بىر - بىرىگە يېتىپ.
كى ئىسلامى گاھى سۈرۈپ كۇفرىنى،
گاھى بۇ ئانى ۋە گاھى ئول مۇنى.
تۈتۈن بىرلە تۇغ تۇتتى ئالەم يۈزىن،
خىتايلار ئاچالماي تۇماندا كۆزىن.
كى ئاخىر خىتاي لەشكەرى پارچە تېز،
كى ئۆز قەلئەسى سارى قىلدى گۇرىز.
قىلىپ جەڭ شەھەرنىڭ مۇبارىزلارى،
كى سەھرايىدىن جەڭدە ھازىرلارى.
قوپاردى خىتاينىڭ تەنىدىن مۇنار،
بولۇپ ئول كۈنى كۇفرىلار تۇرفە زار.
خىتاي لەشكەرى نەسفى بولدى ھالاك،
كى فەرزەند - زەنلەر بولۇپ دەردناك.
بولۇپ جەڭى مەغلۇبەن كۈن بولدى كەچ،
خىتايلارغا يەتتى ئاجايىپ ھەرەج.
تەبىل شادىيانە چالىپ غازىلار،
تامام بۇ گاھ سارىغا ياندىلار.
بۇ نۇسرەتكە چوڭلار بولۇپ شادىمان،
ئاتاندى بۇ فوچى جاھان پەھلەۋان.
ئېشىتسەڭ بۇ جەڭدە ئايا بۇلئەجەب،
كى ئەنسارى ئاخۇن بولۇبدۇر شەھىد.

فوچى مەھمۇدخان قازى نەسرىددىن ئاخۇنۇمنىڭ ۋەسف - ئەۋسافلىرىنى ئېشىتىپ غايىبانە ئاشىق بولۇپ، بەنددىن خەلاس قىلغانىدا، ئىرادە ئەزەلى تەقەززاسى بىرلە قازى نەسرىددىن ئاخۇنۇم شەربەتى شاھادەتنى نوش قىلغانىدا پارچە ئىسلام ئەھلى ماتەمۋار بولغانى.

سۇخەن ناقىلى سۆز سارى قىلدى ئەزم،
سەھايىف شەبىستانىدا قىلدى بەزم.
چۇ سۆز ۋادەسىگە سۈرۈپ رەخشىنى،
قەلەم كامى بىرلە چېكىپ نەقشىنى.
قىلىپ ئانچە جەۋلان سەمەندى قەلەم،
نۇقۇلات سەنھىگە قويدى قەدەم.

چۇ ناقىل سۆزىنى قىلىپ ئاشكار،
سۇخەن گەنجىنى قىلدى ئەلگە نىسار.
كۈنى فوچى مەھمۇد ئۆيىدە ئېدى،
دىلى سەربەلەندلىك غەمىدە ئىدى.
بىراۋ ئەيدى: «ئەي خوجا نېكخو،
كى زىنداندا ياتمىش ئۆزۈندىن بىراۋ.

كى باشىدىن ئايافى سەلاسىلدە بەند،
ئايافىدا ئىشكەل، بويۇندا كەمەند.
بۇ جەڭگە سەبەب بولغان ئول ئىبتىدا،
شەھەر قازىسى ئېردى ھەم ئۆلەما.
چىرايىغا باقسالڭ ئېرۇر تازا گۈل،
ھەممەگۈل چىرايلار ئېرۇر ئاڭا قۇل.
تەكەللۇم زامانىدا سۆزلۈك ئېرۇر،
يۈزى گۈل سۈفەت ئاھۇ كۆزلۈك ئېرۇر.
ساقالى ئانىڭ مىسلى كافۇر ئېرۇر،
يۈرەكلىك زەباندار، باھادىر ئېرۇر».
دېدى فوچى: «ئانىڭ گۇناھى نەدۇر،
ئانى بەندە تۇتماق مەئانى نەدۇر؟»
بۇ كەس ۋاقىئاتنى بايان ئەيلەدى،
نە ئىشلار ئۆتتۈبدۇر ئايان ئەيلەدى.
ئېشىتىب كۆزىدىن ئاقىزدۇردى ياش،
تەخەييۇل تىزىغا هامان قويدى باش.
خىيالىدا دەر ئانى قىلسام خەلاس،
ئەقىدات زەبانىن سۇرەر بىزگە ناس.
بۇ ئاخۇنلۇغۇم قولغا كەلمەك هامان،
مېنى پادشاھ قىلسا يوقتۇر گۇمان.
ئانىڭ قەسدى بولدى خەلاس ئەتكەلى،
بۇ تەدبىر بىلە زەبت ناس ئەتكەلى.
بۇ مەھمۇد زامانە ئىشىن چاغلادى،
بۇ ئاخۇن خەلاسىغا بەل باغلادى.
كۇنى كۆب فولارنى تەييار ئېتىب،
كى تۆرت چەرخ ئارابا ئۆزە بەركىتىب.
كى بەش فو باشىغا قاداب بەش ئەلەم،
يىغىب فوچى ئورداغا لەشكەرنى ھەم.
شەھەرنىڭ ئىچىگە ئەلالا سالىب،
يۈرەك يارغۇدەك شور - غەۋغا سالىب.
كى ھەر ئارابا ئىچرە تۆرت ئات قاتىب،
خاتۇن - بالالار قورقىشبان قاچىب.
يېتىب كەلدى زىندان ئىشىكىگە تېز،
مۇنى كۆردى قىلدى ئەسەسلەر گۇرىز.
باسىب ئېردى زىندان ئىشىكنى چاڭ،
كى زىندانغا باقىب ئۇرۇب فوچى باڭ.
تېز ئاخۇنلۇغۇمنى چىقازغىل دېدى،
تاماملىڭ مېنىڭ بىرلە بارغىل دېدى.
چىقىب كەلدى ئاخۇن فەرىشتە سۈفەت،
ساقاللارى كافۇر سىرىشتە سۈفەت.
كى تېز فوچى مەھمۇد كۆرۈشتى كېلىب،
ئىكەۋ بىر - بىرى بىرلە دەرياب ئالىب.
بۇ فوچى بۇ ئاخۇنغا ئاشىق بولۇب،
ئالىب كەتتى ئىشقىدا سادىق بولۇب.
كۆرۈڭ فوچى شەھدىن ئىبا قىلمادى،
نە خۇش ئىشنى قىلدى رىيا قىلمادى.
بولۇب فوچى ئاخۇن جامالىغا خۇش،

لىقاسى ۋە قەددى كامالىغا خۇش.
تىكىب ئاخۇنۇمغا يېڭى بارگاھ،
فەرراشلار سالىب راسلابان خابگاھ.
مۇنى كۆردى سۇلتان كېلىب غەيرەتى،
يۈرەكىنى ئۆرتەب ھەسەدنىڭ ئوتى.
بۇ ئىش كىنە تۇتماقتا بەردى مەدەد،
تەقازىزا قىلىبان قازايى ئەھەد.
بېرۇرگە شەھىدلىق مەقامىنى رەب،
بولۇب ئاخۇنۇمغا بۇ ئىشلار سەبەب.
ئۆمۈرنىڭ ئايافىدا بولسا شەھىد،
خۇدانىڭ جانابىدا بولمىش سەئىد.
نەخۇش دەۋلەتۇ ھەم سائادەت ئېرۇر،
نە ھۆرمەت، نە ئابروي ھالاۋەت ئېرۇر.
قازا قايداغ ئولسە ئىش ئانداغ بولۇر،
دېمە قىلماسا ئېردى مۇنداغ بولۇر.
ھەقىقەتدە بىلسەڭ ھەۋادۇر بۇ سۆز،
شەرىئەتدە بەلكى خاتادۇر بۇ سۆز.
ھەرئىش ئۆتسە ئاچما مالامەتكە تىل،
دۇئا قىل ئۆزانقىل سائادەتكە تىل.
مەلۇل بولدى سۇلتان بۇ ئىشنى بىلىب،
كى سەبرى قارارى دىلىدىن كېتىب.
مەئەلقىسسە سۇلتان جەمشىد زامان،
دېدى: «چوڭ كۆرەگە بولۇڭلار راۋان.
خىتايلار بىلە مەن قىلۇرمەن جىھاد»،
باھانە جىھاد، دىلدا باشقا مۇراد.
بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاب تامام غازىلار،
تامامى غازات ئۆزرە ئاتلاندىلار.
كى سۇلتان ئالىب يانىغا ئەسمەنى،
ئەھەد باقى بىرلە نەچچە خەسمەنى.
كى ئېرەشتۇرۇب نەچچە نادانىنى شاھ،
كى قان تۆككەلى ئاتلانىب تۇتتى راھ.
بۇ شەھ يولداشى جۇملە جاھىل ئىدى،
ۋەلى خۇن ناھەققە كامىل ئېدى.
كى بەزلەرنىڭ ئېدى كۆڭلى تۇز،
تولاراقى ئېردىكى ئەييار دۇز.
بۇ شەھ بىر تەرەف، فوچى ھەم بىر تەرەف،
بۇ ئاخۇنلۇغۇم يۈردىلەر بىر تەرەف.
كى سۇلتان قەسد بىرلە ھەريان قارار،
كۆرەر ئاخۇنۇم يەككە - يالغۇز تۇرار.
كى سۇلتان ئۇرۇب ھاڭ سولان قاچتى دەب،
كى ئاخۇنغا يۈردى بېرىب ئانقا دەب.
كۆرەر ئاخۇنۇم كېلەدۇر ئەسمە تېز،
ئانىڭ سوڭىچە كېلەدۇر خەسمە تېز.
دېدى ئاخۇنۇم: «ئالامان، ئالامان،
كى يالغۇز بۇ يەردە تۇرۇبمەن يامان».
دېدى قامچىلاب ئاخۇنۇم قاچتى تېز،
سوڭىدىن تامام خەسمەلەر قىلدى خىز.

بۇ بىچارە ئاخۇن قايانغا قاچار،
قازا ئاخۇنۇمغا بولۇبدۇر دۇچار.
گۇرۇنج ئېتمىزىغا ئالىب يۇردى ئات،
كى ئەسمە يۇگۇرتۇب يېتىب كەلدى فات.
تۇفەڭ ئاتتى تېز تەگدى ئاخۇنغا ئوق،
كى ئاتدىن يىقىلماقتا بولدى ياۋۇق.
ئەھەد باقى فىرقىغە سالدى تەبەر،
بۇ ئاخۇنغا تېز قىلدى سۇسلۇق ئەسەر.
دېدى ئاخۇنۇم: «رەببى يەزدان پاك.
جاھاندىن بۇلار نەسلىنى ئەيلە پاك».
كى ئاتمۇ دۇرىلدى يىقىلدى زەمىن،
بۇ يەردە شەھىد بولدى بۇ مەھجەبىن.
كى جانى جانان سارى بولدى راۋان،
مۇبارەك تەنى بولدى ئاغۇشتە قان.
كي كافۇر سۇفەت ئاق ساقال بولدى خۇن،
مۇنى ئاڭلاغان مۆئمىن ئولدى جۇنۇن.
كى ئىسلاملار چۇن قىلىب سەختى جەڭ،
خىتاي لەشكەرىنى قىلىب ئېردى تەڭ.
ئېشىتتى مۇنى فوچى مەھمۇد بۇدەم،
ئانىڭ شادلىغى بولدى ئەندۇھقا زەم.
بۇ لەشكەرنى فوچى يانىڭلار دېدى،
ھەر ئۆيلۈك ئۆيىگە بارىڭلار دېدى.
بۇ ئاخۇن ۋافاتى يايىلدى تامام،
ئازا تۇتتى ئول كۇن تامام خاس - ئام.
شەھەر خەلقىگە يەتتى ئۇشبۇ خەبەر،
خالايىقدا قالماي خىرەددىن ئەسەر.
تامام يىغلاشىب نالە - فەرياد ئېتىب،
بولۇب بىقارار تەڭرىگە داد ئېتىب.
تامام يىغلابان كىم تۇتۇشتى ئازا،
تېخى جامە ئۇستىگە كىيدى قارا.
ئېشىتتىكى ئاففاق ۋە ئىككى ئوغۇل،
كېتىب ھۇشىدىن بولدى قاتتىغ مەلۇل.
كى فەخرىددىن ئاخۇن ئۇرۇب سەخت ئاھ،
دېدىكىم: «گۇناھىڭ نەدۇر ئەي ئاتا.
قايۇ ناسەزا قەتىل قىلدى سېنى،
يېتىم بىناۋا، بىكەس ئەتتى مېنى.
دەرىغا، دەرىغا، دەرىغا، دەرىغ،
قايۇ سەنگى دىل ئۇردى باشىڭغا تىغ».
نىزامىددىن ئاخۇن ياقا چاك ئېتىب،
بولۇب بىقارار گاھى ئەقلى كېتىب.
دەر ئېردىكى: «ئەي مېھرىبانىم ئاتام،
فىدادۇر ساڭا تەندە جانىم ئاتام.
باشىم ئۆزرە ئېردىڭكى تاجىم ئاتام،
مەھەم ئوترو كەلسە راۋاجىم ئاتام».
كى تابىئلارى داۋۇد ئاخۇن ھەممە،
جىگەر بەندەسى ئابىد ئاخۇن ھەممە.
سالىب ئول بەدەن خاسنى نەئىشكە،

سۇۋارە قىلىبان ياغاچ رەخشىكە.
گۆرۇستان ئارا يەتكۇزۇب نەئىشنى،
قويۇب يەر ئۆزە ئول ياغاچ رەخشنى.
لەھەد ئىچرە تافشۇردى رازى بولۇب،
خالايىق يانىشتى تابارەك ئوقۇب.
بۇ ئاخۇننىڭ ئىككى بالاسى بىلە،
ھەممە خەيلى قەۋم ئەقرەباسى بىلە.
گۆرۇستانغا بارۇر ئېردى تافسا ۋاقىت،
فىغان - نەۋھە ئەيلەر ئۇرۇب ئاھ سەخت.
ئىلاجىن تاپالماي قازا كارىغا،
كۆڭۈلنى قويۇبدۇر رىزا كارىغا.
كى سۇلتانغا كىنە تۇتۇب مۆئمىنان،
كى ئاخۇن فىراقىدا قىلدى فىغان.
كى لەشكەر ئىچىگە ساۋۇقلۇق تۇشۇب،
كۆڭۈللەر ئىچىگە بۇزۇقلۇق تۇشۇب.
ئەھمەدخان ۋە فوچى دەمى ئۇيمادى،
بۇ ئاخۇن قىساسىن كېيىن قويمادى.
كى سۇلتان قىلىشىب بۇتۇن مەسلەھەت،
ئەھمەدخان بۇ فوچى بىلە مۇشاۋەرەت.
بولۇب ئەھلى ئىسلامى ئىككى بۆلەك،
تولاراقى فوچىغا بولدى يۆلەك.
كى سۇلتان ئۆز ئايماقى بىرلە قالىب،
كى فوچىغا يار ئولدى بىر - بىر كېلىب.
ئەھمەدخان ۋە فوچى سۆزىن بىر قىلىب،
قول ئاستىداكى لەشكەرنى يىغىب.
كى تاڭ ئاتقۇچە ئىش سىر ئەنجام ئېتىب،
ھەممە كارى بارىنى ئەنجام ئېتىب.
تۇگەندى كېچە چىقتى خۇرشىد تاب،
كى شەھ قانى ساچماقتا ئەيلەب شىتاب.
كى فوچى تامام لەشكەرىنى ئالىب،
جىھاد ئەيلەگۇم دەب باھانە قىلىب.
كى فوچى قولىغا ئەلەمنى ئالىب،
ئەلەمنى سوقۇب تۇرفە جىلۋە قىلىب.
بۇ لەشكەر بىلە بارگاھ چۆرۈلۈب،
ئۇيۇنلار قىلىب فوچى قەھقە كۇلۇب.
بۇ فوچى قىلىب گۇنە - گۇن جىلۋەلەر،
چېرىككە بېرىب فەند قىلىب ھىلەلەر.
كى سۇلتان قەۋام بىرلە ھازىر ئېدى،
بۇ فوچى ئويۇنغا نازىر ئىدى.
يانىب فوچى سۇلتانغا ئاتتى تۇفەك،
ئەھمەدخان خوجام ھەم ئاتىب زەنبۇرەك.
كى سۇلتان ئاتىب فوچى سارى خەدەڭ،
كى مۆئمىن مۆئمىن بىلە قىلدى جەڭ.
كۆرۈڭ بىر - بىرى بىرلە قىلدى سوقۇش،
كى ئىسلاملار باشىدىن كەتتى ھۇش.
كى فوچى كەتۈردى ياغاچ فوسنى،
قويۇب فوسىغا ئوق - دارۇسىنى.

مۇنى كۆردى سۇلتان بولۇپ خەۋفناك،
قاچىپ شاھ تۇنگان سارى ۋەھمناك.
كى شەھ سوڭىدىن قوچى ئۆتىن چاقىپ،
شىتاب بىرلە شەھنىڭ سوڭىدىن يېتىپ.
غەزەپ بىرلە قوچى سالىپ ئېردى تىغ،
جۇدا بولدى تەندىن باشى بى دەرىغ.
مۇنى كۆردى بەگلەر قېچىپ ھەر تەرەف،
ئاتاسى خەلەفدىن، ئاتادىن خەلەف.
دېدى قوچى بەگ بولسا ئۆلتۇر ئانى،
تۇتۇپ ئوت قالاپ ئۇندا كۆيدۇر ئانى.
بۇ سۆزنى ئېشىتتى تامام خاس - ئام،
سىپاھ بولدى قوي، بۆرى بولدى ئاۋام.
مەڭلىك شاڭ بېگى تۇتۇپ ئۇردى تىغ،
شەھىد بولدى جانىن بېرىپ بى دەرىغ.
كى موللا ئاشۇر، نۇرمەمەت مىڭ بېگى،
مەنسۇر دورغا، روزى مەمەت يۈز بېگى.
بۇلارنى تۇتۇپ بوغزىغا تىغ سۇرۇپ،
شەھىد ئەيلەدى پارچەسىن ئۆلتۇرۇپ.
مۇنى كۆردى مىرزات بېگىم باخىرەد،
ئۇرۇپ جان دىلدا شەدىد ئاھى سەرەد.
دېدى بۇ فەلەك پۇرجاغا بى بەدەل،
ۋاپاسىز فەلەككە ئوقۇبدۇر غەزەل.

مىرزات خان نەۋائىدىن ئوقۇغان غەزەلى

جاھان ئەھلىگە گەر يۈزمىڭ قۇياشچە مېھىر
كۆرگۈزسەڭ،
ۋاپا زىنھار كىم بىر زەررە چاغلىق ئېتىماد ئەتمە.

كىرىپ جۇپ گۇشلار بۇ بەگ سوڭىغا،
كى باقتۇرمايىن سول بىلەن ئوڭىغا.
دېدى: «ئەي بېگىم ياد ئېتمەك نەئىشنى،
ئۆلۈم ۋاقتىدا ئەيتاسىز ناخشىنى».
دېدى مىرزات بەگ: «ئايا بىھايا،
گۇناھسىز كىشىگە قىلۇرسىز جاپا.
بۇ سۆز راست سۆزدۇركى ناخشى ئەمەس،
خىرەدمەندلەر بېيىتنى ناخشى دېمەس».
كى بىر جاھىلى بەگكە سالدى تاياق،
يىقىلدى دېبان «ئەلفىراق، ئەلفىراق».
شەھىد قىلدى بۇ بەگنى ئول جاھىلان،
جانى بولدى جەننەت سارىغا راۋان.
كى بەگلەرنى قوغلاپ يۈرۈپ ئاملار،
شەھىد قىلدى مەغزى سەرى خاملار.
يۈرۈر ئېردى بەگلەر پىيادە قاچىپ،
بولۇپ تەشنالەب ئۆڭگەسىنى ئاچىپ.
كى سۇلتان ئەلا دىلاۋەر جەۋان،
قاچىپ كوھ سارىغا بولدى راۋان.

بۇ شەھنى قاۋۇپ باردى نەچچەند كىشى،
بۇ شەھنى ھالاك ئەتمەك ئېردى ئىشى.
يېتەلمەي بۇ شەھكە تامام ياندىلار،
بۇ شەھ كوھ سارى ئارا قالدىلار.
كېچەلەپ يۈرۈپ بولدى ئۆيگە راۋان،
ئۆيىدە بولۇپ ئىككى - ئۈچ كۈن ئامان.
بۇياندىن قاچىپ ئېردى بەگزات دەلىر،
كى بەھرام بەگكە جاھان بولدى تىر.
بۇ ئىككى دەلىر يۈردى ياشىن ساچىپ،
يۈرۈپ بەررەلەردە قۇتۇلدى قاچىپ.
كى ئەلا دىلاۋەر قولىن باغلابان،
ئالىپ قوچى سارىغا بولدى راۋان.
كۆرۈپ قوچى تېز شەھنى ئۆتتۇر دېدى،
تەننى ئوت ئىچىندە كۆيدۇر دېدى.
نەچچە خاس بۇ شەھنى تىلەپ ئالدىلار،
خۇدا ئىزنى بىرلە ئامان قالدىلار.
بۇياندىن قاچىپ تېز سىيتى شاڭ بېگى،
ئاتا بولدى يولداش زەرىف يۈز بېگى.
سىيتى بەگ بارىپ تېز ئاتا باشىغا،
ئاتا باشىغا ۋە لەھەد قاشىغا.
ئاتا باشىدا ئانچىنان يىغلادى،
كېتىپ ئەقلى چۇن ھۇشىنى بىلمەدى.
ئاتا قەبرەسىنى مۇبارەك بىلىپ،
قىلىپ گىريە خەتمە تابارەك قىلىپ.
فىغان - نالە ئەيلەپ تۇرۇپ ئېردىلەر،
نەچچە رۇستايى يېتىپ كەلدىلەر.
كېلىپدۇر بۇ بەگنى قىلۇرغا تەباھ،
تەندىن باشىنى قىلۇرغا جۇدا.
دېدى شاڭ بېگى: «سەبىر ئەيلەڭ دەمى،
ناماز ئەيلەيىن بەئدە ئۆلتۇر مېنى».
بۇلار تۇردى بۇ بەگ ناماز ئەيلەدى،
تېخى بى نىيازغا نىياز ئەيلەدى.
دۇئاسىدا دەيدۇر: «ئايا خالىقا،
چۇ گۇمراھلارغا ئۆزۈڭ رەھنەما.
ئاتا قىل فەقىرگە شەھىدلىغ مەقام،
كى روھۇمنى لايىق دارىلئىسلام.
مېنى بەندەگە سەن ئاتا ۋە ئانا،
تۆكۈلگەن قانىمغا ئۆزۈڭ بول گۇۋاھ.
دۇئايىمنى قىل مۇستەجاب يا كەرىم،
ئېرۇر ئىسم زاتىڭ كەرىمۇررەھىم».
«رىزانا» دېدى ۋە دۇئا ئەيلەدى،
دۇئاسىنى تەڭرىم راۋا ئەيلەدى.
بىراۋ تىغنى ئۇردى بۇ بىچارەگە،
ئۇچۇپ باردى روھى ئەدەن سارىغا.
مۇھىبلار دىلىنى چۇ مەھزۇن ئېتىپ،
يانىپ تارقادى ئاندا مەدفۇن ئېتىپ.
كۆرۈڭ خىزىرخان ئېردى شەھكە خەلەف،

ئېشىتتى ئاتانى شەھىد قىلدى دەپ.
كى بىر ئاتقا مىندى قاچىپ كەتتى تېز،
ئۆزى نەۋ جەۋان ئېردى ھەم باتەمىز.
بۇ شاھزادە يۇردى بولۇپ باغرى خۇن،
نەچچە كۇن يۇرۇپ خەلقدىن ياشۇرۇن.
بۇ قىسمىدا خەلققە كۆرۈنمەس ئېدى،
قايان بارغانىن كىمسە بىلمەس ئېدى.
كۇنى قوچى مەھمۇد بولۇپ دەرغەزەپ،
كى بىرنەچچەلەرگە بېرىبان ئەدەپ.
بۇكۇن خىزىرخاننى تاقىڭلار دېدى،
بايابان - شەھەرنى باقىڭلار دېدى.
دېدى: «خىزىرخاندىن كەتۇرسە خەبەر،
ۋەيا ئۆلتۇرۇپ بىزگە كەلتۇرسە سەر.
ئاڭا كىيدۇرەي نەچچە قات جامەلەر،
تېخى باشىغا زەررىن ئەمامەلەر.
تېخى مىندۇرۇرمەن ئاڭا ياخشى ئات،
فەقىر نامراد بولسا تاقسۇن مۇراد».
بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاب كى ھاسىل كەلام،
ئانى ئىزدەدى بارچە ئادەم تامام.
تاقىب شەھنى ئايدۇڭ دېگەن جايىدىن،
قىيادە قىلىب ئاجراتىب تايىدىن.
ئۆزىنىڭ ئاتىغا سۇۋارە قىلىب،
قىلىب زۇلۇملار دىلنى فارە قىلىب.
ئالىب كىردى ئەھمەد خوجام قاشىغا،
تېخى رەھىم قىلماي كۆزى ياشىغا.
دېدىلەر: «مۇنىڭ تېز ئىشىنى قىلىڭ،
كېسىبان قەفەسكە باشىنى ئىلىڭ».
شەھەرنىڭ تاشىغا چىقارماق ھامان،
قېچىب خىزىرخان يولغا بولدى راۋان.
بۇ ئاتنىڭ يوق ئېردى يۇرەر قۇۋۋەتى،
كى كۆبرۇككە ئاتنىڭ سافىلدى فۇتى.
قازا يەتتى ئاندا تىقىلدى بۇ ئات،
فۇتىنى ئالالماي يىقىلدى بۇ ئات.
ئىمىن، توختىي دەرلەر بۇ ئىككى فەلىد،
بۇ شاھزادەنى ئاندا قىلدى شەھىد.
تېخى تارتماغان غۇنچەلەب ئۆزرە خەت،
كى ئون يەتتە ياشقا يېتىشمەي ئەدەد.
قالىب خىزىرخان نەسلىدىن بىردەلىر،
باباق خوجاخان ئاتىدۇر شىرگىر.
يەنە دانىيال بەگنى تاقىب چاقىب،
جانى يوق بەدەننى قويۇبدۇر ئاسىب.
بەناگاھ بۇ لەشكەر شەھەرگە كېلىب،
كى ئۆلگەن سىپاھلار مالىنى ئالىب.
كى سۇلتاننىڭ ھەم ئورداسىنى بۇلاب،
تامام مال - ئەمۋاللارنى تالاب.
جاھانغا تولۇپ ماجرا - غۇلغۇلە،
شەھەرنىڭ ئىچىگە سالىب زىلزىلە.

كى ئەشياۋ مۆئمىننى غارەت قىلىب،
ئاداۋەت ئۇرۇغىنى دىلغا تېرىب.
كېتىب ئەدل ئانداغ بۇزۇلدى نىيەت،
نە قىلغاي قىساسۇ، نە ئالغاي دىيەت.
بۇ قىسمىدا بولدى زامانە ئىشى،
جافا زۇلۇم بولدى فەلەك ۋەرزىشى.
بولۇپ شەمسىدىن خەلقە چۇن ۋەھىمناك،
كى شەھ ماتەمىدە بولۇپ دەردناك.
بۇ ئاخۇن بۇ سۇلتانغا خالە ئېدى،
ئانىڭ ئەقلى ھۇشىغا ۋالە ئېدى.
دەم ئالماي فىغان ئەيلەدى روز - شەب،
كى قوچى ھالاكىغا ئەيلەب سەبەب.
كى چىرلاتتى قۇتلۇق مىرابنى كۇنى،
يەنە قىچقىرىب يۇز بېگى تۇردىنى.
ئارا ئۆستەڭ دىلاۋەرلەرنى يىغىب،
شەھەر پۇردىلىنى تاقىب يالبارىب.
بۇ خەلقە بۇلارغا قىلىب گىريە - زار،
دېدى: «قىلدى قوچى مەنى تۇرفە خار.
كى باشدا شەھەرنىڭ ئەزىزى ئېدىم،
ئارا ئۆستەڭنىڭ ساھىب تەمىزى ئېدىم.
يۇرۇرمەنمۇ مۇنداغ بولۇپ دەردناك،
بۇگۇن - ئەرتە قوچىنى قىلساق ھالاك».
بۇدەم تۇردى يۇز بەگ دېدى: «مەن باراي،
ۋەيا باش بېرەي ياكى باشىن ئالاي».
قىلىب مەسلىھەت بىر كۇنى دەر سەھەر،
ياتار ئېردى مەھمۇد خوجا بىخەبەر.
دەب «ئاللاھۇ ئەكبەر» تامام مۆئمىنان،
بۇ مەھمۇد خوجا سارى بولدى راۋان.
ئېشىتتى بۇ مەھمۇد قۇلاقىن سالىب،
قۇلاقىغا «تۇت - تۇت» ئاۋاز كېلىب.
كى تېز ئالدىراب ئورنىدىن ساچرادى،
قاچىب قوچىدىن خەلقلەرى ئاجرادى.
خالايىق قولىغا تاياقلار تۇتۇب،
ئاق ئۆينىڭ غارابچە ئوقىن سۇندۇرۇب.
كىرىب قوچىغا تىغ - نەيزە سالىب،
كېسىب باشىنى تۇردى يۇز بەگ ئالىب.
كى نەيزە ئۇچىغا قاداب باشىنى،
بۇلاب ئالدى مال، كۆرفە - فەرراشىنى.
ئوتتۇز ئالتە كۇن قوچى بولدى سىپاھ،
كى ئاخىر بولۇبدۇر بۇ نەۋئى تەباھ.
ئەھمەدخاننى تۇتماققا خەلق كەلدى تېز،
ئەھمەدخان خوجام تېز قىلدى گۇرىز.
شەھەردە ئاتاسى ئۆيىگە كىرىب،
ئىشىك - تۇڭلۇكىنى تامام بەركىتىب.
تۇرۇب ئېردى كەلدى بۇ لەشكەر يېتىب،
تېخى قوچى مەھمۇد باشىنى ئالىب.
دېدى: «ئەر ئېسەڭ، ئەي خوجا، چىق بۇيان،

باشىڭنى ئالۇرمىزكى چىقماي ھامان» .
بەناگاھ خوجا ئاتقا بولدى سۇۋار،
ئەزىز پەھلەۋان قىلتەگە ئوت ياقار.
ئىشىكنى ئاچىپ چىقتى ئاتىن چاپىپ،
خالايىق كۆرۈپ ھەر تەرەپكە قاچىپ.
ئەممەدخان غەزەبناكۇ جەۋلان قىلىپ،
خالايىقنى ھەريان گۇرىزان قىلىپ.
شەھەردىن چىقىپ كەتتى تۇنگان سارى،
كى تۇنگانى ياگۇر سۇلتان سارى.
كۆرۈپ خوجانى مەسجىددىن چىقىپ،
كى تۇنگانلار بارچە ئىكرام قىلىپ.
ئالىپ كىردى تېز مەدرەسە ئالىيغا،
كى ئىخلاس ئېتىپ خوجانىڭ ئالىغا.
خوجامنى چىرىككە تۇتۇپ بەرمەدى،
خوجا قاشىغا كىمسە كەلتۇرمەدى.
كى سۇلتان ياگۇر تۇتۇپ مۇھتەرەم،
بېرىپ خوجاغا تون، مائاش، ئىرەم.
كى خوجا تۇرۇپ مۇندا نەچچەند زامان،
بولۇپ غەلبە فەست بولدى لەشكەر ئامان.

شەيخۇلئىسلام مۇھەممەد مەنسۇر ئاخۇن، سەئدۇللا خەتىپ، قاۋاش ھاجى ئاخۇن قاتارلىق يىگىرمە بەش تەن مۆئمىنىن بىلە كۇچارغا بارماق بولۇپ، جەيدىك دېگەن يەرگە يەتكەندە قالماقلار بىلە دەرفىتادە بولۇپ، ئون ئۈچ تەن مۆئمىن شەھىد بولۇپ، مۇغلار غالىب كېلىپ شەيخۇلئىسلام مەنسۇر ئاخۇن ئون ئىككى تەن مۆئمىن بىرلە يانىپ كەلگەنى.

بۇ يەڭىلمغ دېدى بىزگە سۆز ناقىلى،
تەكەللۇم شەبىستانىنىڭ ئاقىلى.
ئوشۇل ۋاقىتدا سۇلتان ئېردى ھايات،
تېخى بولماغان ئېردى ئول شەھ مامات.
بار ئېردى ئوشۇل ۋاقتىدا بىر جەۋان،
ئۆزى شەيخۇلئىسلام شېرىن زەبان.
زەباندارۇ خۇشخۇي ۋە ئاقىل ئېدى،
كى ئىخلاس مەقامىدا كامىل ئېدى.
ئاتا قويغان ئات باشدا مەنسۇر دەپ،
خالايىق قويۇبدۇر چوڭ ئاخۇن لەقەب.
بەلى چوڭ كىشى ئېردى ئەۋلادى چوڭ،
بۇ ئەرنى چوڭ ئاخۇن دېمەك ئېردى ئوڭ.
قېرىنداشىنى كىچىك ئاخۇن دېگەي،
كى راست ئاتىنى ھېچ كىشى بىلمەگەي.
كۆڭلى چىرلاتىپ شاھ چوڭ ئاخۇننى تېز،
دېدى: «تېز كۇچار شەھرىگە بارساڭىز.
نەچچە ئەلچى باردى قالىپ كەلمەدى،
نە ئىش بولغانىنى كىشى بىلمەدى» .
دېدى ئاخۇنۇم: «ئەي شەھا، مەن باراي،
كى بارغان كىشىدىن خەبەر مەن ئالاي» .
بۇ سۆزدىن بولۇپ شاد مەسرۇر شاھ،
مۇھەييا ئېتىپ جۇملەئى زادە راھ.
قاۋاش خاتىپ ئاخۇننى چۇن يار ئېتىپ،
كى سەئدۇللا ئاخۇننى دىلدار ئېتىپ.
كى ھەمراھ بولۇپ مىھرىددىن شاڭ بېگى،
يەنە يۇسۇف ئاخۇن كى مەشرەب بېگى.
ئابۇلخەيرى مۇئەززىن بىلە ئول ئەزىم،
ئارابوز بېگىدىن مىدمەت شاھ نەدىم.
كى چونجىدىن ھەمەر باقى بىرلە چورۇق،
يەنە ئۆزگەنىڭ ئىسمى يادىمدا يوق.
مۇھەييا بولۇپ بىستۇ پەنج تەن ھەممە،
كېيىپ بارچەسى جۇببە جەۋسەن ھەممە.
بۇلار قەلئەدىن بارچە قىلدى خۇرۇج،
ئۇزاتماق ئۈچۈن چىقتى خەلق فەۋج - فەۋج.
بۇلار شور غەۋغاسى ھەددىن ئاشىپ،
بەھىللىق تىلەپ، خەيرىباد ئەيلەشىپ.
تامام ياندىلار ئۆتكەرىپ بەھرىدىن،
كى ئەمىن بولۇپ راھزەن قەھرىدىن.
كى ئەلقىسسە دەريادىن ئۆتمەك ھامان،
چۇ مىس كانى سارىغا بولدى راۋان.
يۈرۈپ كەتتىلەر راھلار تەي ئېتىپ،
تىلىدا مۇدام يادى ھەي ئېتىپ.
گاھى كوھ ئارا ئاردىباللار ئاشىپ،
گاھى تاش باسىپ، گاھى سۇلار كېچىپ.
گاھى راھەتۇ باغ - بوستان ئارا،
گاھى كۆردى كۆلفەت رېگىستان ئارا.
يولۇقسا تۇشەر ئېردىلەر ياخشى جاي،
كى يەپ شادۇي ھەم ئىچىپ ئاندا چاي.
كى بىر يەرگە يەتتى ئاتارلار جەيدىك،
تومۇر تەبرەنىپ سالدى ئاندا يۈرەك.
قۇلاققا يېتىپ راھزەنلەر ئۈنى،
نەدۇر راھزەن، ئەھرىمەنلەر ئۈنى.
پەدىد بولدى ئول يەردە ئايماقلار،
نە ئايماق، خۇنخار قالماقلار.
نەچچە يۈز لەئىن تۇردى يولنى توساپ،
تۇرار ئېردى ئادەم قانىغا سۇساپ.
دېدى ئاخۇنۇم: «بۇ كۆرۈنگەن نېمە،
ئانىڭ خەۋفىدىن دىل قىلۇر ۋاھىمە» .
دېدى بارچە ئادەم: «بۇ قالماق ئېرۇر،
غەرەز مالى تۇججارنى ئالماق ئېرۇر» .
چوڭ ئاخۇن دېدىلەر: «نە قىلماق كېرەك» ،
دېدىلەركى: «ئالدىغا بارماق كېرەك» .
ئون ئىككى كىشى بىرلە سەئدۇل خەتىب،
يېتىپ باردى قالماققا ئاتىن چاپىپ.

يارىب مۇغلار بىرلە سۆزلەشتىلەر،
كى شەشپەر ئۇرۇشماقنى كۆزلەشتىلەر.
كى شەشپەر ئالىپ مۇغلار ئىلكىگە،
كى مەغرۇر قىلىشىپ ئويۇن - كۈلكىگە.
سالىپ مۇغ مەمەت شاھ دەلىرگە سىنان،
سەئىدۇللا خەتىبنى تۇتۇپ شول زامان.
شەھىد قىلدى ئون ئىككى ئادەم بىلە،
بۇلار قاچتى ئەفغانۇ ماتەم بىلەن.
بۇلار سوقچە نەچچە يۇز مىڭغلار،
كى سۇردى فەلەككە يېتىپ تۇغلار.
قۇتۇلدى قاچىپ بۇ ئون ئىككى كىشى،
شەھىد بولدى ئول يەردە ئون ئۈچ كىشى.
زەبىدە، ياقۇب، سامساق ئاخۇننى ھەم،
بۇلار تۆرت كىشى ئېردى كۆردى ستەم.
بۇلار مۇغ ئارا قىلدى تۇججارلىق،
كى مۇغلار قىلىپ ئانچىنان خارلىق.
تۇتۇپ ئەھلى تۇججارنى نۇرغۇن بەلىد،
بۇ تۆرت تەننى ئول يەردە قىلدى شەھىد.
كۆرۈپ ئاخۇنۇملار قىلىپ تېز فەرار،
ئاتىن قامچىلاپ ئارقاسىغا قارار.
كى بىر كۈندە كۆپ راھلار تەي ئېتىپ،
كى ئاخىر نەچچە كۈندە كەلدى يېتىپ.
ئۇلۇغلارغا ئاخۇن بايان ئەيلەدى،
نە ئىش ئۆتتى ئانى ئايان ئەيلەدى.
بولۇپ مۇفتى ئاخۇن بەسى بىقارار،
كى فەرزەند ئۈچۈن يىغلادى زار - زار.
تامام ئەقرەبالار تۇتۇشتى ئازا،
تۇتۇپ بارچە ماتەم كىيىشتى قارا.
شەھىدلەر تەننى كەتۇرمەك ئۈچۈن،
كىشى بۇيرۇدى تېز يەتۇرمەك ئۈچۈن.
كى نۇرغۇن چېرىكلەر شەھىدنى ئالىپ،
نەچچە كۈندە كەلدى شەھەرگە يېتىپ.
ئاتا ئوغلىنىڭ تابۇتىنى كۆرۈپ،
ئاتا كەبك يەڭلىغ بولۇپ چۆيرۈلۈپ.
گىرىبانىنى فارە - فارە قىلىپ،
ئانا تىرمالاب يۇزىنى يارە قىلىپ.
ئاتاسى ياشىنى قىلىپ يەرگە رىز،
ئاناسى قۇچۇپ پاي تابۇتنى تېز.
ئاتا ۋە ئانا دەر ئېدى: «ۋاي بالام،
كى شېرىن زەبان، يۇزلەرى ئاي بالام.
ۋۇجۇد باغىنىڭ نەۋ نىھالى بالام،
خىرەد گۇلشەنىنىڭ كامالى بالام.
كى ئەفلاك دىل ئافتابى بالام،
بىغىر كۇنجىنىڭ ماھتابى بالام.
ئاتا بەدەنى ئىچرە جانى بالام،
ئانانىڭكى روھ راۋانى بالام».
بۇ نەۋئى بۇلار تەئزىيەتلەر تۇزۇپ،
ئۇلۇغلار كېلىپ تەئزىيەت يەتكۇزۇپ.
كى ئاخىر بەدەننى سالىپ نەئشكە،
سۇۋارە قىلىبان ياغاچ رەخشكە.
ئالىپ يۇردى بىر - بىر گۆرستان سارى،
ئوشۇل خانە ۋەھشەت غەمىستان سارى.
جەسەدنى كى ئۇز مەنزىلىدە قويۇپ،
كى تارقاشتىلار خەتم قۇرئان ئوقۇپ.
تۇتۇڭ ساقىيا شاد ئولۇپ بىزگە مەي،
ئىچىپ شاد بولۇبان تەكەللۇم تۇزەي.
بۇ مەيدىن ئاچىلسۇن تەخەييۇل گۇلى،
ناۋا - ساز قىلسۇن زەبان بۇلبۇلى.

ئەلقىسسە ئۇلۇغلار قالماي يۇرت باشسىز قالغاندا، يۇرت خەلقى جەم بولۇپ موللا شەۋكەت ئاخۇننى سۇلتان كۆتەرگەنى ۋە كۇچار شەھرىدىن سايىدخان خوجا ۋە دارا خەتىبلەرنىڭ كەلگەنى. سايىدخان خوجاغا «يالاڭاچ خوجام» دەپ ئات قويۇلغانى.

سۆزىكىم بايان قىلدى سۆز ناقىلى،
بۇ قىسمى دېمىش ناقىلان ئاقىلى.
ئىلە خەلقى ئېردىكى بىسەر قالىپ،
يۇرۇر مۇرغدەك بارچە بىفەر قالىپ.
كى يۇرت شەۋكەت ئاخۇن قاشىغا كېلىپ،
ئانى شەھ كۆتەرمەك سۆزىنى قىلىپ.
چىقاردى قىلىبان ئەۋرەڭ ئۆزرە شاھ،
ئادالەت مابۇ رەئىيەت پاناھ.
بۇ ئاخۇن بولۇپ شاھ چالىپ شادىيان،
ئادالەت قىلىپ يۇرتنى ئەيلەب ئامان.
سۇرۇپ دەۋرى شەھلىقدا نەچچەند زامان،
كى نەچچەند زامان ئامان ئولدى جاھان.
ئېشىتكىل رەۋايەت كۇچار خانىدىن،
كى دارا خەتىبنىڭ نە بولغانىدىن.
كۇچار خانى بىر كۇن ئېدى تۇرفە شاد،
قوپۇپ ناسىر ئاخۇن ئاڭا قىلدى داد.
دېدى: «ئەي خىرەدمەندى شاھى ئەجەم،
خۇدا ئەيلەمىش سىزنى كۆپ مۇھتەرەم.
ئانا قىلدى ھەق مۇنچە دەۋلەت ساڭا،
بېرىپ كۆپ سائادەت ۋە ئىززەت ساڭا.
كى ئەرزىم ئېشىتسەڭ بەرايى خۇداي،
تۇرۇبمىز بۇ شەھرىڭدە تىنك ئالتە ئاي.
نە بولدى ئېكىن ئاندا فەرزەند - زەن،
تېخى شاھدىن كەلتۇرۇبمىز سۇخەن.
ساڭا كەلتۇرۇپ شاھدىن نامەنى،
كى تېز بەرمەدىڭ سەن جاۋاب نامەنى».
بۇ سۆزدىن بۇ شەھكە خىجالەت يېتىپ،
خىجالەت ئىچىدىن مالالەت يېتىپ.

بىرسى بىر دۈرۈدى دەلايىل ئاتا،
ئوقۇپ ۋىرد قىلى دەپ ھەمايىل ئاتا.
كى دارا خەتىبكە بىرىپ خامەنى،
ئىنايەت قىلىپ مەۋلەۋى جامىنى.
كى ناسىر خەتىبكە دېدى: «سىز تۇرۇڭ،
مەمەت قۇربان ئاخۇن بىلە ئولتۇرۇڭ.
كى مۇندا تۇرار مۇفتى مۇسا تېخى،
يەنە پارسا بارسۇن كى ئەيسا تېخى.
ئىلە سارى دارا خەتىپ باش بولۇپ،
خوجام نىياز ئاخۇنمۇ يولداش بولۇپ.
قارا بىرلە سادىق، راززاق تامام،
بولۇپ ئەللىك ئالتە تامام خاس ـ ئام.
خوجام نىياز يۈز بەگ، سادىر، سىيتى،
ئىلە سارى بارسۇن قىلىپ جۈرئەتى.
سايىدخان باش بولۇپان يەنە،
كى ئوسمان خەلفەم دۇ فەرزەند بىلە.
كى بارسۇن تېخى رەھمەتۇللا جەۋان،
ئىسمائىل، ئەزىز يۈز بېگى پەھلەۋان».
بۇ جۇملە ئىلەسارى بارسۇن، دېدى،
ناسىر خەتىپ ئاخۇننى قالسۇن دېدى.
بۇلارغا بىرىپ زەررىن ئەمامەلەر،
تېخى ياخشى ئات، زەرنىگار جامەلەر.
بۇلار خوبلاشىپ يولغا بولدى راۋان،
كى يول تەي ئېتىپ ھەم بولۇپ شادمان.
مۇزاتدىن ئۆتۈپ قەتئ مەنزىل ئېتىپ،
كېلىپ ئېردى شاتۇ دېگەنگە يېتىپ.
كى مۇغلاردىن بۇلارغا يولۇقتى بىراۋ،
بۇ قالماق كېلۇر تېز ـ تېز رۇبەرو.
ئەزىز يۈز بېگىلەر بۇ مۇغنى تۇتۇپ،
كەتۇردى خوجام ئالدىغا قورقۇتۇپ.
دېدىكىم: «سوراڭلار مۇنىڭ ئاتى كىم،
كى ئەۋلادى كىم، ئاتى كىم، زاتى كىم.
نەيەردىن كېلۇر بۇ، نە يەرگە بارۇر،
بۇ مۇغ دۈزمۇدۇر ياكى جاسۇسمۇدۇر».
دېدى: «سورسا ئاتىم بولاجى دۇرۇر،
ئەزىز يۈز بېگى بىزگە ناجى دۇرۇر.
كى بار مۇندا بىرمۇنچە قالماق ئۆيى،
كى ھەريەردە يۈرمەك بۇ خەلقنىڭ خۇيى.
ئۆزۈم نامراد بىر ئوتۇنچى ئېدىم،
كى فەرزەندلەرىم بىرلە تونچى ئېدىم.
بۇ ئاز مۇغلار سىزنى كۆرمەك ھامان،
مېنى ئالدىڭىزلارغا قىلدى راۋان.
دېدى: تېز بارغىل خوجاملار كېلۇر،
خىيالى تامامىڭنى مېھمان قىلۇر.
شوتا ئاغزىدا مىزبانلىق ئېتەر،
دۇئالار ئالىپ سىز ئاندىن كېتەر.
ھەممە ياخشى ئىشقا ئېبەردى مېنى،

ماڭا زۇلۇم قىلماقتا ئىنساف قېنى».
كى دارا خەتىپ ئەيدى: «ئوغرى ئۆزى،
بارى ھىلە ـ يالغان بۇ قىلغان سۆزى.
كى بىزلەرگە قىلدى بۇ تەلبىسلىق،
ئۆلۇمدىن قۇتۇلماقتا ئىبلىسلىق.
باشىغا چاقىپ ئۆلتۈرۈڭلار مۇنى،
كى ئوتقا ياقىپ كۆيدۈرۈڭلار مۇنى».
ئەزىز يۈز بېگى ئەيدى: «ئۆلتۈرمەگىل،
مېنىڭ ناچىم ئېردىكى كۆيدۈرمەگىل.
بۇ ناچىم ئېرۇر قىلماغاي كەززاب سۆز،
بۇ قىلغان سۆزىنى بىلىڭلاركى تۈز.
غەلەت سۆزنى قىلماس بۇ قالماق ئۆزى،
گۇمانسىز ئېرۇر ئۇشبۇ قىلغان سۆزى».
دېدى: «ئانداغ ئېرسە چۇ بىزگە بارىڭ،
نەچچە مۇغ بار خەبەرىنى ئالىڭ».
بۇ قالماق بىلە باردىلار تۆرت كىشى،
شوتا ئاغزىغا باردى يوقتۇر كىشى.
ۋەلى بار ئىكەن ئاندا بەش ـ ئونچە ئۆي،
كى ئوتلاپ يۈرۈر نەچچە ئات، نەچچە قوي.
دېدى: «ئاز ئىكەندۇك بۇ يەردە ئەدۇۋ،
نېچۇك جەڭ قىلالغاي بولۇپ رۇبەرو».
يانىپ خوجالارغا خەبەر بەردىلەر،
شوتا ئاغزىغا تېز يېتىپ كەلدىلەر.
خوجا ئالدىغا باردى مۇغ پېشباز،
قويۇپ خوجا ئالدىدا نەزىر ـ نىياز.
دېدى مۇغلار: «ئىككى ـ ئۈچ كۈن تۇرۇڭ،
ئوشۇقسە سەھەردە راۋانە بولۇڭ.
كى قوي ئۆلتۈرۈپ سىزنى مېھمان قىلاي،
يولۇڭدا تەسەددۇق ئەزىز جان قىلاي».
كى دارا خەتىپ ئەيدى: «بۇ ھىلەدۇر،
بۇ يەردە تۇشۇپ ياتسا بولغاي خۇتۇر».
تامام مۆئمىنان بولدى يولغا راۋان،
تەكەسنىڭ تۈزىدە كۆرۈندى تۇمان.
كېلىپ ھەر تەرەفدىن كۆپ ئايماقلار،
كى مىڭ نەچچە يۈز بولدى قالماقلار.
توسۇپ راھنى مۇغلار قىلدى جەڭ،
تەكەس تۈزىگە قان بىلە بەردى رەڭ.
ئوسمان خەلفەمىز ئىككى ئوغلى بىلە،
خوجام نىياز ئاخۇن كى تۆردى بىلە.
كى سادىق، سادىر، سىيتى بارچەسى،
شەھىد بولدى ئول يەردە ئەللىك كىشى.
قارا بىرلە راززاق قاچىپ ئارقاغا،
خوجام نىياز يۈزبەگ مۆكۈپ دالداغا.
سايىدخان خوجام، رەھمەتۇللا دەلىر،
خوجام نىياز يۈز[؟] بەگ ئۈچى بولدى بىر.
قاچىپ تېز ـ تېز بۇ ئۈچى ئۈچ تەرەف،
كى دارا خەتىپ قاچتىلار بىر تەرەف.

كى يالغۇز قاچىپ ئېردى دارا خەتىپ،
قىيازلىغ دېگەن يەرگە كەلدى يېتىپ.
خەتىپ سوڭىدىن سۈردى كۆپ مۇغلار،
ئاتىن چاپقىشىپ چىقارىپ تۇغلار.
كى قۇتلاشتى ئاتى يىقىلدى خەتىپ،
سالىپ مۇغ سىنانىن جاراھەت ئېتىپ.
قىيازلىقدا تۇتتى قولىن باغلابان،
قىيادە قىلىپ بولدى يولغا راۋان.
ئالىپ باردى ھايداپ شوتا سارىغا،
كى باغلاپ قويۇپ ئاق ئۆيىن ئالدىغا،
لاما - زەڭگىلەر ئۆي ئارا ئولتۇرۇپ،
بۇ ئاخۇننى تېز ئالدىغا كەلتۇرۇپ.
كى خۇرجۇننى ئالدى ئاچىپ نامەنى،
ئالىپ ئىلكىگە مەۋلەۋى جامىنى.
كۆرۈپ زەر قۇتە بىرلە زەرجامەنى،
كى زەررىن كۇلاھ، زەررىن ئەمامەنى.
يەنە ئالدى ئالتۇن غىلاپلىق قىلىنچ،
تىزىپ لەئلە، زەررىنە سابلىق قىلىنچ.
دېدى مۇغ: «بۇلار كىمسەنىڭ ئەي قوتان،
دېگىل راستىنى ھەم كېرەك بولسا جان».
دېدى خەتىپ ئاخۇن: «بۇ جۇملە مېنىڭ،
قولۇڭغا تۇشۇپدۇر بولۇپدۇر سىنىڭ.
نېچۈكدىن كىيەرسەن خوجا بولماساڭ،
ۋە يا بىر ھاكىم ياكى شەھ بولماساڭ.
سەيىدزادە بولساڭ ياشۇنمە بۇ كۈن،
ئۆزۈڭ قۇۋۋەتىگە ئىشەنمە بۇ كۈن».
دېدى: «مەن ئىلە شەھرىدىن خەت ئالىپ،
قىلىپ تەي بۇ يولنى كۈچارغا يېتىپ.
بېرىپ نامە خەتنى كۈچار خانىغا،
دۇئا ئەيلەدىم مەن ئاناڭ جانىغا.
بۇلارنى ئوشۇل خان بېرىپدۇر ماڭا،
بۇلار بىر كۈنى دەپ كېرەكلىك ساڭا.
مېنىڭدە ئامانەت ئېكەن بۇ بۇلەك،
بۇ خالتا بۇلەك ساڭا بولدى كېرەك».
ئېشىتىپ كەتۇردىكى تۆرت مۇغنى،
ساۋۇرغىل دېدى بۇ قوتان تۇغنى.
قورانىڭ تاشىدا باشىنى كېسىڭ،
قەفەس ئىچرە سالىپ ئىشىككە ئاسىڭ.
ئالىپ يۈردى مۇغلار باشىن كەسكەلى،
قەفەسنىڭ ئىچىگە سالىپ ئاسقالى.
ئالىپ بارىپ ئېردىكى بىرمۇنچە راھ،
كى «ئۆلتۇرمە» دەپ چىقتى ئۆيدىن سادا.
ئۆلۈم ۋەھمىدىن سۆزگە كەلمەس زەبان،
تېخى ئوت كۆرۈندى كۆزىگە جاھان.
چۇ «ئۆلتۇرمەيىن مۇندا كەلتۇر» دېدى،
ئاق ئۆي ئالدىدا موماغا باغلادى.
لاما - زەڭگىلەر ئىچتى تۇندە ئاراق،
بۇئاخۇنغا يۈزلەندى دەردۇ فىراق.
كى يىغلاپ تەۋەككۇل خۇداغا قىلىپ،
شىكەستە يۈزىن قىبلەگاھقا قىلىپ.
دەم ئالماي دېدى: «يا كەرىم، يا كەرىم،
تېخى ئىسمى زاتىڭ رەئۇف ئەررەھىم.
مېنى ساقلا يا ئەغفىر ئەلھافىزىن؛
تەرەھھۇم قىل ئەي ئەرھەم ئەررەھمىن.
كەرىمىكى بى مىسلى مانەندە سەن،
ھەممە بەندەدۇرمىز، خۇداۋەندە سەن.
بۇ بىرەھمەلەردىن مېنى تۇت ئامان،
بىھەقى نەبى ئالامان، ئالامان».
خىيال ئاتى فاتتى كەيلى قايغۇغا،
كى باغلىق تۇرۇپ كەتتى كۆز ئۇيقۇغا.
دەم ئالماي ياغار ئېردى باران بۇ تۈن،
بولۇپ مەست مۇغلار بولۇپدۇر جۇنۇن.
كى ئويغانسا كۆرمىش ئاناسىنى تۇش،
تېخى ئولڭ ئايىغى، ئولڭ قولى بولدى بوش.
بۇ ئاخۇن تەۋەككۇل خۇداغا قىلىپ،
بۇ بەندى گەراندىن ئۆزىن ئاجراتىپ.
بولۇپ ئېردى ئانداغ قاراڭغۇ جاھان،
قاچىپ تېز - تېز يولغا بولدى راۋان.
كى باران ياغار ھەم شەبى داج ئىدى،
بۇ ئاخۇن بەرەھنە يالاڭاچ ئىدى.
مۇزات سۇيىگە كىردى غەۋۋاس سۈپەت،
شىناۋەرلىك ئەيلەپ بولۇپ قاز سۈپەت.
تەكەسكە ئۆلاندى توگەندى بۇ ئاب،
تەكەس بەھرىنى يۈردى تېز ياقالاپ.
يېتىپ ساڭ لەنگەرگە بولدى كېچە،
بۇ ساڭ لەنگەرى ئىچرە قوندى كېچە.
بۇ تۈن ئابدۇقادىر خەلفەم كېلىپ،
بېشارەت بېرىپدۇر تۇشىگە كىرىپ.
دەيمىش: «ئەي بالام تېز قوپۇپ يولغا ماڭ،
تولا ياتماغايسەن يېقىن بولدى تاڭ».
قوپۇپ باقسا تۈن شەبى ئەۋۋەل ئېرۇر،
دېدى بۇ سۈپەت تۇشكە بولماي غورۇر.
يەنە ياتتى تېز كەتتى كۆز ئۇيقۇغا،
كىرىپدۇر تۇشىگە ئاتاسى يەنە.
دېدى: «قىلمادىڭ شەيخ سۆزىگە پىسەند،
بۇ تۈن كەتمەسەڭ جانىغا يەتكەي گەزەند».
كى تېز قوپتى ئاخۇن ئاتىپ ئېردى تاڭ،
كۆرەر مۇغ تەرەفدىن پەيدا بولدى چاڭ.
قاچىپ كىردى ئاخۇن كامار ئىچرە تېز،
نەچچە تەن ئەدۋۇلار ياقىن كەلدى ئىز.
بۇ جاڭگالنى ئاقتۇردى ئەيلەپ گۇمان،
كى تېز ئالدىراپ يولغا بولدى راۋان.
بۇ ئاخۇن ئېتىپ خەۋف كاماردىن چىقىپ،
ئەدۇۋۇ بارمۇ دەپ ھەر تەرەفكە باقىپ.

كى تېز ئالدىراپ يولغا بولدى راۋان،
دۇچار ئولدى بىر زەخمدار ناگھان.
شىشىپ ئالەتى چولڭ بىلىقدەك بولۇپ،
يۇرۇيدۇر يالاڭاچ ئېيىقدەك بولۇپ.
كۆرەرلەر ئانىڭ بارچە ئەئزاسى قان،
خەتىبدىن قاچىپ بولدى سۇغا راۋان.
خىيالى ئۆزىن تاشلىغاي بەھرىگە،
قۇتۇلغاي چۆكۈپ بەھرىنىڭ قەئرىگە.
بۇ ئاخۇن دېدى: «ھاي نېچۇك جان سەن،
شاياتىن، پەرى ياكى ئىنسان سەن».
دېدى: «نەسلى ئىنسان كۇچارى ئۆزۈم،
ھامان مىلك بالاغا دۇچارى ئۆزۈم.
ئاتىم ئېردى ئەيسا كۇچار شەھرىدىن،
ئۆتەلمەي يۈرۈيمەن ئوشۇل بەھرىدىن».
بۇئاخۇن ئېشىتىپ بولدى تۇرفە زار،
تونۇشۇپ بولۇشۇپ زار ۋە نىزار.
قاقا يافراقىن سەتر ئەۋرەت قىلىپ،
بىرى بىرسى بىرلەن كۆرۈشتى كېلىپ.
ئۆتۈپ ئېردى ئۈچ كۈن بولۇپ ئاچ - زار،
كى نان يادى بىرلە بولۇپ بىقارار.
ئىكەۋ قول تۇتۇشۇپ ئۆتۈپ بەھرىدىن،
كىرەسىنە يۈرۈپ قان كېتىپ چىھرىدىن.
كى روزانە ئەيلەپ سۇنىڭ لايىنى،
ئىچىنى سورۇپ قويمادى ھالىنى.
يەنە ئالتە كۈن ئاچ - زار كەزدى راھ،
كى دەرمان يۈرەرگە قۇرۇپ چەكتى ئاھ.
بولۇپ ئاچ ئاقاردى ھەر ئىككى كۆزى،
زەبانى قالىبدۇر ئۇقۇلماي سۆزى.
تافاۋەت قىلالماي يىراقۇ يېقىن،
قاراڭغۇ كۆرۈندى بۇ رويى زەمىن.
ئاشىپ ھەددىدىن بۇ كىرەسىنە ئوتى،
كى يولغا يۈزەلمەي ھەر ئىككى قۇتى.
يىقىلدى زەمىنگە چۇ تارتىپ دەراز،
بەدەندىن بۇ جان چىقغالى قالدى ئاز.
خەتىپ ئاخۇن ئول دەم زەمىننى سىلاپ،
گىياھ قولغا ئالدىكى ئويدان قاراپ.
قاراپ باقسا ئېرمىش تارىغان بىدە،
بىدەنى كۆزىگە سورۇپ ئىلكىدە.
كى «ھەمدان ۋە شۇكران ئىللەللا» دېدى،
«ياتىشتى بۇ كۈن فەزلىللا» دېدى.
كى ئەيسا دېدى: «سىز بولۇپسىز جۇنۇن،
كىشى جان چىقاردا قىلۇرمۇ ئويۇن.
كىرەسىنە كىشى شۇكرى ئېيتماق نەدۇر،
ئۆلۈم ۋاقتىدا ھەزلە قىلماق نەدۇر».
«ئۆلۈم ۋاقتىدىن بىز ئۆتۈپمىز» دېدى،
«كى مۆئمىن ئېلىگە يېتىپمىز» دېدى.
«ئېشىتكىل سۆزۈمنى ئايا تۇركى ناس،
كى قالماق ھەرگىز بىدە تارىماس».
قىلىپ گۇفتگۇلار بۇ پەردە ئىكەۋ،
كى ئازان ئوقۇماقتا قويىتى يىراۋ.
قاراپ كۆرسە ياتۇر يالاڭ ئىككى دۇز،
بىرى بىرسىگە سۆز قىلۇرلار ھەنوز.
بەرەھنە ئىكەۋ باش - ئاياغى يالاڭ،
دېدى: «دۇزمۇدۇر، يا پەرى، يا سارالڭ».
ئالىپ تەبەر، مىلتىق بۇ كۆرگەن كىشى،
تاياقلار ئالىشىپ يەنە ئۈچ كىشى.
يىراقتىن دېدى: «ئەي ئىكەۋ جىنمۇسەن،
ۋەيا دۇز - تەررار خۇدبىنمۇ سەن.
يالاڭاچ ياتىپسەن ئاراقچى سۈپەت،
بولۇپ شامدافايراق قاراقچى سۈپەت».
خەتىپ ئاخۇن ئەيدى: «مۇسۇلمان ئىكەۋ،
ستەم دىدە بىز ئەھلى ئىمان ئىكەۋ.
ئالىپ نامە بارغان كۇچار شەھرىگە،
بۇ كۈندە تۇشۇپمىز بالا بەھرىگە».
كى دارا خەتىبنىڭ ئۈنىدىن تونۇپ،
كۆرۈشتى كېلىپ بارچە ئۆزرە قويۇپ.
ئاڭا كىيدۈرۈپ شەيخۇلئىسلام ئېگىل،
بۇلارغا بېرىبان تائامى يېگىل.
سالىپ ئاستىنغا لەتىف كۆرپەسىن،
بېرىپ ئاز - ئازدىن توخۇ شورپاسىن.
چولڭ ئاخۇن، مۇتەۋەللى ئاخۇن تۇرۇش،
بۇلار يىغلاشىپ قىلدى نالە خۇرۇش.
ئىكەۋگە قېرىچە ۋە دەستار بېرىپ،
ياماتۇ ئېلى ھەم كۆرۈشتى كېلىپ.
ئىككى كۈن تۇرۇپ كەلدىلەر غۇلجاغا،
كۆرۈندىكى شەھكە كىرىپ ئوردىغا.
تامام ۋاقىئاتنى بايان ئەيلەدى،
كى قالماق ئىشىنى ئايان ئەيلەدى.
ئېشىتىپ دىل شەھ بولۇپ قارەلەر،
شەھىدلەر ئۈچۈن قىلدى كۆپ زارەلەر.
يېتىپ كەلدى خوجام نىياز يۈز بېگى،
يەنە رەھمەتۇللا دەلىر سۆز بېگى.
سايىدخان ئىشىنى ئايان قىلدى تېز،
ياماتۇ سىيان دەپ بايان قىلدى تېز.
دېدى: «قايدا باردى ئوشۇل بىناۋا»،
دېدى: «كەتتىلەر سۇيى توققۇز تارا».
بۇ سۇلتان بۇ سۆزنى ئېشىتمەك ھامان،
يۈرەك ئۆرتەنىپ ئۇردى ئاھ - فىغان.
بۇ ئاخۇن قىتىپ خەت بىلە نامەنى،
شىرە بوغاچىغا ئېبەردى ئانى.
شىرە بوغاچىغا ئېبەردى ئانى،
تافىڭلار دېدى سايىدخان خوجانى.
شىرە بوغاچىغا يېتىپ ئېردى خەت،
سىپاھلار يىغىپ لەشكەرى بىئەدەد.

سايىدخاننى ئىزدەپ تامام چىقتىلار،
چۆنان كوھ - سەھرا كېزىپ ياقتىلار.
يۈرۈر ئېردى خەلق ھەر تەرەفنى باقىپ،
كۆرۈنسە قارا ئاندا تېز ئات چاپىپ.
بىراۋغا يولۇقتى يالاڭاچ كىشى،
ئۆزى نەۋ جەۋان، قورساقى ئاچ كىشى.
يالاڭاچ يۈرۈيدۇر بولۇبان غەرىپ،
كى تەشنە كىمەسنە يۈزى سارغارىپ.
تومۇز تابىشىدىن بولۇبان قارا،
قورساق ئاچىدىن كۆپ ئۆرۈپ سەخت ئاھ.
گىياھ يىلدىزىنى قىلىبان غىزا،
كى ئاتقا قىلالماي كى ئاقۇ قارا.
ئۆلۈمگە يېقىن بولمىش ئول بىناۋا،
كى ھەريان يۈرۈيدۇر ئۆرۈپ سەخت ئاھ.
بۇ ئادەم دېدى: «ئەي غەرىپ بىكەسى،
يالاڭاچ يۈرۈيسىزكى مۇزتەر بەسى».
سورادى دېدى: «كىم ئېرۈر ئاتىڭىز،
نە يەردىن بولۇر شەھرىڭىز، زاتىڭىز».
ئۆرۈپ ئاھ دېدىلەر: «كۆچارى مەنەم،
جاھاندا بالالار دۇچارى مەنەم.
ئاتىم خوجا سايىد دېگەن مەن ئېدىم،
كۆچار شەھرىدىن مۇندا كەلگەن ئېدىم».
دېدى ھەم شەھىدلەرنى قىلدى بايان،

ئۆزىن ئەسلى - نەسلىنى قىلدى ئايان.
بۇ ئادەم ئاقىزىپ كى خۇنى جىگەر،
سىپاھلارغا كەلتىكى بەردى خەبەر.
كېلىبان سىپاھ ۋە رەئايا ھەممە،
قىلىپ تون مۇھەييا ئەمامە ھەممە.
سايىدخان خوجامغا لىباس كىيدۈرۈپ،
يۆلەپ ئەسپ تازى ئۆزە مىندۈرۈپ.
شىرە بوغاچىغا ئالىپ كەلدىلەر،
«يالاڭاچ خوجام» دەپ لەقەپ قويدىلار.
يازىدا دېدى «قورساقى ئاچ خوجام»،
شەھەر خەلقى دەيدۇر «يالاڭاچ خوجام».
يالاڭاچ لەقەپ بىرلە شۆھرەت تاپىپ،
راۋان بولدى غۇلجا سىيان يۈزلەنىپ.
كۆرۈشتى كېلىپ شەۋكەت ئاخۇن بىلە،
سەرئەفراز ئېتىپ ئانى ئالتۇن بىلە.
مۇئەييەن ئېتىپ خوجاغا بارگاھ،
بېرىپ نەچچە خەدەمە ھەم خابگاھ.
قىلىپ خەتىپ ئاخۇنغا زور ئىلتىفات،
ئىككى ئون خو بۇغداي بىلە بەردى ئات.
كەتۇر ساقىيا جامى مەي شەۋقىدىن،
كۆڭۈل مەست ئېدى ئۆشبۇ مەي زەۋقىدىن.
كۆڭۈل قانۇنى چۈن سادا ئەيلەسۇن،
زەبان بۇلبۇلى ھەم ناۋا ئەيلەسۇن.

ئەلقىسسە مۇسۇلمانلار بارگاھنى يۆتكەپ سىن دەلك دېگەن يەرگە بەرپا قىلغانى. يەنە كۆزرە شەھرىدىن نۇرغۇن لەشكەرى كۇففار چىقىپ، قاراۋۇلچىلارنىڭ ئۆيىگە ئوت قويغانى ۋە مۆئمىنلەرگە ئاللا تائالا فەتھى نۇسرەت ئاتا قىلغانى.

ئايا ئەندەلىپ نەغمەئى ساز قىل،
خىيال كەبكىنى سەنمۇ باز قىل.
شەمسىددىن خەلفەنى سەرۋەر قىلىپ،
نەدۇر سەرۋەرى، قازى ئەسغەر قىلىپ.
مۇفتى روزى ئاخۇننى تېز كەلتۈرۈپ،
بەيتىلمال ئىشىنى ئاڭا تاپشۇرۇپ.
كى سەردارلارنى قىلىپ جابەجا،
چۇ سى دەگدە تۇزمىش بۆلەك بارگاھ.
يېڭى بارگاھقا تامامى كېلىپ،
ھەر ئادەم ئۆزى خابگاھلار قىلىپ.
يېڭى بارگاھ ئىچرە ئارام ئالىپ،
كى مەسرۇر ئولۇپ يۈردى ئىشرەت قىلىپ.
تامام مۆئمىنان تىنچ بولۇپ نەچچە كۈن،
قىلۇر ئېردى دائىمكى خۇشلۇق ئويۇن.
كۈنى ئېردى جاڭجۈن شەھى كافىران،
كىمەسنە بولۇپ بولدى كۆپ ناتەۋان.
ئېشىتتى لەئىن بۇ سۇفەتلىك خەبەر،
چۇ ئىسلام ئارا قالمادى ياخشى سەر.
تۆگەنىپ ئېمىش بىر - بىرىن ئۆلتۈرۈپ،
مۇسۇلمان مۇسۇلمانغا دۇشمەن بولۇپ.

ھېلى ئۆشبۇ ۋاقتىدا بىسەر ئېمىش،
غەرىپ قۇش كەبى جۇملە بىغەر ئېمىش.
كى سۇلتان، ئەمىر جۇملە بولمىش ھالاك،
ھېلى بارچە مۆئمىن ئېمىش دەردناك.
بۇ سۆزنى ئېشىتىپ لەئىن بولدى شاد،
سىپاھلارنى كەلتۈر دېدى مۇندا فات.
كى سەردار كۇففارغا بەردى خەبەر،
يىغىلدى تامام كۇفرى ئەھلى سەقەر.
كۆرۈندىكى جاڭجۈن دارىن كېلىپ،
كى چىلك لويەلەر ئەھلى خايىن كېلىپ.
دېدى: «ئەي شەھا ساڭا بولدى نە ئىش،
نېچۈك شادلىغ ئالدىڭا كەلدى پېش».
دېدى بۇ لەئىن: «بىزگە يۈزلەندى بەخت،
كى ئىسلامىلار ھالى بولمىشكى سەخت.
چۇ باشسىز قالىبدۇر كى ئىسلامىيان،
ئۇلار ئۈستىگە تېز بولۇڭلار راۋان.
ئارادىن كۆتەرگىل تامام خويزەنى،
كى تۇنگانلارغا سالىپ نەيزەنى.
كى ئىسلاملارنىڭ بىرى قالماسۇن،
كى ئەتتالىنى ئولجا دەپ ئالماسۇن.

بارسب شەھرىنىڭ قەلئەسىنى بۇزۇپ،
تامام خانانى ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈپ.
كى ئالغىل خەزايىنغا ئەمۋالىنى،
كى ھايداپ كېلىڭلار تامام مالىنى.
كۆ دارىن دېگەن كۆفرىغا باش بولۇپ،
كى چىلىڭ لويەلەر ئاڭا يولداش بولۇپ.
ئالىب يەتتە مىڭ يەتتە يۈز كۆفرىنى،
راۋان بولدى يولغا ئالىب جۈملەنى.
ئېشىتتى بۇ ئەخبارنى تۇنگانىلار،
مۇسۇلمان ئەمىرىگە بەردى خەبەر.
دېدى شاھ: «ئەگەر كەلسە قىلغۇم جىھاد،
مەگەر كەلمەسە ئول فەھۇلمۇراد».
خىتايلارنى شەھ كۆزىگە ئىلمادى،
ئاڭا بارغالى ھېچ ياراغ قىلمادى.
مەئەلقىسسە تۇندە كېلىپ ئەھلى بۇت،
تۇتۇنلەرنى ئەيلەبكى مىسلى بۇلۇت.
بار ئېردى مۇسۇلمان قاراۋۇللارى،
قاراۋۇل ئارا نەچچە پۇردىللارى.
ئاۋاش قازى ئېردى قاراۋۇل بېشى،
خىتاي راھىنى توسماق ئېردى ئىشى.
قاراۋۇلغا كەلدى بۇ نۇرغۇن ئەدۇۋ،
قاراۋۇلچىلار ھەم بولۇپ رۇبەرۇ.
كى غالىب كېلىپ لەشكەرى ئەھلى بۇت،
قاراۋۇلچىلار ئۈيىگە قويدى ئوت.
بۇ ئوتنى كۆرۈپ سۇبھىدە غازىلار،
تامام چولۇڭ - كىچىك بارچە ئاتلاندىلار.
خىتاي لەشكەرى بارگاھقا يېتىپ،
كى تۇنگانلارغا تۇفەكلەر ئاتىپ.
تۇشەر بارگاھ ئىچرە تىرى خەدەڭ،
بۇ تۇنگان، خىتاي ئارالاب قىلدى جەڭ.
كى ئوق - دارۇسىدىن تۇتۇنلەر قوپۇپ،
كى ئاۋاز قىقاس جاھانغا تولۇپ.
بۇ قىسمى جەدەلدە بولۇپ چاشگاھ،
ئاجايىپ قىزىغ بولدى بۇ رەزمگاھ.

يانار خەۋف ئېتىپ مۆئمىنان ئارقاغا،
تامام كۆز تۇتۇپ قاچقالى دالداغا.
مۇنى كۆردى تۇنگان دىلاۋەرلەرى،
يالاڭاچ بولۇپ كىردى پۇردىللارى.
كى ئانداغ ئۇزىن ئۇردىلار كۆفرىغا،
خىتاينىڭ ئۆلۈكىنى قىلدى دۆۋە.
خىتاي لەشكەرى كەلتۈرەلمەي كى تاب،
يەنە قاچتى كۆففار كۆزەگە قاراب.
سوڭىدىن قاۋۇپ بارچە ئىسلامىلار،
قىلىنچ يۈرۈتۈپ جۈملە تۇنگانىلار.
ھالاك ئەيلەدى يەتتە يۈز كۆفرىنى،
راۋان بولدى دوزەخ سارىغا جانى.
كۆ دارىن بىلە نەچچە چولۇڭ لويەلەر،
كى دالويەلەر بىلەن چىلىڭ لويەلەر.
كى جاڭجۇن قاشىغا كىرىپ يىغلادى،
دېدى: «لاث زىيزا تەدەد قىلمادى.
كى ئىسلامى بىزنى ھالاك ئەيلەدى،
تامام لويەنى دەردناك ئەيلەدى.
ئۆلۈم رەختىگە بەربەدىلىڭ دەپ كى باج،
ساناب يەتتە يۈز كۆفرىغا ئۇردى كاج.
چىدالماي بۇ كاجىغا كەلدۇق قاچىپ،
ئۆلۈم خەۋفىدىن تامبالىمىغا چىچىپ».
كى جاڭجۇن تەختىدىن ئۆزىن تاشلادى،
چىدالماي كۆتىن، باشىنى قاشلادى.
يايىلدى جاھانغا غەرۇ كەتتى سۆز،
سەرەتان كىرىپ بولدى قاتتىغ تەمۇز.
كىرىپ قەلئەسىگە قابالدى خىتاي،
كى گىرداپ ئاپەتتە قالدى خىتاي.
كۆرەر ئېردى ھەركۈن قەرىن ئاچىنى،
داۋامەت يېدى غۇسسەنىڭ كاجىنى.
خىرەد جامىدىن مەي تۇتۇڭ مۇغبەچە،
تەكەللۇم تۇزەي مەي ئىچىپ بىر نەچچە.
(داۋامى كېيىنكى ساندا)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: غوجائەخمەت يۇنۇس

ئاپتورلار دىققىتىگە

«شىنجاڭ تەزكىرىسى» ژۇرنىلى ھەرخىل تېمىدىكى ماقالىلەرنى قوبۇل قىلغاندىن سىرت يەنە شىنجاڭدىكى مەشھۇر مەنزىرىلىك جايلار، سەيلى - ساياھەت نۇقتىلىرى، ئاسار ئەتىقە، قەدىمكى كېيىم - كېچەك نۇسخىلىرى، مەشھۇر شەخسلەرگە دائىر تارىخىي ۋە بەدىئىي سۈرەتلەرنى قوبۇل قىلىدۇ. ئىشلىتىلگەن سۈرەتلەرنىڭ قىممىتىگە قاراپ مۇۋاپىق ھەق بېرىلىدۇ. ئەۋەتىلگەن سۈرەتلەرنىڭ چۈشەندۈرۈشى ئېنىق ئەسكەرتىلىشى كېرەك.

«شىنجاڭ تەزكىرىسى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى

قۇمۇل ۋىلايىتى تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىدە خۇشاللىنارلىق نەتىجىلەرگە ئېرىشتى

قۇمۇل ۋىلايىتى ئون يىلدىن بۇيان تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنى چىڭ تۇتۇپ ياخشى ئىشلەپ، خۇشاللىنارلىق نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. يېقىندا ۋىلايەتلىك پارتكوم ۋە مەمۇرىي مەھكىمە تارىخ - تەزكىرىچىلىك خىزمىتىنىڭ ئون يىللىقىنى خۇلاسىلەش - تەبرىكلەش يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، نەتىجىسى گەۋدىلىك بولغان بەش ئىلغار كوللېكتىپ، 21 ئىلغار شەخسنى تەقدىرلىدى.

قۇمۇل ۋىلايىتى ئون يىلدىن بۇيان، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، خەلق ھۆكۈمىتى، ئاپتونوم رايونلۇق تەزكىرە كومىتېتىنىڭ ئۇقتۇرۇشلىرىنىڭ روھىغا ئاساسەن، تارىخ - تەزكىرە تۈزۈش خىزمىتىنى چىڭ تۇتۇپ، ماتېرىيال توپلاش، رەتلەش خىزمىتىگە ئەھمىيەت بەردى، ۋىلايەت، ناھىيىدىن ئىبارەت ئىككى دەرىجىلىك تەزكىرە كومىتېتى ۋە تەھرىر ھەيئىتى قۇرۇپ، مەخسۇس خادىم ۋە خىراجەت ئاجراتتى. نەتىجىدە بۇ ۋىلايەت ۋاقىت قىس، ئادەم ۋە مالىيە كۈچى كەمچىل، ماتېرىيال مەنبەسى يېتەرسىز بولۇشتەك ھەرخىل قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ئون يىلدا جايلار تەزكىرىسىدىن 75 خىل (14 مىليون خەت) نى يېزىپ چىقىپ، يېزىش پىلانىنىڭ 93.25 پىرسەنتىنى ئورۇندىدى. يېزىش پىلانىغا كىرگۈزۈلگەن كىتابلاردىن ناھىيە تەزكىرىسى، جايلار تەزكىرىسى بولۇپ جەمئىي 50 نەچچە كىتاب - ماتېرىيالنى نەشردىن چىقاردى. جايلار تەزكىرىسىدىن بەشى ھازىر جىددىي ئىشلەنمەكتە. تەزكىرە تۈزگۈچى خادىملار يەنە 4 مىليون خەتلىك ماتېرىيال توپلاپ، ۋىلايەت تەزكىرىسىنىڭ ئاساسىي قىسمىنى يېزىپ ئاخىرلاشتۇردى.

پۈتۈپ نەشردىن چىققان تەزكىرىلەرنىڭ سانى ۋە سۈپىتى ئاپتونوم رايونىمىز ئىچى ۋە سىرتىدا ئالدىنقى ئورۇنغا ئۆتتى. بۇنىڭ ئىچىدە «قۇمۇل ناھىيىسى تەزكىرىسى»، «باركۆل ناھىيىسى تەزكىرىسى» مەملىكەت بويىچە 1 - ۋە 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. «قۇمۇل ناھىيىسى تەزكىرىسى» بىلەن «ئاراتۈرۈكنى قوغداش جېڭى» ناملىق كىتاب ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئىجتىمائىي پەنلەر تۈرىدىكى مۇنەۋۋەر ئەسەرلەر ئىچىدە 1 - ۋە 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. «ماۋزېمىن ۋە قۇمۇل مالىيەسى» قۇمۇل ۋىلايىتى بويىچە ئىجتىمائىي پەن ئەسەرلىرى ئىچىدە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، «قۇمۇل تارىخىدىن تەرمىلەر»، «نومنى ئېچىش ھەققىدىكى ئىلمىي ماقالىلەردىن تاللانما» ۋىلايەت بويىچە ئىجتىمائىي پەن ئەسەرلىرى ئىچىدە 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

قۇمۇل ۋىلايىتىدىكى ھەر دەرىجىلىك تەزكىرە يېزىش تارماقلىرى كۆپلىگەن تەزكىرىلەرنى يېزىپلا قالماستىن، يەنە 1 مىليون 490 مىڭ خەتلىك «ئاراتۈرۈكنى قوغداش جېڭى»، «جۇڭگو ئىشچى - دېھقان قىزىل ئارمىيىسىنىڭ غەربىي يۆنىلىش تارمىقى قۇمۇلدا»، «قۇمۇل ۋاڭلىرى تارىخى» قاتارلىق ئون نەچچە ماقالە، بىر تارىخىي كىتابنى يېزىپ چىقتى. بۇلار قۇمۇل ۋىلايىتىنىڭ نۆۋەتتىكى ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسىنى قانات يايدۇرۇشىدا مۇھىم دەرسلىك بولۇپ قالدى. بۇنىڭ ئىچىدىكى بىر قىسىم مەزمۇنلار ئوتتۇرا، باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشىدىكى سىياسىي دەرسلىك ماتېرىيالى بولۇپ قالدى.

يۇنۇس سادىق

غازات دۇر مۇلكى چىن

مولللا بىلال بىننى موللا يۇسۇپ

(بېشى ئۆتكەن ساندا)

...ئىسىمە قالماق تائىپەسى جەمئى بولۇپ، توققۇزتارادىكى بىر مىڭ بەش يۈز ئۆيلۈك مۇسۇلماننىڭ قەستىدە ئاتلانغانى. ئەر... زەمىندە، نارەسىدە ئوغۇل - قىزلار قاچىپ دەريادىن ئۆتەرمىز دەپ دەريا بويىغا جەمئى بولغانى. قالماقلار بۇلارنىڭ مال... لارىنى غارەت قىلىپ، ئۆيلەرىگە ئوت قويۇپ، دەريا بويىغا قوغلاشىپ كەلگەنى. مۇسۇلمانلار ئۆزىنى دەرياغا تاشلاپ، ...يۈز سەكسەن نەچچە مۇسۇلمان دەريادا شەھىد بولغانىنىڭ بايانى.

...ىم غەمدە باشىنى ئەيلەپ قارا،
...يۈزىگە ساچىپدۇر سىيا.
...بولبولى قىلدى ئانداغ قىغان،
...دا قىلدى بۇ سۆزنى بايان.
...ى مۇغلار چوقى كۆكشۇن ئامبال دېگەن،
... سۇلاما ئاغزى تاسيال دېگەن.
...لەئىن ئاتى مۆڭكۈ تۆمۈر،
... تىسياقتا باقسالڭ كۆمۈر.
...مۇغلارنى ئالىپ ئۆچ لەئىن،
...توققۇز تاراغا يېقىن.
...بۇ خەۋغانى سەرداللار،
...سۇلتانغا تېز ئىبەردى خەبەر.
...قىتىپ ئۆرت قاتار نامەنى،
...ئاشۇنچا ھەنگامەنى.
...شۇكەت ئاخۇن بۇ خەتنى ئوقۇپ،
...لەشكەر ئىبەرمەس ئىدى سۆيست تۇتۇپ.
...بەگ، ئاشۇر باقى بەگ مىڭ بېگى،
...ئىدى ئۆشبۇ كەنتلەر بېگى.
...«يۇرتىمىزنىڭ يولى كۆپ يىراق،
... بارغۇچە يۇرت كۆردىلەر قىىراق.
...تولاسى تامام مۇندادۇر،
...كەلسە ئۇل كەنتدە كىم جەڭ قىلۇر.
...ئىككى يۈز لەشكەرىم مۇندادۇر،
...يۈز كىشى مالىمىز ئاندادۇر.
...لەشكەرىم بىرلە رۇخسەت بېرىڭ،
...ئەھدەسىنى ئالىڭ.
...مۇلكىگە تۇرفە ۋەھشەت تۈشەر،
...غەم بىرلە مېھنەت تۈشەر».
...«لەشكەرىڭنى ئالىپ،
... كۈن ئەرقەگە قالدىغىل بار يېتىپ».

بۇ بەگلەرگە رۇخسەتنى بەرمەك ھامان،
ئالىپ لەشكەرىن بولدى يولغا راۋان.
ئەلا شان بىلە تۇختى ئاخۇن ھامان،
ئالىپ يۇردلەر لەشكەرى بىكەران.
ئالىپ نەچچە ئاق ئۆي، ئۇلا بارگاھ،
راۋان بولدى تېز سۇيى توققۇزتارا.
بۇ نۇرغۇن چېرىك يەتتى قاش كەنتىگە،
خەبەر كەلدى تېز غازىلار ئالدىغا.
تامام مۇغلار بەش سالاردىن ئۆتۈپ،
يۈرۈبدۇركى نىلغا سايان يۈزلەنىپ.
مۇنى ئاڭلادى بولدى قايتىپ راۋان،
بۇ نۇرغۇن چېرىك بىرلە نىلغا سايان.
نەچچە كۈن يۈرۈپ نىلغا ئۆزرە يېتىپ،
دۆرۈنجىن دېگەن يەرگە تۈشتى كېلىپ.
كۆرەر مۇغلاردىن كى يوقتۇر خەبەر،
نەدۈركىم خەبەر يوق خەبەردىن ئىدەر.
تاغ ئۆزرە بار ئېردى قاراۋۇلچىلار،
كېلىپ بەردى سەردارلارغا خەبەر.
دېدى: «مۇغلار بەش سالاردىن ئۆتۈپ،
كى لىڭكۇ دېگەن يەرگە ئوتلار قويۇپ.
كى توققۇز تارا خەلقىنى قىلدى خۇن،
شەرارە ئۇرۇپ ئوت چىقارلار تۈتۈن».
مۇنى ئاڭلادى سەرۋەرى مۆئمىنان،
تامام لەشكەر ئولدى سوڭىغا راۋان.
بۇلار يەتكۈچە مۇغلار قىلدى جەڭ،

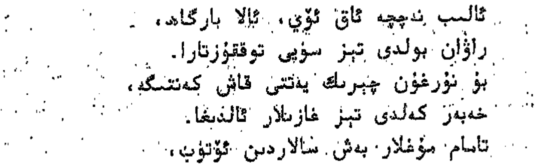

كى توققۇزتارا خەلقىنى قىلدى تەلەڭ.
تامام قاچتىلار ئاھ - پىغان چېكىپ،
چاپار ئېردى مۆئمىننى مۇغلار يېتىپ.
ياماتۇغا كەلدى تامام مۆئمىنان،
يېتىپ كەلدى مۇغ لەشكەرى ناگىھان.
تامام مال - ئەسۋالىنى غارەت قىلىپ،
نەچچە دۇختەرى نازەنىننى ئالىپ.
يانىپ سوڭىغا كەتتى بىرمۇنچەسى،
كى قالغان بۇ مۇغلار كېلىپ جۇملەسى.
يېتىپ كەلدى مۆئمىن ئۆزە ناگىھان،
كى دەريا سارى بولدى مۆئمىن راۋان.
بۇ دەرياغا كىردى كۆزىنى يۇمۇپ،
تامام ئاقتى دەريا يۈزىنى تۇتۇپ.
ئاشۇرباقى سەردار ئېردى باشى،
تامام يەتتە يۈز سەكسەن ئالتە كىشى.
شەھىد بولدى بارچە بولۇپ سۇدا غەرق،
بۇلارغا يېتىپ ئېردى تەقدىرى ھەق.
شەھىد بولدى تۇنگانىلاردىن ھامان،
كى شىبلا بىلە لەيسى بولدى نىھان.
شەھىد بولدى ئەۋىسى بىلە ئىدرىسلار،
يەنە نەچچە ئۇنىڭلى شەھىد بولدىلار.
ئاڭاغىچە يەتتى بۇ نۇرغۇن چېرىك،
بولۇپ نەچچە ئايماق بۇلارغا شېرىك.
ئاتىپ زەنبۇرەكلەرنى قالماق سايان،
ئوشۇل مۇغلارنى قاچۇردى ئاران.
نەچچە كۈن شەھىدلەرنى ئىزدەپ تاپىپ،
كى دەريا بويىدا لەھەدلەر قازىپ.
كى مۆئمىن ئېلى ياشىنى خۇنە قىلىپ،
نامازىن ئوقۇپ ئاندا مەدپۇن قىلىپ.
تامام ئەقرەبا غۇلجاغا ياندىلار،
ئۆمەرخان خوجام مۇغ سايان باردىلار.
كى ئۆز لەشكەرى بىرلە قىلدى جىھاد،
تولا مۇغنى قىلدى بۇ يەردە مامات.
كى مەغلۇپ بولۇبان خوجام ياندىلار،
بۇ مۇغ تاغ سارىغا يۈزلەندىلەر.
يېتىپ شاھى پاشاھ مازارى ئۆزە،
بۇ مۇغ شەيخلەرىگە سالىپ زىلزىلە.
شىجائەت قىلىپ ئاندا شەيخ ئاخۇنۇم،
كى مۇغ سارىغا ئاتتى تىرى ئۆلۈم.
كى يالغۇز ياغاچ خەلقى بولدى زەلىل،
چۇ ھىممەت قىلىپ ئېركە بەگ شىردىل.
ئالىپ تىغىنى موللا ئاقىيول ئىمام،
كى موللا نۇرۇش بىرلە كۆپ خاس - ئام.
بۇ بارچەسىگە ئېركە بەگ باش بولۇپ،
چۇ موللا غەنىلەرمۇ يولداش بولۇپ.
كى قالماق يولىن توستى ئاتتى خەدەڭ،
خۇسۇس ئېركەبەگ مۇغ بىلە قىلدى جەڭ.

كى موللا سىپتى، روزى باقى ئىمام،
بۇ يالغۇز ياغاچ خەلقىدىن خاس - ئام.
بۇ قالماقلار بىرلە قىلدى جىھاد،
چۇ مۇغلار بۇ كەينىدىن ئۆتۈپ كەتتى فات.
قوغۇنچى ۋە قاينۇق، جاغۇستاي ئېلى،
بۇ كەنتلەر ئىچىدىن بەھادىرلارى.
بولۇپ باش بۇڭا موللا روزى ئىمام،
ئەلىمشاھ شوخۇل بەگ بىلە خاس - ئام.
توسۇپ مۇغلار ئالدىنى جۇملەسى،
كى جەڭ - جىھادلار قىلىبان بەسى.
كى ھەر كەنتتە ئۆلدى نەچچە يۈز لەئىن،
كى ھەركەنت كەنتتە ئەيلەپ كەمىن.
شىبىرخەلقى مۇغلارغا كۆپ يار ئولۇپ،
كۆرە سارى ئۆتكۈزدى دىلدار ئولۇپ.
بۇ مۇغلار كۆرە شەھرى ئۆزرە يېتىپ،
كى دەريايى خۇنخاردىن تېز ئۆتۈپ.
كۆرۈندى كىرىپ كۇفرىلار شاھىغا،
نەدۇر شاھ گويائكى گۇمراھىغا.
كى جاڭجۇن بۇلارغا قىلىپ ئىلتىفات،
سارىغ فوتە بىرلە بېرىپ ياخشى ئات.
دېدى: «نە تەرىقە بىلەن كەلدىڭىز،
كى توققۇز تارادىن نېچۈك ئۆتتىڭىز.
بۇ يولدا مۇسۇلمان كىشى كۆپ ئىدى،
نېچۈك ئۆتتىڭىزلەر بۇلاردىن» دېدى.
دېدى مۇغ: «ئۆتۈبىمىز شىجائەت قىلىپ،
كى شىردەك بولۇپ تۈرفە قۇۋۋەت قىلىپ.
جىھادلار قىلىپ سەفلەرىنى يارىپ،
كى ئىسلامىلارنىڭ نازاسىن بېرىپ..
كى مانجۇ سۇفەت بىزنى قىلماڭ خىيال،
چۇ ئالدىمدا مانجۇ ئېرۇر خەستە ھال.
جاھان ئىچرە يوق بىز سۇفەتلىك دەلىر،
كى ئەندىشەمىز يوق ئەگەر كەلسە شىر.
شەھەرگە سولانىپ بولۇپ سىز نەھىق،
كى بارمۇ بۇ مانجۇ سۇفەتلىك زەئىق.
قايان كەتتى، ئەي شەھ، سىپىنىڭ جۈرئەتىڭ،
بۇ ئىنسافمۇدۇر قايدادۇر قۇۋۋەتىڭ.
كى ئالتە قوتانغا كۈچۈڭ يەتمەدى،
بۇ تەئنە باشىڭدىن مۇدام كەتمەدى.
كى خان دەۋلەتىنى كۆرۈپ ھەر بىرىڭ،
قېنى ئەر بولۇپ جان فىدا قىلغانىڭ.
سولانىپ يېتىپسىز مۈشۈكدەك بولۇپ،
ئورۇقلاپ كۆزۈڭلار تۆشۈكدەك بولۇپ».
كى جاڭجۇن دېدى: «مۇغىيا ئۇرما لاف،
ئېرەنلەرنى كۆرمەي ئۇرۇپ لاف قاف.
كېلىپسىزكى ئازراق قوتاندىن ئۆتۈپ،
كى بەزىڭ ئۆلۈپ، بەزى يەردە مۆكۈپ.
بىلىپ ھەددىڭىزلارنى لاف ئۇرماغىن،

كى شىر چاڭگالىدىن بولۇبسىز ئەمىن.
بۇگۇن - ئەرتە باشىڭغا كەلسە ئەدۇۋ،
قىلۇرسىز كۆرۈب ئىت كەبى ھوۋى - ھۇۋ.
بۇگۇن - ئەرتە شىرلار كېلۇرلەر باسىب،
يۈرتۇلەب ئالۇر بۇرنىڭىزدىن تېشىب».
بۇ سۆزدە ئىدى. كىردى بىر لويە تېز،
كى يىغلاپ ياشىنى قىلىب يەرگە رىز.
دېدى: «كەلدى شەھرىڭگە كۆب ئوغرىلار،
كۆفۇكلەر ساچىب ئاغزىدىن بوغرىلار.
يىغىلىب كى ئىسلام ھەددىن فۇزۇن،
كى تۇنگانىلار ھەم ئەدەددىن بۇرۇن.
يەنە ياركەندى، خوتەن، كاشقەرى،
يەنە ئەندىجان، مىرغىنان، بەربەرى.
بولۇب لەشكەرى مۆئمىنان فەۋج - فەۋج،
كى تۇنگانى ھەم بەھرىدەك مەۋج - مەۋج.
كېلىبدۇر تامام باشىمىز ئالغالى،
چۇ ئورنۇڭغا جاڭجۇن خان بولغالى».
ئېشىتتى لەئىن بولدى مەجنۇن سۇفەت،
بۇ غەمدىن بولۇب قامەتى نۇن سۇفەت.
كى جاڭجۇن ياقاسىن قىلىب چاك - چاك،
قىلىب گىريە - زار بولدى كۆب ۋەھىمناك.
لامالار دېدى: «ئەي شەھى كافىران،
كى بىزلەر تۇرۇب نەقىلۇرسەن قىغان.
كى بىزلەر كېلىبمىز قوتانلارغا زور،
چۇ توققۇز تاراني قىلىب بى ھوزۇر.
قوتانلار ئارالاب كېلىبمىز بۇيان،
كى بىزلەرگە تاب كەلگۇدەك ئەر قايان.
بىرىمىزگە تەلڭ كەلمەگەي بەش قوتان،
كى قورقادۇرسەن قوتاندىن يامان».
كى جاڭجۇن بۇ دەمدە ئۇرۇب ئاھى سەرد،
دېدى: «ئەي لامالار، جۇنۇن بىخىرەد.
قوتانلارنى بىل ھەر بىرى بىر بالا،
كى تۇنگانىلارنى بىلىڭ ئەژدەھا.
تۇرۇرسەن قاتىمدا تۇمەن لاف ئۇرۇب،
تاۋۇشقان بولۇرسەن ئۆلارنى كۆرۈب.
قوتانلار تامام پەھلەۋان نامدار،
قوتانغا بارابەر كىشى قايدا بار.
بىرىگە بارابەر ئەمەس يۇز لاما،
تېخى لاف ئۇرارسەن ئايا بىھايا».
لامالار بۇ سۆزدىن بولۇب دەرغەزەب،
مىنىب ئاتىنى چاپقالى قىلدى دەب.
قىزىب سىنەسى كۆب ئاراقلار ئىچىب،
كۇرەدىن چىقىب ئانچە كۆرەڭلەشىب.
لاما لومشاشىب چۇن قوفارىب غەرو،
بولۇب ئېردى ئىسلامىغا رۇبەرو.
بۇ نۇرغۇن چېرىك ئورنىدىن قوزغالىب،
شامالدەك لامالارغا تەگدى كېلىب.

شافا - شاف خەنجەر، چاكا - چاك تىغ،
ئەجەل سەۋداسى مۇندا بولدى قىزىغ.
چۇنان ياغدۇرۇب تىرى مەرگى بۇلۇت،
ۋەيا تۇشتى بولغاي نەيستانغا ئوت.
ۋەيا بىر سۇرۇك يىلقىغا تەگدى شىر،
ۋەيا شىر بىرلە تۇتۇشتى دەلىر.
چاراقا - چۇرۇققا قىلىنچلار ئۇنى،
لامالار باشىغا سالىب غۇلدىنى.
بۇ قۇملۇقدا بولدى ئەجەب سەختى جەڭ،
ئاقىب قانلارى بەردى قۇملۇققا رەڭ.
مەمەت قادىر ئېردى خۇدايار يۇزى،
نەچچە مۇغنى ئۆلتۇردى يالغۇز ئۆزى.
شەھىد بولدى نەچچەند دىلاۋەر بىلە،
دەلىرى زامان زور ئاۋەر بىلە.
بۇ قىسمى يېتىب يەر ئۆزە كافىران،
سەرى بى تەنانۇ، تەنى بىر سەران.
ئۆلۇب ئول كۇنى ئىككى يۇز بەش لاما،
كۇرە سارى قاچتى تامام روي سىياھ.
كى جاڭجۇن قاشىغا كىرىب قويدى باش،
قىلىب گىريە كۆزدىن تۆكۈب ئېردى ياش.
كى جاڭجۇن دېدى: «نەئۇچۇن قاچتىڭىز،
نەدىن يىغلابان يەرگە ياش ساچتىڭىز.
كى ئىسلام چېرىكى نېچۇك ئەر ئىكەن،
نېچۇك فىلتەن شىرەئى نەر ئىكەن.
كى ئۇرغان بۇ قاشىمدا لافىڭ قېنى،
كى بىز ئەر دېگەن لاف قافىڭ قېنى.
نەدىن قىلمادىڭلار ئېرەنلىك ئاڭا،
نەدىن بولدى ھالىڭ بۇ قىسمى تەباھ».
خىجىللىقتا قالماق باشىنى سالىب،
بولۇب شەرمسار تۇردى يەرگە باقىب.
كى جاڭجۇن تۇكۇردى يۇزىگە باقىب،
لامالار يۇزىدىن ئاراقلار ئاقىب.
تامام لاما - زەنگى بولۇب كۆب خىجىل،
يانىب يۇرتىغا بولدى كۆب مۇنفەئىل.
كى بەل لەشكەرى تۇش - تۇشدىن قاباب،
لاما - زەنگىلەرنى قىلىب كۆب خاراب.
تولا مۇغلارنى ھالاك ئەيلەدى،
لامالارنى كۆب دەردناك ئەيلەدى.
كى ئون ھەسسەدىن بىرسى قاچىب مۆكۈب،
نە يەر جاڭگال ئولسا شۇ يەرگە چۆكۈب.
ھەزاران سىتەملەر چېكىب يۇرتىغا،
يېتىب بارغانى باش قويۇب بۇتىغا.
تامام مۇغلارغا بايان ئەيلەدى،
ھالاكىنى بىر - بىر ئايان ئەيلەدى.
ئېشىتىب مۇنى گىريە ئەيلەب تامام،
بۇ مۇغ خەلقى غەمدە قالىب سۇبھى - شام.
تامام قورقۇشۇب قاچتىلار تاغ سارى،

كى ئۆز جايىدا قالمادى ھېچ بىرى.
شىبىر خەلقى ئۇل كۈن فائالىن بۇزۇب،
كى ئىسلامغا دۇشمەنلىگىن كۆرگۇزۇب.
بۇ قالماقلارغا شىبىر يار ئولۇب،
كى يۇرتىغا باشلاب كى دىلدار ئولۇب.
كىشى كۆرمەگەن يول بىلە مۇغنى،
كى ئۆز يۇرتى سارى ئىبەردى ئانى.
تۇتۇلۇڭ ئەمدى ساقى مەي دەفئە غەم،

نە غەمدۇركى مەي بىزگە بولسا بەھەم.
كى ئانداغ ئىچىب مەينى مەن مەست بولاي،
گاھى مىسلى ئەفلاك، گاھى فەست بولاي.
گاھى دىلدا مەشۇق خىيالى كېتەر،
خىيالى كېتىبان ۋىسالى يېتەر.
نەچچە بەرسە مەينى ئالىب نۇش ئېتەي،
بولۇب شاد مەسرۇر جاھاندىن كېتەي.

شىبىر خەلقى فائالىنى بۇزۇب، قالماقلارغا يار بولۇب، خالى يوللار بىرلە قالماقلارنى ئۆز يۇرتىغا ئىبەرگەننى مۇسۇلمانلار ئېشىتىب دەرغەزەب بولۇب، تاكى شىبىرلارنى ئارادىن كۆتەرمەسەك بىزلەرگە ئارام بولماس ئىكەن دەب سەيد ئۆمەرخان خوجام، ئابدۇللا خەزانە بەگ، ئابدۇراھمان خەزانەچى بەگ، ئابدۇلۋاھىد خەزانەچى بەگلەر ۋە سىبتىلدى بەگلەر ۋە ئەلاخان دىلاۋەرلەر بازار چېرىكى بىلە ۋە يەنە بەلىنىڭ لەشكەرى بىرلە دەريادىن ئۆتۈب شىبىرلار بىرلە قاتىغ جەڭ قىلىب، شىبىر خەلقىنى مۇتىئ قىلغانى.

سۇخەن ناقىلى سۆز سارى قىلدى ئەزم،
سەھايىق گۇلستانىدا قىلدى بەزم.
ۋە بەزمىدە ئانداغ ئاچىلدى بۇ سۆز،
جاھان سەفھەسىگە ساچىلدى بۇ سۆز.
ۋەلى يوق ئىدى سەفھەگە سىزغۇچى،
بۇ سۆز گەۋھەرىن رىشتەگە تىزغۇچى.
كېلىب نەچچە تەن سەفھەگە سىز دېدى،
ئېسە رىشتە ھازىر ئاڭا تىز دېدى.
قەلەمنى ئالىب قولغا سىزدىم بۇ كۈن،
تامامىنى رىشتەگە تىزدىم بۇ كۈن.
مەئەلقىسسە بىر كۈن تامام مۆئمىنان،
شىبىرنى يوق ئەتمەك بولۇب بىگۇمان.
جاھانغا سالىب مۆئمىنان غۇلغۇلە،
كېلىب شەۋكەت ئاخۇن قاشىغا ھەممە.
دېدىلەر: «ھەممەمىزگە رۇخسەت بېرىڭ،
شىبىرگە ئىبەرىب ئۆزىڭىز قالىڭ».
دېدى شەۋكەت ئاخۇن: «بارىڭلار بۇگۇن،
شىبىرلار يۇرەكىن پارىڭلار بۇگۇن».
كى ئاتلاندى تېز تۇن ئۆمەرخان خوجام،
كى ئالاتى جەڭنى ئالىب خاس - ئام.
خوجام بىرلە ئاتلاندى چەندان سىپاھ،
شىبىر ئايماقىنى قىلۇرغا تەباھ.
كى ئابدۇللا ھاجى خەزايىنچى بەگ،
يەنە ئابدۇراھمان دەفايىنچى بەگ.
ئالىب جۇملە سەردار چەندان چېرىك،
سىبتىلدى دەلىرنى قىلىبان شېرىك.
ئىمام نىياز ئالدى تەبىل - ناغرانى،
يارىب كۇفرىلارنىڭ يۇرەك - باغرىنى.
خۇدا شۇكرىلەر بىرلە سادىق دەلىر،
نىياز باقى بىرلە خەلىل شىرگىر.
بۇلار بىرلە يۇردى نەچچە ناغراچى،
نەدۇر ناغراچى، چۇن يۇرەك يارغۇچى.
ئۆتۈب بەھرىدىن جۇملە ئىسلامىلار،

بۇلار سوڭىدىن ئۆتتى تۇنگانىلار.
ئالەمھايى چۇن شىر پەيكەر ئالىب،
قوغۇنچى دىيارىغا باردى يېتىب.
چىقىب موللا روزى ئىمام پېشباز،
ئەلىمشاھ دەلىر، ئېركە بەگ كەلدى باز.
ئەلاخان دىلاۋەر فەرىدۇن شەكۇەھ،
تۇزۇب سەف ئەدۇۋغا بولۇب رۇبەرو.
شىبىر بىرلە ئەيلەب كى جەڭ غۇلغۇلە،
شىبىرلار ئىچىگە سالىب زىلزىلە.
شىبىر بىرلە ئەيلەب كى ئانداغ جىھاد،
نەچچە سەرۋەرىنى قىلىبان مامات.
چىدالماي شىبىرلار تامام قاچتى تېز،
سۇمۇنغا سولاندى ھەممە بى تەمىز.
بۇ قەلئەنى لەشكەر ئىھاتە قىلىب،
شىبە قوپارىب زەنبۇرەكلەر ئاتىب.
كى ئىسلامى ئۇل كۈن قىلىب سەختى جەڭ،
شىبىرلارنى ئانداغ قىلىب ئېردى تەڭ.
يالاڭاچ خوجام كەلدى تېز تۇن يېتىب،
ئۆزىگە تەئەللۇق چېرىكىن ئالىب.
ئەدۇۋ يىغلاشىب ياشىن ئەيلەب كى سەل،
ئۇكۇرداسى بىرلە شىبىز بولدى ئەل.
خوجامغا ئۇكۇردا بېرىب ياخشى ئات،
تامام نامۇرادلار تافىشىب مۇراد.
يەنە بەردى ئىسلامغا ئالاتى جەڭ،
تۇفەڭ، زەنبۇرەك بىرلە تىرى خەدەڭ.
بولۇب شاد ئۆمەرخان خوجام شىرگىر،
ئەلاخان دىلاۋەرنى قىلدى ئەمىر.
يانىب كەلدى لەشكەر تامام شاد ئولۇب،
ھەممە قايغۇ - غەملەردىن ئازاد بولۇب.
كۆرۈندى ئەمىر شەۋكەت ئاخۇنغا تېز،
ئالىب ئاتتى ئۇل دەم ئەمىرلىكنى تېز.
ئەمىرنىڭ باشىغا يىقىلدى سەما،
كى نامۇس قىلىب بولدى قاتىغ خاپا.

ئاداۋەتلەرى بولدى دىلدا پەيدا،
ئەلاخان بولۇب ياندىلار نائۇمىد.
بۇ ئەسرىدە بولدى كى كۆب شورەشى،
بۇ قىسمى ئىكەندۇك بەشەرنىڭ ئىشى.

سۇرۇر جامىدىن ساقىيا تۇت قەدەھ،
دەم ئالماي يۇتاي يارنىڭ ئىشقىدە.
بۇ مەيدە كۆرەي يارنىڭ ئەكسىنى،
مىنى قىلغۇچى زارنىڭ ئەكسىنى.

جاڭجۇن كۇرە شەھرى قەھەتلىك بولغان جەھەتدىن سۇيدۇڭ قەلئەسىدىن ئاشلىق تىلەب نامە ئىبەرگەنى، سۇيدۇڭنىڭ خەلقى نەچچە يۇز ئارابەدە لەشكەرى كۇففاردىن ئاشلىق ئىبەرگەنى. لەشكەرى ئىسلام يولنى توسۇب، سوقۇشۇب، بۇ ئاشلىقلارنى ئاجراتىب ئالغانى. كۇرە شەھرىنىڭ خەلقى قەھەتلىكگە چىدالماي، زەن ـ فەرزەندلارنىڭ گۆشىنى خورەك قىلغانى.

مۇئەييەن قىلىب روزگارى سۇخەن،
تىزىب رىشتەگە چۇن كى دۇررى سەمەن.
چۇ ناقىل بۇ نەۋئى سۆزنى تەھرىر ئېتەر،
خىرەد خەيلى سەمئىگە تەقرىر ئېتەر.
قىلىب ناقىلانلار بۇ قىسىمدا سۆز،
شەجەر بەرگى سارغاردى ھەم بولدى كۇز.
خىتاي لەشكەرى نەچچە ۋاقىت قالدى ئاچ،
قىرىن ئاچى دەمدەم ئۇرار ئېردى كاج.
چىدالماي كى جاڭجۇن فىتىب نامەنى،
كى سۇيدۇڭ ئىبەردى يازىب خامەنى.
ئوقۇب كۆردى نامەنى سۇيدۇڭ ئېلى،
ئېشىتكەن خىتاينىڭ سىنىبدۇر بېلى.
كى دەبدۇر ئىبەرگىل ماڭا كۆب مەئاش،
كى ھېچ قالمادىلار تۇگەب ساڭدا ئاش.
تۇگەتتى ئايالمەندى ئايالىنى يەب،
بۇ غەمنىڭ نىجاتىغا قىلغىل سەبەب.
ئېخى يەب ياتار خەلقىمىز كۇنجۇرە،
مەئاش يوقىدىن بولدى ھالى تەباھ.
ئېشىتكەن خىتايلار چېكىب سەختى ئاھ،
مۇھەييا قىلىب جۇملەئى زادى راھ.
ئىبەردى بۇلار يۇز ئارابە مەئاش،
يەنە يۇز ئارابە قوناق بىرلە ماش.
بۇلارنى ئالىب يۇردى كۆب كافىران،
كۇرە سارىغا تۇندە بولدى راۋان.
مۇنى لەشكەرى مۆئمىنلەر ئۇقۇب،
كى ئالدىنى كۇففارىلارنىڭ توسۇب.
كى ھەيبەت قىلىب مۆئمىنان ئۇردى بالڭ،
خىتاي قورقۇشۇب بارچە بولدى سارالڭ.
بولۇب لائىلاج كۇفرىلار قىلدى جۇش،
كى سۇيدۇڭ بۇ ياندا قىلدى سوقۇش.
كى جەڭلەر قىلىب قەلئەگە يەتكۇچە،
خىتايلار ئۆلۈكىنى قىلدى دۆبە.
كۇرەگە يېتۇرمەي كى قىلدى تامام،
ئالىب ئولجىھا، نەقرەھا خاس ـ ئام.
گۇرۇنچ بىرلە ئۇن، نان، كەندۇم مەئاش،
قوناقۇ، ئېرىقۇ، سىماق بىرلە ماش.
يەنە تۇشتى مۆئمىنگە ئالاتى جەڭ،
تۇمەن فو ۋە نەيزو ۋە تىرى خىدەڭ.

زەرۇ سىم بىرلە زەر بەفت تاۋار،
چافان بىرلە خورجۇنۇ، قافۇ، تاغار.
ئالىب مۇنچە مال غەنىمەتنى كۆب،
ئاتا قىلدى مۆئمىنگە نۇسرەتنى كۆب.
بۇ ئىشلار بارىسى ئاتايى كەرىم،
خۇدا بەندەسىگە رەئوفو رەھىم.
ئەگەر بەندەگە بولماسا فەزلى ھەق،
بولۇر ئېردىمۇ مۇنچە ئەمۋالغا غەرق.
كى شۇكرى خۇداغا ھەزاران ھەزار،
ھەمىمە بەندەنى قىلماغىل شەرمىسار.
خىتايغا بۇ ئىشلار بولۇب سەختى دەرد،
دېدى: قىلمادى بىزگە لات ھېچ مەدەد.
كى جاڭجۇن قاشىغا كېلىب كۇفرىلار،
باشىنى چالىب كۆب فىغان قىلدىلار.
دېدىلەركى: «بىز، ئەي شەھى كافىران،
بولۇرمىز بۇ تۇن قەلئە سۇيدۇڭ راۋان.
كى ئاچلىقتا ھېچ قالمادى ھالىمىز،
خاراب بولدى بىسيار بۇ ئەھۋالىمىز.
كى ئاچلىقدا ھەر كۇندە مىڭ ئۆلگۇچە،
ئۆلۇم ياخشى مۇنداغ تىرىك يۇرگۇچە».
بۇ جاڭجۇن بۇ كۇفرىغا رۇخسەت بېرىپ،
قۇتۇلدىكى سۇيدۇڭ سارى ئىبەرىب.
ئېشىتتى كېچەلەب چىقار كۇفرى دەب،
كى ئالدىنى توستى بېرۇرگە ئەدەب.
تامامى شەھەرنىڭ دىلاۋەرلەرى،
كى سەھرايىلار زور ئاۋەرلەرى.
كى يولنى توسۇب ھەر تەرەفكە چىقىب،
ئالىب تىغلار يول ئاشىدا ياتىب.
كى بەگزات مىراب بەگ تۇراردى توساب،
خىتايلار قانىغا ئاجايىب سۇساب.
خۇدايار يۇزىدىن كۇچۇك ئون بېشى،
كۇچۇك ئون بېشى بىرلە پۇردىل ئەلى.
بۇ ئىكەۋگە بەگلەر بېرىب سىم ـ زەر،
بەنەزدەك سۇلتان ئىبەردى خەبەر.
بۇ ئىككى كىرىب شەھكە بەردى سالام،
ئىبەردى دېدى سىزگە بەگ فىيام.
كۇرەدىن چىقىبدۇر تولا كافىران،
كى سۇيدۇڭ سايانىغا بولمىش راۋان.

خەبەرگە ئىبەردى ئىكەۋمىزنى تېز،
كى لەشكەر بىرلىك تېز ئىكەۋمىزگە سىز.
كى ئاخۇن بۇ سۆزنى ئېشىتمەك هامان،
نەچچە يۈز دەلىرنى يىغىپ بىگۇمان.
كى ياقۇپ مىراب بەگنى سەردار ئېتىپ،
سېتىلدى دىلاۋەرنى هەم يار ئېتىپ.
بۇ جۇملە دىلاۋەرنى قىلدى راۋان،
كى بەگلەر بىلە سۆيى كۇففارىيان.
بۇ كۇففار چىقىپ قەلئە دەرۋازەدىن،
كى ئىسلام چېرىكىگە كەلدى يېقىن.
خىتاي سوڭغا كىردى لەشكەر تامام،
قولىغا سىنانلار ئالىپ خاس ـ ئام.
دەپ «ئاللاھۇ ئەكبەر» يۈگۈرتۈپ ئاتىن،
چۇ تىغ بىرلە يارىپ خىتاينىڭ باشىن.
خازان يافراغىدەك ئۈزۈلدى باشى،
ئۈزۈلگەن باشى بولدى سايىنىڭ تاشى.
كى لەشكەر سالۇر تىغ خىتاي باشىغا،
يارىپ باشىنى يەتكۈزۈپ قاشىغا.
كى بەزى ئالىبان سىنانۇ دەراز،
نەدۈركىم سىنان، مەرگى دۈشمەن گۇداز.
سىنان بىرلە ئەئدا يۈرەكىن يارىپ،
كى تىغ فوستىنى يۈزمىڭ تىلىپ.
خىتايلار قاچار ئېردى سۆيدۈك سارى،
چىقىپ ئاغزىدىن بىر غېرىچ تىللارى.
تامام شىردىللار فىيادە بولۇپ،
قىلىنچلار ئالىپ فەشلەرىن قىستۇرۇپ.
كى تۇنگان ئىچىدىن كى لوسەن دەلىر،
بولۇپ ئول كۈنى ئارسلان ياكى شىر.
مۇنىڭ ئولۇك يانىدا يۈرۈبان ئەلى،
هالاك ئەيلەدى تىغ ئىلە كۇفرىنى.
شەھەردىن يەنە روزى ئاخۇن دەلىر،
سالىپ تىغ كۇفرىغا هەم ئاتتى تىر.
كى سۆيدۈڭگە يەتكۈنچە قىلدى جىهاد،
ئاچىلدى كى ئىسلامغا بابى مۇراد.
بولۇپ شاد ئىسلامى ياندى هەممە،
تۈشۈپ كۇفرىلار ئىچرە كۆپ زىلزىلە.
سولاندىكى سۆيدۈڭگە قاچقان خىتاي،
تۇرۇپ قالدى سۆيدۈڭدە بىرنەچچە ئاي.
تۇتۇلۇڭ ساقىيا جام هوش بادىنى،
ئىچىبان قىلايىن نىگار يادىنى.
كى بۇلبۇل سۇفەتلىك فىغان ئەيلەيىن،
كى يادىدا باغرىمنى قان ئەيلەيىن.
كى هىجرى يېقىندۇر، جامالى يىراق،
فىراقى يېقىندۇر، ۋىسالى يىراق.
مېنى قىلدى مەجنۇن كى لەيلا بولۇپ،
كۆزۈمدىن ئۈچۈپدۇر كى ئەنقا بولۇپ.
ئانىڭ يادى بىرلە بولۇپمەن زەبۇن،
زەبۇنلۇقدا مەي تۇت بولۇپ رەھنەمۇن.
مەيى كى بۇ بەۋئى غەمنى دەفئە ئېتەر،
مۇھەببەت يېتەر جۇملە مېھنەت كېتەر.

كۆرە شەھرىنىڭ شىمال تەرەفىنى، شەھەرنىڭ تاشىنى ساندۇڭ جاڭزا دېگەن هەم شەھەر سۇفەتلىك ئېردى. ساڭدۇڭ جاڭزانىڭ ئىچىدە نەچچە چەنفەنلەر كۆرە شەھرىنىڭ ئەهدەسىنى ئالىپ، لەشكەرى ئىسلام كەلسە، ئۇلار بىرلە سوقۇشۇزمىز دەپ مۇھەييا بولۇپ تۇرغان كافىرلار بىرلە لەشكەرى ئىسلام بارىپ، شول ساندۇڭ جاڭزاداكى كۇففارلار بىرلە جىهاد قىلغانى.

چۇ سۆز ناقىلى ئۇشبۇ قىسسى دېمىش،
تۈگەنىپ خازان فەسلى، هەم بولدى قىش.
تامامى دىلاۋەر سۆزىن قىلدى بىر،
ئەلاخان دىلاۋەرنى قىلدى ئەمىر.
تامامى ئۇلۇغلار مۇبارەك ئوقۇپ،
شەهىدلەر ئۈچۈن هەم تابارەك ئوقۇپ.
تامام چوڭ ـ كىچىكلەر قىلىپ مەسلەھەت،
قىلىپ شەۋكەت ئاخۇن بىلە مەشۇرەت.
ساندۇڭ جاڭزا جەڭگە بولدى راۋان،
ئىدى شەۋكەت ئاخۇن بۇ ۋاقتىدا خان.
بۇ خان سەيىد جالال ئاخۇنۇم بىرلە تېز،
يەنە قازى ئەسغەرمۇ ئاتلاندى تېز.
ئەلاخان دىلاۋەر ئەمىرى زامان،
كى رەخشىگە مىندى جاهان پەھلەۋان.
كى مۇفتى زامان روزى ئاخۇن بىلە،
مەقسۇد ئاخۇنۇم مەسئۇد ئاخۇن بىلە.
ئىمىن ئاخۇنۇم ناسىر ئاخۇن بىلە،
خەلىل ئاخۇنۇم هەسەن ئاخۇن بىلە.
كى چوڭ ئاخۇنۇم، كىچىك ئاخۇنۇم هەممە،
جىهادقا بۇلار ئەيلەدى دەغدەغە.
ئەلى هاجىمۇ هاجى ئاخۇن ئەلى،
ئەلى هاجى خەلفەت گۈلىستان گۈلى.
هاجى سەئىدۋاققاس، قاۋاش هاجىلار؛
ئەبىدباقى هاجىم، تاهىر هاجىلار.
ئۆمەر خەلفەتىم، ئابۇلئەتا خەتىپ،
ئەزىز خەتىپ ئاخۇن كى شەمكە قەرىپ.
ئابامۇسلىم ئاخۇن كى نېكۇ هىسال،
قاسىم ئاشىر ئاخۇن فەسەندە فائال.
بۇلار شىر پەيكەر ئەلەملەر ئالىپ،
ساندۇڭ جاڭزا ئۈستىگە تۇشتى كېلىپ.
بۇلار سوڭىدىن ئاتلانىپ كۆپ سىپاھ،
ئەلەملەر ئالىپ چۈن قىلىپ قەتئى راھ.
چۈنان هاجى تاهىر خەزايىنچى بەگ،
كى ئابدۇللا هاجى دەفايىنچى بەگ.

بۇ ئىكەۋ بەگ ئىردى نەخۇش دىلپەزىر،
ئىرۇر لايىقى تەخت تاجى ئەمىر.
يەنە ئابدۇرەھمان خەزايىن بىگى،
ئىرۇر زور ئاۋەر ۋافايىن بىگى.
يەنە ئابدۇۋاھىد خەزانەچى بەگ،
دىلى خۇش كى چۇنكى مۇغانەچى بەگ.
مەغفىر شالىڭ بىگى ئاقىلۇ باخىرەد،
زەباندار پۈردىل ۋە ھەم ياخشى مەرد.
ھەسەن غەزەنەچى بەگ گۇلستان گۇلى،
ھۇسەيىن بەگ ئىدى ئۇشبۇ گۇلى بۇلبۇلى.
ئەزىم بەگ بىلە مىھرىدىن شالىڭ بىگى،
سىپتىلدى دىلاۋەر، غەنى شالىڭ بىگى.
كى بەگزات مىراب بىرلە بەھرام خوجام،
بۇلار بىرلە ئاتلاندى كۆپ خاس - ئام.
يەنە قاسىم ئاخۇن ئىدى ئەل بىگى،
سۇنىڭ ئول يۇزىدىن تامام بەل بىگى.
ئەمىر شاھ ياساۋۇل كى جاباش مىراب،
يۇسۇف بەگ، خۇدابەردى بەگ مىرى ئاب.
مەمەت ئەلى بەگ، ئەلى بەگ مىلىڭ بىگى،
راۋان بولدىلار ئاتلانىب جۇملەكى.
يەنە فالتۇبەگ نەۋ جەۋان باتەمىز،
نۇرئاخۇن قىرىنداشى ئىردى ئەزىز.
بۇلار باردى كۇففار بىلە قىلدى جەڭ،
بۇ ئىسلامىلار قىلدى كۇفرىنى تەڭ.
بازار لەشكەرى يۈردىلەر قوزغالىب،
راۋان بولدىلەر ئاق ئەلەمنى ئالىب.
شەھەرنىڭ ئىچىدىن تامام بايلار،
مىنىب ھەر بىرى يامبۇلۇق تايلار.
بىرى بۇشرى بەگ ئىردى بايى كالان،
كى باش ئىردى بايلارغا ئول نەۋجەۋان.
ئەلا ئاقساقال ئىككى مۇسا، غەنى،
بىرىدۇر ئەلى بەگ، بىرىدۇر ۋەلى:
بىرى سابىرئاخۇن كى مىرسالىھ ھەم،
ئەلى خەتىب. ئاخۇن بۇ ھەم مۇھتەرەم.
يەنە ئىسھاق ھاجى بولۇبدۇر غەنى،
كى بار ساقى ئاخۇننىڭ ئازراق جانى.
تىجى شەھمە ئاخۇن ئىرۇر كوھنە باي،

يەنە نەقشى ئاخۇن ئىرۇر زەھنە باي.
كى گايىد بازار بىگى ھەم ياخشىدۇر،
بۇلاردىن بۆلەك بارچە رەڭ نەقشىدۇر.
بۇلار بىرلە يۈردىكى نەچچەند فەقىر،
خىجالاتى يوقتۇر ئەمەسدۇر ھەقىر.
سىپتەكلەر، فىتەكلەر، خودەك، مەمەلەك،
ھەمەكلەر، روزەكلەر، تۆلەندى، تۇلەك.
يۇسۇف باي، قىرغىزباي سەۋداگەرى،
فولادباي، ۋەلى باي ھەم كاشقەرى.
كى سۇلتان ياگۇركى تۇنگان بىلە،
يۇرۇب فەۋج - فەۋج ئەھلى ئىمان بىلە.
ساندۇلىڭ جاڭزاغا بارچە ئاتلاندىلار،
تۇمەن - تۇمەنلەب يىتىب باردىلار.
ساندۇلىڭ جاڭزاغا ئاتتىلار زەنبۇرەك،
جەھەننەمگە كەتتى تولا بەدرەك.
بۇ چەنفەنمۇ ھەم تاملارىنى تېشىب،
مۇسۇلمان سارىغا تۇفەكلەر ئاتىب.
سىفىل باشىدىن ھەم تامام كافىران،
تۇمەن فو مۇسۇلمانغا قىلدى راۋان.
ئۆمەرخان خوجام تىز قوپاردى شىبە،
سالىب ئەھلى كۇففار ئارا زىلزىلە.
ھەر ئىككى تەرەفدىن قىلىب سەختى جەڭ،
مۇسۇلمان خىتاينى قىلىب ئىردى تەڭ.
بەناگاھ ھەسەن غەزەنەچى نەۋ جەۋان،
شەھىد بولدى جەننەتكە بولدى راۋان.
نەخۇش نەۋجەۋان ئىردى ھەم ماھ روي،
كى نىكۇ خىرەد، نىك، خوي، نىك روي.
زەخامەت ئارا چۇن ئىدى كوھكەن،
لەتافەت ئارا ئىردى سەرۋى - سەمەن.
خىرەد چىمەننىڭ ئول ئىردى گۇلى،
ئانىڭ ۋەسفىنى دەر زەبان بۇلبۇلى.
قىرىنداشى ئاڭلاب ئۇرۇب سەختى ئاھ،
كى خويىش - ئەقرەبا بىرلە كىيدى قارا.
ھۇسەيىن بەگ قىلىب كۆزياشىن مىسلى سەل،
ئانىڭ شەنىدە قىلدى ئىنشا غەزەل.
فەلەكدىن شىكايەت قىلىب دەمبەدەم،
تىلىدا بۇ ئەبيات گىريانى نەم.

ھۇسەيىن بەگنىڭ گىريەسىنى موللا بىلال شائىر غەزەل قىلغانى.

رەفىقا، يىغلاماي نەيلەي قىرىنداشىمدىن ئايرىلدىم،
گۇمان ئەتمە تىرىك دەب تەن قالىب باشىمدىن ئايرىلدىم.
نىچۇك ئەتكۇم، قايان كەتكۇم، نىچۇك مەقسەد سارى
يەتكۇم،
كۆيۇمچان، مىھرىبانىم بىرگە يولداشىمدىن ئايرىلدىم.
نەدىن مەن ئۇرمايىن كىم ئوتلۇغ ئاھلار بىناۋادۇرمەن،

كىم يىغلاب، كىمە ئىيتايكى مۇڭداشىمدىن ئايرىلدىم.
قاناتسىز قۇش كەبى بولدۇم نىچۇك پەرۋاز ئىتەلگەيمەن،
ئەنىسىم، مۇنىسىم قۇرداش - سىرداشىمدىن ئايرىلدىم.
كى بى دەرد، بى تەمىز، بى فەھىم ئادەملەر ماڭا
كۇلگەي،
كىرەسىنە تەشنەلەبدۇرمەن ئىچەر ئاشىمدىن ئايرىلدىم.

ھۈسەيىن بەگنىڭ قىنغانىنى بىلالى نەزمىگە ئالدى،
قىبرىدىم قەبىد - ئەشئار بىرلە چۈن ياشىمدىن ئايرىلدىم.

ھۈسەيىن بەگ بۇ نەۋئى كى قىنغانلار چېكىپ،
بەدەننى ئالىپ نەئىش ئۆزرە سالىپ.
نامازىن ئوقۇپ غازىلار سەرۋەرى،
كى نەئىشنى ئەلتىپ گۆرستان سارى.
لەھەد باشىدا چۈن تابارەك ئوقۇپ،
تامام ياندىلار جايىغا تاپشۇرۇپ.
ئىمىن سوفى بىرلە ئوسمان يۈز بېشى،
يەنە ئۇستا ئوسمان بىلە ئۈچ كىشى.
شەھىد بولدى ئول يەردە ئەيلەپ جىھاد،
بۇلار روھىنى تەڭرى قىلسۇنكى شاد.
كۆزۈڭ بۇشرى بەگكە ھەرىق كۇفرى يوق،
بۇ كۈن بۇشرى بەگ پايىغا تەگدى ئوق.
يېنىپ چىقتى جەڭدىن بولۇپ زەخمدار،
ئوشۇل زەخمىدىن دەمبەدەم قان ئاقار.
ئالىپ چىقتى بۇ بەگنى زەخمىن تاڭىپ،
خالايىق تامام چىقتى جەڭدىن يانىپ.

كۆرە شەھرىدىن چىقىپ سۈيدۈڭدە سولانىپ قالغان خىتايلار دەلۋ فەسلىدە قورغاسقا بارماق بولۇپ يولغا چىققانىنى لەشكەرى ئىسلام ئاڭلاپ يولىنى توساپ قاتتىغ ساۋۇقدا جەڭ قىلىپ بارچەسىنى ھالاك قىلغانى.

بۇ دەم بارچە سەردارغا يەتتى خەبەر،
نەدۇركىم خەبەر، بەلكى نۇسرەت ئەسەر.
دېدى: «شەھرى سۈيدۈڭدە قالغان خىتاي،
يەنە ئاندا چەندان سولانغان خىتاي.
نەچچە مىڭ خىتاي سۈيى قورغاس سايان،
بۇ تۈن شەبى ئەۋۋەلدە بولمىش راۋان».
دېدى شاھلار: «بارمۇدۇر ياخشى ئەر»،
دېدى: «زامانى شىر دىل، شىرى نەر.
بارىپ كۇفرىلارنى ھالاك ئەيلەسۇن،
خىتايلارنى كۆپ دەردناك ئەيلەسۇن».
بۇ سۆز كەلمەيىن بارچە مۆئمىنگە خۇش،
چاراكى ساۋۇق شىددەتى قىلدى بوش.
كامالى ساۋۇق ئېردى بۇ ۋاقتىدا،
ياتالماس كى شەھلەر ئېگىز تەختىدە.
كى بەرداش قىلالماي ساۋۇقتا بارى،
كى لەشكەر بولالماي كى ئوتدىن نەرى.
ئىسرائىل دىلاۋەر مازارلىغ بىلە،
ئەزىز پەھلەۋانلار بازارلىغ بىلە.
قاۋاش شىرى مەرد ئاق توفالىق بىلە،
جىھادقا بارۇرغا قىلۇر دەغدەغە.
تۇرفان يۈزلىكى ھەم مەمەت توختى بەگ،
بارتوقاي ئېلىدىن خۇدا بەردى بەگ.
خۇدايار يۈزىدىن خۇدا بەردىلەر،
كىگىزچى ئەلى بىرلە تېز يۈردىلەر.
بۇلار جۇملەسى كۇفرى راھىن توسۇپ،
مىسالىكى ئۆردەكنى لاچىن توسۇپ.
بۇ تۈن ئەۋۋەل ئاخشامدا ئىككى گۇرۇھ،
بىرى بىرسى بىرلە بولۇپ رۇبەرو.
تامام كۇفرىلار باشىدىن كەتتى ھۇش،
ئوشۇل تۈندە قىلدىكى ئانداغ سوقۇش.
چاراقتا - چۇرۇقتا قىلىنچلار ئۈنى،
تاراقتا - تۇرۇقتا سالدى غۇلدىنى.
شەبى تارىك ئولدى تۇمان بىرلە داج،
كى مۆئمىن ئىشى مۇندا تاپتى راۋاج.
كى يافدۇردىلار تىر مەرگى بولۇت،
ۋەيا تۈشتى بولغاي نەيستانغا ئوت.
يېتىپ يەر ئۆزرە بۇ سۈفەت كافىران،
سەرى بى تەنانۇ، تەنى بى سەران.
ئوشۇل تۈندە بولدى ئەجەب سەختى جەڭ،
خىتاي قانى بىرلە بېرىپ يەرگە رەڭ.
كى بامدادقا تەكرو تۈگەندى ئەدۇۋ،
ئاچىپ باب نۇسرەت مۇسۇلمانغا ھۇۋ.
يېنىپ بارچە خەلق ئولجالارنى ئالىپ،
كى سەردارلارغا كۆرۈندى كېلىپ.
دەلىرلەرگە شەھ ئەيلەدى ئىلتىفات،
بېرىپ باش - ئاياغ سەرفا قات - قات.
كەتۇر ساقىيا مەيگە مەن تەشنەلەپ،
ئىچىپ سۆز ئاتىغا بېرەي تېز دەپ.
يۈگۈرسۇنكى سۆزنىڭ تەكاۋۇرلارى،
چاقىپ تېز تەكەللۇم ئەكابىرلارى.
زەبان شاھى قىلسۇنكى سۆز سارى ئەزم،
گۈلستان سەفھەدە قىلسۇنكى بەزم.
ئاچىلسۇنكى دەمدەم تەكەللۇم گۈلى،
ناۋا ساز قىلسۇن لىسان بۇلبۇلى.

كۆرەنىڭ تاشى ساندۇڭ جاڭزانىڭ فەتىھ بولغانى.

تامام غازى بىركۈن خۇرۇش ئەيلەدى،
قازان قايناغاندەك كى جۇش ئەيلەدى.
تامام مۆئمىن ئەھلى بولۇپ دەرغەزەپ،
سۇۋارە بولۇپ بەردى ئاتلارغا دەپ.
بولۇپ بەزى ئاتلىق ۋە بەزى ياياق،
ئالىپ ئىلكىگە غۇلدى بىرلە تاياق.

بىرىنچى ئاينىڭ كى ئون ئىككىسى،
قىيادە بولۇپ مۆئمىنان جۇملەسى.
كى دەرۋازە مەشرىققە يېتىپ قويدى ئوت،
تۈتۈنلەر ھاۋا ئۆزرە بولدى بۇلۇت.
كى تۈنگانىلار بىرلە كۆپ مۆئمىنان،
ساندۇڭ جاڭزا سارىغا بولدى راۋان.
شەھەر لەشكەرى قىبلە دەربەندەنى،
بۇزۇپ كىردى ئۆلتۈردى كۆپ لەندىنى.
دەلىرلەر دۇكانلارغا ئوتلار ياقىپ،
خىتايلار كۆزىگە تۈتۈننى تىقىپ.
ئۇ كۈن كەچكىچە كۆپ خىتاينى قىرىپ،
خىتاي باشىنى غۇلدى بىرلە يارىپ.
ئالىپ ئىلكىگە خەنجەرى ئابدار،
ئەدۇۋ خەيلىنى ئانچىنان قىلدى خار.
قاچار ئېردى كۇففار تاۋۇشقان بولۇپ،
بۇ نەۋئى گۇربە قاشىدا ساچقان بولۇپ.
دەلىرلەر بولۇپ شىرى نەر سۈفەت،
قاچار ئېردى ئەئدا بولۇپ خەر سۈفەت.
سالىپ شىرى مەردلەر خىتايغا سىنان،
كۆپ ئەئدانى قىلدى سەقەرگە راۋان.
كى بەزى ئەدۇۋنى تۇفەكدە ئاتىپ،
كى دوزەخدەكى ئاتاسىغا قاتىپ.
كى بەزى خىتايلارغا شەشپەر ئۇرار،
ئەدۇۋلار سەقەر سارىغا فەر ئۇرار.
كى بەزى سىنان سالدىلار، بەزى تىغ،
كى ئەئدا باشىنى ئۈزۈپ بى دەرىغ.
كى بەزى غەزەپ بىرلە سالدى تەبەر،
ئۈزۈلسە باشى تەن ئېرۇر بىخەبەر.
سۈرۈپ كۇفرىلارنى دىبان چاپ - چاپ،
كى تىغلار خىتايغا سالىپ شاپ - شاپ.
چاراقىا - چۇرۇقىا قىلىنچلار ئۈنى،
تاراقىا - تۇرۇقىا سالىپ غۇلدىنى.
چۇنان ياغدۇرۇپ تىر مەرگى بۇلۇت،
تۇتاشقان سۈفەتلىك نەيستانغا ئوت.
ۋەيا بىر سۈرۈك يىلقىغا تەگدى شىر،
ۋەيا شىر بىرلە تۇتۇشتى دەلىر.
چۇنان كۇفرىلارنىڭ ئۈزۈلدى باشى،
كى ئاتلار ئاياغىدا سايىنىڭ تاشى.
يەر ئۆزرە يېتىپ بۇ سۈفەت كافىران،
سەرى بى تەنانۇ، تەنى بى سەران.
بۇ كۈن قانقۇچە، كېچە تاڭ ئاتقۇچە،
دەم ئالماي قىلىپ جەڭنى تا ياتقۇچە.
قاچىپ بولدى كۇففار شەھەرگە راۋان،
كى يۈز نەچچە كافىر قۇتۇلدى ئاران.
كى مۆئمىن قويۇشتى قەدەم ئولجاغا،
كى ياناقنى كۆزلەپ تامام غۇلجاغا.
كى غارەت قىلىپ بارچە ئەمۋالنى،

كى ئات باش چاپۇ خىتاي مالىنى.
تالاشىپ قاراچاي، كۆك چاينى،
ئالىشىپ تېۋە، ئات، كالا، تاينى.
لېگەن بىرلە دارۇيى جانان چىنە،
مەگەز قالمادى ئوسما بىرلە خىنە.
ئالىپ بەزىلەر دۇختەرى نازەنىن،
كى مۇرچەمسىيان غۇنچەلەپ مەھجەبىن.
كى ئالتۇن، كۈمۈش بىرلە دۇردۇن - تاۋار،
شېكەر بىرلە كىشمىش، نابات، قەند، ئانار.
تامام بى ھىزائەت بولۇبان غەنى،
گادايلار كۆتەرىپ زەرۇ نەقرەنى.
بىھكىم خۇداۋەندە نەئەممۇننەسىر،
كى فەرزەند - زەننى قىلىبان ئەسىر.
كۆرە شەھرىدە مىڭچە مۆئمىن قالىپ،
يانىپ غۇلجاغا ئولجالارنى ئالىپ.
ھەر ئۆيلۈك ئۆيى سارى بولدى راۋان،
غەنى بولدى ئول كۈن ھەممە مۆئمىنان.
كى شەھلەر تەبلى شادىيانە چالىپ،
كۆرۈڭ ئەھلى ھافىزە ناۋالار قىلىپ.
قىلىپ لەئلە جۇببە دەلىر تۈرفە ساز،
شاھ ئارۇق قىلىپ كەبكدەك ئانچە باز.
يەنە مەسۇم ئاخۇن ناۋالار قىلىپ،
كى سادىق دۇتارى سادالار قىلىپ.
كى نەققاش ھەسەن چالدى ئاندا نەفىر،
قىلىپ ئاندا قاسىم جىڭەردەك سەدىر.
تامام مۆئمىنان شاد مەسرۇر ئولۇپ،
يۈرۈر ھەر بىرى شاھى فەغفۇر ئولۇپ.
خۇدا ئىزنى بىرلە بولۇبدۇر بۇ ئىش،
زىكىر يوقسە بەندە قىلالغاي نە ئىش.
بۇدۇر بەندەسى ئۆزرە فەزلى ئاللا،
بىز ئاجىز نەھىفلەرگە بۇدۇر ئاتا.
كۆرۈڭ قۇدرەتى رەببىمھەلقەدىم،
خىتاينى نەدىم ئەتتى بىزگە كەرىم.
كى شۈكرى خۇداغا ھەزاران ھەزار،
خىتاي ئالدىدا قىلمادى بىزنى خار.
دېمە كۇفرىلار بىرلە جەڭ ئەيلەدۇك،
خىتاينى جىھاد ئىچرە تەڭ ئەيلەدۇك.
ھەر ئىش ئۆتسە ئولدۇر خۇدا خاھىشى،
ئەمەسدۇر ئول ئىش بەندەلەرنىڭ ئىشى.
ۋەلى بەندەگە جۇزۋەنى ئىختىيار،
ئاتا ئەيلەدى ئىختىيار بېرۇبار.
تېخى كۆرسەتىپ بەندەگە ئىككى يول،
ساۋاب مۇندادۇر دەپ خاتا دەپ كى بول.
بۇ يول دەپ كى كىرسە جەننەت تاپار،
بۇ يولغا كىرۇر نار مېھنەت تاپار.
خۇدايا كەرەم ئەيلە جەننەت يولىن،
راۋا كۆرمە مۆئمىنگە مېھنەت يولىن.

مۇھەببەت مەيدىن تۇتۇڭ ساقىيا،
غېرىب نازىمدىن قىلىپ ئىبتىدا.
بىلال بى سائادەت كېيىن قالماسۇن،
چۈ مەيسىز قەدەھ ئىلكىگە ئالماسۇن.

كىشىكىم مۇھەببەت مەيدىن ئىچەر،
كى ھىرىس - ھاۋالار دىلىدىن كېتەر.
شامالدەك ئۆتۈپ كەتتى ئۆمرى ئەزىز،
كى ئەفسۇس يېمەسسەن ئايا بى تەمىز.

ئەلقىسسە، قەلئەئى كۇففار، يەنى كۇرە شەھرىنىڭ فەتىھ بولغانى ۋە ئاندا بولغان ۋاقىئەلەرنىڭ بايانى ۋە نەچچەند كۇففارلارنىڭ سەردارلارىنىڭ مۇتىئ بولغانى. قىرى جاڭجۇن مۇتىئ بولۇپ، يىگى جاڭجۇن ئۆزىگە ئوت قويۇپ ئۆلگەنى.

بۇ قىسمى دېدى ناقىلانى سۇخەن،
نەدۇر ناقىلان، ئاقىلانى سۇخەن.
سىپاھلارىنە ئەيلەدى مەسلىھەت،
ئۇلۇم ئەھلى بىرلە قىلىپ مەشۇرەت.
دېدى: «ئەمدى بۇزساق كۇرە شەھرىنى،
خىتايدىن ئالىپ سەلتەنەت تەختىنى.
مۇسۇلمان ئېلى ئەيلەسەك شاھلىغ،
رەئايانىڭ ھالىدىن ئاگاھلىغ».
بۇ سۆز بىرلە ئىسلامى ئاتلاندىلار،
كۇرە شەھرى ئۆزرە يېتىپ باردىلار.
قوپارىپ يەنە ئىككى يەرگە شىبە،
سالىپ كۇفرى ئەھلى ئارا زىلزىلە.
تولا نامدار شىبە ئۆزرە چىقىپ،
كۆرۈنگەن خىتاينى تۇفەكدە ئاتىپ.
ئاتىپ كۇفرىغا زەنبۇرەكلەر ئوقىن،
بۇ قەلئەنى بۇزماققا بولدى يېقىن.
خىتايلار ئارا تۈشتى كۆپ زىلزىلە،
كى ئۈمىد ئۈزۈپ جانلارىدىن ھەممە.
تولا ئەھلى كۇففار بولۇشتى ھالاك،
كى فەرزەند - زەن بولدى كۆپ دەردناك.
كىرىپ جۇملە جاڭجۇنغا زار يىغلاشىپ،
باشىن ئۇرۇپ يەر جاھان تىغلاشىپ.
كېلىپ داد ئېتىپ كۇفرى سەردارىغا،
نە سەردار بولسۇنكى، مۇردارىغا.
دېدى: «بارچەمىز ھالى بولدى زەبۇن،
بىرى بىرنى يەپ بارچە بولدۇق جۇنۇن.
خورەك ئەيلەدۈك بارچە ئادەم گۆشى،
بۇ قىسمى بولۇپ بارچەمىزنىڭ ئىشى.
جىھاد ئەيلەمەككە ماجال قالمادى،
تېخى ماڭغالى بىزدە ھال قالمادى.
يۈرەرمىزكى بىر - بىرىمىزدىن قېچىپ،
تۈگەندۈك ئۆلۈپ ئابى ئەفيۇن ئىچىپ».
مۇنى ئاڭلادى شاھى كۇففارىيان،
يۈزىن تىرمالاپ قىلدى ئاھ - فىغان.
دېدى: «بارچە دارىن يىغىلسۇن» دېدى،
«بۇ ئىشنىڭ ئىلاجىنى قىلسۇن» دېدى.
يىغىلدى غالاداي، دالويەلەر،
قىيادە كېلىشتى ئۇرۇپ فويەلەر.
كى جاڭجۇن يانىغا كىرىپ قويدى باش،

ھەممە يىغلاشىپ كۆزىدىن تۆكتى ياش.
ئاچىپ ئول كۆنى بارچە ئەنبارىنى،
يارىم تويدۇرۇپ خەلقىنىڭ بارىنى.
كى ياندۇردى خەلقىن نەسىھەت بىلە،
گىرىفتار ئولۇپ دەرد - كۇلفەت بىلە.
يۈرۈر ئېردى كۇففار جانىدىن كېچىپ،
ئۆلۈر ئېردى ئەفيون سۈيىنى ئىچىپ.
تۇتۇپ بىر - بىرىنى گۆشىنى يېدى،
كى تاتلىغ ئېكەن دەپ تۆشىنى يېدى.
گۆزەرگە چىقىپ ئۇچراغاننى تۇتۇپ،
خاتۇن - بالالارنىڭ قانىنى يۇتۇپ.
كى ئادەم گۆشىنى تالاشىپ يېدى،
ئۆزىن فوقىنى قارنى ئاچىپ يېدى.
كى ئىسلامىلار ھەم مۇنى چاغلادى،
تېخى ئىككى يەرگە شىبە باغلادى.
شىبە ئۈستىدىن زەنبۇرەكلەر ئاتىپ،
كى لاتۇ - مانات ئەھلىنى قورقىتىپ.
تولا كۇفرىلارنى ھالاك ئەيلەدى،
خىتايلارنى كۆپ دەردناك ئەيلەدى.
كى جاڭجۇن قىلىپ ئەلچى چىلىڭ لويەنى،
قوشۇپ مۇڭا بىر نەچچە دالويەنى.
بۇلارنى چىقاردى سېغىل باشىغا.
چىقاردى يەنە شەھرىنىڭ تاشىغا.
بۇلار قىچقىرىپ دېدى: «ئەي ئەھلى دىن،
نەچچە تۈگچى بەگ بىزگە كەلسۇن يېقىن.
بولۇپ رۇبەرو سۆز قىلالىن» دېدى،
«خىيالىڭ نەدۇر بىز بىلالىن» دېدى.
بۇلار قاشىغا باردى جابباش مىراب،
خۇدا بەردى بەگ ھەم ئەمىرشاھ مىراب.
دېدى: «نە سۆزۈڭ بولسا قىلغىل بايان،
نېچۈك خاھىشىڭ بولسا قىلغىل ئايان»
دېدى: «شاھىمىز چۈن ئىتائەت قىلىپ،
گۇنامىزدىن ئۆتسە ئىنايەت قىلىپ».
دېدى: «چوڭ - كىچىك بارچە بولدۇق مۇتىئ،
خۇدا قىلدى بىزلەرگە سىزنى رەفىئ.
يەنە بەرسە بىزلەرگە ئۈچ كۈن ئامان،
كى ئاندىن سۆزىمىزنى قىلساق ئايان».
بۇ سۆزلەرنى چىلىڭ لويە قىلدى بايان،
بۇلار ھەم ئەمىر سارى بولدى راۋان.

ئەمىر بىرلە سۇلتانغا بىر - بىر دېدى،
بۇلارغا ئەمىر ئىلتىفات ئەيلەدى.
مۇنى ئاڭلادى بارچە بەگ بولدى شاد،
كى سۇلتان، ئەمىرگە بۇ ئېردى مۇراد.
دېدى: «تېز چىلىڭ لويە سارى بارىلىڭ،
كى چىلىڭ لويەگە تېز بۇ سۆزنى قىلىڭ.
كى جاڭجۇندىن ئۆزگە ئۇلۇغلارنى تېز،
چىقارىب كى بىزلەرگە تېز بەرسەڭىز.
كى جاڭجۇنغا ئىلتاق قىلىب قەلئەسىن،
تامامىن قىلۇرمەن ئۆلۈمدىن ئەمىن».
بارىب تۇڭچىلار دېدى چىلىڭ لويەگە،
كى ئاڭلاب كى ياندى بۇ ھەم سوڭىگە.
كىرىب كۇفرىلارغا بايان ئەيلەدى،
ئۇلۇغلار سۆزنى ئايان ئەيلەدى.
دېدى: «خويزەلەردىن كىرىب ئىككى تەن،
كى ھەر سۆزنى قىلسا ئېشىتسەم كى مەن».
مۇنى دەب چىقاردىكى چىلىڭ لويەنى،
كى سۇلتان، ئەمىرگە دېدىلەر مۇنى.
ئەمىرلەر قاۋاش قازىنى باش ئېتىب،
كى بەگزات مىراب بەگنى يولداش ئېتىب.
بولۇب ئىككى تەن كۇفرى سارى راۋان،
خىتاي شاھى قاتىغا يەتتى ھامان.
كۆرۈندى كىرىب رەسىم - ئەدەب بىلە،
تەكەللۇم قىلىشىب كى ھەر باب بىلە.
چىقارماقچى بولدى سىپاھلارنى تېز،
ئاچىب بەرمەك ئۇلدى قابۇغلارنى تېز.

بەس، يېڭى جاڭجۇننىڭ ھۆكمى بىرلە كوھنەجاڭجۇننى، يەنە چاڭ جاڭجۇننى باش قىلىب، نەچچەند مەنسەبدارلار بىرلە چىقارىب بەرمەك بولدى. قاۋاش بەگ، بەگزات بەگلەر جاڭجۇننىڭ قاتىدىن چىقىب سۇلتان شەۋكەت ئاخۇنغا، ئەمىر ئەلاخانغا بىر - بىر بايان قىلدى. مۇسۇلمانلار تۇرفە شاد - خۇررەم بولدى. ئەرتەسى كۇففارلار دەرۋازەئى شىمالنىڭ قىبلە تەرەفىنى تېشىب تۆشۈك ئاچىب، لەشكەرى كۇففارنىڭ سەردارلارىدىن، مەسەلەن: چاڭ جاڭجۇن، تۇدارىن، يى دارىن، كوھنە جاڭجۇن، سا دارىن، خاغالاداي، جا غالاداي، با غالاداي، ئە غالادايلارنى خاتۇن - فەرزەند، مال - ماناللارى بىرلە چىقارىب مۇسۇلمانلارغا تافشۇرۇب بەردى. سىپاھلار بۇ سەردارلارنى غۇلجا شەھرىگە ئېبەردى. يەنە كۇففارلار قەلئە دەرۋازەسىنى بەركىتىب ئالىب ئاچمادى. مۇسۇلمانلار ئۈچ كۈن سەبىر قىلدى، كافىرلار دەرۋازەسىنى ئاچمادى. يەنە سەردارلار جافاش بەگ، قاۋاش بەگ، يۇسۇف بەگ، ئەمىر شاھ بەگ، بەگزات بەگ، سامساق تۇڭچىلارنى ئېبەردى. بۇلار قەلئەئى كۇففارنىڭ قاتىغا كېلىب، بالىڭ ئۇردى ۋە ئەيدىلەركىم: «ئەي ناكەسلەر، نېمەگە ھىلە قىلىب دەرۋازەنى ئاچماسىزلەر ۋە ئەھدەگە نە ئۈچۈن ۋافا قىلماسىزلەر» دېدى. چىلىڭ دالويە چىقتى ۋە ئەيدىكىم: «ئەي بەھادىر يىگىتلەر، جاڭجۇن سىزلەردىن يامان قورقادۇر ۋە ئەيتادۇركى، يەنە نەچچە كۈن سەبىر قىلسالار، ئاندىن دەرۋازەنى ئاچىب بەرسەك، دەيدۇ» دېدى. بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاب بەگلەر خاھلادىلەركى يانغايلار، چىلىڭ دالويەنى بىرگە ئالىب بارغاي. شول زامان سېفىل باشىدىن مىلتىق ئاتتى. سامساق تۇڭچىغا تەگدى، شەھىد بولدى. بارغان بەگلەر چىلىڭ دالويەنى ئۆلتۈرۈب، باشىنى خەندەكنىڭ كۆبرۈكىنىڭ يانىغا ئاستى. يەنە جەڭ قىلىشتى. ئۇلۇغلار سادىرغا ئەيدىلەر: «ئەي سادىر، يەنە بىر لەقىم كورلاساڭ، سېفىلنىڭ ئاستىغا دارۇ قويۇب، باياندايىنىڭ سېفىلىنى بۇزغاندەك بۇزغىل» دېدى. سادىر «خۇش بولغاي» دەب يەنە لەقىم كورلاغانى.

نەزم

مۇنى ئاڭلادى تېز ئون نەچچە ناس،
سېفىلغا يۇگۈردىكى قىلماي ھەراس.
سېفىلنى بۇلار بۇزغالى باشلادى،
بۇزۇب قەلئەنى تۇزگەلى باشلادى.
سېفىل باشىدىن كۇفرى ئوت تاشلادى،
كى ئوت ھەم قىزىغ ياغنى زۇد تاشلادى.
بۇ ئون نەچچە مۆئمىننى قىلدى شەھىد،
جانى ھەشت جەننەتكە قىلدى فەرىد.
كى سادىر لەقىم كورلاماققا تۇتۇب،
تۆشۈك بىرلە خەندەك تېگىدىن ئۆتۈب.
سېفىل ئاستىنى دارۇغا تولدۇرۇب،
قويۇب فىلتەنى فىلتەگە ئوت قويۇب.
سېفىلنى قىلىب راھدەك چوڭ شورا،
ئەدۇۋ ئەھلىنى ئەيلەمەككە تەباھ.
قىلىب بارچە ئىسلامى غەۋغايى ئام،
خىيالى خىتايلارنى قىلماق تامام،
بۇ كۈنلەردە بولدى ئەجەب سەختى جەڭ،
خىتاي قانى غەبرانى چۇنان بەردى رەڭ.
كى بىر نەچچە تەن قەلئەگە قويدى ئوت،[1]
تۇتۇن چىقتى ئاسمانغا بولدى بۇلۇت.
خىتاي قالدى ھەيرەتتە ھەريان باقىب،
ئۆزىنىڭ ئۆيىگە ئۆزى ئوت ياقىب.
تۇتۇن بىرلە ئوتلار شەھەرگە تولۇب،
كى كۆزدىن شەھەر بەلكى غايىب بولۇب.
كىرىب غازى ئەرلەر شەھەرنى باسىب،
خىتايلارنى تۇتقان ھامانا ئاسىب.
ھالاك ئەيلەدى تېرەسىنى سويۇب،
كېسىب باشىنى، كۆزلەرىنى ئويۇب.
خىتاي ئۇچراسا تېز ئەيلەب ھالاك،
كى فەرزەند - زەننى قىلىب دەردناك.
كىرىب بىر تەرەفدىن ئەمىرى زامان،
يەنە توختى ئاخۇن جاھان پەھلەۋان.
ئەدۇۋ خەيلى بىرلە قىلىب سەختى جەڭ،

ئەدۋۇ قانى بىرلە بىرىب يەرگە رەڭ.
سىتىلدى دىلاۋەر بىلە بۇشرى بەگ،
يەنە قاسىم ئاخۇن ئىبدى ئۇشرى بەگ.
شەھەر لەشكەرىنى بۇلار باشلابان،
قىلىب جەڭ بولۇپ ئارسلانى زامان.
خىتاينى چاقىب باشلارىنى ئۈزۈپ،
يۈرۈپ ھەر بىرى مەردلىك كۆرگۈزۈپ.
بۇ ياندىن كىرىب توقەنەك بەگ ھەممە،
كى بەل لەشكەرى مۇسىيار بەگ ھەممە.
ئەزىم شاھ، ئەلىم شاھ، ئەمىرشاھ ھەممە،
مەمەت شاھ، خوجا شاھ، تۆمۈرشاھ ھەممە.
سۈرۈپ كۇفرىلارنى بولۇپ بۆرىدەك،
خىتاي سىنەسىنى نەيزەدە قىلدى چەك.
كى بىر كوچىدىن غۇلجا پەھلەۋانلارى،
ئارا ئۆستەڭ دەلىرى جاۋانانلارى.
تاش ئۆستەڭ دەلىرانى بىر ياندىن،
ئارا بوز چېرىكى تېگىب ئارقادىن.
چۇلۇقاي، بۆلۈكەي، مازارلىغ تامام،
يەنە بارتوقايدىن تامام خاس - ئام.
كى نىلخا، ئۇلاستاي بىلە چونجىلىك،
بورا بوغاسۇنلۇق بىلە كۆپ چېرىك.
يەنە قاش، سۇفتاي بەھادىرلارى،
كى قورغاس ئېلىنىڭ كى پۇر زورلارى.
كى تۈنگانى ئاخۇن چېرىكى تامام،
كى يالغۇز ياغاچ، كاندىن خاس - ئام.
شەھەرباغ، قوغۇنچى ۋە قاينۇق ھەممە،
جاغۇستاي، دولاتۇ، خوناخاي يەنە.
ئىككى بۇغرالىق بىرلە غالجات ئېلى،
ئاچانوقۇ، شۇڭقار، كەتمەن بېلى.
كى داردامتۇ بىرلە ئۇدۇتۇ تېخى،
دوبۇن لەشكەرى كەلدىكى ئەنبۇھ تېخى.
كى ھەركوچا باشىدا ئاتلار چاقىب،
خىتاي باشىغا تىغى بۇرران سالىب.
كى نەئرە جىگەربەند چېكىب هاي - ھۇي،
نېچۈك تەڭ بولۇر ئەژدەھا بىرلە ئۇي.
بۇ نۇرغۇن چېرىكدىن ئالالا چىقىب،
يۈرەك يارغۇدەك شور - غەۋغا چىقىب.
كى قانغا بويالىب، بولۇپ لالە رەڭ،
كى بىر كېچە - كۈندۈز قىلىب سەختى جەڭ.
بولۇپ ھەر بىر ئىسلامى مەست تېۋەدەك،
لەئىنلەر بولۇپ ئەھرەمەن دېۋەدەك.
گەھى بۇ چېرىكلەر خىتاينى سۈرۈپ،
گەھى بۇ چېرىكنى خىتاي ياندۇرۇپ.
تاڭ ئاتقۇنچە ئەيلەبكى غەۋغايى ئام،
سەھەرلىكدە بولدى خىتايلار تامام.
تۇتۇپ كوھنە جاڭجۇننى ئەيلەب ئەسىر،
كى فەرزەند - زەننى قىلىبان يەسىر.
يەنە نەچچە يۈز ئەر مەزلۇم خىتاي،
كى جاڭجۇن ئۆيىگە كىرىب تۇتتى جاي.
سولانىب كى ئۈچ كۈنگەچە بارچەسى،
بۇلار بۇ لەئىننىڭ ئىدى غالچىسى.
يېڭى جاڭجۇن ئېردىكى ياش نەۋ جەۋان،
مۇسۇلمانغا قىلماب ئىدى ھېچ زىيان.
دېدىكىم: «مۇسۇلمانغا مەن ئەل بولاي،
نېمە كەلسە باشىمغا ئانى كۆرەي».
كى چەنفەن يىغلدى دېدى: «ئەي ئۇلۇغ،
كى بىزلەرگە لايىق بولۇبدۇر تاموغ.
كى سەن قىلما مۇنداغ يامان ئىشنى ھېچ،
سېنى چىققالى قويمافايمىزكى ھېچ».
بۇ سۆزنى ئېشىتتى بۇجاڭجۇن خىتاي،
ئىلاج تاقمايىن يىغلادى هاي - هاي.
بۇ جاڭجۇن ئۆزىگە ئۆزى قويدى ئوت،
قاچىب چىقتى ئاخىر تامام ئەھلى بۇت.
بۇ قاچقان لەئىننى ھالاك ئەيلەدى،
تامام ئەسلى - نەسلىنى پاك ئەيلەدى.
ئۇلۇغلارغا تۇشتى خەزايىنلارى،
چېرىكلەرگە تۇشتى دەفايىنلارى.
ئالىب ئولجىھا دۇختەرى ماھ روي،
كى مۇرچەمىيان نۇقرە تەن مۇشكبوي.
مۇسۇلمانغا تۇشتى تولا نۇقرەتەن،
قەددى مىسلى ئەرئەر، يۈزى ياسمەن.
كۆرۈڭ قۇدرەتى قادىرۇ زۇلجالال،
كى خاقان چىن بەختى تافتى زاۋال.
تامام مۇرچەنى شىرغا غالىب قىلىب،
بىرۇر فەششەگە شىرنى مەغلۇب قىلىب.
ئەگەر خاھلاسا ئان خۇدايى كەرىم،
كى ئەنقانى قىلغاي جەبىنگە نەدىم.
ھەر ئىشنى كى قىلسا خۇداۋەندە قىلۇر،
كى يوقسە نەھىق بەندەدىن نە كېلۇر.
كى شۇكرى خۇدانىڭ بۇ ئىنئامىغا،
كى نۇسرەت تاما جەۋد ئېھسانىغا.
ئايا ساقىيا، تۇت فەررۇھ جامىدىن.
بولاي مەست ئىچىب جام گۇلفامىدىن.
بۇ مەستلىكدە ئەيلەي كى يارىنى ياد،
كى مەقسەدكە يەتسەم كى تاپخۇم مۇراد.
كى مەقسەد ھەممە كەئبەتۇللا ئېرۇر،
مۇراد كەئبەتۇللا ئاللا ئېرۇر.

يەنى ئان خۇدايى ئالەمىياننىڭ فەزل كەرەمى بىرلە قەلئەئى كۇففار فەتھ بولدى. بارچە سەردارلار ئۆز لەشكەرىنى ئالىب يانىب غۇلجا شەھرىدە قارار تۇتتىلار. بارچە لەشكەرى ئىسلام نەچچەند زامان تىنچ بولۇپ، راھەت ۋە فاراغەت قىلدىلار.

ئەلقىسسە سۇلتان شەۋكەت ئاخۇن بىرلە ئەمىر ئەلاخاننىڭ جەدەل غەلبەسىنىڭ بايانى. بۇ ئانداغ ۋاقىئەدۇركىم، سۇلتان موللا شەۋكەت ئاخۇن ئەمىر ئەلاخانغا گۇناھ قويۇپ ئەمىرلىك مەنسەبىنى ئالدى، بارچە لەشكەرى ئىسلام بۇ ئىشقا دىل تەڭ بولدى. چاراكى تولاراق خالايىق ئەمىر ئەلاخاننى دوست تۇتار ئىردى. چاراكى ئەلاخان تۇفەك زەنلىكتە بى نەزىر ئىردى ۋە ھەم تولا جەڭ قىلغان ياش نەۋجەۋان پۇردىل ئىردى. بۇ جەھەتدىن بارچە مەنسەبدارلار سۇلتان شەۋكەت ئاخۇندىن ئەلا خاننىڭ گۇناھىنى تىلەدىلەر. شەۋكەت ئاخۇنغا ماقۇل بولمادى. ھەتتاكى تۇنگانىلارنىڭ ئۇلۇغى ياگۇر سۇلتان، جۇسىن، بايەنشەي، لوجۇر يەنشەي، لايەنشەيلەر كېلىپ ئاخۇنلۇقدىن ئەلاخاننىڭ گۇناھىنى تىلەدى، ئۇنامادى. ئاخىر خۇدايار ئەتتىدىن موللا سالىش ئىمام، تۆلەندى يۇز بېشى، موللا مەشھۇر ئىماملار كىرىپ ئاخۇنلۇققا نەسىھەت ئامىز سۆزلەر قىلدى، چاراكى موللا سالىش ئىمام سەننەسالەلىك خىرەدمەند كىشى ئىردى ۋە ھەم ئەھلى دەۋلەت ئاغنىيا كىشى ئىردى. سۆز ئاغاز قىلدى ۋە ئەيدىكىم: «ئەي ئاخۇنۇم، بۇ دۇنيا فانىدۇر، ئانىڭ دەۋلەت ۋە ئابرويى ھەم فانىدۇر. نەچچەند ئۇلۇغ دەۋلەتمەندلەر يەر يۈزىنى سوراب ئاخىرىدا زىر - زەمىندە خاك ئالۇدە بولۇپ يېتىبدۇر. مەسەلەن: شاھ جەمشىد ۋە فەرىدۇن، فەررۇخ ۋە مانۇچەھىر ۋە زوھخاك ۋە كەيكاۋۇس ۋە كەيخىسراۋ ۋەزالى زەر ۋە رۇستەم ۋە گۇزار ئىبىن گوشۋاد ۋە ئانۇشىرۋان. بەس، پادىشاھلارغا ھىممەتلىك ئىرەنلەر ۋە ئاقىل ۋەزىرلەر لازىمدۇر. چاراكى ۋەزىر قابىل ۋە ئاقىل بولسا، پادىشاھ ئاسايىشدا بولۇر، ئەلبەتتە. ئەلاخاننىڭ مەنسەبىنى ئىنايەت قىلسۇنلار. مەگەر ئانداغ قىلماسالار يۇرت قولدى كېتەر، ئىشنىڭ ئاخىرى فەسادقا تارتار. ئول ۋاقىتدا فۇشايمان فايدا قىلماس. دەۋلەت قولدىن كەتسە، يانىب كەلمەس. ھەر كىشى تاۋانالىغ ۋاقىتدا دارۇيى كار ئىچىپ، ئادەت قىلسا، ئەلبەتتە، كېسەللەردىن ئامانراق بولۇر. مۇبادا ئاغرىپ ياتقاندىن كېيىن دارۇيى كار ئىچكەن بىرلە فات نەفئە يەتكۇرالماس. مەسەلەن: تىرياق دارۇسىنى زەھەر ئىچمەسدىن ئىلگەرى راست قىلىپ قويسا ياخشى بولۇر. مۇبادا زەھەر ئىچكەندىن سوڭ تىرياق دارۇسىنى راسلاب ئىچكۇنچە يۇرەك - باغرى ئېزىلۇر، ئول ۋاقىتدا ئىچكەن بىرلە سۇد قىلماس، ئەلبەتتە ھالاك بولۇر. ئەي ئاخۇنۇم، مۇندىن ئۆزگەسىنى ئۆزلەرى بىلسۇنلار» دېدى. سۇلتان شەۋكەت ئاخۇن ئەيدى: «ئەي ئىمام ئاخۇن، راست ئەيتادۇرسىز. ئەمما ئەلاخانغا مەنسەب بەرمەسمەن» دېدى. موللا سالىش ئىمام ئاخۇن ۋە تۇنگانىلار سورادىلاركىم، «ئەمىر ئەلاخاندا نىمە گۇناھ بار ئىردىكىم، ئاڭا مۇنچە غەزەب قىلادۇرلار» دەب ئىردى، ئاخۇنلۇق ئەيدى: «ئانىڭ گۇناھىنى ئۆزۈم بىلەدۇرمەن» دېدى. بۇلار ئەيدى: «مۇنداغ غەزەب ئۆزگە زىيان قىلۇر» دەب نائىلاج بولۇپ يانىب چىقتى. بارچە ئۇلۇغ - كىچىكنىڭ كۆڭلى شەۋكەت ئاخۇندىن قالدى. مولللا سالىش ئاخۇن ئۆز كەنتىگە يانىب چىقتى، يۇرت خەلقى يىغىلىب كەلدى. سوردىلاركىم «نېچۇك بولدى» دەب، ئاخۇن بولغان ۋاقىئاتنى بۇلارغا بايان قىلدى. بارچە لەشكەرنىڭ ئاچچىغى كەلدى. نۇرغۇن لەشكەر قاش بويىغا باردى. ئەمىر ئەلاخانغا كۆرۈندى. خالايىقلار ئەلاخانغا ئەيدىلەركىم، «سىزنى ئۆزىمىزگە سۇلتان قىلدۇق، شەۋكەت ئاخۇننى ئەزلە مەنسەب قىلدۇق» دېدى. ئەلاخان ئەيدى: «بىرنەچچە كۇن سەبىر قىلىڭلار، تاكى ئاخۇنلۇغنىڭ ئاچچىغى فەست بولسۇن» دېدى. خالايىقلار ئۇنۇماي، ئەمىر ئەلاخاننى سۇلتان كۆتەردى. ھەر تەرەفدىن لەشكەرى ئىسلام چوق - چوق يىغىلىپ كېلىپ، ئەلاخاننى مۇبارەكبادلىغ قىلدى. بارچە سىپاھ ۋە رەئايا شەۋكەت ئاخۇندىن يۇز ئۆيۇردى. بارچەسى ئەلاخانغا مۇلازىمەت قىلدى. ھەتتاكى سېتىلدى فانساد ھەم شەھەرنى تاشلاب سەھراغا چىقىب كەتتى. بەگزات بەگ، خوجام نىياز، ئەلى فوچىلارنى ئالىب زەنبۇرەكچىلەرنى باشلاب، ئەلاخاننىڭ خىزمەتىدە بولدى. سۇلتان ئەلاخان ئەھمەدخان خوجامنىڭ گۇناھىدىن ئۆتۈب، «ئەمدى سىز، ئەي خوجام، خالايىقلارغا دۇئا قىلىب بېرىب، ئۆيىڭىزدە تىنچ ياتىڭ» دەب سەھرادىكى ئۆيىگە ئىبەردى. ئەھمەدخان خوجامنىڭ ئىنىسى توختى ئاخۇننى ئەمىر لەشكەرى ئىسلام قىلدى. مولللا روزى ئاخۇننى يەنە مۇفتى قىلدى. تاھىر بەگ، ئابدۇللابەگ، ئابدۇرەھمان بەگ، ئابدۇلۋاھىد بەگلەرنى غەزنەچى قىلدى. مەغفىر بەگنى داد خاھ بەگ قىلدى. مىھرىددىن بەگ، ئەزىم بەگ، سېتىلدى بەگلەرنى شاڭ بېگى قىلدى. ھەر قايسى سىپاھلارنى بىرەر مەنسەبكە مۇقەررەر قىلدى. ئاندىن سوڭ سۇلتان ئەلاخان لەشكەر ئەنبۇھ بىرلە شەھەر تەرەفىگە يۈزلەندى. بۇ خەبەرنى مولللا سالىش ئىمام ئاخۇن ئېشىتىب، تۆلەندى يۈز بېگى، مولللا مەشھۇر ئىمام، ئەھمەد، ئەلىلەرنى ئالىب، نۇرغۇن خەلق بىرلە سۇلتان ئەلاخاننىڭ ئالدىغا پېشباز چىقتىلار.

نەزم

كى سۇلتان كى بولدى شەھەرگە راۋان،
ئالىب بىئەدەد لەشكەرى مۆئمىنان.
چىقىب پېشباز مولللا سالىش ئىمام،
كۆرۈشمەك رۇسۇمىنى قىلدى تامام.
كۆرۈندىكى خانغا بۇ شېرىن زەبان،
قىلىب پەند ئامىز بولۇپ نۇكتەدان.
دېدى: «ئەي شەھا، ئۆمرۈڭ ئولسۇن ئۇزۇن،
تېخى دەۋلەتىڭ ھەم ئەدەددىن فۇزۇن.
بەناگاھ شەھەر ئىچرە كىرسە كىشى،
كى ھېچ قىلماسۇنلار يامانلىق ئىشى.

شەھەرنىڭ ئىچىدە كۆب ئەھلى ئەدەب،
ئۇلارغا بىراۋ قىلماسۇنلار تەئەب.
بۇ لەشكەر شەھەرگە زىيان قىلماسۇن،
بىراۋنىڭ تاخۇسىنى ئۆلتۈرمەسۇن.
ئەگەر ئۇچراسا ئىت ئانى قىلما قان،
شەھەر ئىچرە قان تۆكسە، بولغاي يامان.
بىراۋنىڭ فۇلىنى تالان قىلماسۇن،
بۇ لەشكەر شەھەرنى بۇلان قىلماسۇن.
شەھەردىن بىراۋ بىزگە گەر ئاتسا ئوق،
ئاڭا سەبرى ئەيلەڭ كى ھېچ باكى يوق.
ئاداۋەت قىلىب قىلمافايىسىز قىساس،

ئۇلۇغلۇق قىلىپ قىلماغايسىز ئەساس».
بۇ قىسمى نەسىھەت ئايان ئەيلەدى،
كى سۇلتانغا پەندىن بايان ئەيلەدى.
كى ئاندىن بولۇبان شەھەرگە راۋان،
شەھەرگە كىرىپ لەشكەرى بىكاران.
دېدى: «چىقماسۇن ئاخۇنۇم ئۆيىدىن،
خامۇش ئەيلەبان تۇشمەسۇن تۆرىدىن».
ئالىپ ئاخۇنۇمدىن كى نەققارەنى،
نەفىر بىرلە كارناي، دۇبۇل بارىنى.
جالالىددىن خەلفەنى قازى كالان،
قىلىپ مەقسۇد ئاخۇننى مۇفتى زامان.
كى سۇلتان كى چىقتى ئېگىز تەختىگە،
بېرىپ زېب - زىنەت جاھان رەختىگە.
سەرئەنجام ئەيلەب كى قالماي گۇمان،
خۇدايا بۇ نازىمنى تۇتقىل ئامان.
بۇ قىسمى ئىكەندۇك فەلەكنىڭ ئىشى،
جافا - زۇلۇم ئېرمىش فەلەك ۋەرزىشى.
ئەزىزنى قىلۇر خار خۇداي جاھان،
گەدانى قىلۇر پادىشاھى زامان.
قىلىپ مۇرغى زەررىننى قاف ئىچرە بەند،
يەنە تازقارانى قىلىپ سەر بەلەند.
ئەجەبدۇر، ئەجەبدۇر زامانە ئىشى،
غەرىبدۇر، غەرىبدۇر فەلەك ۋەرزىشى.

گەدادەك بولۇبدۇر نە خۇش بايلار،
گەدالار مىنەر تېزرەۋ تايلار.
ئىچەلمەي گەدا بادىيان چاينى،
تاپالماي ئاشىغا زىغىر ماينى.
ئىچەرلەر بۇ كۈنلەردە ئات باشى چاي،
ئېشەك مىنمەگەنلەر مىنەر بولدى تاي.
بولۇب فەقىرى بايلار بالاسى تولا،
گەدانىڭ بۇكۈندە كالاسى تولا.
گەدالار ئىچىپ سۈتنى قايماق يېدى،
ئەزىزلەر مۇدام نانى قاق يېدى.
دەرىغا، دەرىغا سافا قالمادى،
قېرىنداش ئىچىندە ۋاپا قالمادى.
يىگىتلەر خاتۇندەك كىيەر باسمانى،
ئۇلۇغلار بېلىگە تاقار تاسمانى.
كى بەد ئەسلى، بەد زات بولدى ئەزىز،
چۆكۈب ھەم مۆكۈب يۈردى ئەھلى تەمىز.
ئايا نازىمى، سۆزنى قىلما دەراز،
يېقىندۇر خازان فەسلى، تېز كەتتى ياز.
قىلىپ بارچەنى تەرك دىلائىل ئوقۇك،
خۇدا رەھمەتىدىن مۇدام كۆز تۇتۇك.
خۇداۋەندە ئالەم كەرەم ئەيلەگەي،
دۇ ئالەم ئارا مۇھتەرەم ئەيلەگەي.

قورغاس جىھادىنىڭ بايانى

يەنە نازىمى قىسسە قىلدى بايان،
كى فۇشىدە سۆزنى قىلۇرلار ئايان.
قىلىپ شاھلار بىر كۈنى مەشۇرەت،
نەدۇر مەشۇرەت، بىل قىلىپ مەسلەھەت.
ئالىپ شاھلار لەشكەرى بىكاران،
كى قورغاس دىيارىغا بولدى راۋان.
كى مەنزىل مەراھىلنى كۆپ تەي قىلىپ،
كى تېز باردىلار كەرسۇمۇنغا يېتىپ.
تىكىپ بارگاھلارنى كەر غولىغا،
قويۇب ئەھلى بىدئەتنى جان ھۇلىغا.
كى چىڭفەنزە تاشىنى غارەت قىلىپ،
خىتاي باشىنى غۇلدى بىرلە يارىپ.
كى مۆئمىن چېرىكى ئالىپ ئولجىھا،
كى ئولجا دېمە، زەر بىلە نۇقرەھا.
قىلىپ ئەھلى بەددىن بىلە سەختى جەڭ،
خىتاي مەرگى بولدى زەمىن بىرلە تەڭ.
بۇ قىسمى ئىكەن رەسمەئى روزگار،
ئەزىز پەھلەۋان بولدىلار زەخمدار.
كى تېز غۇلجاغا يەتكۇرۇبان ئانى،
بىر ھەفتە ئاقىپ قىرقە سەردىن قانى.
كى ئاندىن بولۇب بىستەر ئۆزرە شەھىد،

مۇنى زەخمى ئۇرغان ئىدى بىر پەلىد.
تۆمۈرچى ئىدى ئۇستا قۇتلۇق نىياز،
كى «سويتاق» لەقەبنى قويۇب ئاڭا باز.
بۇ قورغاسدا سويتاقنى قىلدى شەھىد،
كى جەننەت سايانىغا قىلدى فەرىد.
كىگمز بارات ئوغلى بىلە ئول بوساق،
ئەلى بىرلە ئەقىبنى قىلدى ۋىساق.
قىلىپ كۇفرى ئەھلىنى زەمىندىنمۇ فەست،
شەھەرنى بۇزۇب بەردى ئانداغ شىكەست.
مۇتىئ بولدى چىرغان، چەجى تېخى،
كى سامۇل ۋە تۇرگۇن ۋە تاجى تېخى.
بۇ نەۋئى قەلئەلەرنى مۇسەخخەر قىلىپ،
غەنى بولدى مۆئمىن زەر سۇرخ ئالىپ.
ئەمىر بىرلە سۇلتان تامام مۆئمىنان،
بارى غۇلجا شەھرىگە بولدى راۋان.
چىقىپ پېشباز مۇفتى ۋە قازىلار،
ھەر ئۆيلۈك ئۆيىگە تۇشۇب غازىلار.
كى بىرنەچچە كۈن لەشكەرى مۆئمىنان،
كى ئۆز شەھرىدە بولدىلار تىنچ - ئامان.
كەتۈر ساقىيا مەي بىلە جامى ھۇش،
ئانى زەۋق ئەھمەددا ئەيلەب كى نۇش.

ئىبەرگۇم كى ئەمەدكە چەندا دۇرۇد،
بۇ ئىيتقان دۇرۇد فى سەبىلى ۋۇدۇد.

ئەمىر توختى ئاخۇن، كوكۇسۇن، كىچىك يۇلتۇز، چوڭ يۇلتۇز دېگەن يەرگە بارىپ، مۇغلار بىرلە جەڭ قىلغانى. ئەمىر توختى ئاخۇن، ئەزىم شاڭ بېگى، ئەمىر شاھ بەگ، ئابدۇلباقى مىلىڭ بېگى، ئېركە مىلىڭ بېگى، تاھىر يۇز بېگى، توقان يۇز بېگى، ئابدۇللا يۇز بېگى، بەختىيار يۇز بېگى، ئەلى بايلار شەھەردىن ئالتە يۇز لەشكەر ئالىب ۋە سەھرادىن ھەم لەشكەر ئالىب راۋان بولغانى ۋە فەتىھ - نۇسرەت بىلە يانغانى.

ئايا ئەندەلىب، سايرا گۇل ۋاقتىدا،
مەقاسىدقا شايەد يەتۇرگەي خۇدا.
تىلىڭ باردا ۋەسفى گۇل ئەيلەگىل،
ئىبادەت قىلىب ئۆزنى قۇل ئەيلەگىل.
مۇبادا يېتىشسە بۇ بادى خازان،
قىزىل گۇل يۇزى ھەم بولۇر زەئفەران.
كى ئول دەمدە فەرياد سۇد ئەيلەمەس،
قۇل ئۆلگەندە ئازاد سۇد ئەيلەمەس.
نەسىھەتنى قوي نازىمى، باشلا سۆز،
ھەر ئىشنى كۆرۇر ئادەمى بولسا كۆز.
مەئەلقىسسە بولدىكى فەسلى خازان،
كى مۇغدىن بىراۋ كەلدى تېز ناگىھان.
بۇ مۇغ پادشاھلارغا بەردى خەبەر،
خەبەر قىلدى شەھلەرگە چەندان ئەسەر.
«كۆلى زوخۇ جايىدىكى مۇغلار،
شىرە بوغاجىغا كېلۇر بولدىلار.
خىيالى قوتاننى ھالاك ئەيلەمەك،
بۇلاب ماللارىن دەردناك ئەيلەمەك.
بۇ نەۋئى مۇغلارنىڭ خىيالى يامان،
خىيالىنى بىلدىم كى كەلدىم بۇيان».
ئېشىتتى مۇنى چوڭ - كىچىك غازىلار،
بۇ قالماققا كۆب نۇقرە - زەر بەردىلەر.
كى سۇلتان دېدى: «بولسا بىر ياخشى ئەر،
كۆلى زونغۇغا بارسا ئول شىرى نەر.
بارىب ئاندا قالماق بىلە قىلسا جەڭ،
كى ئالتۇن بېرۇرمەن بويى بىرلە تەڭ.
شىرىك ئەيلەبان يارتا خانلىغ بېرەي،
كى ئاتۇ، كالا، مىڭچە جانلىغ بېرەي.
قوپۇب توختى ئاخۇن ئەمىرى زامان،
دېدى: «ھۆكمى شەھ بولسا بولغۇم راۋان».
كى سۇلتان ئەمىرگە دۇئا ئەيلەدى،
تەلەپ قىلغاننى راۋا ئەيلەدى.
قوشۇلدى ئەمىرگە يەنە ئېركە بەگ،
كى مۇغلار باشىغا بولۇب مەرگى بەگ.
ئەزىم شاڭ بېگى ھەم توقان يۇز بېگى،
كى قاش كەنتىدىن بەختىيار يۇز بېگى.
ئابدۇلباقى مېڭ بەگ قوشۇلدى تېخى،
خۇدايار يۇزىدىن بەھادىر ئەلى.
ئەلىدۇركى ئىبنى مۇھەممەد ئەزىز،
ئەزىز ئىبنى ئىسلام ساھىب تەمىز.

بۇ ئىسلام تېخى ئىبنى دەۋلەت ھامان،
بۇ دەۋلەت كى شەيخ ھەفتە مۇھەممەدان.
بۇلار ئەسلى يۇرتىكى ياركەند ئىدى،
ئىلە شەھرىگە كۆچە كەلگەن ئىدى.
بۇلار نەسلىدىن قالغان ئېردى ئەلى،
ئوشۇل ئەلىنى خەتكە فىتدىم ھېلى.
تاھىر يۇز بېگى ھەم قوشۇلدى كېلىب،
شەھەردىن يەنە ئالتە يۇز ئەر ئالىب.
بۇلارغا بولۇب باش ئەمىرى زامان،
كۆلى زوخۇ سارىغا بولدى راۋان.
رەجەبنىڭكى ئون تۆرتى يولغا چىقىب،
مازارى مەمەت خان خوجامغا يېتىب.
تۇرۇب ئاندا ئۈچ كۈن يىغىب كۆب چېرىك،
بۇلار ھەر بىرى ئېردى شىرغا شېرىك.
رەجەب ئايىنىڭ ئېردى ئون سەككىزى،
راۋان بولدى يولغا تولۇب ئات ئىزى.
كى ئون توققۇزىدا تەمەنكو بېرىب،
كۆلى زوخۇغا كەلدى لەشكەر يېتىب.
چېرىكلەر بۇ تۈن مۇندا ئارام ئالىب،
يىگىرمەسىدە غول ئىچىگە كىرىب.
بارۇر ئېردى لەشكەر گۇرۇھ دەر گۇرۇھ،
بۇ غولدا نەچە مۇغ بولۇب رۇبەرو.
بۇ مۇغلار بىلە قىلدىلار سەختى جەڭ،
بېرىب كوھ سەنگىگە قان بىرلە رەڭ.
بىرىسىنى قويماي ھالاك ئەيلەدى،
كى مۇغدىن بۇ يەرلەرنى پاك ئەيلەدى.
كى ئەمۋال مۇغلارنى غارەت قىلىب،
كى لەشكەر تېۋە ۋە كالا، قوي ئالىب.
يىگىرمە بىرىدە كىرىب راھىغا،
يېتىب باردىلار كاشقەرى باغىغا.
قويۇب ئاندا مالى غەنىمەت بۇلار،
ئانى ساقلابان نەچچە تەن قالدىلار.
كى تۈن يارىمىدا بارچە قوزغالدىلار،
غۇربۇن، جىرغىلانغا يېتىب باردىلار.
كىچىك يۇلتۇزى ئۆزرە ئۈچ تەن لەئىن،
بۇ قالماقلاردىن يۇرۇرلەر يېقىن.
بۇ ئۈچ تەن لەئىننى تۇتۇب كەلدىلەر،
«نە ئىشدا يۇرۇرسەن» دېبان سوردىلار.
بۇ ئۈچ تەن قىلىب زار كۆزىن قىلدى ئاب،
ئۇلۇغلارغا بەردى بۇ قىسمى جاۋاب.

«ئاغا ۋە ئىنى بىز ئوتتۇنچى ئىدۇق،
زەبانلارنى بىلمەككە تۆگچى ئىدۇق» .
دېدى: «قايدادۇر بەيلى، بەيسى دېگەن» ،
دېدى: «ئۇشبۇ تاغ تۆفەسىدە ئىكەن.
چىقىپ ئالدى مۇغلار بۇ تاغ ئۈزرە كۆپ،
كى قورقۇپ قوتاندىن يۇرۇرلەر مۆكۈپ» .
بۇ ئۈچىنىڭ بىرىنى ئوشۇل تاغ سايان،
كى بولسۇن مۇتىئ دەپ ئىبەردى راۋان.
بۇ قالماق كېتىبان يانىپ كەلمەدى،
لاماسۇن بۇتىدىن تېنىپ كەلمەدى.
يىگىرمە ئۈچىنچى كېچەسى ئىدى،
ئوشۇل ئېركە بەگنى ئەمىر بۇيرۇدى.
دېدى: «سىز چىقىپ مۇغ بىلە جەڭ قىلىڭ،
جاھاننى كۆزىگە هامان تەڭ قىلىڭ» .
دېدى ئېركە بەگ: «ئەزبارايى خۇدا،
خۇدانىڭ يولىغا تۈمەن جان فىدا» .
قوشۇپ ئېركە بەگكە چۇ يۈز پەهلەۋان،
يەنە يۈز كىشى ئالدى قولغا سىنان.
كى ئەللىك كىشى ئېردى شەمشىر زەن،
تامام ئىككى يۈز ئەللىك ئېردى بۇ تەن.
كېلىپ بارچەسى ئېركە بەگ قاشىغا،
راۋان بولدىلار ئۇشبۇ تاغ باشىغا.
يارىم كېچەدىن تاكى بامداد يۈرۈپ،
قىلىپ تېز جەڭ مۇغلارنى كۆرۈپ.
كى چاش ۋاقتىغا تەكرو جەڭ ئەيلەدى،
ئۆلۈكنى بۇ تاغ بىرلە تەڭ ئەيلەدى.
چىدالماي بۇ مۇغ قاچتى ئارقا بېرىپ،
قاۋۇپ سوڭىدىن ئېركە بەگ ئات سالىپ.
سۈرۈپ تېز - تېز توختى ئاخۇن خوجام،
يېقىن ئەيلەدى ئەيلەمەككە تامام.
ئەمىر شاھ مىراب بەگ چاقىپ مۇغنى،
فەلەككە چىقاردى بۇ مۇغ تۇغىنى.
ئابدۇلباقى مىڭ بەگ، توقان يۈز بېشى،
يەنە تاھىرى پەهلەۋانلار باشى.
چوڭ يۇلتۇزغا يەتكۈنچە مۇغنى سۈرۈپ،
هەزاران بۇ مۇغ خەيلىنى ئۆلتۈرۈپ.
تامام مۇغنىڭ ئات، كالاسىن ئالىپ،
چىرايلىغ كۆرۈنگەن بالاسىن ئالىپ.
بارائەت ئايىغا ئىدى بىستى چار،
يانىپ ئۆز ۋىساقىغا تاپتى قارار.
يىگىرمە بەشى كۆلى زوخۇغا كېلىپ،
تېخى ئالتەسى باغى كاشقەر يېتىپ.
شەئبان ئايىغا بىستى هەفتە ئىدى،
مازارى مەممەت خانغا كەلگەن ئىدى.
تۇرۇپ ئىككى كۈن ئاندا شادلىغ قىلىپ،
شەئبان ئاخىرىدا شەهەرگە كېلىپ.
كۆرۈندى كىرىپ شاھ سۇلتانىغا،
هەممە فېشكەشنى بېرىپ خانىغا.
تامام ۋاقىئاتلارنى قىلدى بايان،
تېخى فەتىھ - نۇسرەتنى قىلدى ئايان.
بۇلارغا بېرىپ مەجلىس شاهى جەم،
كى ئېھسان قىلىپ ئەيلەدى مۇھتەرەم.
كەتۇر ساقىيا مەي بىلە جامى شاد،
كۆڭۈل جامى شاد بىرلە تاپقاي مۇراد.
بۇ مەيدىن ئاچىلىپ مۇرادىم گۇلى،
ناۋا ساز قىلغاي زەبان بۇلبۇلى.
ناۋاسىن ئېشىتمەككە ئاشىق كېلۇر،
ناۋا بى رىيا بولسا مەشۇق كېلۇر.

ئەمدى سۆزنى ئاغاياسىنىڭ قالماقلىرىدىن ئېشىتمەك كېرەك. قاچانكىم، ئەمىر توختى ئاخۇن كىچىك يۇلتۇزنىڭ قالماقلارىنى چاقىپ، مال - مەناللارىنى غارەت قىلىپ ياندى. بۇ ۋاقىئەلەرنى تامام يىراق - يېقىننىڭ قالماقلار ئېشىتىپ، يۈرەك - باغرىغا ئوت تۇتاشتى. ئېيتۇر ئېردىكى، «دەرىغ، هەزار دەرىغ، كى قوتانلار ئەژدەهادەك بولدى. ئەمدى دەم تارتىپ بىزلەرنى هالاكەتكە يەتكۈرۇر. يۈرەك - باغرىمىزغا قاتتىغ داغلار قويدى. نە تەرىقە ۋە نە هىكمەت بىرلە بىز ئۇلاردىن قىساسىمىزنى ئالۇرمىز» دەر ئېردى. ئاغاياسىنىڭ بىرمۇنچە ھېباڭ هارامى قالماقلارى ئەيدىكىم «ھېلى قوتانلارنىڭ لەشكەرى غۇلجادا سۇلتان ئەلاخاننىڭ قاتىدا هازىردۇر. كەنتلەرنىڭ ئىچىدە خاتۇن - بالالار، بى قاراۋ قېرىلار قالغاندۇر. خۇسۇسەن كەتمەن، ئاچانوقۇ، غالجات دېگەن كەنتلەرىدە لەشكەر ئازدۇر، مال - مەنال كۆبدۇر. ئول كەنتلەرگە تۇيۇقسىز بارىپ ئېرەنلەرنى ئۆلتۈرۈپ، مال - ئەمۋاللارىنى غارەت قىلىپ، زەن - فەرزەندلەرىنى ئەسىر قىلىپ ئالىپ كەلسەك، ئۇلارغا داغ مۇندىن ئارتۇق بولۇرمۇ» دېدى. بارچە قالماققا بۇ سۆز ماقۇل بولدى. تېز نەچچە يۈز قالماقلار ئاتلانىپ تەكەس بىرلە كەتمەنگە يۈزلەندى.

نەزم

تەكەس بىرلە كەلدى بۇ قالماقلار،
قوشۇلدى مۇڭا نەچچە ئايماقلار.
يوق ئېردى بۇ قالماقلاردىن ئەسەر،
چۇ كەتمەن ئېلى ئېردىلار بى خەبەر.
كى بىر كۈن ئىدى ۋاقىت هامىمام بۇغ،
تەكەس سارىدىن چىقتى چاڭ بىرلە تۇغ.
بۇ كەتمەن ئېلى قىلدى تۇفقا نەزەر،
يېتىپ كەلدى بەدكار قالماقلار.
مۇھەممەد نىياز يۈز بېگىلەر كۆرۈپ،
ئالىپ مىلتىغىن فىلتەگە ئوت قويۇپ.
بۇ مۇغ بىرلە قىلدى تۇفەك بىرلە جەڭ،
بۇ بەدكارلار قىلدى مۆئمىننى تەڭ.
كېلۇر ئېردى غول بىرلە ئىككى خاتۇن،

شەھىد ئەيلەدى ئىككىسىن تۆكدى خۇن.
كى دىشۋار بولدى بۇ كەتمەن ئىشى،
كىرىب خالى ئۆيگە قېچىب بەش كىشى.
ئاتىب مىلتىغى بىرلە تامنى تېشىب؛
كى ئۆلتۇردى قالماقنى ھەددىن ئاشىب.
بەناگاھ تۇيۇب ئانى قالماقلار،
تۇتۇب بەش كىشىنى شەھىد قىلدىلار.
مەمەت نىياز پەھلەۋان نە خۇش نەۋ جەۋان؛
شەھىد بولدى جەننەتكە بولدى راۋان.
كى ئاندىن ئېشىتتى بولۇس توقەلەك،
كېلىب مۇغ ـ قالماقنى قىلدى ھەلەك.
كى قۇربان نىياز بەگ قىلىب جۇرئەتى،
شىجائەت قىلىب مۇسىيار مىلىك بېگى.
بۇلار ئەيلەدى كۇفرىنى خوردى خام،
تولا مۇغلار بولدى دوزەخكە رام.
بۇ قالماققا تۇشتى ئەجەب رەستەخىز،
كى غالجات سارى مۇغلار قاچتى تېز.
كى غالجاتدا مۇغ سوقۇش ئەيلەدى،
بۇ غالجات ئېلى تەركى ھوش ئەيلەدى.
كى ئەر بىرلە خاتۇن كى نەچچەند تەنان،
شەھىد بولدى بۇ كەنت ئارا بەردى جان.
بۇ غالجاتنىڭ مالى ـ مەنالىن ئالىب،
ئاغاياسقا كەتتى بۇ مۇغلار يانىب.
سوڭىدىن قاۋۇب تېز ئاق قوزى بەگ،
نە ئاق قوزى بەگدۇر، بۇراق قوزى بەگ.
ئالىب لەشكەرىن توفەلەك شاڭ بېگى،
سۇرۇب مۇغنى مۇسىيار مىلىك بېگى.
قۇربان نىياز بەگ بىرلە ئوسمان دەلىر،
بۇ ئوسمان ئىدى يۇز بېگى شىرگىر.
سولاب تاغقا قالماقنى قىلدى سوقۇش،
خۇسۇس ئاق قوزى بەگ قىلىب كۆب تۇرۇش.
كۆرۈڭ ئاق قوزى بەگكە يەتتى قازا،
ئاغاسىغا ئوسمان قىلىب جان فىدا.
بۇ ئىكەۋ بۇ تاغ ئىچرە بولدى شەھىد،
خالايىق كۆزىدىن بولۇب نا پەدىد.
توقەلەك كېلۇر ئېردى ئاتىن چاپىب،
كى ئاجراب ئاتىدىن بۇ ھەم يىقىلىب.
بۇ بەگكە ئاتۇرلار توفەك كەينە ـ كەيىن،
مۇنى ئاتقا مىندۇردى بىر چارەكىن.
قېچىب چىقتى بۇ بەگ بۇ قالماقدىن،
قۇتۇلدى قېچىب بۇ قازادىن ئەمىن.
قاچىب ياندى ئارقاغا قالماقلار،
كى قاللاش، ئەۋباش قالتاقلار.
توقەلەك كېلىب تېز غالجاتىغا،
كى ھېچ بىر ئىشى كەلمەيىن يادىغا.
قۇربان نىياز بەگ، مۇسىيار بەگ يەنە،
دەبىرىگە بولدى كېلىب ئىلتىجا.
دەبىرى يازىب بۇ سۇفەت نامەنى،
كى جارى قىلىب نامەگە خامەنى.
تامام سەرگۇزەشتەنى ئەيلەب بايان،
كى سۇلتان جانابىغا قىلدى راۋان.
مەراھىل قىلىب تەي ئېتىب جۇرئەتى،
كى سۇلتانغا يەتتى قىلىب سۇرئەتى.
تۇتۇب بەردى سۇلتانغا بۇ نامەنى،
ئوقۇب كۆردى بۇ تۇرفە ھەنگامەنى.
دەرىغلار يېدى دەست بازانۇ سوقۇب،
قىزىل قان ياشىنى كۆزىدىن تۆكۇب.
ئوقۇب چوڭ ـ كىچىك بارچەسى يىغلادى،
قىلۇر ـ قىلماسىنى تېخى بىلمەدى.
مۇنى ئاڭلابان نازىمى قىلدى زار،
بۇ دەفتەرگە ئالدى بولۇب بىقارار.
كەتۇر ساقىيا بادە شەۋق جامىدىن،
ئىچىب مەست بولۇب بادە گۇلفامىدىن.
بولۇب ئەندەلىب گۇلنى ياد ئەيلەيىن،
بۇ گۇل يادىدا دىلنى شاد ئەيلەيىن.
كى ئېردى بۇ خۇشلۇق مۇدام دەفئە غەم،
بۇ خۇشلۇقنى تافغان بولۇر مۇھتەرەم.

سۇلتان ئەلاخان تېز مېھماندارلىق ئەسبابىنى راست قىلدى. بارچە ئۇلۇغ ـ ئۇششاق سەردارلارنى چىرلاب كەلتۇرمەككە كىشى چاپدۇردى. مەسەلەن: ئەمىر توختى ئاخۇن، قازى كالان مۇفتى روزى ئاخۇن، مۇفتى مەقسۇد ئاخۇن، قازى ئەسغەر شەيىخ مەنسۇر ئاخۇن، كىچىك ئاخۇن، ھاجى ناسىر ئاخۇن، موللا ئىمىن ئاخۇن، مۇتاۋەللى مەسئۇد ئاخۇن، ھاجى قاۋاش ئاخۇن، فەخرىددىن ئاخۇن، قاسىم ئاشىر ئاخۇن، بارچە چوڭ ـ كىچىك ئاخۇنلارنى جەم قىلدى ۋە يەنە ھاجى تاھىر غەزەنەچى بەگ، ھاجى ئابدۇللا غەزەنەچى بەگ، ئابدۇرەھمان غەزەنەچى بەگ، ئابدۇلۋاھىد غەزەنەچى بەگ، مەغفىر شاڭ بېگى، ئەزىم شاڭ بېگى، غەنى شاڭ بېگى، سېتىلدى شاڭ بېگى، مېھرىددىن شاڭ بېگى، بۇشرى بەگ، ئەمىرشاھ مىراب، جابباش مىراب، خۇدا بەردى مىراب، بەگزات بەگ، بەھرام بەگ، قاۋاش قازى، قاۋاش ئەل بېگى، قاۋاش مىڭ بېگى، قاۋاش يۇز بېگى، فالتومىڭ بېگى، ساقى مىراب، ھۇسەيىن بەگ، مەمەت ئەلى مىراب، گايىد بازار بېگى، ئەلى بازار بېگى ۋە يەنە قولى ئىشقا تەككەن ئاخۇنلارنى ۋە بەگلەرنى يىغدى. بۇلار كېلىب جابەجا ئولتۇردى. بەئداز مۇھازىر سۇلتان ئەلاخان سۆز ئاغاز قىلدى ۋە ئەيدى: «ئەي ئاخۇنلارىم ۋە ئەي بەگلەرىم، نېچۈك قىلماق كېرەك؟ خىتاينى بىر تەرەف قىلساق، مانجۇ ـ چەنفەنلەر ھۇجۇم قىلدى. بۇلارنى بىر تەرەف قىلساق، سۇلان ـ شىبىنلار تەبرەب ئىدى. ئۇلارنى بىر تەرەف قىلساق، نەچچە ئايماق چاقار قالماقلار قەسدىمىزدە بولدى. ئۇلارنى بىر تەرەف قىلساق، ئەمدى تورغۇت بەيلى، بەيسلار قوزغالدى. يەنە بىر تەرەفدىن زورغان سۇمۇن، ئارغۇن سۇمۇنىنىڭ قالماقلارى

خۇرۇج قىلدى. ئۇلارنى دەفئى قىلىساق، ئەمدىگىنە بىرنەچچە كۈن تىنچ - ئامان بولۇرمىكىن دەپ ئىدىم، مانا ئاغاياسىنىڭ قالماقلارى بۇ قىسمى جاپالارنى قىلىبدۇر. ئاق قوزى بەگ، ئۇسمان يۈز باشىنى، مۇھەممەد نىياز يۈز باشىلارنى شەھىد قىلىبدۇر» دەپ مەزكۇرنامەنى ئوقۇدى ۋە كۆپ يىغلادى. بارچە ئەھلى مەجلىسلەر يىغلاشتىلار. ئاخىرى ئەيدىلەركىم: «شاھ، غەم يېمەسۇنلەركىم، بىزلەر جىھادنى فىيْ سەبىلىللا قىلغاندۇرمىز. شايەد ئاللا تائالا ئەنە ئول كافىرلارغا غالىب قىلسە، ئاللا تائالانىڭ قۇدرەتىگە چۇنۇ چارا يوقتۇر. ئەگەر ئاللا تائالانىڭ بىزلەرگە فەزلى-ئىنايىتى بولماسا، مۇنچە ئەنبۇھ كافىرلارنى نېچۈك قىلار ئېردۇك. بۇ خاقان چىن بىرلە نېچۈك دەرفاتادە بولۇر ئىدۇك» دەپ تەسەللى خاتىر بەردى. سۇلتان ئەلاخان ئەيدى: «پەرۋەردىگارا، ئۆزۈڭ بىلۇرسەن، قادىر تەۋەنىنادۇرسەن، ئۆزۈڭ بىز ئاجىز بەندەلەرىڭگە هادى بولۇب، ئىسلام دىنىنى قۇۋۋەتلىك قىلىب، مۆئمىنلەر ئۆزرە فەتىھ - نۇسرەت ئاتا قىلىب، شەرىئەت بەيزاغا ئۆزۈڭ راۋاج بەرگەيسەن» دېدى. بارچە سەردارلارنىڭ مەسلەھەتى بىرلە مىھرىددىن شاھ بېگى بىرلە بەگزات بەگنى نەچچەند سىپاھلار بىرلە لەشكەرى بىكاران بىرلە ئاغاياسقا ئىبەردىلەر. مىھرىددىن بەگ بۇ نۇرغۇن لەشكەر بىرلە بەگزات بەگلەر بىرلە دەريادىن ئۆتۈب، ئاغاياس تاغىغا راۋان بولدىلار.

نەزم

مىھرىددىن دىلاۋەر ئالىب كۆپ چېرىك،
نەدۇركىم چېرىك، كۈچدە شىرغا شېرىك.
كى نەچچەند مەراھىلنى قەتئى قىلىب،
كى ئەئدا شۇرۇرىنى دەفئى قىلىب.
بۇ يوللاردا ئۇچراب كۆپ ئايماقىغا،
يېتىب ئاغاياسىنىڭ قالماقىغا.
بۇلارنى كۆرۈب لامالار لۆمشادى،
تامام زەنگىلەر باشىنى ئوگشادى.
بۇ مۇغنى كۆرۈب بارچە ئىسلامىيان،
دەلىرلەر شامالدەك بولۇشتى راۋان.
ئارالاب بۇ مۇغقا قىلىب سەختى جەڭ،
بۇ تاغ تاشىغا قان بىلە بەردى رەڭ.
بۇ مۇغنى قىلىب ئانچە خار ۋە زەلىل،
بۇ تاغنى قىلىب لالەدەك قىپقىزىل.
بولۇب بارچە قالماق چۇ ئىتدىن بەتەر،
كېسىلدى باشى مىسلى خىيارى تەر.
بۇ قىسىم يېتىب تاغ ئارا كافىران،
سەرى بى تەنانۇ، تەنى بى سەران.
تەندىن قوپاردى تەلى تەسقىلان،
كى ساينىڭ ئارىقى سۇفەت ئاقتى قان.
كى مۆئمىن ئالىب ئانچە مالۇ مەنال،
خالايىقنىڭ ئەقلى بولۇب مالغا لال.
كى ئولجا تالاشىب قىلىب هاي - هۇي،

قولىغا تۇشۇب ئات، كالا بىرلە قوي.
تۆگەتىب بۇ قالماقنى نۇسرەت بىلە،
يانىب يولغا كىردى شارافەت بىلە.
قىلىب يولدا كۆپ ئەۋگە مەغرۇرلۇق،
كىچىك - چوڭ بولۇب تۇرفە مەسرۇرلۇق.
يېتىب كەلدىلەر شادلىغ ئەيلەشىب،
بۇ شادلىقلارى تۇرفە ھەددىن ئاشىب.
كى سۇلتانىغا بەگلەر كۆرۈندى كىرىب،
ھەممە ۋاقىئاتلارنى تەقرىر ئەيتىب.
بۇلارغا بېرىب شەھ مۇزەييەن لىباس،
تاپىب ھەر بىرى ئىلتىفات بىقىياس.
نەچچە كۈن يەنە بولدى مۆئمىن ئامان،
قىلىب فەزلى رەھمەت خۇداي جاھان.
ئاتا قىلسا بەندەگە نۇسرەتنى ھەق،
بۇ خاقان ئەئزەمگە بەرگەي سەبەق.
ئىجابەت نىشانىغا تەگسە خەدەڭ،
بولۇر شىرغا غالىب زەئىف مۆرلەڭ.
چىبىن قىلغۇسى ھەررىلەرنى شىكار،
قىلاۋىرگە خىزمەت قىلۇر كەركىھار.
تۇتۇڭ ساقىيا نازىنىغا قەدەھ،
ئىچىب مەينى بولغايكى ئانداغ فەرەھ.
ئىلە گۈلىستانىدا گۇ - گۇ دېگەي،
ھېكايەت غارايىبنى نەۋ - نەۋ دېگەي.

ۋە يەنە لەشكەرى ئىسلام ئۇلاستايدا قالماقلار بىرلە جەڭ قىلغانى.

يەنە نەۋئى ھېكايەتنى نەزم ئەيلەيىن،
گۈلىستان نەزمىدە بەزم ئەيلەيىن.
كۈنى كەلدى سۇلتانغا ناخۇش خەبەر،
خەبەر نە دېمەكدۇركى غەمدىن ئەسەر.
كى نىلخا ۋە قاشنىڭ كى سەردارلارى،
دەلىر بەختىيار نېكى كىردارلارى.
كى خالى تۆرەلەر بىلە نەچچە ئەر،
كى سۇلتان، ئەمىرلەرگە بەردى خەبەر.
«ئېشىتكەيكى شەھ، نەچچە ئايماقلار،
يىغىلمىش نەچچە زەنگى قالماقلار.
كى سەردار مۇغ كۆكشۇن ئامبال ئىمىش،
‹قوتانلار بىلە جەڭ قىلۇرمىز› دېمىش.
مۇڭا يار ئىمىشلاركى مۆڭكۈ تۆمۈر،
يەنە دالاما، مۆلاما بەھۇزۇر.
كى تورغۇتتىن ئالتىش نەچچە يۈز چېرىك،
بۇلارنىڭ سۆزىدۇر تىكەندىن مىرىك.
يىغىلمىش بۇ قالماق نەچچەند ھەزار،
فەلەكنىڭ يۈزىنى قىلىبان غۇبار.

كېلۈرمىش بۇ قالماق قاش باشىدىن،
ئۆتۈپ تاغلارنىڭ ئۇلۇغ تاشىدىن.
ئايا شاھ، سالغىل بۇ سۆزلەرگە سەمئى،
تۆمۈرلۈك دېگەن يەردە بولمىش كى جەمئى».
ئېشىتىپ بۇ سۆزلەرنى شاھى زامان،
يىقىلدى باشىغا بۇ ھەفت ئاسمان.
كى سۇلتان ئاجايىپ فەرىشان بولۇپ،
ئەمىرتوختى ئاخۇننى تېز كەلتۈرۈپ.
دېدى: «نەقىلۇرمىز مۇنى، يا ئەمىر،
ماڭا كۆرسەتىڭ يول، ئايا شىرگىر».
ئەمىر ئەيدى: «لەشكەرنى يىغماق كېرەك،
بۇ دۈشمەن سارى تېز بارماق كېرەك.
بارىپ ئاندا ئىسلام سەفىنى تۈزۈپ،
ئۇلارغا بۇ دىن نۇۋۋەتىن كۆرسۈتۈپ.
يارىپ كۆكشۈن ئامبالنىڭ باشىنى،
بېرىپ لامالارغا ئەجەل ئاشىنى.
كى مۆڭكۈ تۆمۈرنىڭ باشىنى ئۈزۈپ،
كېلۈرمىز ئېرەنلەر ئىشىن كۆرگۈزۈپ».
بۇ سۆزلەرنى قىلدى ئەمىرى زامان،
كى سۇلتان ئېشىتىپ بولدى شادمان.
تامامى دەلىر غازىلار جەمئى ئولۇپ،
شەھەرنى خەزايىنچىغا تافشۇرۇپ.
ئالىپ شاھلار لەشكەرى بىكاران،
تۆمۈرلۈك سارى تېز بولدى راۋان.
يۈرۈپ راھ مەنازىلنى تەي قىلدىلار،
ئۇلاستايغا تېز تۈن يېتىپ باردىلار.
بولۇپ قازى ئەسغەر بۇ لەشكەرگە باش،
كى يولداش بولۇپ ھاجى ئاخۇن قاۋاش.
ئولاستاي غولىغا تىكىپ بارگاھ،
كى سۇلتان، ئەمىر تۈشتىلەر جابەجا.
ئوشۇل دەم كېلىپ مۇغىدىن نامە،
فىتىپ نامەگە تۈرفە ھەنگامە.
ئوقۇپ كۆردى سۇلتان نامە ئاچىپ،
تۆبەن قىلدى باشىن بويۇننى قاشىپ.
ئۇلۇغلار سورادى نېچۈك دەپ سۆزى،
بارۇرمىزمۇ ئاندا، كېلۈرمۇ ئۆزى.
بۇ نامە سۆزىن قىلدى شەھ ئاشكار،
خالايىق دىلى ئاندا بولدى غۇبار.
دېمىش نامەدە: «ئەي ئەمىرى قوتان،
مېنىڭ لەشكەرىمدۇر ياماندىن يامان.
ئىبەرسەم چېرىكىم قوتان سارىغا،
تامامى قوتانلار قاچار غارىغا.
سىزلەر بىرلە قىلغاي بۇ نەۋئى ئامىلە،
يارۇر قارىنىنى بولسا زەن ھامىلە.
تامامىڭنى مۇغلار قىلۇر دەردناك،
كى فەرزەند - زەننى قىلۇرلار ھالاك.
كى ئالدىمغا تېزرەك كېلىپ يالبارىڭ،
كى ئالتۇن، كۈمۈش، ياخشى قىزلار بېرىڭ».
بۇ سۆزنى ئېشىتتى تامام مۆئمىنان،
غەزەپ بىرلە قالماققا بولدى راۋان.
بارىپ چافتى قالماقنى ئەۋۋەل ئەمىر،
سوڭىدىن چافىپ شاھ ساھىپ سەرىر.
بارىپ بارچە مۆئمىن خۇرۇش ئەيلەدى،
قازان قايناغاندەك كى جۇش ئەيلەدى.
ئالىپ بەزى قولغا سىنانۇ دەراز،
سىنان بىرلە قالماقنى قىلدى گۇداز.
چافىپ بەزى مۆئمىن كى شەمشەر زەن،
بۇ شەمشەر بىلە فارە ئەيلەپ بەدەن.
كى بەزى ئەدۇۋلارغا شەشپەر سالىپ،
كى بەزى باشى ئۆززە خەنجەر سالىپ.
كى بەزى تۇفەكدە ئاتىپ مۇغنى،
فەلەككە چىقاردى بۇ مۇغ تۇغىنى.
مىسالى بىر سۇرۇك يىلقىغا تەگدى شىر،
تۇتۇشقان سۇفەت شىربىرلە دەلىر.
كى ياغدۇردىمۇ تىرى مەرگى بۇلۇت،
ۋەيا تۈشتى بولغاي نەيستانغا ئوت.
ۋەيا بۆرىلەر كىردىمۇ قوي ئارا،
ۋە يا زال زەر قىلدىمۇ ماجرا.
ۋە يا ئوت ساچىپ يەتتىمۇ ئەژدەرى،
كى تافۇن ۋە يا كىردىمۇ مۇغ سارى.
بۇ قىسمى ياتىپ يەر ئۈزە كافىران،
سەرى بى تەنانۇ، تەنى بى سەران.
چۇنان مۆئمىنان قىلدىلار سەختى جەڭ،
بۇ مۇغ قانىدىن بولدى يەر لالەرەڭ.
كى باران سۈيىدەك بولۇپ ئاقتى قان،
كى بىرنەچچە قالماق قۇتۇلدى ئاران.
كى مۆئمىن ئالىپ ئەسبىھابى شۇمار،
كى مۇغلار كۆزىگە جاھان بولدى تار.
كى بىر كېچە - كۈندۈز سۈرۈپ كۇفرىنى،
ساۋۇردى فەلەككە بۇ مۇغ تۇغىنى.
كى مۆئمىن ھەممە ياندىلار شاد ئولۇپ،
تامام قايغۇ - غەملەردىن ئازاد ئولۇپ.
كېلىپ تۈشتى سۇلتان فەررۇخ نەجاد،
تەبىل شادىيانە چالىپ بولدى شاد.
كەرەم ئەيلەبان قادىرۇ زۇلجالال،
كى شەرئى نەبى تافتى ئانداغ كامال.
يۈرۈپ موللا ئوسمان، تۇردۇش رەئىس،
قىلىپ پاك گۇزەرلەرنى قويماي خەبىس.
تۈشىپ كۈن بۇ كۈندە زەنان باشىغا،
چىقالماي ئۆيىدىن ئىشىك تاشىغا.
فەررۇخ جامىدىن ساقى ئىنئام قىل،
ئۇنۇتماي بۇ نازىمغا ئېھسان قىل.
بۇ مەي نەشئەسىدىن بولۇپ شادمان،
بۇ دۇنىنىڭ غەمىدىن بولايىن ئامان.

موللا شەۋكەت ئاخۇن بىرلە ئەھمەدخان خوجاملارنىڭ جىدەلى بايانىدا.

كۈنى يىل باشى كەلدى نەۋرۇز ئۇلۇپ،
سەمەن زارلىق ئالەم ئەفرۇز ئۇلۇپ.
چىمەن غۇنچەسى ئاچىلۇر چاغلادى،
زەبان بۇلبۇلى سايراماق خاھلادى.
دەھان باغى ئىچرە زەبان بۇلبۇلى،
كى شەككەر فىشانلىق قىلىبان بەسى.
دەۋات چەشمەگە سىر سوقۇبان قەلەم،
سەھايىف يۈزىگە چېكىبان رەقەم.
پەدىد ئەتتى بىر قىسسەئى جان سۆز،
بۇ قىسسەنى ئاڭلاب تۆكەر ئاب كۆز.
كۆرۈڭ بىر كۈنى ئول ئەمىرى زامان،
ئۇشۇل توختى ئاخۇن جاھان پەھلەۋان.
كۆرۈنمەك ئۈچۈن كەلدى سۇلتانىغا،
كېلىب تۈشتى تېز خانە مېھمانىغا.
قىلىب ئېردى سۇلتان ئات مايى ئاش،
سالىب زەنجىبىل ئات گۆشىدە مەئاش.
ئەمىر ئالدىدا قويدى بۇ ئاشنى،
يېدى كۆب كۆتەرمەي ئەمىر باشنى.
بۇ ئاشنىڭ مىزاجى ئىدى كۆب ئىسسىغ،
ئەمىر تويغۇچە يەب كېكەردى ساسىغ.
ئەمىر بولدى ئول دەم ئۆيىگە راۋان،
شۇ كەم ئاغرىدى بولدى باشى گەران.
بۇ ئاغرىق چىرايىن سامان ئەيلەدى،
«زەھەر بەردى شەھ» دەب گۇمان ئەيلەدى.
ئەھمەدخان خوجامدۇر ئەمىرگە تاغا،
ئەمىرگە ھەقىقەتدە ئېردى ئاتا.
ئەمىرنىڭ دىلىغا تۈشۈب كۆب ھەراس،
ئەھمەدخان خوجامغا قىلىب نامە راست.
بۇ نامەنى بەردى ئەلى تۆرەگە،
ئەلى ۋەھمە بىرلە ئالىب قولىغا.
دېدى: «ئاندا بارسام ئالىب نامەنى،
كىشى كۆرسە تارتىب ئالۇر خامەنى.
مېنى ئىلچىدۇر دەب ھالاك ئەيلەگەي،
جاھاندىن ۋۇجۇدىمنى پاك ئەيلەگەي».
بۇ ئەندىشەدە ئېردىلار بۇ ئەلى،
«نېچۈك ئىش بىلە يەتكۈرەي نامەنى».
يۈسۈف ئاخۇن ئول ۋاقىتدا دېدى پەند،
«كى ئات قۇيرۇقىغا قىلىڭ ئانى بەند».
ئەلى نامەنى بۇ سۈفەت بەند قىلىب،
ئەھمەدخان خوجام سارى باردى يېتىب.
خوجامغا تۇتۇب بەردى بۇ نامەنى،
يۈز-ئەندىشە بىرلە بۇ ھەنگامەنى.
ئوقۇب نامەنى خەلققە قىلدى خەبەر،
دېدى: «شاھ ئەمىرگە بېرىبدۇر زەھەر».
دېدىلەر: «يىغىلسۇنكى خەددامەلەر،
كى مەكتەب يۈزىن كۆرمەگەن ئامەلەر».
ئارا ئۇستەلىڭ ۋە قاشدىن يىغىلدى بۇلار،
قويۇب بەرسە ھەربىرسى يۈز قان تۆكەر.
ئالىب يۈردى بىرمۇنچە ئەۋباشنى،
مەئاشسىز، لىباسسىز قەللاشنى.
يېتىب كەلدى شەھدە ئەمىر قاشىغا،
كىرىب بوسە قىلدى ئەمىر باشىغا.
يەنە شەۋكەت ئاخۇنغا بەردى خەبەر،
كېلىب مەسلەھەت قىلدى بولدى سەھەر.
ئەھمەدخان خوجام تېز ئاتلاندىلار،
شەھەرنىڭ ئىچىگە كېلىب كىردىلەر.
كېلىب تېز ئوشاتىب سوراغ خانەنى،
كى سايىد سەدىرنىڭ ئالىب جانىنى.
كى سايىد سەدىر تېز ئۆيىگە كېلىب،
ساقايدى قىرىق نەچچە ئۆفكە قاقىب.
بۇ غەۋغانى ئاڭلاب تامام قاچتىلار،
ھەمە قاشقا قاچىب كى تارقاشتىلار.
قالىب يەككە - يالغۇز بۇ سۇلتان بېگىم،
يەنە يىغىلىب كەلدى نەچچەند نەدىم.
بازار بېگى گايىد بولۇر يارلىغ،
كېلىب شەھگە قىلدىكى دىلدارلىغ.
بۇ شەھ بىرلە ئىكەۋ تۇفەك ئاتتى تېز،
ئەھمەد خانۇ ئاخۇن قىلدى گۇرىز.
قوشۇلدى كېلىب موللا سالىش ئىمام،
خالايىق ھەمە بولدى سۇلتانىغا رام.
ئەلى تۆرە ئاخۇن قوشۇلدى تېخى،
ھەمەدىن بەلەندرەك ئىدى ھىممەتى.
كى قازى ۋە مۇفتى يىغىلدى تامام،
«تۇتۇڭلار»، «تۇتۇڭلار» دېبان خاس - ئام.
ئەھمەدخان خوجام بىرلە قازى كالان،
تۇنگان مەسجىدى سارى بولدى راۋان.
خالايىق «بۇلارنى تۇتارمىز» دېدى،
«كى ئەژدەر بولۇشۇب يۇتارمىز» دېدى.
بۇلار نىكى بەرمەي بۇ تۇنگانىلار،
كى ئىخلاس قىلىشىب دىل ئەفكارلار.
بۇ ئىكەۋنى سۈيدۈگكە قىلدى راۋان،
كى سۈيدۈگدە تۇردى كى نەچچەند زامان.
بۇزۇب ئۇشبۇ تۇنگانىلار ۋەئدەنى،
يەنە تولدۇرۇب كىنەدىن مەئدەنى.
دېدى: «خويزەنىڭ ئىككى سەردارى ھەم،
بولۇب بىزگە بۇ ئىككى سەردار بەھەم.
كى ئەمدى قويارمىز باشىمىزغا تاج،
تامامى تارانچى بېرۇر بىزگە باج».
كى تۇنگان بولۇب بارچەسى بەدنىيەت،
دېدى: «بىزگە بولغاي تامام مۇلكىيەت».

كى ياگۇر بۇ ۋاقتىدا سۇلتان ئىدى،
كى تۇنگانىلار ئۆزرە بۇ خان ئىدى.
بۇ ياگۇرغا ئېردى گەنەز تاز ۋەزىر،
كى لۇبار مايانزا ئېردى دەبىر.
بۇلار بەردى سۇيدۇڭگە بىرنامە،
تارانچىنى چاقماققا ھەنگامە.
تېخى بارچە تۇنگان سۆزىن قىلدى بىر،
ئۆزىدىن قىلۇر بولدى ساھىب سەرىر.
كى سۇلتان بۇ ئىشتىن بولۇب كۆپ ھەراس،
كى سۇلھ ئۇچۇن قىلىب نامە راست.
كى چىرلاتتىلار موللا زۇليارنى تېز،
مۇڭا قوشتى ئۇچ ئەلچى بەگلەرنى نېز.
بۇ تۆرت ئەلچىگە بەردى شول نامەنى،
«ئالىب بار»-دېدى -«ئۇشبۇ ھەنگامەنى.
كى سۇيدۇڭگە يارىب ئۇلۇغلارغا بەر،
كى قازى كالاننى ئالىب مۇندا كەل.
ئەگەر كەلمەسە تېز كەلگىل بۇيان،
كى ھەر سۆزنى قىلسا ماڭا قىل ئايان».
بۇ ئاخۇنغا قوشتى يەنە ئۇچ كىشى،
كى زەينال ياساۋۇل بۇ ئۇچىنىڭ باشى.
بۇلار تۆرت كىشى بولدى يولغا راۋان،
كى قورقۇب نە بولغاي دېبان ئەندە جان.
نىھان يول بىلە باردى ئاندا يېتىب،
كۆرۇب شەۋكەت ئاخۇننى ھۇشى كېتىب.
تۇتۇب بەردى ئاخۇنغا بۇ نامەنى،
كى سۇلتان ئىبەرگەن بۇ ھەنگامەنى.
ئوقۇب نامەنى بولدى كۆپ دەرغەزەب،
دېدى: «نېمە كەلدىڭ ئايابى ئەدەب.
بۇ سۇلتان تۇتالماس شەرىئەتنى پاس،
ئىبەرمىش سېنى مەندىن ئەيلەب ھەراس.
بۇ ئەلى ماڭا كۆپ تەئەددى قىلىب،
شەھىنشاھلىق مەنسەبىنى ئالىب.
قىلىب ئېردى سۇلتان مېنى ئانچە خار،
مېنى قىلدى ھەق مۇندا كۆپ ئېتىبار.
خوجامنى بۇ تۇنگانى سۇلتان قىلۇر،
مېنى ھەم ئەمىرى مۇسۇلمان قىلۇر.
ئەلا بىرلە خوب بولمافايمەن تېخى،
ئاڭا يالبارىب بارمافايمەن تېخى.
ئايا زۇليار تېز ئارقاڭغا يان،
كى يوقسە ئىشىڭ بولغۇسىدۇر يامان».
ئىمام زۇليار دېدي: «ئەي ئاخۇنۇم،
بۇدۇرمۇكى ئەفئالى ئەھلى ئۇلۇم.
كى سۇلتانمۇسىزلەرگە راغىب ئېرۇر،
ياراشتۇرماقىم بىزگە ۋاجىب ئېرۇر.
كېلىبمىزكى سىزنى ياراشتۇرغالى،
تېخى كەلمەدۇڭ بىز تالاشتۇرغالى.
كى سۇلتانغا سىزنى كېتەرمىز ئالىب،
شارافەت تاپارسىز شەھەرگە بارىب.
قەسەم قىلدى سۇلتان قىلۇرسىزنى چوڭ،
ھەممە كاربارلار كېلۇركى ئوڭ».
مۇنى ئاڭلادى موللا تۇنگانىلار،
دېدى: «كارى خەيردۇر، ئەمەس كارى شەر.
خوجام مۇندا تۇرسۇن، سىز ئاندا بارىڭ،
يارىب ئاندا شەرئىنى جارى قىلىڭ».
مۇنى ئاڭلادى ئامە تۇنگانىلار،
دېدى: «بەرسە بولماسمۇ بىزگە زەرەر.
كى سۇلتان بىرلەن قىلۇرمىز ئۇرۇش،
بۇ تۆرتىنى ئۆلتۇر، نەدۇر شوڭ تورۇش».
مۇنىڭ ئاڭلادى تۆرتىدىن كەتتى ھۇش،
ئۆلۇم ۋەھمىدىن بارچە بولدى خامۇش.
باھانە قىلىب قاچتى بۇ تۆرتى تېز،
شەھەر سارىغا تېز قىلدى گۇرىز.
كېلىب شەھكە ئەيدى بۇدۇر ۋاقىئات،
كى تۇنگانى شەكسىز قىلۇرلار جىھاد.
مۇنى ئاڭلادى بولدى سۇلتان ئامان،
سالىب ئالدىغا لەشكەرى بىكاران.
يارىب توستى شەھ راھى چىڭفەنزەنى،
كى ئاچتى قابۇغى كوھەن كەنزەنى.
مۇسۇلمان قىلىب ئۇشبۇ يەرنى كەمىن،
دېدى: «كەلسە تۇنگان بولۇرمىز ئەمىن».

ئەمىر توختى ئاخۇننىڭ بەندكە تۇشكەنى.

ئوشۇل كۇن شەھەردىن قېچىب چىقتىلار،
ئەمىر خام خىيال بىرلە ئاتلاندىلار.
خىيال قىلدى خەلفەم قاشىغا باراي،
ئۆلۇمدىن قۇتۇلماققا تەدبىر قىلاي.
كى خەلفەم قاشىغا يارىب يىغلادى،
«مېنىڭدە تېرىقچە گۇناھ يوق» دېدى.
ئەمىرنى تۇتۇب دەر مەھەل سالدى غۇل،
بۇ ئىشدىن ئىلە خەلقى بولدى مەلۇل.
ئەمىرنى ئارا ئۆستەڭدە ئۆيگە سولاب،
كى ھەر كۇن بېرۇر نانى قاق بىرلە ئاب.
ئانىڭ خام خىيالى يېتىب باشىغا،
كى زۇققۇم قوشۇلدى ئىچەر ئاشىغا.
ئەگەر بولسا كىمدىن كى دەۋلەت كېتەر،
ئانىڭ باشىغا تۈرفە مېھنەت يېتەر.
كىشىگە ئەگەر يەتسە ھەقدىن قازا،
ئاڭا ھېچ نەمەرسە بولالماس پانا.

ئەھمەدخان خوجامنى نەچچە مىڭ تۇنگانى ئۆزىگە سەردار قىلىب، كېلىب مۇسۇلمانلار بىرلە جىھاد قىلىب ھالاك بولغانىنىڭ بايانى:

ئەھمەدخان خوجام مىڭچە تۇڭگاننى،
ئالىپ قورشادى قەلئە قورغاننى.
كى نۇرغۇن چېرىك بىرلە ئاخۇن كېلىپ،
خوجامغا قوشۇلدى ئاداۋەت قىلىپ.
كى مۆئمىن ئۆلتۈرمەك ئۈچۈن بۇ خوجام،
مۇسۇلمان سەفىگە سۇرۇبان خىرام.
كى مۆئمىن ۋە تۇڭگان بولۇپ رۇبەرو،
ئاداۋەت قىلىشىپ بۇ ئىككى گۇرۇھ.
بىرى بىرسى بىرلە قىلىپ سەختى جەڭ،
زەمىننى قىلىپ قان بىلە لالە رەڭ.
شەھەر ئىچرە ياگۇر دەلىرى ئىدى،
شەھەر تۇڭگاننىڭ ئەمىرى ئىدى.
گەنەز تاز بۇ ياگۇرغا بەردى خەبەر،
دېدى: «ئىش ياماندۇر قىلىڭلار ھەزەر».
بۇياگۇر، ئاشۇرلار ئاداۋەت قىلىپ،
كى بى باش تۇڭگانىلارنى يىغىپ.
شەھەر خەلقى بىرلە سوقۇشتى بۇلار،
گەنەز تاز ۋە لۇبار، لۇ خوزالار.
كى غالىب كېلىپ نەچچە تۇڭگانىلار،
سۇرۇپ ئاق توفاغا يېتىپ باردىلار.
قاۋاش بەگ ۋە ئىسلام موللا ئاشۇر،
توسۇپ ئالدىنى قىلدىلار سەختە زور.
سۇرۇپ ئارقاغا مۇنچە تۇڭگاننى،
ئۈزۈپ باشىنى ۋە يارىپ قارنىنى.
سولاپ بارچە تۇڭگاننى چىڭفەنزەگە،
باشىنى كېسىبان قاداپ چەنزەگە.
بۇ قەلئەنى قورشاپ تامام مۆئمىنان،
ئەدۇۋنىڭ قانىنى قىلىپ كۆپ راۋان.
بۇ قەلئەگە تۇڭگانىلارنى سولاپ،
بۇ لەشكەر بۇ تۇڭگاننى تۇردى قورشاپ.

ياگۇر سۇلتاننىڭ ھالاكى

ئېشىتكىل كى ياگۇرنىڭ ھالىنى،
ئانىڭ بەدگۇمان بىرلە ئەفئالىنى.
شەھەر لەشكەرى مۇندا غالىپ بولۇپ،
گەنەزتاز، ياگۇرمۇ مەغلۇپ بولۇپ.
كى تۇڭگاننى قاۋۇپ شەھەر لەشكەرى،
ھالاك بولدى تۇڭگانى ياشۇ قېرى.
سۇرۇپ بارچە مۆئمىن بۇ ياگۇرنى،
خۇدا قىلدى مەھۋە ئانىڭ زورىنى.
ئانى خاتۇنى بىرلە قىلدى ھالاك،
ئەدۇۋ ئەھلىنى چۇن قىلىپ دەردناك.
ئاشۇرغا بۇ مۆئمىن سىنانلار سالىپ،
گەنەز تاز باشىنى قىچاقدا يارىپ.
ئەھمەدخان ئېردى ئەھلى سەئىد،
ئانى كەلتۈرۈپ سايدا قىلدى شەھىد.
تۇتۇپ شەۋكەت ئاخۇننى كەلتۈردى تېز،
قىلىپ بەند زىندان ئارا ئانى نېز.
نەچچە كۈن سولاپ بۇ بالا قەئرىگە،
تاغارغا سولاپ تاشلادى بەھرىگە.
ئەمىرنى تۇتۇبان شەھىد ئەيلەدى،
جاھاندىن ئانى نا پەدىد ئەيلەدى..
بۇ قىسمى ئىكەن بارچەسىگە قازا،
نەدۇر چارە بولماي قازاغا رىزا.
بۇ قىسمى ئىكەندۇك فەلەكنىڭ ئىشى،
جافا - زۇلۇم ئېرمىش فەلەك ۋەرزىشى.
بۇ دەفتەر ئوقۇپ قىلماغىل ئېتىراز،
ئۆمۈر يەتتە كۈنلۈك ئېرۇر قىلما ناز.
ھەر ئىش ئۆتسە ھەقنىڭ ئېرۇر خاھىشى،
بۇ خاھىش بىلە بەندەنىڭ نە ئىشى.
دېمە ئۇشبۇ ئىش بولغان ئېرمىش يامان،
بۇ نەۋئى سوزۇڭدۇر ياماندىن يامان.
ئەگەر خاھلاسا بىرنى ھەق تىرگۈزۈر،
ۋە گەر خاھلاسا دەرمەھەل ئۆلتۈرۈر.
كى ئۆلمەك - تىرىلمەك خۇدانىڭ ئىشى،
فالان ئىشدا ئۆلدى دېمە ئەي كىشى.
ساڭا كەلسە مېھنەت ئاڭا بول رىزا،
ئەگەر كەلسە فەرزەندكە ھەقدىن قازا.
كۆرۈپ بۇ ئەلەمنى مەلۇم بولماغىل،
بولۇپ نارىزا ئەھلى ھەۋل بولماغىل.
ئايا نازىمى سۆزنى قىلما دەراز،
تىلىڭ باردا ئەيلەگىل نۇكتە باز.

ئەلقىسسە تۇڭگانلارنىڭ دۇۋۇم بارە كېلىپ مۇسۇلمانلار بىرلە جەڭ قىلغانى.

قاچىپ بارچە تۇڭگان كۇرە شەھرىگە،
ئۆزىن تاشلاماقچا بالا بەھرىگە.
مۇسۇلمانغا قاتتىغ ئاداۋەت قىلىپ،
كى تۇڭگان ھەممە چوڭ - كىچىك يىغىلىپ.
يەنە قىلدىلار بارچە مۆئمىنگە قەسد،
خىيالى مۇسۇلمانغا بەرگەي شىكەست.
مۇنى ئاڭلادى چوڭ - كىچىك بارچە ناس،
ئۇلۇغلار ھەممە قىلدى بىرنامە راست.
كى مەزمۇن نامە بۇ: «ئەي مۆئمىنان،
كى شەيتان سۆزى بىرلە بولماڭ يامان.
بۇ ئىشلار ئىكەۋمىزگە كەلگەن قازا،
قازاغا بويۇن سۇنماغان ناسەزا.

قىلىپ نەۋبە ئەيلەڭ كى ياخشى نىيەت،
تەلەپ قىلماڭىزلار قىساسۇ دىيەت.
بولۇپ ئىككىمىز ساربىدىن كۆپ شەھىد،
مۇڭا رازى بولغىل كى بولساڭ ئەبىد.
رىزا بولماساڭ بار يۈرۈڭنى چېرىك،
بۇ نەۋبەت بىرىڭلارنى قويماس تىرىك.
بۇ مەزمۇندا قىلدىم كى نامە تامام،
كى تۈڭگانىلارغا دۇئا ۋەسسالام».
ئالىپ نامەنى قاسىدى تېز رەۋ،
بۇ تۈڭگانىلارغا بولۇپ رەھبەرۇ.
ئوشۇل نامەنى بىر ئۇلۇغقا بېرىپ،
يېتىپ كەلدى تېز تۈن جاۋابىن ئالىپ.
تۇتۇپ بەردى شەھكە جاۋاب نامەنى،
كى سۇلتان ئوقۇپ بىلدى بۇ خامەنى.
جاۋاب نامەدە بۇ سۇفەتلىك دېمىش،
«جىھاددىن بۆلەك بىزگە يوق باشقا ئىش.
ئەگەر قورقسا سۇلتان بىزدىن بەسى،
ئاڭا ئۆرگۈتۈرمىز بۇدۇر چارەسى.
ئىبەرسۇن بۇيان شاھلىغ مۆھرىنى،
كى بىزلەرگە بەرسۇن تامام شەھرىنى.
كۆڭۈل تىنماغاي ئىنتىقام ئالماساق،
بويى قات خاتۇن قارىنى يارماساق».
مۇنى ئاڭلادى بولدى شەھ كۆپ خاپا،
دېدى: «ئۆز - ئۆزىگە قىلىبدۇر جاپا».
دېدى: «مەن ئۇلارغا قىلاي بىر قىلىغ،
ئۇلارغا قىلاي بىر قاتار ياخشىلىغ.
كى شايەد قىلۇرلار ئاداۋەتنى تەرك،
ئەجەب يوقكى قىلسا زالالەتنى تەرك».
دېدى شەھكى چىقتى بەۋرەڭ ئۆزرە تېز،
تېخى چىرلاتىپ مىرقاسىم شاھنى نېز.
ئاڭا سۇردى چۈن شاھلىغ ھۆكمىنى،
«تۈڭگانغا ئوزۇق قوي ئالىپ بار» دېدى.
«بۇ بەرگەننى يەپ قورساقىن تويدۇرۇپ،
ئۇرۇش ئەيلەسۇن باشجائەت بولۇپ.
ئۇلار باشدا بولسا ناكى خىرەد،
كى ئەلبەتتە قىلغاي ئاداۋەتنى رەد.
بۇلارغا بېرىپ كۆپ گۈرۈنچ بىرلە ئۇن،
بۇ قويلار بىلە بار ئالىپ تېز تۈن».
بىراۋنى تېخى مىرقاسىمغا قېتىپ،
ئىبەردى بۇلاردىن كى نامە فىتىپ.
بۇلار ئۇن، گۈرۈنچ بىرلە مالنى ئالىپ،
كى تۈڭگانلار ئۆزرە باردى يېتىپ.
ئالىپ بارغانىن بەردى تۈڭگانغا تېز،
يەنە نامەنى تاپشۇرۇپ بەردى نېز.
كى تۈڭگان ئۇلۇغى دېدى: «قاسىدا،
نەچچە بىزگە يالبارسا بولماس راۋا.
ئارامىزدا يوقدۇر قىلىنچىدىن بۆلەك،
كى كەژدۇمدا يوق ھېچ نىشدىن بۆلەك.
ئەگەر قانچە بەرسە مۇنىڭدەكلارنى،
بۇ سۇلتانىنىڭ ھەرگىز قۇتۇلماس جانى.
تېخى ئىكەۋىڭىزنى قىلۇرمىز شەھىد،
جاھاندىن بولۇرسىز ھېلى ناپەدىد».
دېدى ئىككىسىنى تۇتۇپ باغلادى،
خۇنىنى ھامان تۆككەلى چاغلادى.
دېدى بەزىسى: «تۈغنى تىككەن ھامان،
بۇ تۇغ ئالدىدا ئەيلەگەيمىزكى قان».
دېدى بەزىسى: «قوندۇرۇرمىز بۇ تۈن،
كى ئەرتە شەھىد قىلغۇمىز چىقسا كۈن».
ھەممە ئىككى قاسىدنى بەردى ئاڭا،
دېدى: «ئەرتە چاشكادا قىلغىل تەباھ».
دېدى مىرقاسىم شاھ: «كەرىما كەرىم،
ئېرۇر ئىسمىم زاتىڭ رەئۇفۇر رەھىم.
بىز ئىككى غېرىبلارنى ئازاد قىل،
خالاس ئەيلەبان كۆڭلىمىز شاد قىل.
بەھەققى خۇدايا قەلەم بىرلە لەۋھ،
يەنە ئەرش كۇرسى سەفى بىرلە نوھ.
بەھەققى خەلىلۇ، بەھەققى ھەبىب،
دۇئامىز ئىجابەتكە قىلغىل قەرىب».
مۇناجاتنى قىلدى بولۇپ زار - زار،
ئۆلۈم خەۋفىدىن بولدى كۆپ بىقارار.
مۇنى ساقلاغان ئەر تەرەھھۇم قىلىپ،
قويۇپ ئەتتى تۈندە قولىنى يېزىپ.
بۇلار كىردى يولغا پىيادە قېچىپ،
كۆزىنىڭ ياشىنى بۆلۈتدەك سېچىپ.
كېچچە يۈرۈپ ئەيلەشىپ ئاھ - ۋاھ،
يېتىپ كەلدى ئاخىر بەنەزدەك شاھ.
تامام ۋاقىئاتنى بايان ئەيلەدى،
ئەدۋۇلار فائالىن ئايان ئەيلەدى.
كى ئاڭلاپ بۇ شەھكە غەزەپ يۈزلەنىپ،
تامامى سىپاھ، رەئىيەلەرنى يىغىپ.
يىغىپ لەشكەرى نەچچە ئايماقىنى،
كۆتەرتىپ ئەلەم، تۇغ، بايراقىنى.
كى ئاتلاندى لەشكەر ئەدەدسىز بولۇپ،
گۇرۇھا - گۇرۇھا جاھانغا تولۇپ.
توسۇپ بارچە تۈڭگانىلار راھىنى،
تىكىپ راھ - گۇزەرلەرگە خىرگاھىنى.
تۇرۇپ ئېردى ناگاھ كۆرۈندى قارا،
كى تۈڭگان يېتىشتى قىلىپ ماجرا.
بۇ تۈڭگانىلار ئاتلارىن ئويناتىپ،
مۇسۇلمانغا ئوق، زەنبۇرەكلەر ئاتىپ.
كى تۈڭگانى خەيلى كېلىپ فەۋج - فەۋج،
مۇسۇلمان چېرىكى بولۇپ مەۋج - مەۋج.
كى سەفلەر تۈزەتىپ بۇ ئىككى گۇرۇھ،
بىرى بىرسى بىرلە بولۇپ رۇبەرو.

بىرى بىرسىگە تىر باران ئېتىپ،
بۇ دۇن ئابرۇسىغا جانىنى سېتىپ.
كى لالە سۈپەت بار بەدەن قان بولۇپ،
مەسافگاھ ئىچىگە ئۆلۈك تولدۇرۇپ.
ئالىپ تىغ بىلە بىر - بىرىن جانىنى،
قىلىنچلار چاقىپ ئاقتۇرۇپ قانىنى.
بىرى بىرسىگە قىلمايىن مەرھەمەت،
غەزەپ دەشتىدە ئەيلەشىپ مەنزىلەت.
گاھى بىرسىگە بىرسى غالىب بولۇپ،
گاھى بىرسىگە بىرسى مەغلۇپ بولۇپ.
گاھى بۇ سۈرۈپ، ئالدىدا ئول قاچىپ،
گاھى ئول مۇنىڭ قانلارىنى ساچىپ.
بۇ يەردە قىلىشتى ئەجەپ سەختى جەڭ،
ئاقىپ قانى بولدى زەمىن لالە رەڭ.
كى ئاخىر بۇ تۇنگانى بولدى خاراب،
فەرار ئەيلەدى چوڭ كۆرەگە قاراب.
مۇسۇلمان چېرىكى سۈرۈپ ئارقىدىن،
بۇزۇپ نەچچە يەردە ئەدۈۋلار سەفىن.
بۇ تۇنگانىلارنى كۆرەگە سولاپ،
بۇزۇپ قەلئەلەرنى قۇلىنى تالاپ.
بىرى بىرسى بىرلەن قىلىپ سەختى جەڭ،
قانى يەرنى قىلدىكى گۈلنار رەڭ.
چىدالمايكى تۇنگانى قىلدى گۇرىز،
كۆرەدىن چىقىپ كەتتى سۈيدۈڭگە تېز.
كى ئاخىردا شەھكە كېلىپ يالبارىپ،
كى فەرمانۇ بەردارۇ بولدى كېلىپ.
چۇ شەھ ھەم بۇلارنىڭ گۇناھىن كېچىپ،
ئۆزىگە ئۆزىدىن نەچچە چوڭ ئېتىپ.
ئاتامىغا جەۋسەنىنى سەردار ئېتىپ،
كى لۇجۇرنى ھەم نېك كىردار ئېتىپ.
ھەممە بولدى ئەۋۋەلقىدەك يەك جەھەت،
ئەۋرەڭ ئۆزرە تۇتتى بۇ شەھ مەنزىلەت.
كى سۇلتان بولۇپ شاھ ئازادە بەخت،
نە ئازادە بەخت، بەلكى ئامادە بەخت.
شەرىئەت راۋاجىغا كوشىش ئېتىپ،
كى ھەركۇن رەئايانى پۇرسىش ئېتىپ.
ئاچىپ فەقرى سارى ساخا ئىلكىنى،
يېتىم بى ناۋاغا ۋافا ئىلكىنى.
بۇ رەسمدە ئۆتتى نەچچە روزگار،
ئاماتلىقدا ئىلتاف ئېتىپ بىرۇبار.
ئايا مۇغبەچە تېز - تېز مەي تۇتۇڭ،
فەلەك دەۋرى بۇ كۈندە چۆرۈلدى ئۇڭ.
تۇتۇڭ مەي بۇ دەمنى غەنىمەت بىلىپ،
كى جامى فەررۇھقا لەببەلەب ئالىپ.
بولۇڭ تېز بۇ دەۋلەتمۇ تۇرماس مۇدام،
كى مېھنەتمۇ يەتكەي سۈرۈپ تېز خىرام.
بۇ مېھنەت يېتىشكەندە دەۋلەت كېتەر،
كى ھېچ سۇد بەرمەس قۇشايمان يېتەر.
ئايا نازىمى سۆزنى قىل مۇختەسەر،
يەنە باشقا ئىش ئۆتسە بەرگىل خەبەر.
بىلال شائىرى سۆزنى كوتا قىلىڭ،
ئورۇسنىڭ ئىشىدىن شەبەر ھەم بېرىڭ.

زەبان تەۋسەنىنى يۈگۈرتۈپ چاقىپ،
سەھايىف شەبىستانى ئۆزرە يېتىپ.
يۇ گۈلزار ئارا سۈممىنى ئۆردى رەخىش،
قەلەم نەۋكى بىرلە چېكىپ مۇندا نەقىش.
بۇ نەقىشدىن ئىخراج ئېتىپ راۋىلار،
ھېكايەت ئاجايىبلارىن مۇندا دەر.
قازاق يۇرتىدا بار ئىدى بىر بولۇس،
ئاتا تابىئ ئېرۇر قازاقدىن ئۇلۇس.
ئاتىنى ئانىڭ تازابېك دەپ ئاتار،
ئورۇسدىن قېچىپ نەچچە ۋاقىت بولدى خار.
ئورۇسدىن قېچىپ كەلدى بۇ تازابېك،
نەدۇر تازابېك، ئەگرىدىن رازى بېك.
ئورۇس تازابېكلەرنى تۇتماق ئۇچۇن،
سەمۇمى ئەجەلگە ئۇچۇرماق ئۇچۇن.
كى سۇلتانغا كەلدى ئورۇس ئەلچىسى،
كى ئەلچى بولۇپ كەلدى بىر فالچىسى.
تۇتۇپ بەردى سۇلتانغا بىر نامەنى،
نە نامە ئېرۇر، تۇرفە ھەنگامەنى.
ئوقۇپ كۆردى نامەدە مۇنداغ دېمىش،
«قاچىپ ئوغرىمىز ئاندا بارغان ئىمىش.
تۇتۇپ بەر ئانى قول - قۇتىن باغلابان،
كى سائەتكە قويماي ئىبەرگىل بۇيان.
مەگەر بەرمەسەڭ سىزگە قىلغۇم جاپا،
تامام خەلقىڭىزنى قىلۇرمەن خاپا.
بارىپ يۇرتىڭىزنى قىلىپ دەستگىر،
سىزنى ھەم سىپاھلارنى قىلغۇم ئەسىر.
بۇ مەزمۇندا قىلدىم كى نامە تامام،
كى سۇلتان خانغا ھەزاران سالام» .
مۇنى ئاڭلادى بولدى سۇلتان مەلۇل،
ئورۇسنىڭ سۆزىن قىلمادىلار قابۇل.
بولۇپ ياندىلار ئەلچىلەر نا ئۇمىد،
بولۇپ كۆڭلىدە كۆپ ئاداۋەت پەيدىد.
بارىپ ئەلچى سۆزنى بايان ئەيلەدى،
قابۇل قىلماغانىن ئايان ئەيلەدى.
بولۇپ دەرغەزەپ جاندارال ئاتلانىپ،
كى سامۇل دىيارىغا كەلدى يېتىپ.
مۇنى ئاڭلادى بارچە ئىسلامىيان،
ئورۇسنى توسارغا بولۇشتى راۋان.
سېتىلدى دىلاۋەر چېرىكنى ئالىپ،
كى قورغاس دىيارىغا باردى يېتىپ.
كى ئابدۇلئەزىز يۈز بېگلەر بىلە،

روزى يۈز بېگى، نازىمىلار بىلە.
باھاۋىددىن يۈز باش، ئەھەد باقىلار،
مەمەت توختى، سادىق، جاھان باقىلار.
بۇ ئىككى مازارنى كەمىن قىلدىلەر،
ئۇرۇش كېلۇرنى ھەممە بىلدىلەر.
بەشىنچى ئاينىڭ بىرىنچى باشى،
كى ساموۇل سارىدىن كېلۇر بىر كىشى.
قازاقدىن ئىكەندۇك ئوشۇل كەلگەن ئەر،
سېتىلدى دىلاۋەرگە بەردى خەبەر.
دېدى: «يەتتى مۇندا ئۇرۇسدىن چېرىك،
بىرىگىنى ئۇرۇس قويماغايلار تىرىك».
مۇنى ئاڭلادى بارچە بولدى مەلال،
مازارات ئەھلىن يىغىب دەرمەھەل.
بۇلار بىرلە ئەيلەپ قەۋى مەسلەھەت،
يۇرۇتتى كى سۇلتانىغا تېز نامە - خەت.
بۇ بەگ ھەم ئالدىغا يۇزلەنىب،
ئۇرۇسنى كۆرۇب تېز كەلدى يانىب.
كى ئېرتەسى كەلدى ئۇرۇسلار تامام،
مازار خەلقى تېز بولدى قاچماققا رام.
بۇ ياندىن يېتىشتى بازار لەشكەرى،
كى مەست تېۋە يەڭلىغ بولۇب ھەر بىرى.
كېلىب بىر - بىر ئارقا چېرىك فەۋج - فەۋج،
كى تۇنگانى، مۇئمىن بولۇب مەۋج - مەۋج.
سېتىلدى دىلاۋەر شجائەت قىلىب،
ئۇرۇسنى توسۇب ئىستىقامەت قىلىب.
باھاۋىددىن ئېبردى ئۆزى يۈز باشى،
قۇربان باقى يۈز بەگ يۇرەكلىك كىشى.
بۇ ئىكەۋ شەھىد بولدى جەڭلەر قىلىب،
ئۇرۇس لەشكەرى ئىچرە غارەت سالىب.
ھالاك بولدى نەسارانىدىن نەچچە تەن،
يەنە قىلدى نۇسرەت ئاتا زۇلمىنەن.
قازاقدىن تۇرۇس بېك، ساغروق تۇرە،
كى بالباي قىرغىز بىلە دەۋر تۇرە.
قىلىب بارچە ھىممەت ئەجەب قىلدى جەڭ،
كى مۇئمىن قىلىبان ئۇرۇسلارنى تەڭ.
يېنىب كەتتى نەسارانى ساموۇل سارى،
كى ئارقاسىغا باقمايىن ھېچ بىرى.
كى بىرنەچچە كۈن تۇتتى ساموۇلدا جاي،
ھەممە زەخمدارلار چېكىب ئاھ - ۋاي.
يىغىب جاندارال بارچە مايىرالارىن،
ھەقىقەتدە بىل جۇملە تاجىرلارىن.
چېرىكنى ئىككى بۆلۈنسۇن دېدى،
كى نەسفىنى كەتمەنگە بارسۇن دېدى.
كى نەسفى بۇ يەردە قارار ئەيلەسۇن،
كى ئىسلامى بىرلە دۇچار ئەيلەسۇن.
چېرىكنى ئېبەردى دۇبۇن سارىغا،
كېلۇرلەر غازات بىرلە خۇن سارىغا.

كى لەشكەر دۇبۇن ئىچرە ھازىر ئىدى،
كى نەسارانى سارىغا نازىر ئىدى.
ئۇرۇس بىرلە مۇئمىن قىلىب سەختى جەڭ،
كى قان بىرلە يەرنى قىلىب لالە رەڭ.
ئۇرۇس خەيلى ئارقاغا ياندى يەنە،
كى مۇئمىن بۇ يەردە قۇۋاندى يەنە.
ئۇرۇس باردى كەتمەن دىيارىغا تېز،
چېرىكلەر ئۇرۇس سارىغا قىلدى خېز.
بۇ مۇئمىن بىلە كۆب سوقۇشتى ئۇرۇس،
كى بامداد بىلە تاكى باڭى خورۇس.
كى باڭى خورۇسدىن بولۇب ۋاقتى شام،
ھەممە خابگاھى سارى بولدى رام.
بۇ تۈن يارىمى بىرلە نەچچە مۇئمىنان،
ئۇرۇس لەشكەرى سارى بولدى راۋان.
قويۇب سۇيى نەسارانى بىر - بىر قەدەم،
خىيالى ئۇرۇسلارنى قىلغاي ئەدەم.
ئۇرۇس بارگاھىغا باردى يېتىب،
ئۇرۇس لەشكەرىنىڭ ئىچىگە كىرىب.
كى بىرنەچچە نەسارانى باشىن كېسىب،
بۇ باشلارنى لەشكەر ئىچىگە ئاسىب.
ئالىب ياندى تېز مال - ئەمۋالىنى،
كۆرۇب جاندارال ئۇشبۇ ئەفئالىنى.
يەنە جاندارال خەلقنى يانسۇن دېدى،
كى ساموۇل سايانىغا بارسۇن دېدى.
كى ساموۇلغا كەلدى تامامى ئۇرۇس،
مۇنى ئاڭلادى مۇئمىنان بولدى سۇست.
چاراكى غازاتدىن زېرىككەن ئىدى،
كېلەلمەي ئۆيىگە تېرىككەن ئىدى.
ئۇزاقدىن ئۇزاققا يۇرۇب بۇ چېرىك،
بولۇب سۇست جاھاندىن يىغىشتى ئىلىك.
كى بەزى سىپاھدىن بۇزۇلدى فائال،
سىپاھدىن چېرىكلەر بولۇب كۆب مەلال.
جىھاد قىلغالى قالمادى تاقەتى،
شىكەست يەب دىلى قالمادى قۇۋۋەتى.
كى تۇنگانىدىن ھەم ئادالەت كېتىب،
رەئايالارىغا مەلالەت يېتىب.
تامام خەلقدىن كەتتى ياخشى نىيەت،
جىھاد قىلسا ناگاھ قىلۇر ئارىيەت.
مۇنى بىلدى نەسارانى كەلدى يېتىب،
كى سۇيدۇڭ دىيارى ئىلىكدىن كېتىب.
كى سۇيدۇڭ ئۇرۇسقا مۇتىڭ بولدى تېز،
مۇنى كۆردى ئىسلامى قىلدى گۇرىز.
يانىب قاچتى لەشكەر ئۆزى خانىغا،
بولۇب مېھرىبان ھەر كىشى جانىغا.
كى سۇيدۇڭ ئىچىگە كىرىب جاندارال،
خالايىققا ئەيدى بۇ قىسمى ماقال.
«كى ئالدىغا سۇلتانىنى كەلسۇن» دېدى،

«ئىلە شەھرىنى بىزگە بەرسۇن» دېدى.
«ئىبەرسۇن ماڭا تازابېكنى تۇتۇب،
قېرىن تويدۇرۇرمەن قانىنى يۇتۇب».
بۇ مەزمۇندا نامە ئىبەردى بۇيان،
كى سۇلتان باشى بولدى غەمدىن گەران.
دېدى: «ئىش ئىلىكدىن كېتىبدۇر». دېدى،
«كى مېھنەت زامانى يېتىبدۇر» دېدى.
ئىبەردى تۇتۇب تازابېكنى هامان،
كەبىر بەگنى قوشتى كى بولدى راۋان.
كى بىرگە يورۇب تۆرت خەزايىنچى بەگ،
ئورۇس ۋەھشەتىدىن قۇرۇب خۇنى رەڭ.
ئورۇس نەزدىگە باردى تېز تۈن يېتىب،
نە قىلغاي ئىكىن بىزنى دەپ خەۋف ئېتىب.
كۆرۈب تازا بېك تۆرەنى جاندارال،
قىلىب بەند زەنجىر سالىبان فۇلال.
ئىبەردىكى تېز ئالماتۇغا ئانى،
كى ئاندا هالاك قىلدى كەتتى جانى.
ئورۇس خەيلى كەلدى باياندىغا خۇن،
كى سۇلتان بولۇب ۋەھىمناك بولدى خۇن.
ئۇشۇل جاندارال لەشكەرىنى ئالىب،
مۇ تىنش ئەيلەدى غۇلجا سارى كېلىب.
ئورۇسلار شەھەرنى سەرنجام ئېتىب،
كى سۇلتان بېگىم مەنسەبىنى ئالىب؛
كى نەچچە زاماندىن كېيىن شاھنى،
ئالىب كەتتى ئالماتۇغا ماھنى.
ئۇزاتىب چىقىب ئەيلەدى ئەلۋەداھ،
تامامى خالايىق قىلىب ئاھۇ ـ ۋاھ.
بۇ قىسمى ئىكەندۇك كى رەسمى جاھان،
بۇ شەھدىن بۆلەك خەلق بولۇبدۇر ئامان.
خىرەدمەند زامانە ئىشىن چاغلادى،
كى بىرنەچچە ئەر ھەجگە بەل باغلادى.
ھەممەزاد راھلارنى جەم ئەيلەبان،
ھەرەم ئىشقىدا كۆزنى نەم ئەيلەبان؛
ئۇشۇل غۇلجا شەھرىنى تاشلاب كېتىب،
تاۋاف ئەيلەدى مەقسەدىگە يېتىب.
يېتىب يەشرەبۇ مەقبەرە ئالىغا،
سۇرۇب يۈزلەرىنى بۇ دەرگاھقا.

كى دەپ يىغلاشىب: «يا ھەبىبى خۇدا،
غېرىب ئۇممەتىڭگە ئۆزۈڭ رەھنەما.
شافائەت سۈيىدىن كى ئەيلەب كەرەم،
دۇ ئالەم ئارا ئەيلەگىل مۇھتەرەم».
بەھەقى ئۇشۇل هاجىلار جۇرئەتى،
ئەرفات بىلە قىبلەتەيىن ھۆرمەتى،
سەفا مەرۋە مىنا ۋە زەمزەم ھەققى،
كى قۇددۇس مەككە مۇئەززەم ھەققى؛
بۇ نازىمغا قىلسالڭ تاۋافىن بەھەم،
نەبى ھەققىدىن ھەجنى قىلغىل كەرەم؛
كىشى بولسا هاجى سائادەت ئېرۇر،
دۇ ئالەمدە ئابرويى شارافەت ئېرۇر.
بىرى هاجى كالان ئاخۇنۇم،
يەنە هاجى مۇفتى زامان ئاخۇنۇم؛
يەنە بىرسىدۇر ناسىر ئاخۇن خەتىب؛
ئەلى هاجىلاز كەلدىلەر ھەج ئېتىب.
ئەلى هاجى ئاخۇن ئېرۇر مۇھتەرەم،
يەنە سەئىد ۋەققاس كى هاجى ھەرەم.
ئەيىد باقى هاجىم كى نېكۇ خىسال؛
يەنە تاھىر هاجىم فەسەندە فائال.
يەنە هاجى تاھىر خەزايىنچى بەگ،
كى ئابدۇللا هاجى دەفايىنچى بەگ.
قاۋاش هاجى ئاخۇن، ئابدۇللا بولۇس،
كۆچۈك ئون بېشى ھەج قىلىبدۇر دۇرۇست.
يەنە ئارۇف هاجىم ئەجەب خۇلۇقلىغ،
يەنە رازى هاجى كى نېكۇ قىلىغ.
يەنە هاجى قۇتلۇق كى، هاجى ئەلىش،
يەنە موللا تۇردى قىلىب ياخشى ئىش.
بۇ نازىمدا يوقدۇركى ھېچ ياخشىلىغ،
كى يوق ياخشى بەلكى ياخشى قىلىغ.
ئانى ئەيلەگىل ياخشى ئىش قىلغۇچى،
كى نەزم مەئانىنى ھەم بىلگۈچى.
خۇدايا بەھەقى نەبى ھەم ۋەلى،
كى خەيرەنىسا ئىككى ئال ئەلى.
ئاتامىز دېگەي نازىمنى پىسەر،
قىلا بەر مېنى قىلغۇچى كارى خەبەر.

نازىمنىڭ نەزمەئى دىگەر بىرلە قىلغان ھېكايەتى.

كۆنى بولۇب ئېردى زەخمدەك ئەبيەز،
ھەمچۇ يارۇب بۇ دىلىمە مۇرغ بەياز.
ۋەردى ئەھمەر كەبى ئېزدىمكى شاد،
قولدا قەلەم نەزدىمە ئېردى مىداد.
ئۇشبۇ زامان ئىچرە ئىدىم مۇنفەرىد،
قىلۇر ئىدىم يېڭى بىسات ئۆزرە خەت.
كىردى قابۇغدىن سالام ئەيلەب كىشى،
ئېردى مېنىڭ بىرلە بارابەر ياشى.
قىلدى دۇئا ئەيتتى ماڭا ئەرز هال،
سۇردى زەبانىغا بۇ يەڭلىغ ماقال.
«كىم قىلا بەرگىل كى كىتابەت ماڭا،
مەنىمۇ قىلاي ئانچە رەفايەت ساڭا.
لەيلۇ ـ نەھار بىرلە كېلۇرمەن ساڭا،
ھەرنە تىلەرسەڭكى بېرۇرمەن ساڭا».

دېدى بۇ سۆزلەرنى ئەدەددىن فۇزۇن،
مەۋجۇد ئېدىكىم ئۇزۇن ئاندىن ئۇزۇن.
دېدىم ئاغا: «ئېيت كى ئاتاڭ ئاتى كىم،
ئاتىنى ئېيت، سوڭرە ئانىڭ زاتى كىم».
دېدى: «ئۆزۈم ئاتى مۇھەممەد ئەلى،
ئاتامىز ئاتى ئەزىزدۇر ھەلى.
دەركى بابام ئىسمىنى ئىسلام دەلىر،
دەۋلەت ئىلمىش چوڭ بابامىز شىرگىر.
ياركەند ئارا ھەفت مۇھەممەد پىرىم،
ھەفت مۇھەممەدكە بۇ دەۋلەت نەدىم.
چوڭ بابامىز دەۋلەت ئېرۇر بەھۇزۇر،
ھەفت مۇھەممەد پىرىمىز شەيخدۇر».
قىلدى بايان بىزگە بۇ ئەژدادىنى،
تەقرىر ئېتىپ مەنكى ئۇلار ئاتىنى.
بىر يىل ئۆتۈپ ئۇشبۇ خىيالەت ئىلە،
باشلاپ ئىدىم مۇشتەرى سائەت ئىلە.
جايى ئەلى كەنت خۇدايار ئىدى،
ئاندا خىرەد مەندى تۆرە بار ئىدى.
ئۇشبۇ تۆرەنىڭ ئاتى ئېردى ئەلى،
نەزمى زەبان، رۇيى گۈلىستان گۈلى.
نەۋشىرۋاندۇركى ئادالەت ئارا،
ھاتەمى تەيدۇركى ساخاۋەت ئارا.
موللا سەلىش ئاخۇن ئاتاسى ئانىڭ،
بىبى سافۇرادۇر ئاناسى ئانىڭ.
ھاجى زەخىرە بىبىدۇر خالەسى،
بارچە سائادەتمەند ئېرۇر ئالەسى.
بارچەسى ئادىل ۋە كامىل بىەخى،
جەددىمۇكىن باشداكى خوجا ئەخى.
ساقى كەتۇر بادەئى بەرباد غەم،
قىلغالى دىل كۆزگۈسىنى جامى جەم.
لەفزەئى «غ ر س ج» دە تائارىخ چىقار،
بولسا خىرەدمەندى ھېسابىدا تاپار.
ئايغا جامادىل سانىغا ئېردى بىر،
قىلدى تامام نەزمنى نازىم فەقىر.

كىم ئوقۇسا پاكى ئېشىتسە مۇنى،
ياد قىلغۇر دەبكى دۇئادا مېنى.
ئۇشبۇ ئۇمىد بىرلە قىلىپ مەن تامام،
بارچە مۇھىبلارغا فەقىردىن سالام.
بەلكى جاھان خەلقىدە يوقدۇر ۋافا،
ھەر ئىشىدا زەررەچە يوقدۇر سافا.
لېك رەئۇفدۇركى خۇداۋەندە ئۆزى،
راھنەمادۇركى كەلامۇ سۆزى.
ھەركى دۇرۇدنى قىلا ئالسا ۋەسىئ،
ئاغا مۇھەممەد دۇ جاھاندا شەفىئ.
بارچە ئىشىن تەڭرى تامام ئەيلەگەي،
لۇتف ئېتىپ ئەمرىگە رام ئەيلەگەي.
خەستە بىلال كۆندە دىلائىل ئوقۇڭ،
فايداسى يوق نەزمنى ئەمدى قويۇڭ.
كۆندۈزىدە خەلققە ئېسەڭ ئافتاب،
كېچەلەرى شەفقەت ئېتىپ ماھ تاب.
زەررەچە خەلق سىزگە ۋافا ئەتمەگەي،
شۈكرى قىلىڭ بەلكى جافا ئەتمەگەي.
ئۇسالىكۇ ئاللا خۇدايى جاھان،
ئەئتەنى ئەمن ئامان ئالامان.
فەقىر ئايالمەند غېرىب بەندە مەن،
زەنب ئەزىم بى رويى شەرمەندە مەن.
ئاچ يۈزىمە تەۋبە قابۇغىن مۇدام،
تەۋبە ئۆزە تەۋبە قىلاي سۇبھى - شام.
ھەر دېگەنىمدە تەۋبەنى قىل قابۇل،
تائىلا رەسۇل ئالدىدا قىلما مەلۇل.
ھۆرمەتىدىن خوجا ھەسەن ماتەرىد،
غەۋس زامان قۇتبى جاھان بايەزىد.
ھۆرمەتىدىن سەيىد ئەمىرى كەلال،
خوجائى بۇزرۇك كى ساھىب كامال.
بارچە نەبى شەفقەتىنى قىل ئاتا،
جۇملە ۋەلىنى قىلىبان رەھنەما.
خەستە بىلال نازىمغا قىل كەرەم،
جىسمى ئىلە جانىنى قىل مۇھتەرەم.

بۇ كىتاب يىگىرمە ۋەرەقچە پىتىلگەندە ئەلى باينىڭ كۆرگەن تۈشىنى بۇ دەفتەرنىڭ ئاخىرىدا تەقرىر قىلدۇقكىسى، ئاڭلاغايسىزلەر.

نەزم

ئولتۇرۇبان خەت پىتۇدۇم دەر راۋاق،
چۈن پىتىلىپ ئېردى يىگىرمە ۋەراق.
ناگاھ كىرىپ كەلدى ئىشىكدىن ئەلى،
رويى بولۇپ مىسلى گۈلىستان گۈلى؟
دېدى: «كۆرۈبمەن كى بۇ شەب تۈرفە تۈش،
ئۇشبۇ تۈشۈم ۋەھمىدىن ئولدۇم خامۇش.
ئابدۇرەسۇل بەگنى كۆرۈبمەن كېچە،
ئورداسىدا ماڭا قىلۇر سۆز نەچچە.

«چۈن ئىبەرەي ئالتە شەھەرگە سېنى،
بارغىل تېز ئەلچى بولۇپ ئەي ئەلى».
ئاغا دېدىم: «مەندە بۈگۈن يوق ئۇلاغ،
قاي بارايىن ئالتە شەھەرگە ياياغ».
دېدى: «بارىڭ ئوردا سۇلتانىغا،
تېز مەئزەم ھاكىم ئالدىغا».
باردىم تېز تۈن بۇ شەھ قاشىغا،
ئاتنى سوراپ بەلكى بۇ مەھ قاشىغا.
«تېز ساڭا بەرگەلى ئات يوق» دېدى،

ياندۇرۇپ ئەتتى ماڭا ئات بەرمەدى.
ئابدۇرەسۇل بەگ دېدىم: ‹بەرمەدى،
ھۆكمىلەرىن سەمەڭگە ھېچ ئالمادى›.
دەپ ئىدىم ئىلكىمدە بار ئېركەن تۆفەك،
نەقشى نىگار بىرلە نە خۇش زەنبۇرەك.
بەردى ماڭا دېدى: ‹ئالىپ كەت مۇنى›،
ئالدىم ئىلكىمگە ئويىاندىم» دېدى.
مەن دېدىم: «روھى ئەمىر شاد ئىكەن،
جۇملەئى غەم زۇلمىدىن ئازاد ئىكەن.
بولسا شەھىد تۇشكە كىرىپ بەرسە شەي،
مەنكى ئانىڭ تەبىرىنى سىزگە دەي.
رازى بولۇبدۇر كى سىبىڭدىن شەھىد،
ئۇشبۇ كىتابەتكە بولۇبدۇر خەرىد.
سىزدىن ئولۇبدۇر كى ئەمىر روھى شاد،
يوقكى ئەجەب تاپساڭىز ئەمدى مۇراد.
روھى ئەمىر بەرسە ساڭا زەنبۇرەك،
ئۇشبۇ كىتابەتكە ئەمەس تىغ كېرەك».
روھ ئەمىرىگە دۇئا ئەيلەدۇك،
شۈكرى قىلىپ ھەققە سەنا ئەيلەدۇك.

ئۇشبۇ كىتابەت تامام بولغاندا، ئەلى باينىڭ يەنە كۆرگەن تۇشىنى بايان قىلدۇق.

نەزم

بولغان ئىدى ئۇشبۇ كىتابەت تامام،
كەلدى ئەلى بەردى فەقىرگە سالام.
دېدى: «كىتاب تاشىنى ساتقۇن ئالىپ،
ياتىپ ئىدىم لەھزە ئۆيۈمگە كىرىپ.
كەتتى كۆزۈم ئۇيقۇغا ئانداغكى تېز،
باردىم ئانداغ ئىمارەتكە تېز.
كۆردۈم ئەھمەدخان خوجامنى سەرىھ،
ئولۇغ يىرىنغا ئالدى مېنى ئول تېخى.
بار ياندا ئولكى ئىنىسى ئەمىر،
ئىككىسىنىڭ رەڭگى ئاجايىب مۇنىر.
تاشىغا ياشىل، ئىچىگە ئاق كىيىپ،
باقتى ماڭا ئۇشبۇ خوجام سۆز قىلىپ.
دېدى: ‹ئوشۇل ئىشدا ئۆزۈڭ بارمىدىڭ›،
دېدىكى: ‹راست بىزگە جاۋابىن بېرىڭ›.
ئاڭا دېدىم: ‹يوق ئىدىم ئاندا مەن،
راست كەلامىمنى دېدىم سىزگە مەن›.
بىر كىشى كەلدىكى قولىدا قىچاق،
سانچىدى ئىلكىمگە نەۋكى قىچاق.
زەررەئى قان چىقتى گۆلى غۇنچەدەك،
تۆردى قولۇمداكى بولۇپ يۇمچەدەك.
دېدى ئەھمەدخان: ‹نەئىش بىلەسەن›،
مەنمۇ دېدىم: ‹نەچچە ئويۇن بىلەمەن›.
زەررەئى چۆپىنكى ئويناپ تۇرۇپ،
قىچاغى بار كىشى باشىغا سوقۇپ.
ئېردىم قەھقەھ كۈلۈشتى ھەممە،
كۈلكۈ بىلە تېز ئويىاندىم يەنە».
چۈنكى دېدىم: «ئۇشبۇ تامام ياخشى تۇش،
ياخشى بىلىڭ سىزدە ئەگەر بولسا ھوش.
روھى خوجام ھەم بولۇبدۇركى خۇش،
سىزگە مەدەدلىك ئېرۇر ئۇشبۇ تۇش.
بارچە شەھىد روھى بولۇبدۇركى شاد،
ياخشى ئەمەل ئەيلە تاپارسەن مۇراد».
خەتكە پۈتۈپ قويدى مۇنى يادكار،
دەھرە ئارا قالغۇسى كۆپ روزگار.
ھەر كىشى ئىش قىلسا ئەمەس مەنىسىز،
مەنىسىنى بىلگۈسىدۇر باتەمىز.
ھەر سۆزىكىم ئۆتسە پۈتۈپ مەن تامام،
ئەھلى خىرەدلەرگە دېدىم مەن سالام.

بۇ دەفتەرنى ئەۋۋەل ئىككى - ئۈچ ئاي ئەلى باي تەقرىر قىلىپ سۆزىنى فەقىر موللا بىلال نازىم نەسىر بويىنچە پۈتۈپ، ئاندىن فۇرجە تەككەنچە نەزم قىلىپ، غازات قىلغان مۇسۇلمانلارنىڭ ئەۋلادلارىغا يادنامە قىلىپ قويدۇق. «غازات دەر مۈلكى چىن» ئات قويدۇق. تەممەتەل تامام. تارىخ بىرمىڭ ئىككى يۈز توقسەن ئۈچدە ئىلە ھېسابىدا بارس يىلىدا بۇ دەفتەر تامامىغا يەتكەن.

نەشرىگە تەييارلىغۇچى: غوجائەخمەت يۇنۇس